

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK VIII.



MTA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA
VESZPRÉM
2007

BÜNTETŐJOGI TANULMÁNYOK VIII.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG
GAZDASÁGI- JOG- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
BÜNTETŐJOGI MUNKABIZOTTSÁG

**BÜNTETŐJOGI
TANULMÁNYOK
VIII.**

2007., VESZPRÉM

Készült a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság,
a Veszprém Megyei Bíróság
és a Zala Megyei Bíróság anyagi támogatásával

Kiadó: az MTA Veszprémi Területi Bizottsága
Felelős kiadó: Mészáros Ernő, akadémikus, a VEAB elnöke
Szerkesztő: Jungi Eszter
Nyomás: VSP Nyomda Kft., Várpalota

ISSN 1586-3077

Elősző

A Büntetőjogi tanulmányok VIII. kötete – hála támogatóinknak – újból megjelenhetett.

A korábbiaktól eltérően a VIII. kötet két fejezetre – egy jogtörténeti tanulmányokat magában foglalóra és egy, a hatályos joganyaghoz fűződő tanulmányokat felölelőre tagozódik.

A 2006. év az 1956-os forradalom és szabadságharc félszázados jubileumának éve volt. A nemzet életének e sorsdöntő eseményének Veszprém megyei mártírára – Brusznai Árpádra – és a forradalomban vállalt szerepük miatt meghurcoltakra emlékezik a kötet első dolgozata **Kahler Frigyes** tollából.

Régi tartozásunknak teszünk eleget, amikor **Molnár András** két írását – mindkettő Deák Ferenc életművéhez kapcsolódik – vettük fel a jogtörténeti fejezetbe.

A hatályos joghoz kapcsolódó rész hat tanulmányt tartalmaz. Valamennyi dolgozat érdekes, élő kérdéseket vet fel és nyújt megoldási javaslatokat. **Csák Csilla** a próbára bocsátás kérdéseiről írt – a Be változásnak tükrében – az alakuló bírói gyakorlatot elemmezve. **Rábel Noémi** az Európai Emberjogi Bíróság gyakorlatára figyelemmel értekezik a tisztességes eljárás lényegéről és gyakorlatáról. **Gergő Brigitta** pótmagánvád kérdéseinek vizsgálatában merült el, és fejt ki gyakorlatban is hasznos gondolatokat. **Horváth Szabina** a dopping tényállásokról értekezik, miközben széles körben ismerteti a tárgyhöz kötődő tágabb ismeretanyagot is. **Rózsa Mária** dolgozata az ügyvédi felelősségről különösen aktuális az un „lakásmaffia” ügyek tükrében. **Bejczy Alexa** témája a titkos információgyűjtés és az emberi jogok kényes egyensúlyáról ugyancsak hasznos munka mind elméleti, mind gyakorlati jogászoknak.

Köszönet illeti a kötet támogatóit: dr. Becher Rezsőné, a Győr–Moson –Sopron Megyei Bíróság elnökét, dr. Horváth Györgyöt a Veszprém Megyei Bíróság elnökét, dr. Magyar Károlyt a Zala Megyei Bíróság elnökét. Anyagi támogatásuk nélkül nem jelenhetne meg a kötet.

Köszönet a Munkabizottság tagjainak és a szerkesztőnek, Jungi Eszternek, valamint Fenyvesi Ottónak és munkatársainak a kötet szerkesztése és nyomdai munkákkal kapcsolatos segítségükért.

űvében ezt az adatot dr. Radványi Jánostól kapta. Hivatkozik még Hegedűs András közlésére is,

Kahler Frigyes

I. FEJEZET

JOGTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK

A MEGTORLÁS FŐ IRÁNYA VESZPRÉM MEGYÉBEN

Kahler Frigyes¹

Gosztonyi Péter „A magyar Golgota” c. könyvében az 1956. utáni megtorlást teljes joggal nevezte a magyar történelem legnagyobb politikai megtorlásának. A megtorlás méretei nemcsak az 1848/49-es forradalom és szabadságharchoz képest voltak óriásiak (pedig akkor az ország területe háromszorosa volt a mai Magyarországnak, s a harci cselekmények is sokkal hosszabb ideig tartottak). A hatalom akkor beérte 120 kivégzéssel, 1200 ember bebörtönzésével és a honvédtisztek egy részének kényszersorozásával.

Nem szokványos összehasonlítás, de érdemes meggondolni: a párizsi kommun kegyetlen harcai után – ahol a „véres hét” csatáiban 900 barikádon folyt az elkeseredett öldöklés, amelyben 10 000 felkelő és 3 500 kormánykatonára esett el – összesen 12 500 embert vontak felelősségre a bíróságok előtt. 95 halálos ítéletet hoztak és ebből 23 *elitétet végeztek ki*. A hatóságok 4 000 embert száműztek Új Kaledóniába.

A forradalom megtorlásának ma már egyre bővülő szakirodalma van², ideértve a megtorlás vidéki eseményeinek feldolgozását is.³

A megtorlást 1956. november 4-én a szolnoki Kádár János rádióbeszéde előzte meg. E szerint a kormány célja: *”a testvérharc megszüntetése, a rend és a belső béke helyreállítása. A kormány nem tűri, hogy a dolgozókat bármilyen ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők cselekményeiben részt vettek.”*⁴

¹ Dr. Kahler Frigyes bíró, jogtörténész, egyetemi docens, a Veszprém Megyei Bíróság kollégiumvezetője

² Kahler Frigyes: Joghatalom Magyarországon 1945-1989. Bp. Zrínyi. 1993; 1956. Kézikönyve III. (szerk. Kende Péter, összeállította: Szakolczai Attila, Germuska Pál, Boros Géza) 1956-os Intézet Bp. 1996; Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? Püski-Kortárs Bp. 1997; Zinner Tibor: A kádári megtorlás rendszere Hamvas Intézet Bp. 2001.

³ Kahler Frigyes: A Brusznai-per, Emberi sorsok a politikai megtorlás idején Kairosz Bp. 1998; Bálint László: A megtorlás Szegeden 1956. Belvedere-Meridionale Szeged 2004; A Földes-perről: Kahler-M.Kiss: Kinek a forradalma? p. 231-282. és Jobbágyi Gábor: „Ez itt a vértanúk vére” Kairosz Bp. 1998. p. 75-110.

Miről vallanak a statisztikai adatok? Egyik ilyen igazságügyi statisztika⁵ szerint – amely szigorúan titkos volt annakidején – 1960. december 31-ig a polgári és katonai bíróságok 21 668 személyt ítéltek el államellenes bűncselekmények címén. 4961 fő felfüggesztett szabadságvesztést kapott, 16 443 embert végrehajtásra kerülő határozott tartamú szabadságvesztésre ítéltek. Egy másik – 1969. november 11-én kelt – IM statisztika – amely szerint 1956. október 23. és 1958. december 31. között 10 016 fő politikai elítélésről szól, közülük 259⁶ volt a végrehajtott halálos ítélet.⁷ A kivégzettek tehát – ennek a kimutatásnak az alapulvételével -az elítéltek 2,68 %-át tették ki (volt közöttük olyan is, akit 1941-ben jegyeztek be a születési anyakönyvbe).

Cseh Zita és Szakolczai Attila 229 azonosított kivégzéssel és 14 378 elítéléssel számolt 1956. november 4 – 1958. április 1. között.⁸

Zinner Tibor kutatásai szerint a halálraítéltek száma 1963-ig 367 fő volt (152 embert katonai bíróságok ítéltek el). A bírói ítélet alapján kivégzettek saját kutatásaink szerint is 3-400 között voltak 1963-ig. Gosztonyi Péter adatai szerint a kivégzettek száma 453 fő volt⁹.

1958-ban – mint tudjuk – még javában működött a megtorló gépezet. Egy 1960-ban záródó – harmadik – statisztikai kimutatás 16 148¹⁰ elítéltről adott számot¹¹. 1961-1963 között az állam elleni bűncselekmények miatt azonban további 2 410 főt ítéltek el¹². Így legalább 18 558 fő az állam ellen bűncselekményért ítéltek száma. Ha hozzá számítjuk az állam elleni cselekményeken túl a politikai jellegű cselekményekért elítéltek számát is, legalább **23 761** elítélésről indokolt szólni.

Tény, hogy ma sem tudjuk pontosan az elítéltek – ezen belül a kivégzettek – számát. Azt azonban megalapozottan állíthatjuk, hogy a megtorlás időszakában állam elleni és

4 A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány közérdekű rendeletei Bp.1956.p.2.

5 Bírósági statisztikák az 1957-1960 között politikai okból elítéltekről. Igazságügyi Minisztérium továbbiakban IM 40.014/1990 IM IV/1. Iratok a semmisségi törvények előkészítéséhez.

6 Nezvál Ferenc igazságügyminiszter 1958. április 2-án 243 halálos ítéletről számolt be Apró Antalnak – a minisztertanács elnökhelyettesének,azzal, hogy 218 kivégzést már végrehajtottak. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez.2 (szerk.:Horváth Ibolya,Solt Pál,Szabó Győző, Zanathy János,Zinner Tibor)Bp.1993 p.784-7889.

7 IM. Bírósági Főosztály – Törvényelőkészítő Főosztály feljegyzése a TTB dokumentációjában. E statisztika szerint az összes elítéltekből 329 fiatalkorú.

8 1956 Kézikönyve I.(főszerkesztő: *Hegedűs B. András, munkatársai Beck Tibor;Germuska Pál*)Bp.1998 .p.306-307-9 Gosztonyi művében ezt az adatot dr. Radványi Jánostól kapta. Hivatkozik még Hegedűs András közlésére is,aki 800 halálos ítéletet említett,amelynek a felét hajtották végre,s Berecz János adatközlésére,aki 600 halálos ítéletről beszélt,amelyben a köztörvényes elítélések is benne foglaltatnak. Gosztonyi Péter: A magyar Golgota Bp.1993 p.70-71.

10 16 748 a nem állam elleni politikai jellegű más elítélésekkel

11 Kahler Joghatal p.96-97.

12 Zinner Tibor: A megtorlás vége – a konszolidáció kezdete? História 1995/9-10. p. 23-25. Politikai bűncselekményekért elítéltek ezekben az években 7013 főt. Uo.

politikai jellegű cselekmények címén több mint 20 000 embert ítéltek el és a kivégzett áldozatok száma közelítette a 400 főt.

Az 1956-os forradalom megtorlásának történetéhez persze nemcsak a bírósági ítéletek tartoznak. A közbiztonsági őrizet kb. 16-18 000 embert érintett, jórészt azokat sújtotta, akik ellen nem is nyújtottak be vádiratot. A megtorlás sajátos eszközeként alkalmazták a tömeges elbocsátásokat, amelyek különösen a pedagógusokat és a közlekedési dolgozókat – kiemelten a gépkocsivezetőket és a vasutasokat – érintették.

A megtorlás folyamatában november 4 -e után lázas sietséggel kezdte meg a kormányzat a megtorlás *személyi feltételeinek* megeremtését, valamint a *büntető eljárás átalakítását*.

Mielőtt mindezekről szólnánk, rá kell mutatni: az egész megtorlási folyamatot egyik meghatározó kérdés a *Kádár rendszer legitimációjához kapcsolódik*. A november 4-i *restauráció* szükségszerűen szembetalálta magát a diktatúrák örök problémájával, a *legitimáció hiányával*. A magát proletárdiktatúrának valló kádári államberendezkedés nem élvezte a munkásság támogatását (a karhatalom fegyveres alakulatai aligha tekinthetők a magyar munkásság reprezentánsainak), ellenkezőleg a munkásság november 4-e után a *munkástanácsok* mögött sorakozott fel és szívós sztrájk mozgalmat folytatott a Kádár-kormány ellen. Nem véletlen tehát, hogy a megtorlás éle nem kis mértékben irányult a munkástanácsokba megválasztott vezetők és tagok ellen. A megtorlás első hulláma már a munkástanácsok hivatalos feloszlata előtt¹³ nagy erővel megindult.

Kádár az újonnan megalakított MSZMP első embereként – szavakban – nyomban elhatárolta magát a „szektás, dogmatikus hibáktól”¹⁴. A frazeológia – némileg tompítva – november 4-e után is érvényes volt. Így a „Rákosi-klikk” politikai felelősségét állapítja meg továbbra is a hivatalos politika a forradalmi robbanás első okaként. Mégis a restaurált hatalom, amikor „törvényes rendről” beszél a Rákosi nevével fémjelzett időszak „rendjét” és törvényeit tekinti legitimnek, s ezt kívánja vérrel-vassal helyreállítani, természetesen Rákosi nélkül. Ennek jegyében nyúlt a hatalom a bíróságokhoz, amelyeket – mint tudjuk – „*az osztályharc legélesebb fegyvereként*” tartottak nyilván. Mindebből következik, hogy a forradalom megtorlásában résztvevő bíróságok *nem független bíróságok*, hanem – s ezt az állításunkat bizonyítani fogjuk – a forradalom előtti *osztálybiráskodást* folytató, pártirányítás alatt álló testületek. Ez a „jogfolytonosság” tetten érhető a párt dokumentumokban épp úgy, mint a belügyi és igazságügyi kormányzat intézkedéseiben. Oly annyira őrzik ezt a „jogfolytonosságot”, hogy 1957. júniusában (!) az 1956. október 25-től meg-

13 1957. november 17, 1957. évi 63. tvr.

14 Kádár 1956. november 2-i beszédében Rákosit a „sztálinizmus magyar képviselője” minősítéssel illette, majd így fakadt ki: „Rákosi és klikkje vak és bűnös politikával a zsarnokság és nemzeti rabság eszközévé züllesztette. Ez a kalandor politika lelkiismeretlen módon eltékozolta azt az erkölcsi és eszmei örökséget, melyet ti a régi világban becsületes harccal és véráldozattal egybegyűjtöttetek.”

szüntetett begyűjtési rendszer¹⁵ kritikája miatt büntető ítéletben marasztalják el a vádlottat, mert – így az ítéleti ténymegállapítás – a szocialista állam alapintézményének tekintélyét csorbította,¹⁶ mint ahogy *alapintézmény maradt továbbra is* – ezt is több bírósági ítélet igazolja – *Sztálin és Rákosi irodalmi munkássága, szobraik és arcképeik*.¹⁷

A megtorlás személyi feltételeinek megteremtése és a jogon kívüli megtorlás

már november 4-én megkezdődött. Ide kell sorolnunk ugyanis a *karhatalom* megszervezését.¹⁸ Kádár János kívánságának megfelelően létrehozott „forradalmi ezredek”-ben újból döntő szerepet kaptak a volt ÁVH tisztjei. A karhatalom bevetése a decemberi *sortűzek lövetése* – túl a kizárólagos hatalom megszerzésén – a *megtorlás jogon kívüli* – semmivel sem igazolható, a nemzetközi jog általánosan elismert szabályaiba ütköző – emberiség elleni bűntettet megvalósító cselekedetei voltak. Az utolsó nagy sortűz után¹⁹ a karhatalmat továbbra is felhasználta a kormány egyfajta jogon kívüli megtorlásra. Ezek – ugyancsak a nemzetközi jogban tilalmazott – kínzásokat és gyilkosságokat valósítottak meg az ország minden területén és félelmet, a teljes kiszolgáltatottság, védtelenség érzését váltották ki a polgári lakosság között. A balatonkenesei honvéddüldőben működő, önmagát „halálbrigádnak” nevező karhatalmisták, a tatabányai Beer János csoportja épp úgy a megtorlás jogon kívüli eszközei voltak, mint a szolnoki kegyetlenkedések.²⁰

Ezek közül néhány esetet ismerünk. *Varga Radó Gábort, Gál János, Szegedi József, Kovács Ferenc, Schwáb György, id. Nagy Károly, Nebehály Ignác, Horváth Lajos, Gál Lajos, Hadady Rudolf és Hargitay Lajos, Kenyeres Lajos és Brenner János.*

A megtorlás jogi kereteken kívüli köréhez tartoznak azok a cselekmények, amelyeket az országot megszálló szovjet erők követtek el a magyar lakossággal szemben. Ezek a megtorló lépések három csoportba oszthatók:

15 Vö.:1956 évi 21.tvr.

16 Heves Megyei Bíróság B.381/1957/6 sz. jogerős ítélete.

17 Vö.: Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.1102/1957/11 sz. ítélete,kelt 1957.június 18.

18 Kortárs :1996/5

19 Csepel 1817. jún. 11.

20 Vö.: Berki Mihály:Pufajkások Bp.1993; Kövér István:Megtorlás Vas megyében 1956/57 – kézirat a TTB részére; Böör László: Forradalom és erőszakos cselekmények Pest megyében 1956.október 23 – december 15 (Adattár) – kézirat a TTB részére; Mészáros Gyula: Brutalitások Veszprém megyében, – kézirat a TTB részére,Filep Tibor:A megtorlás története Hajdú-Biharban 1956-1957-ben – kézirat a TTB részére; Cseh Géza:Erőszakos események Szolnok megyében 1956-57. – kézirat a TTB részére; Kahler Frigyes: Pufajkás ítélet Rebellitas '56.1993.p.8-9.

- Hadműveletekbe nem sorolható akciók, amikor a szovjet erők a magyar karhatalommal együtt vettek részt megtorló akciókban (Nyugati pályaudvar előtti un. vörös zászlós tüntetés, salgótarjáni decemberi sortűz).
- A szovjet *un. hadbírószági eljárások*, amelynek során számos felkelőt agyonlöttek, vagy megcsonkítottak tolmács és védő közreműködése nélkül (Lucza Béla, Gazdag Sándor és Dózsa László túlélők beszámolóí²¹).
- A szovjet állambiztonsági szervek Szerov²² parancsára mintegy 6300 magyar polgárt tartóztattak le és 860 főt szovjet területre szállítottak. Az Írószövetség és a Nagybudapesti Munkástanács tiltakozott az akció ellen. Kádár és Münnich – felmérve a számukra megjelenő politikai hátrányt – meggyőzte a szovjet vezetést és az akciót leállították.

A megtorlás jogi keretek között

A megtorlás jogi keretek között működő szervezetei közül első sorban a rendőrség, az ügyészségek és a bíróságok személyi állományát is fel kellett készíteni az elkövetkező „feladatokra”.²³ Ennek érdekében mindhárom szervezetnél „tisztogatást” hajtottak végre annak érdekében, hogy a megtorlás gépezetét ne akadályozza egy-egy – a forradalommal szimpatizáló – rendőrtiszt, ügyész vagy bíró.

Az ORFK²⁴-n 1956. december 28-án a megyei főkapitányok és politikai osztályvezetők részére tartott értekezletet. Az ÁVH megszüntetése után a politikai ügyek nyomozása a rendőrség politikai nyomozó osztályainak hatáskörébe került. A megszerzett politikai nyomozó osztályokhoz (újjaszervezett „ÁVH”) a szó szoros értelmében átigazolták a régi gárda tagjait, akik azután -1962-ig – a piszkos munkát el is végezték.²⁵

Ugyancsak figyelmet érdemel a *BM szervezetének módosításáról* hozott 1957. március 12-i MSZMP PB határozatot feldolgozó értekezlet is.²⁶ Ezeken az értekezleteken már világosan körvonalazódott, mi a politikai vezetés elvárása a rendőri szervektől. Jelesül kirótták a rendőrség politikai nyomozó osztályaira a megtorlás stratégiájában ráeső feladatokat. A BM II. főosztálya – a politika által kijelölt céloknak megfelelően – rendszerbe is foglalta ezt a stratégiát „*Tervezet. Az ellenforradalom elleni harc továb-*

21 Első említés: Pongráz Gergely: Corvin-köz (Chicago 1982), Kahler: Joghálal p.81; Mindent a hazáért .c dokumentumfilm (rendezte Ordódy György).

22 Szerov jelentése Hruscsovnak nov.11,13 és 19-én in: *Hiányzó lapok.p.145-148;149-151; és 161-164.*Vö.még: Dudorov jelentése M. N. Holodov belügyminiszter helyettesnek in: *Hiányzó lapok.p.154-158.*

23 Zinner: A kádári megtorlás p. 39-103.

24 Országos Rendőrfőkapitányság

25 Vö. Kortárs 1992/5

bi feladatai” címmel.²⁷ A Tervezet azt a politikai akaratot tükrözi, amelyet az *MSZMP IKB 1957. február 26-i ülése szentesített*.²⁸

A Legfőbb Ügyészségen 1957. február 4-én tartottak értekezletet, amelyen részt vett és felszólalt – többek között – Münnich Ferenc és Marosán György is.²⁹

Marosán a megtorlás „követelményrendszerére” az alábbi példázattal szolgált: *”A kínai elvtársak azt mondták, hogy itt nem volt proletárdiktatúra. Annak a feladata, hogy az ellenforradalmat fizikailag semmisítse meg ...Ha 1945-ben nem volt mód, akkor 1957-ben ezt meg kell csinálni”*.³⁰ (Kiemelés tőlem – KF.)

Münnich ezt a félre nem érthető instrukciót egészítette ki ekképpen: *”A karhatalom ellen sok panasz fut be; szeretnénk az ügyészségről is ilyen híreket hallani...Nem vagyunk hívei a hatalmi szervek kilengéseinek, de jobb, ha ilyen kemény, mintha lelkesedik érte az ellenforradalom, mert semmit nem csinál.”*³¹

Az ügyészi és bírósági szervezetben végigsöprő „tisztogatási hullám”-ról Zinner Tibor írt részletes értékelő tanulmányt.³² Az egykorú személyzeti iratokból kitűnik, hogy 1956. december 11-én eltávolították mindazokat, akik nem voltak hajlandók részt venni a statáriális ítélkezésben, valamint az un. gyorsított eljárásokban. Tény, hogy november 4-e után *26 bíró távozott a Legfelsőbb Bíróság kötelékéből, és további 130-at bocsátott el az IM a bírói karból.*³³ A tisztogatás a Szénási Géza³⁴ vezette ügyészi testületben *84 ügyész érintett.*

Mi tehát a „megtisztogatott” testületek feladata? Térjünk vissza ismét egy pillanatra a BM „Tervezet”-³⁵hez – amely 1957.május 15-én kelt. (A nyomozó hatóságon kezdődő ügyek ugyanis az ügyészségeken és a bíróságokon jelentkeznek a nyomozás befejezése után.) *„Az ellenforradalmi erők elleni harc fő csapásának iránya” c. fejezetében a tervezet így fogalmaz:*

26 MOL.288.fond 30/2957 12.őe.

27 MOL.XIX.A-2 q-4 G – 920/1957 – továbbiakban T.

28 A BM MSZMP IIB másnap ugyancsak tárgyalta a téziseket.

29 MOL.288.fond 30/1857 12.őe.A beszámolót Szénási Géza legfőbb ügyész tartotta,jelen voltak még:Nezvál Ferenc „igazságügyi kormány megbízott”Garamvölgyi Vilmos rendőr vezérőrnagy,Katona Zoltán „igazságügyi kormányösszekötő”,Sós György rendőrezredes,”a fővárosi ügyész és beosztott ügyészek, megyei ügyészségek vezetői,járásai és városi ügyészek,a Legfőbb Ügyészség ügyészei”

30 MOL 228.fon 30/1957 12.őe.

31 Uo.

32 Zinner Tibor: Adalékok az igazságszolgáltatás személyi feltételeinek megteremtéséhez,különös tekintettel a Legfőbb Ügyészségre és a Legfelsőbb Bíróságra az 1956 novemberét követő időszakra – kézirat a TTB részére.

33 30 közjegyzőnek és 46 fogalmazónak is távoznia kellett.

34 Dr. Szénási Géza (1919-1979),jogász,1945-1951 között BM alkalmazott,majd a MÉH dolgozója.1956 november 16-1975 november 30-ig legfőbb ügyész. Felmentése után nagykövet Szófiában.

“1./A győri és miskolci ellenkormány tagjai, az ellenforradalom országos, budapesti, megyei és legfontosabb területi bizottságainak és bizottmányainak elsősorban osztályvidegen, ellenforradalmi vezetői és tagjai.

2./Arisztokraták volt földbirtokosok, nagytőkésék, gyárosok, bankárok, stb. akik a hatalom visszaszerzésében tevékenykedtek.

3/A fasiszta és burzsoá pártok a horthy rezsim (sic!) vezető politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2 horthysta tisztek.

4./A fegyveres ellenforradalmi akciókban résztvett huligán és deklasszált elemek.”³⁶

A Tervezet szerint:

“1./Népbíróság elé kell állítani az ellenforradalom országos és megyei vezetőit és azon személyeket, akik szervezői voltak a népi demokratikus rend megdöntésének. Ebben a kategóriában a csapást az ellenséges osztálymaradványokra, kulákokra, volt horthysta rezsim legfontosabb politikai, közéleti, katonai, valamint csendőr, horthysta katonatiszt és fegyveres harcokban résztvett huligán és más deklasszált elemekre kell mérni.

2./Bíróság elé kell állítani az ellenforradalomban országos, budapesti, területi, kerületi, megyei bizottságainak és bizottmányainak ellenséges tevékenységű tagjait. Továbbá a munkástanácsok, ifjúsági, vagy ellenforradalmi szervezetek vezetőit, szervezőit, akik gyilkosságra, sztrájkra és más ellenforradalmi tevékenységre izgattak, vagy ilyen cselekményben, mint irányítók szervezők résztvettek.”³⁷ (Kiemelés tőlem K.F.)

A Tervezet osztatlan sikert arat a legmagasabb körökben, s szinte szó szerint átveszi az MSZMP PB 1957. július 2-i határozata.³⁸

Arra a kérdésre, hogy valóban kiket is érintett a megtorlás, a konkrét ügyiratok tömegének vizsgálata adott választ. Valóban az „osztályellenség” vagy a „dolgozó osztályok tagjai” voltak kénytelenek szembenézni a magyar történelem legnagyobb politikai megtorlásával? Nos erre a kérdésre még visszatérünk. A feltárt forrásokból egyértelműen következik, hogy a megtorlás primeren a polgári demokrácia intézményeit magukban hordozó, a diktatúrát tagadó szerveződések ellen irányult.

Ha a Tervezet mellé tesszük a Tervezetet a gyakorlatba átültető eljárások adatait – hogy ti. ténylegesen kik és milyen bűncselekmények vádjával kerültek a bíróságok ítélőtanácsa elé – kiderül: mindenkin megtorolták a forradalomban való részvételt,³⁹ szélesebb körben is, mint azt a Tervezet előírányozta.

35 Első közlése: Sortűzek – 1956 II. jelentés szerk.: Kahler Frigyes p. 320-325. Vö. még: Zinner: A kádári megtorlás p. 197-213.

36 T.p.3.

37 T.p.4.

38 Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 1.p.587-592. Vö. még, Zinner: A kádári megtorlás p. 215-335.

A megtorlás végrehajtásáért a politikai vezetés a BM Politikai Nyomozó Főosztályt tette felelőssé. „*Felelősök: BM. Politikai Nyomozó Főosztály vezetője, illetve országos jelleggel a központi osztályok vezetői, valamint a budapesti és megyei osztályok vezetői.*”⁴⁰ Valamennyi érintett szervnek ütemtervet kellett készíteni. A megyékben június 1-i, a központban és Budapesten június 14-i határidővel.⁴¹ A végrehajtás előkészítését szolgálta, hogy május 1-ig a BM szervei már 33 704 főt vettek őrizetbe.⁴²

Az MSZMP felső vezetése folyamatosan *ellenőrizte* a végrehajtást. A megtorlás karmesteri pálcája Marosán György és Biszku Béla⁴³ kezében volt.

Ahhoz azonban, hogy a megtorlást a hatalom gördülékenyen és *mindenben saját tetszése szerint* végrehajthassa, szükség volt a büntető eljárás átalakítására is.

Veszprém megyében

is a most vázoltak szerint történtek az események.

Ez esetben nem a Veszprém Megyei Bíróság ügyeiről beszélünk, hanem a Veszprém megyét érintő legfontosabb ügyekről.

– Ebben a sorban az első a *Bruszniai* – perként ismert – a Veszprém megyei Nemzeti Forradalmi Tanács ügyeként is ismert – a Győri Katonai Bíróság – Vetési Béla tanácsa által tárgyalta B.II.011/1957 sz. ügy, amely 15 személy ellen indult, de csak 12 ellen hoztak ítéletet (3 fő külföldre menekült). Másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsa (Szimler János tanácselnök) Katf.Kt.0163/1957 szám alatt 1958. január 7-én hozott jogerős ítéletet.

– A másik jelentős per *Fejes Lajos* alezredes és társai ellen a Győri Katonai Bíróság – Pinczés István tanácsa által tárgyalta B. 016/1957 sz. alatt iktatott ügy volt, amelyben másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Katonai Különytanácsa (Sömjén György tanácselnök) hozott Katf. Kt. 103/1958 sz. alatt 1958. márc. 11. én jogerős ítéletet. Az ügyben 18 vádlott szerepelt. Hét vádlottal szemben távollétükben hoztak ítéletet (közülük 4 vádlottat ítélték halálra). Az ügy a Keszthelyi Forradalmi Bizottság pere néven ismert a szakirodalomban.

– *Gucsi István* őrnagy és társai pere – a Tapolcai Forradalmi tanács pereként is ismert – ügyben első fokon a Győri Katonai Bíróság – Pinczés István tanácsa járt el

39 Kahler Frigyes: Joghalál Magyarországon 1945-1989 Bp.1993.p.17-46.

40 T.p.5.

41 MOL.288.fond.5/33 őe. Jelentés az MSZMP OB-nek

42 MOL. 288.fond 5/33 őe. Jelentés az MSZMP IB-nek.

43 Vö.: Az MSZMP PB 1957 július 2-i ülésén: Biszku Béla:Jelentés a belső reakció elleni harc feladatiról. MOL. 288. fond 5/33 őe.

B.68/1957 szám alatt. Másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Katonai Különytáncsa (tanácselnök Szijártó Károly) Katf. Kt. 544/1958 számon 1956. aug.11 –én hozott jogerős ítéletet. Az eljárás 10 vádlottal szemben folyt.

– *Kohánszki Béla* és társai ellen indult per a sümegei forradalmi vezetők ellen folyt – első fokon – a Veszprém Megyei Bíróságon B.1055/1957 szám alatt (Borbáth András tanácselnök tanácsa). Másodfokon a Legfelsőbb Bíróság Fehérváry Árpád vezette tanácsa Bf. 1521/1958 számon 1958. jún.17–én döntött jogerősen. Az ügyben 5 vádlott szerepelt.

– *Dr. Gulácsi Sándor* és társai pere veszprémi forradalmárok ellen indult. Első fokon a Veszprém Megyei Bíróság Nádas Gyula vezette tanácsa járt el (B.771/1957 sz.), a jogerős ítéletet 1958. április 2-én a Legfelsőbb Bíróság Fehérváry Árpád vezette ítélő tanácsa hozta Bf.360/1958 szám alatt 4 vádlottal szemben.

A Veszprém megyét érintő megtorló perek statisztikai feldolgozása igen töredékes. Ennek egyik oka, hogy Veszprém megyét illetően nem csak a Veszprém Megyei Bíróság hozott ítéleteket, másrészt a statisztikai szolgáltatás is elég esetleges volt. Egy 1959. január 29-én kelt anyag minden esetre rendelkezésre áll – köszönet Somfai Balázs úrnak – amely az „Ellenforradalmi bűncselekmények miatt jogerősen elítéltek” címmel készült⁴⁴. E szerint a Veszprém Megyei Bíróságon 1956 okt. 23-tól 1958. dec. 31-ig 371 felnőttest és 8 fiatalokot ítéltek el. A megyei bíróság semmisségi ügyek lajstromából megállapíthatóan 1989 –től a mai napig 305 főre nézve állapította meg a bíróság az elítélés semmisségét.

S hogy most mégis a *Bruszniai – perről* szólok⁴⁵ – le nem becslve a többi perben meghurcoltak szenvedéseit – ennek több oka van. Egyrészt ebben a perben *emberélet esett áldozatul* a hatalom bosszúvágyának, másrészt mert ebben az ügyben tanulmányozhatjuk „vegytisztán” a forradalom megtorló pereinek lényegét a hatalom szándékait illetően, valamint az alkalmazott „technikákat”.

Bruszniai Árpád tanítványa *Balogh Elemér*⁴⁶ így idézte meg alakját, szellemét 1989. június 7-én, amikor Bruszniai Árpád emléktábláját felavatták a veszprémi Vár u. 8. szám alatti épület falán: „Bruszniai Árpád arca gyermekien és bölcsen tiszta arc. Tekintetéből az a nagy és nemes szellem sugárzik, amely a klasszikus görögség nyomán Európát Európává, az emberiséget valóban emberivé avatta... Azok közé a kikezdhethetlennül igaz emberek közé tartozott, akik örök célpontjai a gyáva és tunya söpredéknek”.

Bruszniai Árpád élete és halála nem csak szeretett kutatási területére, antik világra emlékezteti azokat, akik ismerték, vagy sorsa tanulmányozását tűzték vizsgálódásuk tárgyául. A Bruszniai-per helyenként kísérteties hasonlóságokat mutat az aradi vértá-

44 Veszprém Megyei Levéltár Megyei Bíróság elnöki iratok 1959.

45 Vö.: részletesen Kahler Frigyes: A Bruszniai – per Emberi sorsok a politikai megtorlás idején Kairosz Bp. 2001.

nuk 1849-es hadbírószági pereivel. Sajátos fintora a sorsnak az is, hogy az 1956-os nyomozóhatóság, ügyészség, és bíróság számára épp úgy meghatározták a forradalommal kapcsolatban használható „hivatalos terminológiát”, mint tették azt a győztesek 1849-ben. Így szerepelnek a periratokban, sőt a kihallgatási jegyzőkönyvekben is a „Megyei Ellenforradalmi Tanács”, „Ellenforradalmi Katonai Tanács” stb. torzszülött, sose volt elnevezések. S az már igazán Klio csínytevése, hogy Schnekta Péter ezredes⁴⁷ így vallott Kerdivári Sándor rendőr százados által leírt jegyzőkönyve szerint: „Véleményem szerint Brusznai Árpád *főellenforradalmárnak* és az egyetemi fiatalságnak talán egyetlen bizalmas tisztje volt” (ti. Kiss Gaál százados; kiemelés tőlem K. F.). Nos a „főellenforradalmár” megjelöléssel minden bizonynal elégedett lenne Haynau tábornagy és Karl Ernst törzshadbíró is, hiszen ez valójában az ő hivatalos nyelvhasználatukban szereplő „felkelőfőnök”, „lázadófőnök”, „lázadóvezér” szocialista adaptációja. A levert forradalmak után úgy tűnik nem csak a zsarnokság megtorlási módszerei, de a frazeológia is mutat némi hasonlóságot.

Mezey Barna professor⁴⁸ – a jogtörténet kiváló tudósa – a Brusznai – pert és Batthány Lajos miniszterelnök perét összehasonlítva megállapította: Hihetetlen a politikai párhuzam, a történeti párhuzam, azaz a perben alkalmazott párhuzam is. Ez a párhuzamosság kínálja azt a fajta modell keresést, amely arra ad választ, hogy végső soron hogyan működik a megtorló apparátus, hogyan működik a megsértett politika és hogyan vesz elégtételt. Úgy gondolom, hogy Brusznai Árpád perében egy olyan eljárást ismerhettünk meg, amelynek – szomorú így mondani – én úgy gondolom, hogy igaz, *időtlen szerkezete* van. (Kiemelés az eredetiben K.F.)

Mind a civil, mind a katona vádlottak sorsában közös, – akár vállalták (egészben vagy részben) a forradalmat, akár csak sodródtak az eseményekkel, vagy azok éppen

46 Balogh Elemér (*1938, klasszika filológus) Gimnazistaként 1952 től Brusznai Árpád az osztályfőnöke. 1955-ben kizárták a gimnáziumból, de kapcsolata nem szakadt meg Brusznai Árpáddal, akinek a hatására a bölcsészettudományi kar klasszika filológia szakát választja. A forradalom alatt Veszprémben tartózkodik és rendszeres kapcsolatot tart Brusznaiával. A forradalom alatt tanúsított magatartása miatt kizárják Magyarország összes felsőoktatási intézményéből. Három év után sikerül visszakérülnie az egyetemre és 1964-ben szerzett diplomát. Veszprémben tanít, majd a Veszprémi Napló kulturális rovatát vezeti. Innen 1974-ben Pap János utasítására politikai alkalmatlanság címén eltávolítják. Négy évig segéd munkásként volt kénytelen biztosítani megélhetését. 1978-ban előbb színházi dramaturgként, majd a Jelkép c. lap szerkesztőjeként ismét visszakérül az irodalmi pályára. 2006-os országos pályázaton A Tanár Úr c. regénye első díjat nyert. Balogh Elemér szíves segítségét köszönöm. K.F.

47 Schnekta Péter (1911-1983) műszerész, szerszámlakatos. 1954 Honvédkadémia, 1958-1962 Zrínyi Miklós Akadémia. Szolgálati idejét 1949. május 1-én őrnagyi rangban kezdi meg, 1950. március 15-én alezredes, 1950. május 23-án ezredes. 1949-ben ezredparancsnok, 1950 hadosztályparancsnok, 1950 a Dózsa György Gyalogos Tiszti Iskola parancsnoka. 1951 a HM Ügyviteli csoportfőnöke. 1955 Veszprém Megyei Kiegészítő Parancsnokság parancsnoka, 1957 a fővárosi kiegészítő-parancsnok helyettese, 1957-1962 katonai attasé Szófiában, majd Bukarestben, 1962-1964-ig Pekingben, majd 1968-1972-ig nyugállományba helyezéskéig Belgrádban

ellenükre voltak – hogy valójában egy előre kidolgozott politikai megtorláshoz válogatta őket a hatalom, s felelőssé tette olyan cselekedetekért, amelyek a legrosszabb indulat mellett sem nevezhetők bűncselekményeknek, sőt sok esetben kívül estek az egyes vádlottak döntési lehetőségein is. Bruszniai Árpád esetében a végzetes döntés olyan embert ért, akinek köszönhetően *fék került az indulatokra*. Meggyilkolásának valódi okai kitűnnek a nyomozati iratok, a vádirat, s a bírósági eljárás vaskos köteteiből.

Ugyan így kiderül a többi vádlott – Kiss Gaál Imre százados, ezredparancsnok, Dormány László honvéd százados, hadosztály híradófőnök, dr. Horváth Ferenc jogász, közigazgatási tisztviselő, Lóránd Imre újságíró, dr. Jónás Oszkár ügyvéd, Bíró Zoltán honvéd főhadnagy, az egyetem katonai tanszékének előadója, Monori Gyula középiskolai tanár, Ferenczi László rendőr őrnagy, megyei rendőrkapitány Maczkó Miklós honvéd százados, ezred törzsfőnök, Perge Imre honvéd főhadnagy, zászlóaljparancsnok és Éva Sándor honvéd hadnagy -elítélésének valódi oka is.

Ki volt Dr. Bruszniai Árpád – középiskolai tanár?

Mondja el ő maga. A terhelte nyilvánítás napján került sor Bruszniai személyi adatainak felvételére. E szerint – Derekegyháza (Csongrád megye) 1924-ben született egyetemet végzett középiskolai tanár »volt FKGP tag párton kívüli«, nős, magyar állampolgár és nemzetiségű váci lakos.

A terhelte nyilvánítás közlése után tette fel az eljáró nyomozó az első kérdést »Mondja el önéletrajzát«. A válasz tartalma nem hagy kétséget az iránt, hogy a hatóság részéről egyéb – nem jegyzőkönyvezett – kérdések is elhangzottak, nevezetesen olyan irányúak, amely kifejezetten az »osztályhelyzet« részletezését követelte. A válasz ugyanis így hangzott: »Származásom egyéb kategóriához sorolható, mivel apám 1919-től 1934-ig, mint hivatásos csendőr főtörm.[főtörzsőrmester] volt. 1934-től kegydíjas lett és alkalmi munkákat vállalt. Édesanyám házassága előtt varrónő volt, utána pedig a háztartással foglalkozott. Vagyunk egy családi ház volt, ami 1951-ben államosítva lett.«

Megtudjuk ezután, hogy Bruszniai Árpád 1944 szeptemberéig Szentesen – a szülői házban élt – majd 1944-1949-ig a »Budapesti Eötvös Lóránt Tudomány Egyetem« bölcsész karán tanult, majd 1949-1950-ben ugyanitt demonstrátor volt. »1952-ig először Mende községben majd Vácon voltam kántor. 1952. augusztusában jöttem Veszprém-ben a »Lovas László« gimnáziumhoz görög – latin és történelem tanárnak. Ezen a

48 Mezey Barna felszólalása A Bruszniai-per vitatése Kahler Frigyes könyvéről in: Büntetőjogi tanulmányok II.MTA Veszprémi Területi Bizottsága (szerk.:Kahler Frigyes) Veszprém 2000 p.10-11.

helyen dolgoztam 1957. jan. 15-ig. Utána saját kérelmemre és felmondásomra helyeztek át a váci gimnáziumhoz tanárnak«.

A családi viszonyok ismertetése is sajátos: »1953-ban nősültem, feleségem apja a Horthy-rendszerben katonatiszt volt«; egy leánygyermek született a házasságból. Számot adott arról is, hogy 1945-ben a FKGP tagja volt »pár hónapig«, majd ismét a Bp. szabályait túllépő adatok. Apja »1949 és 1950-ben izgatás büntette miatt 1 évi börtönre volt elítélve. Egy testvérem van, jelenleg rk.[római katolikus] lelkész, Nagykökényesen. Korábban teológiai tanár és szentszéki jegyző volt Vácott. 1950 augusztusától 1953 szeptemberéig 3 évre internálták«.

Megtudjuk azt is, hogy Bruszniai Árpád 1947-ben állami ösztöndíjjal Bécsben járt, s hogy testvére is Bécsben tanult 1940-1945-ig.

»1956.október 26-tól tagja, majd november 1-től pedig elnöke voltam a Veszprém megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsnak«

Ügyészégi kihallgatása során Bruszniai Árpáddal nem mondatják el ismét ezt az enyhén szólva is tendenciózusan összeállított önéletrajzot. A kihallgatásról – formanyomtatványon – felvett jegyzőkönyvben a személyi adatok annyiban egészítik ki a nyomozás során írtakat, hogy Bruszniai Árpád a német nyelvet beszéli, s hogy apja 1934 óta napszámos volt. Utalás van személyleírására, valamint arra, hogy »különös ismertetőjele: jobb láb bénasága«, s hogy magyar állampolgár, vagyontalan és büntetlen előéletű.

A tárgyalási jegyzőkönyvben önéletrajz nem szerepel, csupán a Bp.-ben előírt adatok.

Ez az »önéletrajz« nem tartalmaz fontos tényeket, olyanokat, amelyek nélkül nem ismerhető meg valóságban Bruszniai Árpád addigi életútja. Nincs adat arról, hogy a szentesi gimnáziumban 1942-ben érettségizett; s hogy a görög-latin – történelem szakos – kitüntetéses – diplomáját az Eötvös-kollégium diákjaként szerezte, s hogy 1947-1950-ig a világhírű ókortudós Moravcsik Gyula professzor⁴⁹ mellett dolgozott, s 1950-ben pap bátyja internálása után bocsátják el a Klasszika-filológiai Intézetből. Ezért kénytelen falvakban kántorkodni – miközben a váci egyházi gimnáziumban latint és görögöt tanított. 1951-ben védte meg a Homérosz kérdésről c. doktori értekezését – kitűnő eredménnyel – amely akkor nem hozta meg számára a megérdemelt elismerést és nem nyitotta meg a tudományos pálya folytatásának lehetőségét.

Bruszniai Árpád életrajzát Sebő József írta meg gondos oknyomozást követően *Moira* c. könyvében⁵⁰.

Bruszniai Árpád a forradalomban

Az előzmények

Bruszniai Árpád 1952 júniusában került Veszprémbe, ahol a fiatal tanár nem csak a Lovassy László Gimnázium tanulói körében vívott ki megbecsülést kiváló tudásának és pedagógiai érzékének köszönhetően. Kollégái is elismerték átlagon felüli teljesítményét, amely nem csak a tanórák megtartásában jelentkezett. Hamarosan szervezője és sajátos színfoltja lett a város zenei életének is.

Aligha csodálható, hogy Bruszniai Árpád érzékenyen figyelte az 1953 utáni enyhülést, hiszen legfőbb vágya és reménye volt visszakerülni a klasszika – filológia tanszékére, ahonnan származása miatt eltávolították. 1956 őszén – amikor már ország szerte érezhető volt, hogy »van valami a levegőben« – Veszprémben is megmozdult a közélet. Szeptemberben a Tudományos Ismeretterjesztő Társaság ankétján felszólalt Bruszniai Árpád is bírálva a könyvkiadás hibáit. Ez volt az első közéleti felszólalása, amelyet október 15-én követett a következő Hazafias Népfront megyei elnökségének értelmiségi ankétján. Itt kemény hangú bírálatot mondott – a Rajk-ügy kapcsán – a gyilkosokról, szélhámosokról és sarlatánokról. Követelte, hogy a statisztikai hivatal hozza nyilvánosságra a létminimum mutatóit és a legalacsonyabb fizetések megállapításánál ezt kötelezően vegyék figyelembe.

A forradalom kitörése előtt – október 20-án – a hazafias Népfront keretei között megalakult Veszprémbe a Batsányi Kör. A Kört megalakító tíz tagú »akcióbizottságba« meghívták Bruszniai Árpádot is. Bár később valótlannal a pártot és a vezetők támogatását tulajdonították Brusznynak, a Batsányi Körben nem történt semmi. Gyorsan túllépett felette a história. Október 21-én már az egyetemen a kommunista párt gyámsága alól mentes Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szervezete (MEFESZ) megalakítása került napirendre a szegedi október 16-i első alapító gyűlést követően.

S október 23-án kitört a forradalom.

49 Prof. dr. Moravcsik Gyula (1892 – 1972) Kossuth-díjas egyetemi tanár, akadémikus, bizantinológus, a magyar – bizánci kapcsolatok világhírű kutatója.

50 Sebő József: Moira Bruszniai Árpád élete és kora Kairosz 2002 p.1-327.

Bruszniai Árpád szerepvállalása a forradalomban

úgy indult, hogy néhány napig részt vállal a város, majd a megye forradalmi önkormányzatában, majd amikor megszűnik az ideiglenesség és az irányítást az új, demokratikus közigazgatás veszi át, ő visszavonul választott hivatásához – a tudományos kutatáshoz és az oktatáshoz –, ugyanis semmi áron sem akart politikus lenni.

1956. október 26-án Bruszniai Árpádot a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács tagjává, majd november 1. napjától elnökévé választották.

Arról, hogy mi történt a forradalmi Veszprémben, s mit tett a vérszomjas restauráció a forradalom leverése után, lapozzuk fel újból a Bruszniai-per iratait.

A per központi alakja kezdettől fogva Dr. Bruszniai Árpád volt, a Veszprém Megyei Nemzeti Forradalmi Tanácsban viselt elnöki tisztsége okán, s mert, családi háttere, keresztény meggyőződése, értelmiségi volta miatt különösen alkalmas volt a »tudatos ellenforradalmár« alakjának kialakítására.

Mint említettük, Bruszniai Árpádot először a szovjet állambiztonsági szervek tartóztatták le és hallgatták ki. Itt tisztázódott: Bruszniai Árpád senki meggyilkolására nem adott utasítást.

Mit vallott Bruszniai Árpád a forradalom napjairól, s e napokban az ő szerepéről?

1957. április 10-én – kihallgatás (bár Bruszniai eljárásjogi jogállása fel sem vetődött) s felszólítja a vizsgáló

„Beszéljen részletesen a »Forradalmi Tanácsban« végzett tevékenységéről” tette fel a kérdést a kihallgató tiszt.

Bruszniai Árpád az október 26-i (csütörtök) napról számolt be: „Az első küldöttgyűlésen megválasztott »Forradalmi Tanács« (továbbiakban »FT«) még október 26-án este értesült arról, hogy Várpalotán fegyveres harc folyik és a szovjet katonákat gyilkolják.”

Megbízta Sánta Károly⁵¹ és Horváth Józsefet (helyesen Tibort) »FT« tagokat, hogy a szovjet alakulatokkal és Várpalotán „rendezzék a problémát.” Levelet küldtek továbbá Újvári ezredeshez, amelyben „felkértük őt arra, hogy a továbbiakban tartózkodjék a tömegbe való lövetéstől, mivel nekünk arról a várpalotai küldöttek beszéltek.”

Október 27-éről (péntek) szólva említést tett a Keszthelyről érkező nyugtalanító hírekről, ahová a Forradalmi Tanács másik tagját (Nagy Bélát) küldték a vizsály rendezésére. Ezen a napon került sor a veszprémi börtönben lévő rabok helyzetének felülvizsgálatára, valamint: „Tudomásom szerint ezen a napon történt hogy Lóránd Imre megbízásából Dr. Jónás Oszkár tudomására hozta Szedő Pál városi VB[Végrehajtó Bizottság] elnöknek, Németh Gézáne városi VB elnök helyettesnek és a személyzeti előadónak, hogy további intézkedésig ne jöjjenek be a városi tanács épületébe.”

27-én újabb küldöttgyűlés volt, amelyet Bruszniai vezetett le. A küldöttek megbízóleveleit – mint vallotta – az ajtóban az egyetemisták ellenőrizték. Itt esett szó először arról, hogy Lóránd Imre – aki akkor a forradalmi tanács elnöki tisztét látta el – telefonon felvette a kapcsolatot Kossa Istvánnal – aki a kormány tagja volt – és közölte vele a küldöttgyűlésen megfogalmazott követeléseket. Ez a telefonbeszélgetés egy mozzanat a később ismertetett kapcsolatfelvétel sorozatból, amelyek az új forradalmi szervek törvényes voltát szándékozták elismertetni és kinyilvánítani.

A gyűlésen felvetődött a budapesti harcokba való fegyveres beavatkozás is, amelyet Bruszniai határozottan elutasított.

Október 28-án Lóránd kiküldte Várpalotára Brusznyait a munka felvételének megbeszélésére. A nap történeteként említette még Bruszniai a balatonkenesei honvéd üdülő megtámadásának megakadályozására tett intézkedését.

Október 29-i eseményekből a harmadik küldöttgyűlést említette Bruszniai, ahol Lóránd Imre elnök egyaránt tiltakozott „a Rákosi féle vezetési stílus visszaállítására ellen, de ellenzíri a horthysta restaurációt is”. Fontos kijelentés: „*Tudomásom szerint azonban Kossa miniszter*⁵² *26-án este az akkori kormány nevében helyben hagyta működésünket*” (Kiemelés tőlem. K. F), amely azért jelentős, mert a döntés a Nagy Imre által bejelentett október 28-i politikai fordulat előtt történt.

Ezen a gyűlésen a radikális fegyveres védelmet követelő csoport – dr. Besnyő János tanár és kb. 40 követője – kisebbségben maradt és eltávozott.

„Október 28 (szombat) és 29-én (vasárnap) néhány olyan intézkedést tettem amellyel úgy érzem az akkor létérdeket jelentő termelést segítettém elő” – vallott tovább Bruszniai Árpád utalva egy sor, a gyárak és gazdaságok működéséhez szükséges anyagok biztosítására.

Október 30 (kedd) – ról beszámolva Bruszniai elmondta: „értesültem arról, hogy Győrben már kísérletet tettek arra, hogy a dunántúli erőket egyesítve kialakítsanak egy központot. Mint később tudomásom szereztem arról a Győrben összehívott küldöttségek között 2 veszprémi küldöttség ment, az egyik dr. Besenyőék által előző nap javasolt küldöttség. A másik pedig a FT tanács tagjaiból névszerint Horváth Tiborból és Molnár

51 Sánta Károly alezredes, hadosztályparancsnok (nevét gyakran tévesen „Sántha” formában is írják). A forradalom után is eredeti beosztásában marad. 1957. január 3-án ő terjeszti fel a Honvéd Vezérkar Főnökének az alakulat jelentését a forradalom alatt történt eseményekről HL. 1956-os gyűjtemény 6. öe. p. 4228-444

52 Kossa István (1904-1965) villamoskalauz, politikus 1945-1948 a Szakszervezeti Tanács főtítkára, 1945-1951 az MKP [Magyar Kommunista Párt] (MDP) [Magyar Dolgozók Pártja] KV [Központi Vezetőség] és PB [Politikai Bizottság] tag, 1951-1956 – ig KV póttagja, 1948-1949 ipartügyi miniszter, 1949-1950 pénzügyminiszter, 1950-1951 Országos Munkabér Bizottság, 1951-1952 Állami Egyháziügyi Hivatal elnöke, 1952 Kohó és gépipari miniszter, 1953-1954 Munkaerőterálok Hivatalának elnöke, 1954 végétől az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, 1956. október 27-november 3, majd november 7-től 1957. május 9-ig pénzügyminiszter, majd közlekedési és postaügyi miniszter, 1963-ig. 1957. február 26-tól 1965-ig MSZMP [Magyar Szocialista Munkáspárt] IKB [Ideiglenes Központi Bizottsága] majd KB [Központi Bizottsága] tagja.

Tamásból alakult ki, azt nem tudom, hogy kiktől kaptak ezek megbízást arra vonatkozóan hogy Veszprém megyét képviseljék Győrben”.

Beszámolt arról is, hogy ezen a napon „megjelent Veszprémben Földeák János és Ferrári Violetta, aki a felesége, a Veszprémi egyetem előtt tömeggyűlésen felszólaltak és lázították Veszprém népét az akkori »FT« és a rend megszilárdítása ellen. A tömeggyűlés után Földeák János a tömeget az FT elé csöditette, majd 30-40 nagyhangú személylyel együtt eljött az elnöki szobába. Ott vitát akart provokálni több ott lévő FT taggal, név szerint Jónás Oszkár, Héthelyi Ferenc, Angeli János Anhoffer Jánossal. Én valamivel később mentem be közéjük és ott mindjárt felvettem a vitát Földeák Jánossal.” Földeák a forradalmi tanács átalakítását követelte, mert megítélése szerint „mi itt semmit nem csinálunk, sőt őrizzük a pártházat, mindenütt áll a nemzetőrség, csak itt nem.” Az ülésen megjelenő Sánta Károly alezredes „megkérdezésünk nélkül” felolvasott egy „proklamációt, amelyet szerinte az általa előző napon összehozott »Katonai Forradalmi Tanács« állított össze. Ebben arról volt szó, hogy...fenntartás nélkül és miniszteri intézkedéseket be nem várva is támogatja fegyveresen a forradalmat. Egyidejűleg bejelentette a nemzetőrség azonnali megalakítását”. Sánta utasította Kiss Gaál Imre századost, kezdje meg a fegyveres alakulatok szervezését, egy századot az egyetemisták és egy századot a fémfeldolgozó munkásaiból.

Brusznayai az elmondott események hatására bejelentette, hogy „a másnap esti küldött gyűlésig nem vagyok hajlandó dolgozni és az ezután következő eseményekért azokat tartom felelősnek, akik azt elindították. E nyilatkozatom után kivonultam a teremből és elmentem haza.”

Másnap (október 31, szerda) a forradalmi tanács átköltözött a megyei tanács épületébe. Az ott lévő forradalmi tanács tagjai felkérték Brusznayait, hogy vállaljon ügyeletet, elvállalta. „...semmi jelentős esemény nem történt” – vallotta.

„Aznap október 31-én este összejött a negyedik küldött gyűlés...Ezen a küldött gyűlésen 8 -10 perces beszámolót mondott Meskó Gábor, amely az előző napi eseményeket értékelte. Ez után került sor a »FT« újjáválasztására...külön megválasztották a megye és a városi »FT« – t is. Ez a küldött közgyűlés megválasztott engem is a megyei »FT« tagjai közzé.”

Brusznayai feltételeket szabott forradalmi tanácsi tagságának: határozzák el a sztrájk megszüntetését, törekedjenek az utcai zavargások megszüntetésére, „hagyjanak bennünket az eredeti program szerint dolgozni...ne mások példájára hanem saját magunk döntése alapján cselekedjünk.” Nagy Béla tanárt nem választották újra a küldöttek.

A megyei forradalmi tanács – még aznap este – Dr. Horváth Ferencet választotta elnökéül. „Másnap azaz november 1-én reggel a megyei tanács elnöke szobájában újra összeült a »FT«, ahol Dr. Horváth Ferenc lemondott és utána egyhangúan engem választott meg megyei »FT« elnöknek”.

A kihallgatást itt Stefán László – a DISZ [Dolgozó Ifjúság Szövetsége] titkárból alhadnaggyá vedlett vizsgáló egyben az ügy tanúja (!) – megszakította, azzal, hogy azt másnap folytatja.

Ez a kihallgatási nap azért sajátos, mert Bruszn yait viszonylag szabadon hagyják beszélni. (A jegyzőkönyv szövegében azonban csak elvétve jelennek meg Bruszn yai mondattörédei, a szöveget döntően a vizsgáló »interpretációjában« jegyzőkönyvezték.)

Bruszn yaival tehát elmondatták a forradalom veszprémi – általa ismert – eseményeit október 26 – tól november 1-ig. Később – látni fogjuk – majd visszatérnek ennek az időszaknak egyes mozzanataira, s maga Bruszn yai is többször hivatkozik védekezésében – immár életéért küzdve – egyes mozzanatokra. A jegyzőkönyv azonban ezen a viszonylag békés kihallgatási napon sem aggálytan. A neuralgikus pont Sánta alezredes megjelenésével kezdődő szakasz. Sánta nagyon jól tudja november 30 – án, hogy a nemzetőrség megszervezésére, felfegyverzésére a kormány – a honvédelmi minisztérium útján – parancsot adott. Nem tett tehát mást, amikor ezt a tényt – mint saját elhatározását – bejelentette, valójában tehát csak a kapott parancsot hajtotta végre. Az lehetséges, hogy Bruszn yai abban a pillanatban nem tudott még minderről, de a vizsgálónak kellett tudnia, mégis olyan hangvétellel vette fel a jegyzőkönyvet, hogy az egyrészt alkalmas legyen annak megállapítására, miszerint Bruszn yai hozzájárult egy törvénytelen fegyveres csapat megszervezéséhez, másrészt – ki tudja a politika mit dönt Sántáról – nos Sánta ellenforradalmi ízűnek bármikor minősíthető megnyilvánulása sem baj, ha a jegyzőkönyvben szerepel.

Térjünk vissza most már az április 11-i – következő, egész napos – kihallgatás kérdéseire.

„Mondja el, hogy a Veszprém megyei »nemzeti forradalmi tanácson« belül mint elnök milyen tevékenységet fejtett ki és milyen intézkedéseket hajtott, vagy hajtattatott végre?»

„...első intézkedésem Nagy Béla tanárral kapcsolatos” – válaszolta Bruszn yai Miután értesítést kapott, hogy Nagy Béla a forradalmi tanács bélyegzőjével lepecsételt üres papírokat vitt magával „ellenőrizhetetlen céllal és azzal gépkocsi szerzést kísérelt meg, ugyanakkor arról is értesítettek, hogy fegyverrel is rendelkezik, utasítottam a rendőrséget, hogy egy járőr állítsa elő és szedje el tőle ezeket a holmikat...Nagy Béla eltávazása miatt ezt nem [lehetett] végrehajtani (sic!).”

Ennél fontosabb a vallomás következő szakasza: „Egész működésem alatt ez volt az egyedüli eset, hogy személyesen adtam utasítást valakinek az őrizetbe vételére. Határozottan tagadom azt is, hogy bármely pártfunkcionárius, állami vezető, vagy fegyveres testület tagjának őrizetbe vételére, előállítására, vagy házkutatására parancsot vagy utasítást adtam volna. Azt is tagadom, hogy névszerint Maczkó Miklós szds – nak [száza-

dosnak] bármilyen formában utasítást adtam volna Ferge fhgy.[főhadnagy] letartóztatására.”

Elnöki tevékenységéről számot adva említést tett arról is, hogy több alkalommal összehívta a küldött gyűlést.

Beszélt továbbá arról is, hogy a Veszprém Megyei Hírlapban hivatalos közleményként közzétették a forradalmi tanács rendeleteit. Ezek közül a *termelőszövetkezetekből való kilépésről, az országgyűlési képviselők visszahívásáról* és a munkaszüneti napokról hozott rendeleteket, mint elnökhelyettes aláírta, a november 3-i, *hittan beíratásokról* szóló rendelet „alá mint elnök írták alá a nevemet”. A rendeletek – folytatta Brusznai – a forradalmi tanács tagjainak és munkatársainak „nem hivatalos beszélgetéseire” lehettek alapozva. Saját intézkedésének ismerte el a november 1-re hirdetett munkaszüneti nap elrendeléséről szóló döntést, s nem vitatta, hogy a termelőszövetkezeti kilépésről szóló rendeletet is megtárgyalta a forradalmi tanács október 28-án.

„Csütörtöki és pénteki napon tett tevékenységemhez tartozik a volt MDP – vel kapcsolatos néhány intézkedés illetve ténykedés”

Arról vallott Brusznai Árpád, hogy egyeztetett a pártfunkcionáriusok fegyvereinek bevonása tárgyában, az intézkedést még Lóránd Imre elnöksége idején adta ki elődje. Elnökké választása után „nem szándékoztam az MDP vagyónával foglalkozni míg jelzés nem érkezett arról, hogy az MDP garázsából ismeretlen egyének 2 gépkocsit önhatalmúlag elvittek...”

November 2-án (pénteken) került sor az MDP bankszámláján lévő kb.700000 Ft „amely állami támogatásként szerepel” zárolására. Ugyan ezen a napon délelőtt felkeresett Papp János⁵³ (sic!) az MSZMP intézőbizottságának elnöke, aki a következőket közölte velem. Bejelentette, hogy az MDP. mint szerv megszűnt és megkezdték az MSZMP szervezését...ő mindamelllett, hogy az MSZMP szervezését irányítja, mint technikus vissza kíván menni a termelő munkába.

Pap János felvetette még, hogy a pártalkalmazottak munkabérért nem tudták kifizetni a számla zárolása miatt, Brusznai ígértet tett a fizetés folyósítására és az ügy elintézésével dr. Horváth Ferencet bízta meg.

Délután „Lohonyai nevezetű...telefonon felhívott és egy újonnan alakuló magát »forradalmi ifjúsági szövetség« néven a következőket közölte:...elfoglalták a DISZ, helységeit és vagyontárgyait, ezekben a helységeken fegyveres nemzetőr csoportot kívánnak elhelyezni, én félbeszakítottam az ő közlését és kifejtettem ...a városban csupán egy fegyveres nemzetőrség működhet, amelyet Sánta alezredes kezdeményezett és honvéd tisztek parancsnokság alatt áll. Én tehát nem adtam arra engedélyt, hogy a csoportot létre hozzák és fegyvereket kapjanak valahonnan Azt sem tudom, hogy honnan szereztek fegyvereket e csoport felfegyverzésére”.

Péntek délután a városban 2 századnyi fegyveres erő volt, „amelyet Sánta Károly alezredes utasítására Kiss Gaál Imre szds. fegyverzett fel nemzetőrség céljára, még ez a keddi napon történt.”

A pénteki napon Bruszniai Árpád Budapestre utazott a honvédelmi Minisztériumba. „...utazásom célja az volt a veszprémi helyőrség körében mutatkozó zavaros állapotok rendezésére (sic!), a Honvédelmi Minisztérium segítségét, illetve erre a célra felelős tiszti megbízott kiküldését kérem.” Az utazást megelőző nap telefonon egyeztetett Antal őrnaggyal – a HM -ben beosztott tiszttel – aki bekísérte Kána Lőrinc⁵⁴ vezérőrnaggyhoz.

Kána közölte, hogy „Tiszti megbízottat nem tud küldeni, hanem a helyőrségi »katonai forradalmi tanácsot« vezető tiszt hívja őt vissza a megadott »K« telefonszámon és meg fogja kapni az utasítást.” A nemzetőrség felfegyverzésével kapcsolatban Kána kifejtette: „A nemzetőrsége felfegyverzése minisztériumi rendelet s a hadsereg ezt kell, hogy lássa fegyverekkel (sic!) még az „M” raktárak [mozgósításkor felhasználható készlet K.F.] terhére is.”

„Ez után Dormány László elém tett egy kimutatást a Veszprém kiosztott fegyverekről. A kimutatásban 786 db fegyver kiosztása szerepelt, amelynek túlnyomó része Veszprém város, Balatonfüred, Zirc környékén lett kiosztva...Ezután én elmondtam, hogy Kána Lőrinc v.örgy.[vezérőrnagy] mit mondott nekem Budapesten, majd közöltem Dormány László szds-al a »K« telefonszámot, hogy hívja fel Kána Lőrinc v. örgy-t és megkapja az utasítást.” Arról nem volt tudomása Brusznynak, hogy a telefonbeszélgetés megtörtént-e. A jelenlévők azt az álláspontot alakították ki, hogy a már kiosztott fegyvereken kívül legfeljebb 700 – 800 fegyvert adnak ki a nemzetőrségnek. A fegyverek kiosztásával kapcsolatos részletekről Brusznynak nem volt tudomása.

53 Pap János (1925-1994) vegyésztechnikus, kommunista politikus 1946-1949 -ig az ajkai erőműben. 1949-1961 Veszprém megyei pártbizottságon az MDP, MSZMP osztályvezetője, majd titkár (első titkár); MSZMP KB tag 1959-1985-ig, belügyminiszter, miniszterelnök helyettes 1963-1965-ig. Ekkor visszatért Veszprémbe, a megyei pártbizottság elő titkáraként ment nyugdíjba. 1994-ben önkézzel vetett véget életének. Névaláírása szerint helyesen Pap, a jegyzőkönyvekben gyakran két „p”-vel írják a nevet.

54 Kána Lőrinc (1914-1998) kárpitos segéd, 1945-től MKP (MDP) MSZMP tag; a BSKZRT függetlenített pártfunkcionáriusa. 1949-ben bevonult a hadseregbe (4 polgári iskolai osztály után), 5 hónapos alosztály-parancsnoki tanfolyamot végzett. 1949-ben őrnagyi rendfokozatot kapott és a Honvéd Vezérkar osztályvezető-helyettese lett, 1950-től alezredes, beosztása Honvéd Vezérkar hadműveleti csoportfőnök – helyettes, 1951-től ezredes, az Országos Légvédelmi Parancsnokság állományában, 1952. november 1-től vezérőrnagy; 1955-től a légvédelmi tüzer hadosztály parancsnoka. A forradalom alatt a HM Forradalmi Tanácsának elnöke, a forradalom után a statáriális katonai bíróságok ülnöke. A tiszti felülvizsgáló bizottság eljárás alá vonta (HL.Szű.0136 HM Titkárság 0638), rendfokozatát visszavetették és ezredesként tartalék állományba helyezték „Az ellenforradalom alatt tanúsított helytelen magatartása miatt került tartalék állományba” (HL.1957/T/31.sz.jegyzék 153.p 4. 2m2 sz.105 jegyzék.p.141.) 1958-1960 között a Győri Közlekedési Vállalat Igazgatója. 1990 -ben vezérőrnagyi rendfokozatát visszakapta (Magyar Közlöny 1990. április 23.)

Szóba került egy másik – később kiélezett – téma, amellyel a vád Brusznjai restaurációs törekvéseit akarta igazolni. Brusznjai így vallott: „Itt fejtettem ki azt az álláspontomat is, amely a régi tisztekkel volt kapcsolatban. Lehetségesnek tartom, hogy 1949-50-ben kerültek elbocsátásra a honvédség kötelékéből olyan tisztek is, akiket 1945-ben igazoltak, továbbra is becsületesen szolgáltak és akiknek rehabilitálására sor kerülhet. Például hoztam fel a Rajk per katonai résztvevőit és saját apósomat is, akinek rehabilitációs felülvizsgálását épen 1956 őszén rendelte el az MDP központi vezetősége.”

Több katona közölte Brusznjaival, hogy „tudnának páncélelhárító aknákat gyártani, s mi azokat rakassuk le a városhoz vezető utakra. Ezt én kifejezettem megtiltottam.”

Beszélt még Brusznjai Sánta Károly alezredes letartóztatásáról. „Határozottan tagadom, hogy az én jóváhagyásommal letartóztatás bárkinek bántalmazása, vagy meggyilkolása, az én forradalmi tanácsstagságom, vagy elnökségem alatt történt volna. Azt is határozottan tagadom, hogy én vagy az én jóváhagyásommal olyan utasítást kapott volna Kiss Gaál szds., vagy más jelenlétében „ilyent szoltam volna (sic!), hogy a megyei börtönben lévő ÁVH-sokat, vagy funkcionáriusokat végezzék ki és a helyüket újabbakkal töltsék meg.”

Megjegyezte még: „Arról azonban semmit nem tudok, hogyan robbant ki Veszprémben a fegyveres harc a szovjet és magyar örök között november 4-én hajnalban. Arról sem, hogy ki szervezte ezt meg, ki adott erre tűzparancsot, arról sem, hogy kik harcoltak és milyen eredménnyel”.

Ezzel befejeződött a kihallgatás »történeti része«, amikor módja volt Brusznjai Árpádnak egy viszonylag hosszabb értékelést is adni saját működéséről. Ezekben a sorokban már benne van az életért folytatott harc, az életösztön diktálta – el nem ítéltető – »kompromisszum«. „Továbbiakban egész működésem értékelésével kapcsolatban a következőket szeretném elmondani: Decemberben készített és benyújtott emlékezésemmel ellentétben azóta szerzett ismeretek és tapasztalatok alapján ma már nem állítom, hogy a veszprémi eseményekben nem voltak ellenforradalmi célú megmozdulások. A magam részéről részletes vallomást tettem, s most ehhez csak annyit szeretnék hozzáfűzni, amikor működésemet megkezdttem, abban a tudatban tettem, hogy egyrészt a tömegek követeléseire fogok harcolni, másrészt, hogy ezt a harcot helyesli és támogatja a veszprémi fegyveres erők, az MDP veszprémi vezetői és az államvédelmi szervek is, ezt első tömeg előtt elmondott beszédemben így mondtam el: Velünk a párt, velünk a hadsereg s velünk az ÁVH. Működésünk egész folyamán működésünk törvényes elismerésének tekintetem azt a körülményt, hogy az MDP helyi szerve és az ÁVH külön írásbeli támogató nyilatkozatot küldött meg hozzánk, hogy a kormány ismételten megerősítette működésünket. Hogy a párt és tömegszervezeti vezetők sőt a területünkhöz tartozó szovjet parancsnokságok mint hivatali szervvel tárgyaltak velünk is, minket kértek fel egyes ügyek elintézésére. Így tehát nem tekinthettem működésemet azon

állam megdöntésére irányulónak, melynek védelmére hivatott szervek és személyek működésünket elismerték.”

Utolsó érvként hozzátette még: „Végezetül meg szeretném említeni, hogy bár módomban lett volna, de nem menekültem el a felelősségre vonás elől, éppen azért, mert tudomásom szerint személyes bűncselekményt nem követtem el. A vizsgálat vállalásával egyrészt segítséget kívánok nyújtani a hatóságoknak a veszprémi események teljes tisztázásához, másrészt tisztázni akartam személyemet azok alól az alantas vádak alól, melyekkel tudomásom szerint szóbeszédben illették személyemet.”

A kihallgatás első szakaszában előttünk áll Brusznjai Árpád védekezése is.

Ami a kihallgatások tartalmát illeti, ez a rész – bár torzításoktól koránt sem mentes – nagyban – egészben tartalmazza a Brusznjai által előadottakat, más szóval a vizsgáló még nem avatkozik be durván a vallomás tartalmába. Ez nem véletlen. *A politikai rendőrség célja most az, hogy mentül több olyan ténnyel ismerkedjen meg, amelyet – „megfelelően” kiforgatva eredeti jelentéséből – majd Brusznjai és vádlott társai ellen lehet fordítani. Ezt a korántsem új módszert érhetjük majd tetten a kihallgatások következő napjain, amikor a kronológiai száltól elszakadva egy tematikus – ideologikus kihallgatási taktika váltja fel az eddigit.*

Itt akár le is zárhatnánk Brusznjai Árpádnak a forradalmi tevékenységét bemutató írásunkat. Mégsem tesszük, hiszen ami ez után történt a vallatászobában, ugyancsak hozzátartozik Brusznjai történetéhez, jellemének megismeréséhez, amely életéért küzdő védekezésében is hibátlan.

Ami Brusznjai védekezését illeti: egy tiszta erkölcsű, de mérhetetlenül naiv ember áll itt előttünk. Aesopus meséjéből a bárány, aki a folyóból lejjebb iszik, mint a farkas, s csodálkozik a kérdésen, hogy hogyan zavarhatná ő a farkas ivóvizét ?

Mindazonáltal Brusznjai védekezése hibátlan logikával mutatja ki: joggal bízott abban, hogy a forradalmi tanácsok legális szervek, működésül törvényes, azt a központi és helyi szervek – a megszűnt párt és állambiztonsági szervek is – elismerték, sőt támogatták. Brusznjai Árpád – aki nem volt jártas a színlelésben, hitt abban, igazát és tisztességét megvédheti, s a vizsgálat valóban arra kíváncsi, mi történt Veszprém megyében. A vizsgálat azonban sem arra nem volt kíváncsi, mi a történeti tényállás valósága, még kevésbé, hogy Brusznjai Árpád védekezése jogilag megalapozott-e ? Az sem érdekelte a hatalom képviselőjében eljárókat, hogy Brusznjai Árpád igaza tudatában nem hagyta el az országot, holott – jól tudták – elmenekülhetett volna. Mindez mindegy volt, s legkevésbé a hatóságokat érdekelte. Brusznjai Árpád egyszerűen alkalmas volt arra, hogy személyében a »tudatos ellenforradalmár« alakját felmutassák és hóhér kézre adják. Ezt Brusznjai Árpád már csak akkor vette észre, amikor már senki sem tudott rajta segíteni.

A következő kihallgatási napon az első kérdés arról szólt: „...mit tud a » Forradalmi Tanácsban« beválasztott honv.[véd]tiszték ellenforradalmi tevékenységéről”?

Az »ellenforradalmi« jelző valójában meghatározta a kérdésre jegyökönnyvezett választ: „megállapításom az, – szól az első felelet – hogy itt Veszprémben, ha a honvédségi alakulatok aktívan nem támogatják a kezdet kezdetén a tömeg hangulatát, akkor nem történt volna meg, hogy fegyver kerül a tömeg közé illetéktelen személyek részére” (Kiemelés tőlem K.F).

Újabb kérdésekre Brusznjai megismételte a Kána Lőrincsel folytatott beszélgetés tartalmát, majd az egyetemen Bíró főhadnagy által vezetett operatív csoportról faggatták.

„Arra a vádpontra, hogy Kiss Gaál szds, horthysta tisztekkel lépett kapcsolatba, a következőket mondtam: Amennyiben Kiss Gaál arra tett intézkedést, hogy honvédségi beosztásba vagy munkakörbe helyezzen volt horthysta tiszteket, azzal büntetendő cselekményt követett el...kifejtettem abbeli véleményemet, hogy akadhatnak olyan volt horthysta tisztek is, akiknek sem háborús, sem néPELLenes cselekedetük nem volt, 1945-ben igazolták őket és utána is becsületesen szolgáltak és csak 1949-50-ben lezajlott sokban túlzó átszervezéskor bocsátották el. Kifejeztem véleményemet, hogy ezek közül nyilván kerül sor egyesek rehabilitációjára.”

S egy ismételt visszaterő kérdés, a Brusznjainak tulajdonított kivégzési parancs! Itt Brusznjai visszautalt első letartóztatására, amikor Kiss Gaállal, Maczkóval, Dormánnal, Földesivel és másokkal volt egy cellában: „...Kiss Gaál ismételt kijelentette 8 tanú jelenlétében, hogy egyrészt az én személyem elleni azon vád, miszerint bárkit ki akartam volna végeztetni alaptalan, mert ilyenről a »FT« -ban egyáltalán nem volt szó.”

A június 27-i kihallgatás az a pont, amikor már eldőlt: Brusznjait teszik felelőssé a veszprémi fegyveres harcokért, az általa nem ismert védelmi tervért, az ávósok soha sem volt kivégzéséért, a tanácsi létszámcsökkentésért, a tisztikar „nagyobb részének” állítólagos lecserélésére irányuló szándékért és a veszprémi püspökkel „fenntartott”(valójában nem létező) kapcsolatáért. Mindez egyenesen következik a hozzá intézett kérdésből. Nem tévedünk, ha kijelentjük, a kérdések előre vetítik a vádirat, sőt jórészt az ítéletek tartalmát, a rájuk adott választól függetlenül. Miután a kérdések tükrözik valójában a hatalom koncepcióját, s felölelik azokat a gyanúsításokat, amelyek nem szerepelnek a terhelte nyilvánító határozatban.

„Mi volt a célja a nagymennyiségű fegyver kiadásával és miért osztotta ki az »M« készletet”⁵⁵? Brusznjai válasza a korábbiaknak megfelelő: „Én mint a megyei forradalmi tanács elnökhelyettesének (sic!) október 26-30 -án az volt a véleményem, hogy fegyvereket nem szabad kiosztani civileknekA későbbi fegyver kiosztásokkal egyetértettem és ezt azzal a céllal tettem, hogy a közbiztonságot megszilárdítsuk.” „Én minden esetben ragaszkodtam ahhoz, hogy a kiadott fegyverek átadásakor fel kell írni a neveket, kik kaptak fegyvert...Tagadom azt, hogy a fegyverek kiadásával az lett volna

a céloom, hogy a proletárdiktatúrát megdöntsem, vagy azokat a szovjet csapatok ellen használjam.”

Ez után egy, a kihallgatások során az ‘56-os perekben szokványos intermezzo következett. A jegyzőkönyv így őrizte meg a történeteket: „Megjegyzés: Közlöm Önnel, hogy ezt a vallomást nem fogadom el, mert birtokunkban vannak olyan adatok, melyek bizonyítják azt, hogy a fegyverek kiadása az „M” készlettel együtt a proletárdiktatúra megdöntését és a szovjet csapatok ellen irányultak (sic!). Felszólítom, hogy a kihallgatás folyamán őszintén a valóságnak megfelelően tegyen vallomást. Felelet: A közlést megértettem és tudomásul veszem”.

A soron következő kérdés a védelmi tervre tért át. Brusznjai megismételte a Kána által mondottakat, majd egy ugyancsak különös dolgot olvashatunk „A város védelmi tervének tartalmát nem ismerem. A terv létezéséről tudtam, felelős vagyok azért, mert megsemmisítésére nem törekedtem, ezzel lényegében a terv létezésével egyetértettem.” (Kiemelés tőlem K.F.)

A kiadott rendeleteket firtató kérdések után újból visszakanyarodott a vizsgáló tiszt az ÁVH-s tisztek őrizetbe vételéhez.

Idézőjelbe téve szerepel Brusznjai válasza: »célja az volt, hogy az ellenük történő merényleteket megakadályozzuk«. És következett a „keresztkérdés”: „Mikor, hol, kinek és hol vetette fel az ávh -s tisztek reprezentatív (sic!) kivégzését?” S az adott válasz: „A reprezentatív kivégzésről soha senkinek, és sehol nem beszéltem... példának hoztam fel (az október 31-i küldött közgyűlésen) a Budapest és mosonmagyaróvári kivégzéseket, hogy ezt nem kell követni, mert mi úgy oldottuk meg, hogy az ávó-s tiszteket őrizetbe vettük, és akinek panasa lesz velük kapcsolatban esetleg kegyetlenkedéseikről az jelentse és lesz belőle egy »reprezentatív pör«”. „A szovjet hadsereg bejövetele előtt miért akarta felszállítani a volt ávós tiszteket Budapestre, milyen céllal ?” Brusznjai megismételte a korábban vallottakat.

Amikor vége szakad annak a kihallgatásoknak Brusznjai szellemi erejének és türelmének megfeszítésével küzdött, – s mint a hittan beíratásokról mondottak igazolják – hitvalló nyilatkozatoktól sem tartotta vissza. Óvatossága – hiszen élete a tét – is teret kap. *A kihallgató tiszt azonban mégis nagy lépést tett célja felé.* Aláíratta a védelmi tervvel kapcsolatos felelősségre vonatkozó vallomásrészt, olyan szöveggel, amelynek belső ellentmondása nem csak kézzelfogható, de ellentétben áll a tények valóságával is. Ez után bármi következhetett – és következett is, Brusznjai Árpád szellemi és fizikai erői a több hónapos vallatás után kimerültni látszanak.

E helyen is szükséges hangsúlyoznunk: a számos jegyzőkönyv a nyomozó által átfogalmazott szöveget és nem Brusznjai mondatait tartalmazza. Karakteresen utal erre

az „ellenforradalom időszakában” és a „nem-e lenne helyes” szavak, Brusznjai az elsőt azért nem használta, mert elveivel ellentétben állt, a másikat, mert tudott magyarul!

A július 4-i kihallgatáson már a *direkt politikai kérdések* kerültek előtérbe, tehát koránt sem a Brusznjai által véghezvitt cselekedetek, hanem Brusznjai politikai véleménye. „Egyetértett-e a Nagy Imre kormány intézkedéseivel és azt milyen mértékben támogatta.”

„Én Nagy Imre kormányának ténykedését helyesltem és annak intézkedéseit végrehajtottam, mert teljes mértékben egyetértettem vele” – válaszolta Brusznjai, majd részletezte: egyetértett a „...több pártrendszer létrehozásával, a koalíciós kormány működésével...a nemzetörség létrehozásában és azok felfegyverzésében (sic!)...a közbiztonságot akartuk megerősíteni ...” Nem véletlen a nemzetörségre irányuló részkérdés; a következő kérdés kedvéért történt, az pedig a július 12-i kihallgatás kedvéért, ahol a kérdés – mint látni fogjuk Brusznjai válaszaként csaknem szó szerint lesz olvasható! A korábbi válaszokból következik, mi volt Brusznjai többször megismételt álláspontja, így tehát a kérdező biztosra mehetett.

„Van-e önnek arról tudomása, hogy a nemzetörség szervezésével olyan emberek is kaptak fegyvert, kinek nem a közbiztonság megszilárdítása volt a célja, hanem a tőkésrend(sic!) visszaállítása. Értem ezalatt a börtönből kiszabadult rabokat, csendőrök és volt katonatisztek felfegyverzését is”.

Brusznjai válasza méltán idegesíthette a hatalom embereit. Az osztály megkülönböztetés kommunista dogmájával szemben nyíltan az *állampolgári jogegyenlőség elvét* hangoztatta (a halál árnyékában is!). „... nem vettem figyelembe azt, hogy valaki csendőr volt-e vagy kulák. Csak azt mondtam, hogy olyanak adjanak fegyvert, akinek katonakönyve van és akit az akkori helyi szervek javasolnak.

A következő kérdés: „Van-e tudomása arról, hogy az ön által kiadott fegyverek mennyi ártatlan embert, szovjet katonát és kommunistát gyilkoltak meg?”

Brusznjai tárgyyszerűen válaszolt: „Földesi szds. közölte velem a novemberi letartóztatásunk alkalmával, hogy az általam említett 100 db géppisztoly nem volt senki részére kiadva, azzal senki nem lőtt, mert Földesi az egyetemen bezárta egy terembe, ahol a szovjet csapatok egyben megtalálták. A többi fegyverek kiosztásával kapcsolatban nem tudom, azokat milyen célra használták fel. Mivel lövöldözések történtek, fennáll annak lehetősége is, hogy azokkal a fegyverekkel is oltottak ki ártatlan emberéleteket. Azonban arról nincs tudomásom konkrétan, hogy ilyen eset történt-e.” Brusznjai tehát harcolt – amennyire tehette – az életéért.

Most megint a hatalom oldaláról szemlélve: amellett, hogy Brusznjai nem osztott semmilyen fegyvert, a Bp. az ártatlanság vélelméből következően a hatóság kötelességévé teszi a bizonyítást, és nem a terheltnek kell kimentenie magát a gyanú (vád) alól, ellenkező esetben : „A bíróság a terheltet a vád alól felmenti, ha nem nyert bizonyítást, hogy a terhelt a vád tárgyává tett bűncselekményt elkövette,...”

Az érvényes eljárásjogi szabályok szerint tehát: a nyomozóhatóság kötelessége volt annak bizonyítása, hogy a Bruszniai által önhatalmúlag kiadott fegyverrel, kit és hol gyilkoltak meg. Ezt a törvényi kötelezettséget azonban Csurgó főhadnagy biztonnal politikai beállítottsága miatt nem akarta érvényesíteni. (Elképzelhető, s jóindulatúan engedjük meg: alulképzettsége okán nem is nagyon tudott arról, mi áll a törvényben, s ez magasabb beosztású tiszteket sem igen érdekelt akkortájt.)

Egy kérdés arról, miért tartotta megbízhatóbbnak „a volt horthysta tiszteket az ellenforradalom számára a demokratikus tiszteknél.”

A válasz egy gyenge alapfokú szeminárium brosúrájából is származhatott. „A horthysta tiszteket azért tartottam megbízhatóbbnak, mert 1949-től 1956 októberéig nagyobb részük a proletárdiktatúrát nem támogatták (sic!)..”

„Milyen tevékenységet fejtett ki a proletárdiktatúra megdöntésében, miért döntötték meg a proletárdiktatúrát, milyen társadalmi rendszert akartak a helyébe?”

A válasz ugyancsak az akkortájt terjesztett »Fehér könyvek« brosúra-szövegét »egyeniesíti« : „A proletárdiktatúra megdöntésében annyiban vettem részt, hogy tagja, elnökhelyettese és elnöke voltam egy olyan szervnek, amely támogatta az ellenforradalmat és végrehajtottam Nagy Imréék intézkedéseit. Az intézkedések között szerepelt a proletárdiktatúra megdöntése is. Ebből adódóan döntöttük meg Veszprém városában a proletárdiktatúrát. A proletárdiktatúra megdöntésével egyetértettem és mint a megyei Forradalmi Tanács vezetője tevékenységemmel támogattam is. »A proletárdiktatúra létezésével eszmeileg sem értettem egyet, ebből adódóan támogattam Nagy Imrééket, amely a proletárdiktatúra, megdöntését végrehajtotta. Az ellenforradalom ideje alatt én olyan kérdéssel nem foglalkoztam, hogy milyen társadalmi rendszer legyen. Az én véleményem az volt, legyen olyan, amelyet a magyar nép akar«. Ezt arra értettem, hogy követeltük a szabad választást és annak megtartásával eldőlt volna, milyen rendszert akar a nép.”

Az idézett – a proletárdiktatúra megdöntésére vonatkozó – vallomásrészeket Bruszniai a bíróság előtt visszavonta, mert erőszakkal íraták alá vele a jegyzőkönyveket, s mi több, Brusznyait az aláírás érdekében fizikailag is bántalmazták.

A jegyzőkönyv egy »Közlés« rögzítésével folytatódott: „A megtett vallomásnak az utolsó részét, amely arról szól, hogy milyen társadalmi rendszert akart, nem fogadom el, mert birtokunkban vannak olyan bizonyítékok, amelyek bizonyítják, hogy Magyarországon többpártrendszerrel polgári demokráciát akartak létrehozni, ahol a kommunistákat fasiszta módszerekkel üldözték volna. Ilyen intézkedés volt már a 33 kommunista elbocsátása is a Megyei tanácstól. Valamint horthysta tisztek felvétele a hadseregbe, a meglévő tiszti állomány helyett. Felszólítom, a kérdéssel kapcsolatosan tegyen őszinte vallomást, mert ezzel a helyzetén is könnyíthet, mert a bíróság enyhítő körülményként veszi beismerő vallomást.” Ez a közlés nem szorul magyarázatra. Mégis rá kell mutatni: *a polgári demokrácia és a fasiszmus közé tett egyenlőségjel valójában egyenlőségjel a*

Kádári rendszer felfogása és politikai nyomozóinak módszere és a Rákosi rendszerének politikai felfogása és politikai nyomozóinak módszere között a demokrácia, proletárdiktatúra és a fasiszmus kérdéseiről. Nem csoda a két rendszer kontinuitásának nem ez az egyetlen tettenérhető jegye.

„Miért vállalt vezető szerepet november 1-én ?”

„Elsősorban azért vállaltam mert jól esett az akkori tömegektől a bizalom, a mások az volt, hogy egyetértettem és magamévá tettem azokat a követeléseket, amelyet a FT a kormány elé vitt. *Továbbá azért, mert úgy éreztem a proletárdiktatúra megdőlt és most már mi forradalmárok vagyunk hatalmon*”.

Megint a már megszokott, ha tetszik »kombinált« válasszal állunk szemben. A válasz első részét elfogadhatjuk Brusznjai válaszában, mert tartalmát tekintve igaz. *A válasz kiemelt része azonban éles ellentétben áll Brusznjai elemi – életbemaradáshoz fűződő – érdekével.*

Az utolsó kérdés visszatért a proletárdiktatúra megdöntésére: „Miért vett részt a proletárdiktatúra megdöntésében és helyette milyen társadalmat akart ?”

„A proletárdiktatúra megdöntésében azért vettem részt, mert én magam is és családom el volt nyomva a proletárdiktatúra alatt. Többek között 1950-ben kitétek az egyetemi állásomból és két évig munka nélkül rossz anyagi körülmények között voltam. Saját házunkat államosították. Apám 1934-ig csendőr volt, 1949-ben izgatásért egy évre becsukták. Bátyám három évet ült Kistarcsán 1950-től. Az apósom 1949-ben elbocsátották(sic!) a hadseregtől főhadnagyi rendfokozattal, mert a horthysta rendszer alatt hivatásos katona volt. A fentiek miatt nem értettem egyet a proletárdiktatúrával eszméileg sem. Éppen ezért vállaltam vezetést egy olyan mozgalomban, amely megdönti a proletárdiktatúrát. A proletárdiktatúra helyett a polgári demokratikus társadalmi rendet akartam létrehozni, illetve egy ilyen irányzatot támogatni.”

A válasz itt is tökéletesen kielégítette a politikai osztályt. Nem csoda, ők írták, a többi csak gumibot kérdése volt. Az a cinizmus, amellyel a Brusznjai család tönkretételét használták fel indokul arra, hogy tényállásszerűen „vallja be” Brusznjai a halálos minősítésű BHÖ⁵⁶ 1.1-et, a legtorzabb szovjet koncepciók perekre emlékeztet.

Nem véletlen az sem, hogy az idézett szakasz gondosan kikerüli Brusznjai azon vallomásrészleteit, melyben a közösség érdekére, a nép, vagy nemzeti érdekre, a közösségért vállalt felelősségre hivatkozik tevékenysége indítóokaként. Kizárólag önérdékűnek fogalmazta a vizsgáló Brusznjai forradalmi tevékenységének indítóokát. Ez korántsem új jelenség. Úgy tűnik, minden zsarnokság természetrajzához hozzátartozik, hogy az ellene fellépők erkölcsi szilárdságát és tisztaságát kérdőjelezi meg. *Így a közért vállalt szolgálatot önös érdekek igyekeztek feltüntetni.* Lapozzuk fel egy pillanatra az Aradi Tizenhárom 1849-es peranyagát: ittebei Kiss Ernő kénytelen védekezni az »önös érdek« és a »rangkórság« becsületét csorbító vádja ellen.

A kihallgatások tendenciáját figyelve szembetűnik: a kihallgatások »kronologikus szakasza« után, ahol Brusznjai viszonylag szabadon elmondhatta az egyes napok, s különösen az ő három napja történéseit, a »tematikus-ideologikus« szakaszban egyre szűkülnek a lehetőségei. Ebben a körben a kulcsszavak: »tudtam róla és hozzájárultam«; »tudtam róla, egyetértettem vele«; »tudtam róla, nem tiltakoztam ellene«, lehetséges, hogy.. «; »nem zárható ki, hogy... «. Itt elszakadt a kihallgatás a valóság talajáról, feltételezéseket, és nem egyszer jogi abszurdításokat is felhasználva (bizonyítási teher megfordítása) átlépett mindent, amit az emberi jogok és alapvető szabadságok körében a civilizált világ 1957-ben kötelező normaként ismert.

Ezután még egy kihallgatási nap következett 1957. július 15-én. Rövid kihallgatás volt. A testben-lélekben meggyötört emberrel most az alosztályvezető íratta alá, amit összeállítottak számára. A nyomozóhatóság biztosra akart menni, ezért a július 12-i vallomásra visszautalva arról tette fel a kérdést a kihallgató, hogy a proletárdiktatúra megdöntésének gondolata „mikor vetődött fel Önben....Milyen formában akarta Ön annak gyakorlati végrehajtását lebonyolítani ?”

A válaszban arról esik szó, – ez is a korábbiak összegzése – hogy Brusznjai 1949-óta nem ért egyet a diktatúrával. „Azonban 1956 októberi eseményekig semmi gyakorlati megmozdulásban sem vettem részt, mivel láttam azt, nincs értelme cselekedni, olyan erős az államhatalmi szerv.” Indítóokaiként mindazokat a személyes okokat ismétli a válasz, amelyeket már korábban aláírtak Brusznjaival: apja bebörtönzése, József testvérének internálása, szentesi házuk államosítása „amelyért semmi ellenszolgáltatást nem kaptak hozzátartozóim...Az általam elmondottaknak az orvoslását és helyrehozatalát egy másik államforma életbeléptetése után vártam, konkrétan a polgári demokrácia államforma életbeléptetése után.....a megyében az alábbi intézkedéseket tettem és járultam hozzá (ti. a polgári demokrácia »életbeléptetéséhez«):

- 1./ Engedélyeztem a több párt létrehozását, azt támogattam.
- 2./ Munkatársaimnak felvettem volt horthysta és ludovikás tiszteket és osztályidegen személyeket.
- 3./ Egyetértettem és elősegítettem a Veszprém Megyei Tanács kommunistáinak az elbocsájtásával(sic!), ami meg is történt november 2-án 334 fő. Semmit nem tettem annak érdekében hogy ezt megakadályozzam mint elnök.
- 4./ Mindent elkövettem annak érdekében, hogy a honvédségi raktárból az „M” készletben lévő fegyvereket kiösszák illetéktelen személyeknek. Ebben az ügyben személyesen jártam fent Budapesten a HM-ben, velem jött a HM-be Németh

Károly és Bodor Géza volt horthysta százados. Közlegényekből akartam tisztet kinevezetni.

5./ Gépkocsikat és pártházakat elfoglaltam azért, hogy meggátoljam mozgásukat és működésüket.

6/ Hozzájárulással a kommunisták és volt ÁVH -sok őrizetbevételéhez és fogvatartásához a börtönbe (sic!).

7./ 1956. november 3-án kb.7-800 katona és tiszt jelenlétében arra hívtam az egységet, hogy álljanak a forradalom mellé, mert ez az igaz nemzeti ügy, ezért folyik el a sok vér és a hadseregnek, önöknek is ezt kell támogatni. Bejelentettem, azt is le fogjuk váltani és helyettük ludovikás és volt horthysta tisztet fogunk beállítani stb”

Bizonyára Brusznai is érezte: *alea iacta est* (a kocka el van vetve), de mondhatnánk »Elvégeztetett«. A vádat lényegében a fentiek szerint emelte meg a győri katonai ügyészség.

S bár a Győri Katonai Bíróság – Vetési Béla hadbíró őrnagy vezette tanácsa (Dékány László alezredes és Rákos József alezredes népbírói ülőkök) – Brusznai Árpádot életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte (ha az ítélet jogerőre emelkedhetett volna, Brusznai Árpád 1963-ban kiszabadul!), Veszprémben a politikai hatalmat megtestesítő Pap János megyei párttitkár nem tudott megnyugodni, mert Brusznai Árpád életben maradása csorbította bosszúvágyát.

Elindult tehát a politikai csatornákon

az intervenció,

amely azt célozta, hogy Brusznai Árpádot a hóhér kezére adja. Ebből az időszakból számos olyan írásos anyag ismert – feldolgozásuk külön könyv tárgyát fogja képezni – amely a bíróságok „liberális” ítélkezését ostromozza és konkrét ügyekben interveniál. A Brusznai – ügyben a Legfelsőbb Bíróság elnökének címzett levél azonban egyedülálló a maga nemében⁵⁷. A levél szövege nem igényel semmilyen kommentárt:

„Legfelsőbb Bíróság Elnökének

Budapest

Kedves Domokos Elvtárs !

Kötelességünknek tartjuk közölni a megye kommunistáinak, dolgozóinak hangulatát – Brusznai és társai ellenforradalmi csoportja bűnügyének tárgyalásán – a Győri Katonai Bíróság Népbírói Tanácsa által hozott ítélettel kapcsolatban.

Másrészt a f. év október 19-én megtartott megyei kommunista aktíva meg is bízta a Párt Végrehajtó Bizottságát, hogy közölje véleményét illetékes szervekkel, mely szerint nem ért egyet a Népbírószági Tanács ítéletével, enyhének tartja azt (10 évi, 5 évi és ez alatti ítéletek).

Véleményünk szerint a Népbírószági Tanács nem vette figyelembe 1956. október körülményeit, az ellenforradalmi csoport társadalmi veszélyességét, de még az elkövetett és bebizonyított népi hatalom megdöntésére irányuló súlyos cselekményeket sem.

A vádiratban szereplő ellenforradalmi csoport Brusznjai vezetésével eszmei irányítója, gyakorlati vezetője volt a megyében az ellenforradalomnak. A megyében nem csak kísérletet tettek, de lényegében át is vették a hatalmat. Az általuk létrehozott fegyveres csoportok (katonai direktórium és egységei, nemzetőrség, operatív csoport stb.) támaszkodva a törvényes államhatalmi szerveket megfosztották jogaitól, vezetőit, nagyszámú kommunistát elbocsájtottak. Az egész megye területén >érvényes< jogi formákba öltöztetett rendeleteket adtak ki, melyek a népi demokratikus államrend megdöntését célozták.

Több kérdésben átvették az Elnöki Tanács jogkörét. Hozzáfogtak egész megyében a régi közigazgatás megszervezéséhez. A kommunisták üldözésével (kb. 170 volt letartóztatva), a párt anyagi értékeinek kisajátításával lényegében szétverték a pártot is.

Hatalmuk szilárdítása érdekében többezer (sic) fegyvert kiosztottak és elkészítették a védelmi tervet, megszervezték a szovjet elvtársak elleni ellenállást. Ennek következményeként felelősek kb. 250 ember haláláért, felelősek óriási értékek elpusztulásáért, egyéb anyagi károkért.

Mindezek és több más súlyos ellenforradalmi bűncselekmény a tárgyalás során bizonyítást nyert.

A megye kommunistái, becstületes dolgozói – a népi demokratikus államrend megdöntéséért küzdő vezető szerepet játszó ellenforradalmárok felelősségrevonásánál – a legsúlyosabb ítéletet várták, nem pedig a törvényes büntetési tétel minimumát.

Kérjük a Legfelsőbb Bíróságot, hogy az ügyben – mely fellebbezés alatt áll – a törvényeinknek megfelelő komoly ítéletet hozzon.

Veszprém, 1957. november 2. Elvtársi üdvözléssel:

Geier Béla m(egyei) adm(inisztratív) főelőadó Pap János m(egyei) titkár.

A levelet Pap János elküldte az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának is egy kísérőlevéllel, s megőrizte a levéltár a válaszleveleket is.

A kísérőlevélben – ezt is aláírta Pap János Geier Bélával is – többek között ez áll: „Kérjük kísérjék figyelemmel az ügyet, hogy a Legfelsőbb Bíróság megfelelő mérlegeléssel az ítéleteket súlyosbítsa. Megyénk kommunistái a felelősségrevonás ilyen mértékével a Népbírószág *ilyen gyenge munkájával* (sic!) nem értenek egyet. Reméljük, hogy a Legfelsőbb Bíróság a rossz ítélezést korigálja. Ismételten kérjük ez ügyben a támogatást.”

Az ügyben a „támogatást” Markója Imre foganosította, aki Szénási Géza legfőbb ügyésznek írt, s az alábbi választ kapta:

„A levélben foglaltakkal [itt a Pap János által írt levélről van szó] ellentétben az ügyben I.r. vádlottat a katonai bíróság népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette miatt életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélte. Az ügyben szereplő többi vádlott közül II. III.r vádlott 10-10 évi börtönbüntetést, a többi 1 és 5 év közötti börtönbüntetést kapott.” Egyben közölte a legfőbb ügyész – a Pap János által küldött, a Legfelsőbb Bíróság elnökének címzett levél visszaszármaztatása mellett – a bejelentett fellebbezéseket, azzal, hogy azokkal a Katonai Főügyészség egyetért.

A tárgyban írt utolsó levél, amelyet Markója írt Geier Bélának, 1958. január 27-én kelt és közli Brusznai kivégzését. Pap János és „a megye kommunistái” megnyugodhattak, a Katonai Kollégium nem végzett „gyenge munkát.”

Túl azon a primitív sötétségen, amely az ismertett dokumentumokból árad, fontos bizonyíték is ez az intervenció: a bírói ítéleteknek semmi köze ahhoz, amit ítélkezés alatt a civilizált világban érteni kell.

A fellebbezési tárgyalás

A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Különtanácsa (fellebbviteli tanács) 1958. január 7. napjára tűzte a fellebbezési tárgyalást.

A Brusznai ügyben keletkezett tárgyalási jegyzőkönyv tanúsága szerint a külön tanácsot dr. Szimler János hadbíró alezredes vezette és négy ülnök járt el: Liszt Vilmos ezredes, Dapsi Károly ezredes, Török Sándor rendőr ezredes, Orbán Miklós rendőr ezredes; a katonai főügyészt dr. Valachi László hadbíró alezredes képviselte. Brusznai Árpádot továbbra is dr. Miklós Imre védte.

Elsőként

az ügyész beszélt.

Az ügyész az óvást fenntartotta. Brusznai Árpád esetében súlyosításért, halálbüntetés kiszabása végett A vádbeszéd semmi újat nem hozott az eddigi ügyészi állásponthoz képest. Hangsúlyozta az ügyész Brusznai Árpád és társai cselekményeikkel országos hatást is elérhettek volna... „Feltétlenül az ő magatarásuknak tudható be, hogy Budapest után Veszprémben követelte a ellenforradalom a legtöbb áldozatot”.

Majd szót kapott

a védelem.

Miklós Imre, Bruszniai Árpád védelmében részletesen előadta a már írásban is rögzített érvelését..

Írásban összefoglalta mindazt, amit Bruszniai Árpád a kihallgatása során is elmondott, érezhetően azzal az célzattal, hogy a »tudatos ellenforradalmár« minősítést, s ezzel a halálbüntetést elkerülje.

A legutolsó szó

Bruszniai Árpádnak a halál küszöbén volt lelki ereje egy terjedelmes, az egész ügyet átfogó beszéd megtartására. Ez a végső megszólalása érdemben is figyelemre méltó. Úgy érvelt, mint akinek nem az életéért kell küzdeni. A legfontosabb mondatai álljanak itt:

„Bűnös vagyok – kezdte beszédét -, megértettem, hogy tettem – bár objektív okok folytán az államrend megdöntését eredményezhette volna...Tudom, hogy bennem látják azt a tudatos ellenforradalmárt, aki évek óta eszmei előkészítője az októberi eseményeknek. Az ügyészi vádindítvány nagyon is sematikus, káderlapminta szerűen állította származásomat, múltamat. A múlt rendszertől én nem kaptam annyit, hogy visszatérését várnam...Tudásom alapján bárhol megélhetnék, jóllehet sokkal gondtalanabban mint tanári fizetésemből.”

„Többen elmentek, én itt maradtam, és most részben az ő tetteikért is nekem kell a felelősséget vállalnom. Én még a HM-ből visszatérve is elleneztem a fegyverek kiadását. Kána vörngy ma letagadja az igazságot, állítom, hogy a HM-ben ő ugyanazt a szerepet töltötte be, mint én Veszprém-ben. Ha van érdekelt tanú ebben az ügyben, akkor az ő egyedül, viszont ha ő megmondaná az igazat, akkor ma ezt az egyenruhát viselné, amely most rajtam van. Tévesen van felfogva annak a bizonyos Batsányi körnek a kérdése is. Ennek a későbbi megalakítására engem a Városi Pártbizottság bízott meg többedmagammal (sic!)”.

„Veszprém-ben én a mérsékelt, a rendet megteremteni igyekvő irányzatot képviseltem. Soha nem izgattam, sok dolgot elleneztem...Hiába lett védőm figyelmeztetve, én is csak azt állítom, hogy esetemben meg vannak, és igazolhatók is azok a tények, amelyek enyhítik az általam elkövetettnek vélt cselekményeket....Engem bíztak meg, hogy fogjam a gyeplőt. Ennek ellenére is állítom, hogy míg ezt a gyeplőt én fogtam, az a kocsis senkit nem ütött el. Hogy közben sajnálatos események is történtek, arról talán én tehetek a legkevesebbet. Én erről a kocsiról az utolsó kanyarban repültem ki...nem ismétlődött meg a köztársaságtéri vagy Miskolc vagy Mosonmagyaróvár története. Bízom abban, hogy lehetőséget biztosítsanak számomra, hogy kiutat lássak valaha is az életbe”.

A másodfokú ítélet

Bruszniai Árpádot halálra és teljes vagyonekbobzára ítélte.

A tényállás kiegészítés tartalmazza ugyanakkor, hogy „...nem az I.r. vádlott[Bruszniai Árpád] kezdeményezésére indult el, hanem annak kibontakozásában nagyon fontos szerepet játszott az ottani egyetemi ifjúság körében kifejlődött államellenes hangulat...” s hogy Bruszniai „...nemcsak politikai, hanem gazdasági és katonai vonalon is a népi demokratikus rendszer érdekeivel ellentétes határozatok meghozatalában vett részt...”

Megismételte a másodfokú ítélet, hogy 180 szovjet katona és 70 polgári lakos haláláért – a fegyverek kiosztása okán – Bruszniai (elsősorban) és társai felelősek.

A büntetésekkel foglalkozó részben a különtanács kifejtette: „I. r. dr. Bruszniai Árpád vádlottnál abból indult ki, hogy beállítottságánál, származásánál és családi körülményeinél fogva már a felszabadulás óta a népi demokratikus államrenddel szemben ellenséges gondolkodású és viselkedésű egyén volt...Mint tudatos ellenforradalmár betegsége és testi rokkantsága ellenére a legvérvizarosabb napokban is igen aktívan tevékenykedett, s abban az időben minden tőle telhetőt elkövetett annak érdekében, hogy hazánkba a népi demokratikus államforma többé ne jöjjön vissza...magatartása következményeként Veszprém területén számtalan ellenséges beállítottságú egyén és megtévedett dolgozó kezébe fegyver került, s fegyvereket a szovjet hadsereg katonái, valamint a rendszerrel szemben hűséget tanúsító egyénekkal szemben használták fel”.

A különtanács tehát minden elvi kérdésben osztotta a vádhatóság és az első fokú bíróság által képviselt hatalom álláspontját: a forradalom előtti államhoz való kontinuitást és a kollektív bűnösséget mindenért, ami a forradalomban történt, s persze teljesítette Pap János és a „Veszprém megyei kommunisták” elvárását.

Az ítélet tehát kihirdettetett. Nem maradt más hátra, mint a

kegyelmi eljárás

lefolytatása. Bruszniai Árpád és védője tehát kegyelemért folyamodott. Az írásban benyújtott kegyelmi kérvény egy oldalnyi szövege valójában az eddigi védekezés megismétlése, hangsúlyosan tagadva a fegyverek kiadásának kezdeményezését és utal a központi intézkedésekre. „Kérem az Elnöki Tanácsot, vegye figyelembe és értékelje javamra azt, hogy azokban a nehéz napokban »nehéz volt megítélni, hogy mi történik, és még nehezebb megítélni, hogy mit kell tenni«. – Kérem, hogy kegyelmezési jogának gyakorlása által tegye lehetővé számomra, hogy megbűnhődve vétkemért, tudományos munkásságomat a Magyar Népi Demokrácia javára és dicsőségére folytathassam”.

A kérvény soha sem került a NET elé. Az 1957 évi 34. tvr. szerint folyt az eljárás: „Ha a népbírói tanács a terheltet halálra ítélte, az ügyész meghallgatása után zárt

ülésen véleményt nyilvánít arra, hogy a terheltet kegyelemre ajánlja-e vagy nem”(21.§.(1) bek.).

A különtanács – miként ezt a ránk maradt jegyzőkönyv tanúsítja – január 7-én meghallgatta az ügyészt és szavazott a kegyelemi kérvény ajánlása tárgyában.

Valachi László a katonai főügyész képviselőjében ellenezte a kegyelemre ajánlást.

„Dapsi Károly ezds. és Liszt Vilmos ezds. az elítéltet kegyelemre ajánlják .A kegyelemre ajánlás indoka, az, hogy 1956. november 4-ig véres események Veszprémben nem történtek. A különtanács három tagja: Dr. Szimler János hb. alez[hadbíró alezredes],Török Sándor r.ezds[rendőr ezredes], valamint Orbán Miklós r.ezds. a vádlottat kegyelemre nem ajánlja, mert megítélésük szerint a vádlott által elkövetett bűncselekmény társadalmi veszélyessége rendkívül nagy, személyében rejlő veszélyesség is magas fokú és 1956. november 4. után lényegében a magatartásuk következménye lett, hogy 180 szovjet katona 70 polgári egyén meghalt.

Most, amikor ismételten – és utoljára – elhangzik a 180 szovjet katona halála meg kell állapítanunk: a harcokban valójában 10 szovjet katona esett el és 25 sebesült meg, a polgári halottak száma pedig a valóságban 42 fő volt – 38 férfi és 4 nő. Mindezt tudták a veszprémi pártvezetők, az elesett szovjet katonák sírjai – nevük feltüntetésével – ma is Veszprémben nyugosznak – épp úgy, mint a nyomozók és a katonai ügyész. A halottak számának nagymérvű eltúlzása csak szándékos ténybeli hamisítás – Bruszniai Árpád kivégzésének célzatával – kerülhetett a per anyagába.

A különtanács tehát kettő ellenében három szavazattal vádlottat a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához kegyelemre nem terjeszti fel, hanem az 1957.évi 34. tvr.21.§.(3) bek alapján az ítélet végrehajtása iránt intézkedik”.

Bruszniai sorsa tehát megpecsételődött. Dapsi Károly és Liszt Vilmos honvéd ezresek legalább megkísérelték megmenteni a jövőnek a magyar tudományos élet kiváló ígéretét. Erre a tettükre az utókor tisztelettel emlékszik. Szavazatuk mögött látni kell azt is, hogy a két kommunista honvédtiszt a Veszprémben november 4-e után kirobbant ellenállást nem úgy ítélte meg, mint a tanács elnöke és a két rendőrtiszt ülnöktársuk. Ők – úgy tűnik – nem fogadták el sem a kollektív felelősséget (a »magatartásuk következménye« formulát), s azt sem, hogy a szovjet támadás ódiумát más viselje. Mindez a halálra szavazóknál másként állt.

A „semmis halál”

1958. január 9-én jegyzőkönyv készült a Budapesti Országos Börtön udvarán Pinczés István hb. szds[hadbíró százados] és Pajor György töm.[törzsőrmester] jegyzőkönyvvezető – a bíróság – Dr.Vincze Lukács szds. katonai ügyészség részéről megjelent Bruszniai Árpád kivégzésén. Dr. Dóczi József és dr. Gábel Viktor mindketten orvos

alezredes kapott parancsot a halál beálltának orvosi megállapítására. Schifler József bv. szds.[büntetésvégrehajtási százados] is kötelességszerűen jelen kellett legyen a borzalmas processzuson.

„06 óra 59 perckor elővezettetett dr. Brusznai Árpád jogerősen kötél általi halálbüntetésre elítélt ...”, megállapították a személyi adatait. „Tanács elnöke közli az elítélttel a jogerős ítéletet és azt, hogy a kegyelmi kérelmét a Magyar Népköztársaság Elnöke Tanácsa elutasította”. (Még annyi fáradságot sem vettek, hogy a formanyomtatványt kijavítsák az 1957 évi 34. tvr. szerint!)

A tanács elnöke az elítéltet átadja az ítéletvégrehajtóknak, akik az orvosok jelenlétében az ítéletet végrehajtják. Orvosok: 1958.január 9-én 07 óra 11 perckor jelentik a halál beálltát, majd 07 óra 36 perckor újból megvizsgálják. A tanács elnöke megállapítja, hogy az ítéletet a törvényes keretek között hajtották végre”.

* * *

Brusznai Árpád pere ezután az irattárba került, ahonnan azután maga a Történelem vétette elő. Annyi történt ugyanis, hogy egy korszak összeomlott, s maga alá temetett sok mindent, többek között Pap Jánost és klientúráját is.

A Győri Katonai Bíróság KNT.I.20/1990 szám alatt, 1990 április 5-én igazolást adott ki, amelyben megállapítja „...Dr. Brusznai Árpádné...kérelmére az 1989 évi XXXVI. törvény 6.§.(1) bekezdése alapján... ezt az elítélést semmisnek kell tekinteni”.

DEÁK FERENC ÉS A MAGYAR BÜNTETŐJOG REFORMJA 1832-1848

Molnár András

Deák Ferenc legkorábbi ismert büntetőjogi reformjavaslati alig harminc éves korából, 1832-ből valók. Ekkor alapos, európai látókörű szakirodalmi műveltség, valamint nyolcesztendei büntető ügyészi joggyakorlat tapasztalatainak birtokában, a „Zala vármegyének az országos kiküldöttségnek rendszeres munkáira tett észrevételei” címet viselő, bátyjával, Deák Antallal közösen elkészített munkájában fogalmazta meg első ízben a magyar büntetőjog reformjával kapcsolatos elvi álláspontját: „nemzeti csinosodásunk haladásával változván az idő szelleme, sok régít el kell törteni, sok újat alkotni, sokat javítva változtatni, hogy törvénykezésünk folyamatját az ítélő bírának bizonytalan önkényétől felmentsük”.

Az országos bizottság által készített, és 1830-ban közzétett törvényjavaslatokkal elégedetlen Deák Ferenc roppant alapos és részletes észrevételeket dolgozott ki mind a törvényszékek elrendezésével, mind a törvényszéki eljárásokkal, mind pedig a büntető törvénykönyv tervezetével kapcsolatosan. Jellegzetes érvelése leginkább büntetőjogi javaslatának bevezetésében érhető tetten. Deák elvi jelentőségű deklarációval indította észrevételeit: „ott, ahol a polgárok személyes szabadsága, sőt gyakran élete foroghat kérdésben, mindenképp felelős, hogy nem a bírónak önkénye, hanem a törvények szeghetetlen szent szava szolgáljon arányul”. Deák bevető soraiban az ártatlanság vélelmének elvét is megfogalmazta: „Minden vétek sérelmet ejt a polgári társaság közbátorságán, minden vétek tehát büntetést érdemel. Nehogy azonban a körülállások szerencsétlen összeütközése miatt az ítélőszékek hirtelenkedő buzgóssága valamely fontos gyanúval terhelt, de mégis ártatlan polgárnak tévedésből igazságtalanul büntetést szabjon – mivel az ilyen tévedésnek orvoslása végrehajtás után mindenkor lehetetlen -, nem volna felesleges büntető törvénykönyvünknek bevezetésében legalább örök figyelmeztetésül világosan kifejezni azon szent és kétségtelen alapigazságot – mely a szelídebb emberiségnek és a természet örök sérthetetlen törvényeinek hódoló más, miveltebb nemzeteknél is általában megtartatik -, hogy tudniillik ott, ahol a bíróság tökéletes meggyőződésének törvényes alapjához csak legkevesebb kétségek férnek is, a vétek maradjon inkább büntetlenül, mintsem hogy valamely, talán ártatlan polgárnak igazságtalan sérelem okoztassék; mert valóban el volna pol-

gári köztársaságunk fő célja tévesztve, ha magok azon törvények, melyek az ártatlanság oltalmára vannak alkotva, bármely esetben is az igazságtalan elnyomásnak hatalmas eszközévé fajulhatnak el.”

A büntetőeljárásról szóló szövegrészhez fűzött zalai észrevételek közül a bíróság illetékességét érintő, valamint az ítélettel és a halálbüntetéssel kapcsolatos indítványok a legfontosabbak. Az országos tervezet — az eljáró bíróságokról szólva — a bűncselekmény elkövetésének helye szerinti bíróságot határozta meg illetékes fórumként. Deák tekintettel a terhelt, illetve családja vagyoni és személyi érdekeire, a terhelt személyi körülményeire és életvitelére vonatkozó adatgyűjtés lehetőségeire, valamint az eljárási költségek viselésére, helyesebbnek vélte a javaslatot úgy módosítani, hogy abban a törvényhatóságban történjék a terhelt marasztalása, ahol lakik. Deák egyébként itt is kinyilvánította a Babits József rablógyilkos védőiratából ismert nézetét, amely szerint „minden vétkesnek megítélésében méltó figyelmet kíván annak sorsa, nevelése s élete folyása”.

Deák nem javasolta a halálbüntetés eltörlését, sőt, saját ügyészi tapasztalatára támaszkodva, a csecsemőgyilkos anyák esetében éppen ő indítványozta a halálbüntetést. A halálos ítéletek végrehajtásáról szólva sem a büntetés súlyosságát helytelenítette, csupán azt, hogy a végrehajtás nyilvánosan történik. Kétségbe vonva a halálbüntetés nyilvános végrehajtásának preventív hatását, illetve visszatartó erejét, azt indítványozta, hogy a kivégzések ezután a tömlőben, a nyilvánosság kizárásával történjenek.

Deák két évvel később — a pozsonyi diétán, Zala megye követeként — a jogügyi munkálat országgyűlési tárgyalása során már nyíltan kimondta, amit a zalai észrevételek megfogalmazásakor még taktikai okokból el kellett hallgatnia: az évszázadok óta fennálló feudális törvények foltozgatása helyett teljesen új, polgári jogrenden alapuló, rendszerezett törvénykönyvet kell készíteni, mégpedig „a napóleoni kódex, a bajor, a porosz törvénykönyv, és az igen sok tekintetben nagyon jeles ausztriai” mintájára.

Deák Ferencnek néhány év múlva, az 1839/1840. évi pozsonyi diétán kinevezett országos választmány tagjaként nyílt erre módja: 1841 novemberétől 1843 márciusáig Pesten tartózkodott, és oroszlánrészt vállalt az új büntetőkódex kidolgozásában. Deák és a választmány liberális tagjai a bűnök és büntetések pontos meghatározásáért, a törvény előtti teljes egyenlőségért, a testi- és halálbüntetés eltörléséért, az esküdtszéki bíraskodás bevezetéséért küzdöttek, miközben hitet tettek amellett, hogy minden hatalomnak, így az igazságszolgáltatásnak is csak a törvényhozás lehet a forrása. Noha a választmány kemény vitái során a konzervatívok voltak többségben, és Deák akarata nem mindenben érvényesülhetett, elsősorban mégis neki volt köszönhető, hogy olyan törvénytervezet került a következő országgyűlés elé, melynél korszerűbbet nem ismert Európa. Deák azonban elégedetlen volt a többség által elfoga-

dott tervezettel, miután abból kimaradtak az általa legfontosabbnak ítélt reformjavaslatok.

Az országos választmányban kisebbségben maradt liberálisok e kérdésekben különvéleményeket csatoltak az országgyűlés elé terjesztendő javaslatokhoz. E remek jogi érzékről és mesteri logikáról tanúskodó különvéleményeket Deák dolgozta ki és öntötte végső formába. A Deák által fogalmazott különvélemények közül is kiemelkedik — mind mondanivalója horderejét, mind gondos szövegezését tekintve — a büntető eljárásban esküdszék bevezetését indítványozó magas színvonalú tanulmány. Deák itt nem hivatkozhatott hazai előzményekre, régi törvényekre, így hát azzal érvelt, hogy Európa alkotmányos nemzeteinek többsége elfogadta már az esküdszék intézményét. Az esküdszék idegenszerűségét hangsúlyozókkal szemben arra a több évszázados joggyakorlatra hivatkozott, hogy az országtól eddig sem volt idegen a külföldi jogintézmények átvétele, ha a nemzet meggyőződött azok szükségességéről.

Mint ismeretes, az 1843/1844-ben Deák Ferenc távollétében ülésező pozsonyi országgyűlés elodázta a büntetőjog tervezett reformját. Az igazságszolgáltatás modernizálásának tervét 1848-ban a Deák által vezetett igazságügyi minisztérium kísérelte meg megvalósítani, felelevenítve a korábbi reformjavaslatokat. Tervbe vették a büntető kódex és a büntető perrendtartás megalkotását, a börtönügy reformját, a törvénykezési szervezet polgári szellemű átalakítását, valamint a bírói függetlenség deklarálását és garanciáinak kiépítését. Deák az igazságügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályát vezető centralista jogtudósra, Szalay Lászlóra bízta a tervezett kodifikációt, Szalay azonban frankfurti diplomáciai küldetése miatt már 1848 májusában eltávozott. Deák ezek után lehetetlennek látta az 1843-as reformjavaslatok egészének törvényerőre emelését, attól viszont nem zárkózott el, hogy a korábbi tervezetek egyes kiragadott elemeit felhasználják. E koncepció nyomán dolgozta, illetve dolgoztatta ki a hatályos jogszabállyá váló sajtóesküdszéki és börtönügyi rendeletet, valamint a véstörvény tervezetét.

Deák 1848. április 29-én adta ki a sajtóvétségek esküdszékek általi elbírálásáról szóló miniszteri rendeletét, mely korábbi, 1843-as esküdszéki különvéleménye alapján készült. Ez volt Magyarországon az első polgári jellegű perrendtartás, és egyben a modern bírósági szervezet kiépítésének első kísérlete is. A rendelet újszerű vonása volt a nyomozás átadása a közvádlnak alárendelten működő bűnvizsgáló bírónak, a perbefogási törvényszék – vádesküdszék – működtetése, valamint a vádesküdszék igenlő válasza alapján a közvádló által készített vádlevéllel induló esküdszéki eljárás, melyben az ítéző esküdszék mondja ki a döntést. A rendelet nyomatékosította az ítélezők függetlenségét, s felhívta a figyelmet arra, hogy a bírák a bizonyítékok szabad mérlegelésével alakítsák ki ítéletüket. Deák sajtóesküdszéki rendelete arra a liberális alapelvekre épült, amely szerint inkább mentsenek fel tíz bűnöst, semmint

egyetlen ártatlant elítéljenek. A büntetőjog szabadelvű értelmezése szerint a társadalomnak kevesebb kára származott abból, ha a bizonyítékok elégtelensége miatt felmentettek egy bűnöst, mint ha államérdekre történő hivatkozással ártatlanokat hurcoltak volna meg. Ebből a jogfelfogásból kiindulva a sajtóesküdtszéki büntetőeljárás számos garanciát tartalmazott a gyanúsított, illetve vádlott védelme érdekében. Ilyen volt pl. a kötelező védő alkalmazása, vagy a szóbeli tárgyalás nyilvánossága. Deák sajtóesküdtszéki rendeletében a közvádoló és a vádlott közel azonos jogokkal rendelkezett.

Ugyancsak a liberális jogfelfogás alapelveit tükrözi Deák 1848. május 25-én, a pesti börtönök ügyében kiadott miniszteri rendelete. A modern büntetés-végrehajtás humánus eszméjével összhangban Deák rendelete kifejtette, hogy a börtönbüntetés célja nem az elítélt testi sanyargatása, nem szenvedések okozása – ami a feudális börtönviszonyokat, megyei és földesúri tömlöcöket jellemezte –, hanem csupán a szabadság megvonása. Ebből fakadóan alapkövetelményként fogalmazta meg, hogy az előzetes letartóztatásban lévő gyanúsítottak, valamint az elítélt rabok egymástól elkülönítve, és emberhez méltó, egészséges körülmények között legyenek elhelyezve.

Deák nem csak Szalay László távozása miatt maradt adós a beígért polgári és büntető törvénykönyvek kidolgozásával; a zaklatott, feszültségekkel terhes belpolitikai helyzet sem kedvezett az elmélyült, távlatokban gondolkodó jogalkotásnak. 1848 nyarán, az ostromállapot tervezett bevezetése kapcsán a hatalomra került liberálisok először szembesültek azzal, hogy az egyéni szabadságjogokat bizonyos esetekben – az állam érdekében – ők is kénytelenek korlátozni. Deák az országgyűlés megbízása alapján, szinte meggyőződése ellenére dolgozta ki, és 1848. július 31-én terjesztette be a „Vésztörvény lázadás esetében” című javaslatát, amely a kivételes hatalom gyakorlását szigorú alkotmányos keretek közé szorította. Deák vésztörvény-tervezete az 1843-as büntetőjogi javaslaton nyugodott, az esküdtszéki mintát vette alapul, és csak a legszükségesebb helyzetben engedett a statáriális követelményeknek. Alapelvként rögzítette az ügyfélegyenlőséget, a szóbeliséget, a szabad és kötelező védelmet, valamint a minimális nyilvánosságot. A bíróságot a katonai törvénykezésben korábban alkalmazott megoldásokhoz képest átformálta; a hivatásos katonák mellett polgári személyeket rendelt az ítélő törvényszékekbe. A bírácoknak a bizonyítékok szabad mérlegelése, valamint belső meggyőződésük alapján kellett ítéletet hozniuk. Deák tervezete a nyilvánosság esetenkénti korlátozását, és a fellebbezés kizárását hangsúlyozta statáriális elemként. Deák tervezetéből minisztersége idején ugyan nem született törvény, ám e szöveg szolgált alapul a vésztörvényszékek felállításáról 1849. február 13-án hozott képviselőházi határozathoz.

Felhasznált irodalom

- A Batthyány-kormány igazságügyi minisztere. (Zalai Gyűjtemény 43.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1998.
- Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. 1-3. köt. (Szerk. Fayer László) Budapest, 1896.
- Both Ödön: Küzdelem az esküdttbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet. Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica. Tomus VII. Fasciculus 1. Szeged, 1960.
- Deák Ágnes – Molnár András: Deák Ferenc. (Tudomány-egyetem. Történeti Életrajzok) Bp., 2003.
- Deák Ferenc ügyészi iratai 1824-1831. (Sajtó alá rend. Molnár András) Zalaegerszeg, 1995.
- Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek I. 1825-1849. (Sajtó alá rend. Molnár András) Budapest, 2001.
- Deák Ferenc beszédei. (Összegyűjtötte Kónyi Manó) 2. bőv. kiad. Budapest, 1903. 1. köt.
- Ferenczi Zoltán: Deák élete. Budapest, 1904. 1-2. köt.
- „Javítva változtatni”. Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai. (Zalai Gyűjtemény 49.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2000.
- Molnár András: A fiatal Deák Ferenc. A felkészülés és a zalai pályakezdet évei 1803-1833. Budapest, 2003.
- Molnár András: Deák Ferenc. (Magyar Szabadelvűek) Budapest, 1998.
- Varga János: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete. (Zalai Gyűjtemény 15.) (Szerk. Degré Alajos) Zalaegerszeg, 1980.
- Wlassics Gyula, báró: Deák Ferenc. Budapest, 1923.
- Zala vármegyének az országos kiküldöttségnek rendszeres munkáira tett észrevételei. [Zalaegerszeg], 1832.

DEÁK ÉS EURÓPA

Molnár András

Deák Ferenc és a korabeli Európa viszonyát, illetve Deáknak Európáról vallott 1848 előtti nézeteit vizsgálva, alapvetően az alábbi kérdésekre kaphatunk választ Deák megnyilatkozásaiból, valamint más, egykorú forrásokból: milyen módon szerzett ismereteket Deák korának Európájáról; mindezek hogyan tükröződtek szakmai és általános műveltségében; Európára vonatkozó ismereteit felhasználta-e politikusi pályafutása során (így pl. mintaként, követendő példaként hivatkozott-e Európa polgári jogrendjére); milyennek látta a nyugati nagyhatalmak politikai céljait, és Magyarország jövőjét, esélyeit az európai nagyhatalmi politika erőterében?

Ami Deák Ferenc műveltségét és Európára vonatkozó ismereteit illeti, a Zala megyei Kehidán élő politikus 1848 előtt éveket töltött Pozsonyban, a magyar országgyűlés helyszínén, 1841 ősztől 1843 tavaszáig pedig Pesten dolgozott a büntetőjogi bizottság tagjaként, külföldre azonban alig mozdult ki lakóhelyéről. Néhányszor ugyan felkereste Bécsset, az osztrák császárvárost, hosszabb európai utazásra viszont mindössze egyetlen alkalommal, 1847 nyarán vállalkozott; ekkor orvosa tanácsára tett utazást Ausztriában, Svájcban és a német államokban. Deák tehát, közvetlen, személyes tapasztalatok híján túlnyomórészt olvasmányjaiból merítette a külföldi országokról – köztük elsősorban a nyugat-európai államokról – szerzett ismereteit.

Deák az iskolákban kötelező latin mellett csupán németül tudott, így ez a nyelv közvetítette számára nemcsak a német klasszikusokat, hanem a világirodalmat, valamint az angol és francia felvilágosodás, továbbá a liberalizmus Magyarországon tiltott alapműveit is. Noha jogi ismereteinek, páratlan tárgyi tudásának alapjait már a győri királyi akadémián elsajátította, később is állandóan képezte magát. Nem elégedett meg a Corpus Juris és az akkoriban használatos hazai jogi szakkönyvek, valamint a magyar országgyűlési naplók és irományok alapos ismeretével, azaz a hagyományos táblabírói műveltséggel, hanem tanulmányozta az érvényben lévő nyugat-európai polgári és büntető törvénykönyveket, valamint a legkorszerűbb jogi és állambölcseleti műveket is. Szabadelvű politikai meggyőződését elsősorban olvasmányélményeiből merítette. Megismerte, majd büntetőjogásként és törvényalkotóként is alkalmazni kívánta a polgári jogkiterjesztés liberális alapelveit; eszményképe az abszolutizmust korlátozó alkotmányos monarchia volt.

Deák egyik korai, a pozsonyi országgyűlés 1834. május 24-i kerületi ülésén Zala megye követeként elmondott beszédében – a hazai polgári törvények hiányosságait feszegetve – utalt az általa jól ismert korszerű polgári törvénykönyvekre, amilyen a

„napoleoni Codex, a bajor, a porosz törvénykönyv, s az igen sok tekintetben nagyon jeles ausztriai”. Deák ekkor Napóleon 1804-ben kihirdetett polgári törvénykönyvére, a később szinte egész Európának mértéket adó „Code Civil”-re, a „Codex Maximilianus Bavaricus Civilis” című, még 1756-ban készült bajor törvénykönyvre, az 1794-től érvényben lévő, „Allgemeines Landrecht für die preussischen Staaten” címet viselő porosz polgári törvénykönyvre, valamint az 1811-ben „Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch” címmel közzétett osztrák kódexre hivatkozott.

Barátjához, Wesselényi Miklós báróhoz írott későbbi – Pozsonyban, 1840. február 11-én kelt – leveléből tudjuk, hogy Deák milyen műveket tartott fontosnak a korszerű jogi műveltség megszerzéséhez. Az olasz jogfilozófusok munkái közül olvasta Beccariának, a páduai egyetem tanárának 1764-ben, „Abhandlung über Verbrechen und Strafen” (Értekezés a bűncselekményekről és a büntetésekről) címmel megjelent fő művét, mely többek között a halálbüntetések és a testi fenytések, valamint a kínvallatás eltörlését követelte. Ismerte Johann Paul Anselm Feuerbach, bajor büntetőjogász és egyetemi tanár „Lehrbuch des gemeinen, in Deutschland geltenden peinlichen Rechts” (A Németországban általánosan elterjedt, hatályos büntetőjog tankönyve) című munkáját, mely az ügynevezett elrettentési elméletre épült, arra a jogfilozófiai tételre tudniillik, hogy a büntetés célja az elrettentés. Feuerbach dolgozta ki 1813-ban a bajor büntető törvénykönyv tervezetét, a később törvénnyé váló, és más országok számára is mintául szolgáló „Strafgesetzbuch für das Königreich Bayern” című kódexet is, melyet Deák szintén haszonnal forgathatott. Ezt, valamint az általa jól ismert napóleoni büntető törvénykönyvet ajánlhatta Wesselényinek „francia és burkus” büntető törvénykönyvekként.

Ismerte Deák a haszonelvűség meghirdetőjeként, valamint a szabad verseny híveként híressé vált angol polgári filozófus és jogbölcse, Jeremy Bentham egyik jogi munkáját, a „Polgári és büntető törvényhozás alapelvei”-t, melynek fordítása „Grundsätze Civil- und Criminal-Gesetzgebung” címmel látott napvilágot. Deák olvasta, és nagyra értékelte a francia filozófiai író és teológianár, Jacques Matter „A szokások által a törvényekre, a törvények által a szokásokra gyakorolt befolyásról” című művét is.

Mindezek mellett számos kiemelkedő jelentőségű állam- vagy politikatudományi mű is megtalálható volt Deák Ferenc könyvtárában; szerzőik meggyőződése a merev konzervativizmustól a szabadelvű pártvezérség vállalásáig terjedt. Deák sokat forgathatta a neves német történétíró, a freiburgi egyetem észjog és államtudományi tanszékének tanára – alkotmányos monarchista, 1819-től pedig Baden tartomány szabadelvű ellenzékének pártvezére —, Karl Wenzeslaus Rodecker von Rotteck Stuttgartban, „Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatswissenschaften” (Az észjog és az államtudomány tankönyve) címmel megjelent munkáját, mert több oldalát is széljegyzetekkel látta el. Így pl. a sajtószabadságról szóló résznél Deák aláhúzta a „Pressfreiheit” szót,

és a következő megjegyzést írta mellé németül: „In Ungarn bis jetzt ein Traum”, azaz Magyarországon mostanáig ez álom.

Deák egész későbbi politikai pályafutása arról tanúskodik, hogy gondolkodására döntő befolyással volt a francia felvilágosodás egyik klasszikusának, Montesquieu-nek alapműve, „A törvények szelleméről”, melynek szerzője az uralkodói abszolutizmust korlátozó alkotmányos monarchiában látta a modern polgári állam eszményét. Montesquieu művének egyik oldalán Deák a következő – saját felfogására valló – mondatot húzta alá: „Die Politik ist eine stumpfe Feile, welche unmerklich angreift, aber gleichwohl ihren zweck erreicht.” (A politika tompa reszelő, amely észrevétlenül támad, de mégis eléri célját.)

Deák műveltségére vonatkozó ismereteinkkel tökéletesen összecseng, ahogy pályatársa, Pulszky Ferenc utóbb jellemezte: noha nevelése olyan volt, mint az időben a legtöbb nemesi középbirtokosoké, külföldön nem járt, az idegen nyelvek közül a latinon kívül csak a németet ismerte, és mégis mindjárt első országgyűlési fellépésénél meglátszott rajta, hogy „az újkor eszméi áthatották egész lényét; hogy minden tekintetben az európai műveltség színvonalán állt.”

Deák Ferenc legkorábbi munkája, melyben Európára, illetve az európai országok gyakorlatára, mint viszonyítási alapra, vagy követendő példára hivatkozott, a bátyjával, Deák Antallal közösen kidolgozott és 1832-ben „Zala vármegyének az országos kiküldöttségnek rendszeres munkáira tett észrevételei” címmel kinyomtatott mű volt. Ennek közgazdasági fejezetében, a Nemzeti Közpénztár felállítása mellett érvelve jelentette ki Deák, hogy e pénzalap nélkül a szegény nemzet csekély számú birtokosa nem tudja rövid idő alatt pótolni mindazt, amit az ország korábban elmulasztott, nem tudja elérni azt a fejlődést és gazdagságot, „amit Európa más nemzetéinél századok eszközöltek”. Deák a jogügyi munkálat kapcsán, az elidősítés (elévülés, elbirtoklás) intézménye mellett foglalva állást, többek között azzal érvelt, hogy az elidősítés joga Európa minden polgári államában kötelező törvénnyé vált. Szemben az óvatosan fogalmazott zalai reformjavaslatok egészének mérsékelt szellemével, Deák a cenzúráról szólva teljes mértékben korának liberális felfogását tette magáévá, amikor „Európa lelkesebb nemzetéinek legújabb példái”-ra hivatkozva igyekezett bizonyítani, hogy a közjó előmozdításához szükséges nemzeti lelkesedést, a polgárok lelkierejének fejlesztését, és az egyéni vélemények közösségivé forrasztását semmi sem segítheti elő sikeresebben, mint a sajtószabadság.

Deák az 1833/1836. évi országgyűlésen Zala vármegye követeként, és az ellenzék egyik vezéregyéniségeként felszólalva számos alkalommal támasztotta alá álláspontját az európai gyakorlatra, vagy párhuzamokra való utalással. Így pl. a jobbágyok birtokképességéről szólva, 1834. június 4-én azzal érvelt, hogy „... most Európa körülményei változásával a mi helyzetünk is változott”, és elmúltak már azok az idők, amikor a magyar nemes fegyverrel védte a hazáját, s e szolgálatért kiváltságokat élvezhetett.

Deák három héttel később, június 25-én leszögezte, hogy Európa örökösödési rendje nem ismeri az ōsiséget, közel fél év múlva, november 10-én – a jobbágyok örökváltsága érdekében – mondott beszédében pedig kijelentette, hogy ez az elavult intézmény elszigeteli Magyarországot „Európa művelődésétől”.

Deák ezen az országgyűlésen különösen a szólásszabadságról, illetve annak megsértéséről tartott beszédeiben emlegette összehasonlítási alapként Európa „legszabadabb nemzetei”-t, „konstitucionális népei”-t, valamint Európa ítéletét és történetének tanúbizonyságát. A szólásszabadság jogának gyakorlására szolgáló egyik színteret, a vármegegyék önkormányzatát olyan kivételes intézménynek minősítette 1835. június 16-i – Wesselényi Miklós védelmében mondott – beszédében, amelyhez hasonlóval Európa legszabadabb nemzetei sem dicsekedhetnek, és hangsúlyozta, hogy Európa alkotmányos népei is fontosnak ítélik a politikai jogok közvetlen gyakorlására szolgáló hasonló intézményes garanciákat. Deák 1835. július 1-jei országgyűlési beszédében „egész Európa ítéletét felhíva” érvelt amellet, hogy nemcsak joga, de oka sincs a kormánynak korlátozni a szólásszabadságot, és „egész Európa előtt nyugodt lélekkel” állította, hogy a magyar országgyűlés – az úrbéri törvények tervezetében – annyi engedményt ajánlott a népnek, amennyit korábban hasonló, kiváltságos testület még sohasem tett.

A szólásszabadság ügyének tárgyalása során Deák fogalmazta meg az ellenzék álláspontjának egyik legfontosabb alapelvét, azt tudniillik, hogy a kormány és az uralkodó személye nem azonos, azok különböznek egymástól, következésképpen csak az uralkodó szent és sérthetetlen, a kormány viszont szabadon bírálható. Deák 1835. augusztus 2-i országgyűlési beszédében többek között arra is utalt, hogy „Európa történeteinek bizonyítása szerint” ott, ahol az ezzel ellentétes elv érvényesült, az abszolutizmusra, vagy még hamarabb anarchiára vezetett.

Deák a diéta végeztével készített, 1836. június 20-án kelt országgyűlési záró követjelentésében is több helyütt, így pl. a só árának megállapítása, vagy a magyar nyelv hivatali elterjesztése ügyében tett ellenzéki erőfeszítésekről szólva hivatkozott Európa ítéletére vagy példájára. Utóbbi esetben arra utalt, hogy a magyarok ugyan annak idején „Európa példájára” vették át a latin nyelv használatát, ezen azonban akkor sem változtattak, amikor „Európa más nemzetei” már rég lerázták a holt idegen nyelv rabigáját.

Deák későbbi beszédeiben vagy írásaiban szintén alkalmazta – ha nem is túl gyakran, inkább csak alkalmyszerűen – az európai joggyakorlatra, mint követendő példára való hivatkozást. A törvénytelenül bebörtönzött országgyűlési ifjak szabadon bocsátását követelő, 1837. január 9-i Zala megyei felirat fogalmazásakor pl. azzal érvelt, hogy – ellentétben a magyarországi gyakorlattal – „Európa minden alkotmányos országaiban” nyilvánosan jár el az igazságszolgáltatás még a tetteleges felségsértés bűnébe esettekkel szemben is, 1840. január 3-i országgyűlési beszédében pedig azzal védte a jobbágyok szabad végrendelkezésének jogát, hogy az nem ütközik a hazai jogrenddel, ráadásul „más európai nemzeteknél is jó sikerrel gyakoroltatik”.

Deák az országgyűlés büntetőjogi reformterveket kidolgozó bizottságának kisebbsége nevében, a szabad királyi városok büntetőbíróságaival kapcsolatban 1843. március 11-én megfogalmazott különvéleményében jegyezte meg, hogy Magyarország a szabad választás jogának gyakorlatára nézve „Európa alkotmányos népei között éppoly magányosan áll”, mint a tekintetben, hogy a kormány felelőssége – mely e jogot némileg pótolhatná – itt nem létezik. Amikor Deák és liberális képviselőtársai bizonyos jövedelmi cenzust kívántak feltételül szabni a városi választójog elnyeréséhez és a politikai jogok gyakorlásához, arra hivatkoztak, hogy alig van alkotmányos monarchia, mely a választójog gyakorlását ne meghatározott adómennyiséghez kötötte volna. Deák, kiindulva abból, hogy „Európa legszabadabb nemzetei” a választási cenzusban látták az alkotmányos rend fenntartásának biztosítékát, azon feltételek hazai alkalmazását javasolta, „melyek Európa minden törvényhozásai által a cenzusnak meghatározására nézve elfogadtatnak.”

Deák európai műveltségének és eszmei elkötelezettségének talán legfontosabb bizonyítéka az a munkája, melyben a legszélesebb körű európai joggyakorlatra és tapasztalatra hivatkozva érvelt az esküdtszék intézményének magyarországi bevezetése mellett. Az országgyűlés büntetőjogi bizottságának kisebbsége nevében 1843. március 15-én megfogalmazott liberális különvéleményben Deák kiindulásként leszögezte, hogy a „bűnvádi eljárásnak megállapításában két, egymástól lényegesen különböző elvből indultak ki Európa törvényhozásai”. Részben hagyományos, állandó bíróságokat állítottak fel, és teljes egészében azokra bízta a büntető igazságszolgáltatást, részben viszont a közérdek, valamint az egyes állampolgárok törvényes szabadságának védelme érdekében esküdtszékeket állítottak fel a tényállás megállapítására. Mivel az országgyűlési bizottság többsége hosszú vita után a rendes bíróságok mellett foglalt állást, Deák és liberális képviselőtársai kisebbségi különvélemény formájában terjesztették az országgyűlés elé az esküdtszék intézményének bevezetéséről szóló javaslatukat.

„Ha tekintjük Európának azon nemzeteit, melyek alkotmányos szabadsággal bírnak, nem lehet észre nem vennünk, hogy azoknak nevezetesen nagyobb része fölvette büntető rendszerébe az esküdtszékeket” – érvelt Deák, és felsorolta, hogy Anglia, Franciaország, Portugália, Spanyolország, Belgium, Svédország, Norvégia, valamint Németország Rajna melléki tartományai és a görög szigetek mind esküdtszékek kezébe tették le a büntető igazságszolgáltatást, míg ezzel ellentétes joggyakorlatot – az alkotmányos európai országok közül – csak Németalföldön, Svájcban, és a német szövetség kisebb tartományaiban folytatnak. Különösen szembetűnő – hangsúlyozta Deák -, hogy éppen azoknál az alkotmányos nemzeteknél állnak fenn az esküdtszékek, melyek „számra és erőre, s a polgári szabadságnak kifejlődésére jelesebbek”. Deák döntő jelentőséget tulajdonított annak, hogy Európa lakosságának több mint 80 százaléka az esküdtszék mellett kötelezte el magát. Miközben „Európában több mint 85 millió szabad ember talál biztosságot és megnyugvást az esküdtszékek eljárásában, húszmilliót sem közelít

meg azon szabad emberek száma, kik állandó és rendes bírósághoz ragaszkodnak” – hangsúlyozta Deák, és felhívta a figyelmet arra a körülményre, hogy hatvan évvel korábban az európai nemzetek közül csak Angliában, Svédországban és Norvégiában voltak esküdtszékek, most viszont már Nyugat-Európa legnagyobb részében elterjedt ez az intézmény, és hat évtized alatt hatvanmillió ember győződött meg az esküdtszékek hasznáról és célszerűségéről. „Országok tapasztalása szól tehát az esküdtszékek mellett – összegezte Deák az európai joggyakorlatra való hivatkozást, s bátran lehet ennyi példa után állítani, hogy azon institúció, melyhez annyi alkotmányos nemzet, és annyi millió szabad ember oly buzgón ragaszkodik, rossz és helytelen nem lehet.”

Deák, mintegy válaszul azokra a várható felvetésekre, hogy az esküdtszék intézménye Magyarországon egészen idegen, és nem fér össze a hazai jogrenddel, meggyőződését fejezte ki, hogy „kötelessége minden törvényhozónak idegen nemzetek tapasztalásaira is figyelmeztetni, s ha önhazájában oly hiányokat lát, melyeknek pótlására célszerű institúciók léteznek más országokban, általvenni az idegen institúciót is, és azt a honnak egyéb institúció[i]val összeolvasztva, nemzetivé tenni. Hiszen az ész és a tapasztalás közkinccse az emberiségnek, s hol azon egyes ember, hol azon nemzet, mely büszke önhittséggel elmondhassa magáról, hogy idegen észre és idegen tapasztalásra soha nem szorult? [...] Hol állana korunkban az emberiség kifejlődése, és a művelődés, hol állanának a nemzetek institúciói, ha jót és hasznost egyik a másiktól át nem vett volna”? Deák a továbbiakban azzal érvelt, hogy már az előző évszázadokban létrejött hazai intézmények nagy részét is „idegen nemzetek példája” nyomán alakították. A magyar állam jogrendszere jelentős, gyakran „idegen földről” származó változásokon ment keresztül. A külföldi jogintézmények „átszivárogtak” Magyarországra a történelmi változások során, és meghonosodtak, összeforrottak a hazaiakkal. „Csak őseinknek példáját követjük tehát – zárta le Deák a gondolatmenetét -, ha szükségünk pótlásában a jót és hasznost, de idegenszerűt, csak azért, mert idegenszerű, el nem taszítjuk magunktól.”

Noha Deák a liberális reformok bevezetése mellett érvelő beszédeiben és írásaiban általában pozitív mintaként, követendő példaként hivatkozott Európára, néhány alkalommal mégis kritikával illette a kontinens államait, különösen azok nagyhatalmi politikáját. Kritikus hozzáállásának talán legérdekesebb példája, hogy 1840-ben – korát messze megelőzve – az általános európai leszerelés gondolatát vetette fel a magyar országgyűlésen; nemrég felfedezett indítványáról azonban korábban sem az életrajzaiban, sem munkáinak kiadásában nem történt említés.

Konkoli Thege Pál nyomtatott országgyűlési naplója szerint a pozsonyi diéta 1840. február 12-ei kerületi – nem hivatalos – ülésén „egy nagynevű követ megkéretni javallá őfelségét aziránt, hogy magas állásánál fogva az európai hatalmakkal való tractatus [szerződés] útján méltóztassék kegyesen kieszközleni, hogy béke idején a katonaság lefegyverkeztessék, s a haza ily nyomasztó teher alól felszabaduljon – az állandó kato-

naság száma pedig időnként kevesbítették.” Az országgyűlés kerületi ülésén nem vezettek hivatalos naplót, amiből kiderülhetne, hogy ki indítványozta ezt, a maga korában példa nélkül álló leszerelési javaslatot. A Stuller Ferenc által szerkesztett, és kéziratban, a cenzúra megkerülésével terjesztett Országgyűlési Tudósítás általában valamennyi indítványt közzétette, a szóban forgó üléssel kapcsolatban azonban csak annyit közölt, hogy ezen a napon „több, a katonai ajánlást és a haza védelmét tárgyazó indítványok tétettek”, mint pl. „a temérdek katonai erő általános lefegyverzése”.

A leszerelési javaslat indítványozójának nevét egyedül az újkonzervatívok vezérégyénisége, Dessewffy Aurél gróf örökítette meg kéziratban fennmaradt országgyűlési naplójában. Dessewffy a katonai újoncok megajánlásáról szóló törvényjavaslat vitája kapcsán az alábbiakat írta naplójába 1840. február 12-én: „Ezek után Deák egy, az újoncok ajánlása tárgyánál figyelmet elmellőző tárgyat pendített; tudniillik azt, hogy tétetnék be a felírásba azon kívánat is, miszerint öfelsége, figyelembe vévén Európában az állandó katonaság erőltetett állását, mely is Európa hatalmasságait most, a boldogító béke idejében is tán rosszabb helyzetbe teendi, mint a hajdani háborúk tevék, vetné magát közben az állandó katonaság száma leszállítása végett, – ezt Magyarország, melynek a védelmi rendszer egyedül csak sajátja, leginkább teheti, és Ausztria, [mely] mindig békementő szerepet s nevet viselni szeret, ez előmozdíthatja.”

A katonai újoncok megajánlása az 1839/1840. évi országgyűlésen szoros összefüggésben volt a legfontosabb politikai kérdéssel, azzal tudniillik, hogy befejeződnek-e az ellenzék megfélemlítését szolgáló politikai perek, és kiszabadulnak-e a törvénytelenül bebörtönzött politikai foglyok: Wesselényi Miklós, Kossuth Lajos és az országgyűlési ifjak. Az országgyűlési ellenzék mindenekelőtt e sérelmek orvoslását kívánta elérni, a bécsi udvar viszont elsősorban a hadsereg újoncokkal való kiegészítésére, valamint a katonai kiadások fedezésére szolgáló hadiadó elfogadtatására törekedett. Az ellenzék vezére, Deák Ferenc javaslatára az országgyűlés azzal kívánta kikényszeríteni a törvénytelen perek megszüntetését és a foglyok szabadon bocsátását, hogy elhatározta: amíg az udvar nem orvosolja a sérelmeket, a követek nem hajlandók tárgyalni az újoncozási törvényjavaslatról. A kezdeti merev szembenálláshoz képest – az idő előrehaladtával – mind az ellenzék, mind pedig a kormányzat engedményekre kényszerült. Az ellenzék végül beleegyezett az uralkodó által előterjesztett újoncozási törvényjavaslat vitájába, annak reményében, hogy gesztusát a kormányzat is viszonzni fogja, és megszünteti a törvénytelen politikai pereket. Mivel e kérdés tárgyalása során mind a kuliszák mögött, mind pedig a nyilvánosság előtt Deák Ferenc volt az ellenzék vezére, érthető, hogy az újoncozás ügyének vitájában felmerült leszerelési indítvány is ötle származott.

Míg Deák korábban – Zala megye 1832. évi, mérsékelt reformjavaslatai között – még amellet érvelt, hogy az állandó katonaság fenntartására szolgáló hadiadó „soha, míg Európának mai taktikája az állandó katonaságot széjjeloszlatni nem fogja, meg

nem szüntethetik”, mintegy nyolc évvel később, a magyar országgyűlés 1840. február 5-i ülésén, a katonaaajánlás kapcsán tartott közismert és fontos beszédében viszont már az európai leszerelés gondolatát vetette fel. Deák ekkor nyíltan megvallotta, nem tartja jó politikának sok katonával terhelni az államot, és úgy vélte: „Európa felvilágosodottságához csapásul kötötte azt a sors, hogy a státusok naponként növelik állandó katonaságuk számát; csak úgy ne járjanak utoljára, mint az a gyáva lovag, ki önvédelmére annyi védelmeket szedett fel magához, hogy végre a nagy terhelés alatt lova öszveroskadt. Európában alig van státus, mely ne nyögne a roppant adósság terhe alatt, és mégis szaporítani törekszik azon emberek számát, kiket alig győz tartani...”.

Az újoncozási törvényjavaslathoz kapcsolódó, 1840. február 18-án jóváhagyott hivatalos felirat-tervezet a következőképpen fogalmazta meg Deák leszerelési indítványát: „midőn a karok és rendek a béke állandó fenntartásáról gondoskodnak, aggodalommal látják, hogy az európai hatalmasságok béke idején is folyvást oly nagyszámú állandó katonaságot tartanak, s egyik közállomány a másik miatt kényszerítve van védelem eszközeit erejének káros megfeszítésével emelni s fenntartani. Veszély-teljes rendszer ez, mely a nemzeti közgazdálkodást évenként sok ezer munkáskézről fosztja meg; a közállomány jövedelmeit elnyeli, terheit naponként szaporítja [...], s a nemzet minden erejét felemészt”. Arra hivatkozva, hogy Magyarország katonai rendszere „csak védelmező”, az országgyűlés Deák javaslatára az alábbiakat kérte az uralkodótól: „méltóztassék hathatós közbenvetésével az európai hatalmasságoknál eszközölni, hogy azok az emberiséget, népeik boldogságát, s önérdüküket is tekintve, egy általános lefegyverkezési rendszert fogadjanak el, s roppant hadiseregeik számát kevesítvén, ezáltal a népeket oly békességgel boldogítsák, melynek áldásait fenntartásának súlyos költségei semmire nem teszik”.

Noha az országgyűlés alsótáblája elfogadta és a felsőtábla elé terjesztette Deák javaslatát, azzal érdemben sem a főrendi ház, sem pedig az uralkodó nem foglalkozott. 1840 tavaszára ugyanis olyan feszültté vált az angol befolyás alatt álló Törökország, valamint a francia támogatást élvező Egyiptom viszonya, hogy az európai nagyhatalmak között is háborúval fenyegető konfliktus alakult ki. Mivel Ausztria ebben a helyzetben – Törökország fennmaradása érdekében – Anglia mellé állt, félő volt, hogy belesodródhat a háborúba. A bécsi udvar tehát – különös tekintettel a nemzetközi helyzetre – válaszra sem méltatta Deák leszerelési javaslatát. A háborúra készülődő Ausztriának égető szüksége volt a magyarországi hadiadóra és újoncokra – az uralkodó végül ezért egyezett bele a politikai perek befejezésébe és a foglyok szabadon bocsátásába.

Deák az európai hatalmi politikát illetően máskülönben sem kergetett illúziókat. A nagyhatalmak magatartásának szkeptikus megítélése olvasható ki a pozsonyi országgyűlésen 1833. november 23-án a lengyel nemzeti felkelés leverése, és Lengyelország újabb felosztása ügyében elhangzott nevezetes beszédéből: „nem fejtegetem én Lengyelországnak múlt századbéli történeteit; sok szomorú csapásokat kellene felhorda-

nom, melyek e nemzetet érték; nem feszegetem feldarabolásának nyilvános és titkos okait, nem számlálgom az ebből eredhető következéseket; megtanítandja majd Európát az idő, hasznos és tanácsos volt-e annak megtörténnie!?”

Deák hat évvel később, 1839. augusztus 14-én, az ellenzékert politikai sérelmek mielőbbi orvoslása érdekében tartott országgyűlési beszédében jelentette ki az alábbiakat Magyarország európai megítéléséről: „Hiúság nem kecsegtethet bennünket, mert hiszen Európa csak alig tudja létezésünket, és Afrikának számos kolóniái [gyarmatai] talán ismeretesebbek más nemzeteknél, mint honunk, melyet Ausztria termékeny, de míveletlen kolóniájának tekint a külföld.”

Deák a Habsburg Monarchia, és benne Magyarország jövőjét is pesszimistán ítélte meg az 1840-es években. 1842 novemberében sógorának, Oszterhueber Józsefnek írt bizalmas, baráti levelében fejtette ki, hogy a közép-európai szláv népek fölötti rendelkezés jogának kérdése háborúhoz vezethet Ausztria és Oroszország között, olyan európai méretű háborúhoz, amely feldarabolással fenyegetheti Magyarországot. Deák, tartva Oroszország növekvő befolyásától, osztozott kortársainak a pánszlávizmustól való félelmében. Felismerte, hogy a Kárpát-medencében a nemzeti eszme válik a fő államrendező erővé, és megsejtette azt is, hogy Magyarország integritását nem közvetlenül az orosz hódítás, sokkal inkább a Monarchiából kiszakadó szláv államok létrejötté veszélyezteti.

„Előre látható – fejtegette ekkor Deák – hogy oly orosz háborúnak, mely az ausztriai birodalmat megrendítené, vagy éppen semmivé tenné, Európa közbejöttével valószínűleg oly békeség vetne véget, mely az ausztriai szláv tartományokból vagy egy országot, vagy egy szövetséges hatalmat alkotna.” Deák zseniális helyzetfelismerésről, egyúttal pedig kísérteties jövőbe látásról tett tanúbizonyságot, amikor – szinte megjövendölve az első világháborút 1920-ban lezáró trianoni békeszerződést – az alábbiakat vetette papírra: az így létrejövő szláv nemzetállamok „bizonyosan több biztosságot nyújtanának Európának, mint most Ausztria. Igaz, hogy Magyarországnak magyar tartományai semmivé lennének önállásukra s nemzetiségökre nézve; de hiszen ezekkel Európa mit gondolna. Sem számuk, sem politikai fontosságuk, sem műveltségük, sem kereskedésük nem olyan, hogy ezáltal más nemzetek szimpátiáját bírnák – s valamint most Európa nemigen törődik azzal, hogy az Európában lakó 6 millió oláh miképpen van szétszórva s eldarabolva, úgy akkor az ezen számnál is kevesebb és már eddig is elszórt magyarok sorsának tekintete Európát éppen nem gátolná politikai számolásában; úgy bánnának velünk, mint törtszámokkal, s odavetnének bennünket, ahová mintegy adjustatio [igazítás] gyanánt jobbnak látnák.”

1848 tavaszán, amikor az Európán végigsöprő forradalmi hullám nyomán Magyarországon a liberális ellenzék jutott hatalomra, Deák ugyan – igazságügyi miniszterként – szerepet vállalt az első független felelős magyar kormányban, mert ezt parancsolta neki a becsület és a kötelesség, valójában azonban rendkívül borúlátóan ítélte meg az

ország kilátásait. „Hazánk talán nagyobb veszedelemben soha nem volt. Oroszok nyomnak-e el bennünket, vagy ismét az ausztriai hatalom, vagy talán a legborzasztóbb anarchia: ezt csak Isten tudja!” – írta sógorának 1848. március 28-án, hozzátéve: „Európában, úgy látszik, minden rend közel a felbomláshoz.”

Deák magyar kortársai közül – az 1848-ban hatalomra kerülő liberális ellenzék vezérkarából – csak kevesen reflektáltak az ekkor Nyugat-Európában már terjedőben lévő új ideológia, a kommunizmus tanaira. (Ne felejtjük el, hogy 1848 februárjában látott napvilágot, és néhány hónapon belül Magyarországon is ismertté válhatott Marx és Engels Kommunista Kiáltványa.) Deák 1848. szeptember 22-i – a zsellérek tartózsairól tartott – országgyűlési beszéde arról tanúskodik, hogy ismerte, és össze is hasonlította a kommunista eszméket a civilizált Európa általa nagyra becsült polgári jogrendjével: „... azt hiszem, jól organizált státusban kettő lehet a tulajdon iránti fogalom: vagy a tulajdonnak sérthetlensége, vagy az egyéni tulajdonnak megszüntetése. Az első az egész civilizált Európában eddig fennáll; a másik azon teóriák egyike, melyek felett igen sok eszes fő sokat írt, s melyeknek létesítésök után sokan ábrándoztak, de amely nem hozatott még eddig létre; mely lehet, hogy majd egykor mint státusforma megállapodik, tudniillik a kommunizmus. De Európában a jelen státusokban a tulajdon sérthetlensége még fennáll; a kommunizmusnál nincs egyéni tulajdon, minden tulajdon a státusé, s annak minden haszna a státust illeti.”

Áttekintve Deák Ferenc és a korabeli Európa viszonyát, illetve Deák Európáról vallott nézeteit, Deák megnyilatkozásaiból és a fentiekben idézett egyéb forrásokból az alábbi következtetéseket vonhatjuk le összegzésként. Deák olvasmányai révén európai látókörű műveltséggel vértette fel magát, majd ezen ismereteket is felhasználva – a modernizációs reformok mellett érvelő ellenzéki politikusként – számos alkalommal hivatkozott a „művelt” vagy „civilizált” (Nyugat-)Európa polgári államberendezkedésének és jogrendjének követendő példájára, miközben reálisan felismerte az európai nagyhatalmi politika mozgatórugóit, és szinte megjövendölte a soknemzetiségű Magyarország szétesését.

Felhasznált irodalom

- Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. 1-3. köt. (Szerk. Fayer László) Budapest, 1896.
 Deák Ágnes – Molnár András: Deák Ferenc. (Tudomány-egyetem. Történeti Életrajzok) Bp., 2003.
 Deák Ferenc emlékezete. (Szerk. Szabó András) Bp., 2003.
 Deák Ferenc munkái. CD-ROM. (Arcanum életműsorozat) [Bp., 2004.]
 Deák Ferenc: Válogatott politikai írások és beszédek I. 1825-1849. (Sajtó alá rend. Molnár András) Budapest, 2001.
 Deák Ferenc beszédei. (Összegyűjtötte Kónyi Manó) 2. bőv. kiad. Budapest, 1903. 1-2. köt.
 Ferenczi Zoltán: Deák élete. Budapest, 1904. 1-2. köt.

- „Javítva változtatni”. Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai. (Zalai Gyűjtemény 49.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 2000.
- Molnár András: Deák Ferenc ifjúkori olvasmányai. In: Magyar Könyvszemle 2003. 2. sz. 222-233. p.
- Molnár András: Deák Ferenc ismeretlen javaslata az európai leszerelésről. In: Zalai Hírlap 2000. október 21. 8. p.
- Molnár András: A fiatal Deák Ferenc. A felkészülés és a zalai pályakezdet évei 1803-1833. Budapest, 2003.
- Molnár András: Hadügyi reformkísérletek 1848. előtt. (Az önálló nemzeti haderő megteremtésének előzményei.) In: Századok 1999. 6. sz. 1193-1224. p.
- Varga János: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete. (Zalai Gyűjtemény 15.) (Szerk. Degré Alajos) Zalaegerszeg, 1980.
- Zala vármegyének az országos kiküldöttségnek rendszeres munkáira tett észrevételei. [Zalaegerszeg], 1832.

II. FEJEZET

A HATÁLYOS JOGANYAGHOZ FŰZŐDŐ TANULMÁNYOK

A próbára bocsátás időszerű kérdései

Csák Csilla

Az első és másodfokú bíróságok eljárásuk során észlelhetik, hogy a terhelt az adott ügyben elbírált cselekményt próbára bocsátás próbaideje alatt követte el, vagy a vele szemben más ügyben alkalmazott intézkedés próbaideje előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbaidő alatt folyik az eljárás.

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság még 2006 évben is azt tapasztalja a fellebbezések folytán felülbírálatra felterjesztett ügyekben, hogy a helyi, illetve más megyék bíróságainak, eljáró tanácsainak a gyakorlata eltér, amikor adott eljárásokban a terhelték korábbi próbára bocsátásával kapcsolatos döntésüket meghozzák.

A próbára bocsátás egyfajta feltételes elítélés. Lényege, hogy a vétség és háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntött miatt, fiatalkorú esetén bármely bűncselekmény miatt, a terhelttel szemben, ha nem többszörös visszaeső, a büntetés kiszabása próbaidőre elhalasztható, amennyiben alaposan feltehető a büntetés céljának az ekként való elérése. A próbaidő egy évtől három évig terjedő tartamban s években, fiatalkorúak esetében egy és két év között években és/vagy hónapokban határozható meg (Btk. 72.§ (1), (5) bekezdés; 117.§ (1), (2) bekezdés).

A próbára bocsátás, és a próbaidő tartamának megállapítása, valamint szükség esetén a pártfogó felügyelet elrendelése bűnösséget megállapító ítélettel (330.§ (2) bekezdés), illetőleg tárgyalás mellőzése esetén végzéssel történik. Ez az ítélet (végzés) tulajdonképpen azt juttatja kifejezésre, hogy az elkövetett bűncselekmény miatt a bűnösség megállapítása mellett az ügy nincs befejezve, mert a büntetés kiszabását a próbára bocsátással a

bíróság a próbaidő lejártáig elhalasztja. Amennyiben a próbaidő, vagy meghosszabbított próbaidő a próbára bocsátás megszüntetése nélkül telik el, a terhelt büntethetősége megszűnik.

A próbára bocsátás megszüntetésére vezet a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegése, a próbaidő alatti bűncselekmény elkövetés, valamint a próbaidő előtti másik bűncselekmény elkövetése, amely miatt az elítélés a próbaidő alatt történik (Btk.73.§ (2) bekezdés).

Az eljárásjog több helyütt, különböző fejezetekben tesz említést a próbára bocsátással kapcsolatos teendőkről. A tárgyalás előkészítése szakaszában az egyesítésre, elkülönítésre vonatkozó 265. § (2) bekezdésben, az első fokú bíróság ügydöntő határozatait rögzítő részben a bűnösséget megállapító ítéletnél a 330. § (2) és (4) bekezdéseiben. Tárgyalás mellőzésével is megengedett a próbára bocsátás hatályon kívül helyezése az 547. § (1) bekezdés d.) pontja alapján, valamint különleges eljárás keretében is szabályozást nyert az eljárás próbára bocsátás esetén az 568. § (1) és (3) bekezdésben.

Az említett bekezdések alkalmazásával kapcsolatosan szóhasználati eltérések állapíthatók meg, értelmezési problémát a korábbi próbára bocsátást kimondó rendelkezés *hatályon kívül helyezése*, illetőleg a próbára bocsátás *megszüntetése* fordulatok eltérő előfordulása okozza. A Be. 2003. július 1. napjától hatályos szövegezése a próbára bocsátás megszüntetése és hatályon kívül helyezése kifejezéseket felváltva és nem következetesen tartalmazta. Nyilván ezt észlelve 2006. július 1. napjától a próbára bocsátást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezése szerepel mindenütt.

A Be. 265. § (2) bekezdése kötelező rendelkezést tartalmaz az ügyek egyesítése vonatkozásában, ha a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt a próbára bocsátott ellen újabb eljárás indul, vagy ha a próbára bocsátott ellen a próbaidő előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbaidő alatt indult eljárás, de az egyesítésnek nem akadálya a 265. § (3) bekezdése szerint, ha a vádlottat korábban magánvádas ügyben bocsátották próbára.

A próbára bocsátás előtti, illetőleg próbaidő alatti másik bűncselekmény elkövetése esetén ez technikailag akként történik, hogy a bíróság az előtte folyó ügyet a próbára bocsátás alapjául szolgáló másik ügygel egyesíti (265. § (2)-(3) bekezdés), s az így elbírált valamennyi bűncselekmény miatt halmazati büntetést szab ki az általános szabályok szerint, míg a fiatakorúakra vonatkozó speciális szabályok megengedik vagylagosan a javítóintézeti nevelés elrendelését. Az ügyek egyesítésének kötelezettsége a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény esetén akkor is fennáll, ha emiatt a büntető eljárás csak a próbaidő letelte után indult meg. A próbára bocsátás előtt elkövetett bűncselekmény miatt, a próbára bocsátás próbaidejének lejártát követően indult ügyben viszont már nem áll fenn az együttes elbírálás lehetősége, ilyenkor a próbára bocsátás alapjául szolgáló bűncselekmény miatt büntetést kiszabni már nem lehet. A próbára bocsátás megszüntetésének a végső időbeli határa az az időpont, amikor még nem évül el annak a bűncselekménynek a büntethetősége, amely miatt a próbára bocsátást elrendelték.

A fentiek szerint egyrészt a próbaidő alatti újabb bűncselekmény elkövetés, másrészt a próbára bocsátás előtt történt másik bűncselekmény elkövetése, amennyiben annak jogerős elbírálása a próbára bocsátás próbaideje alatt megtörténik, az ügyek (a folyó ügy és a próbára bocsátás alapját képező ügy) egyesítése mellett *a próbára bocsátást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezéséhez és a próbára bocsátás megszüntetéséhez, egyben büntetés-kiszabás szükségességéhez vezet.* Erre tehát általában a „rendes” eljárásban, az alapügyben került sor.

Amennyiben a *próbára bocsátás* az alapügyben hozott bűnösséget megállapító ítéletben a *bűnösség kimondásával történt*, úgy a próbára bocsátás megszüntetése esetén a bűnösség ismételt kimondása felesleges; ilyenkor az ítélet csak a próbára bocsátást megszüntető és büntetés-kiszabására vonatkozó rendelkezést tartalmaz.

A bíróság a Városi Bíróság B.... számú ítéletének próbára bocsátást kimondó rendelkezését hatályon kívül helyezi és az ítéletben alkalmazott próbára bocsátást megszünteti.

Ezt követi a bűnösség megállapítása az új ügyben, majd

Ezért valamint a próbára bocsátással érintettbűncselekményért halmazati büntetéssel pénzbüntetésre / közérdekű munkára / szabadságvesztésre ítéli.

A bűnösség kimondása a próbára bocsátást megszüntető ítéletben akkor válik szükségessé, ha az alapügyben hozott próbára bocsátást elrendelő határozat a bűnösséget nem mondta ki, csupán a bűncselekmény elkövetését állapította meg (a régi Be. rendelkezésének az alkalmazásával, illetve tárgyalás mellőzésével).

A bíróság a Városi Bíróság B.... számú ítéletének/végzésének próbára bocsátást kimondó rendelkezését hatályon kívül helyezi és az ítéletben alkalmazott próbára bocsátást megszünteti.

Ezt követi a bűnösség megállapítása a próbára bocsátással érintett bűncselekményekben és az új ügyben, majd a halmazati büntetés kiszabása.

Ugyanez a helyzet *fiatalkorú* esetében, ha a próbára bocsátás megszüntetése kapcsán vele szemben (büntetés kiszabása helyett) javítóintézeti nevelést alkalmaz a bíróság és nem büntetést szab ki. A javítóintézeti nevelés elrendelése bűnösséget megállapító ítélettel történik (465.§), a terhelt próbára bocsátása szintén (330.§ (2) bekezdés b.) pont). Ebből következik, hogy a próbára bocsátás megszüntetése esetén a javítóintézeti nevelés

elrendelésével együtt a bűnösséget csak akkor kell ítéletben kimondani, ha ez az alapügyben nem történt meg.

A *tárgyalás mellőzésével* hozott végzésében a bíróság a Be. 547.§ (1) bekezdés d.) pontja alapján hatályon kívül helyezi a próbára bocsátást kimondó rendelkezést, azonban nem mondja ki bűnösnek a vádlottat sem az újabb ügyben elkövetett bűncselekményekben, sem a korábbi, intézkedéssel zárult eljárás tárgyát képező bűncselekményben.

Előfordul azonban, hogy az ügyek egyesítése elmarad és a próbára bocsátás megszüntetésére és az alapjául szolgáló bűncselekmény miatt a büntetés kiszabására a törvény feltétlen kötelezettséget jelentő előírása ellenére nem kerül sor. Ennek a mulasztásnak a pótlása történik meg a 568. § (3) bekezdésében szabályozott *különleges eljárásban*, amely az (1) bekezdésben írt rendelkezéssel megegyezően hivatalból vagy az ügyész indítványára folytatható.

A *régi Be.* rendelkezései alapján kialakult ítélkezési gyakorlat lehetővé tette az ismételt próbára bocsátást akkor, ha az eljárást és az ügyek egyesítését a próbaidő előtt elkövetett és a próbaidő alatt elbírált bűncselekmény miatt vált szükségessé. Ez a lehetőség azonban a kivételt nem tűrőként megfogalmazott büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezés folytán már nem áll fenn.

Mi a helyes jogértelmezés akkor, ha a vádlott próbaidő alatt több bűncselekményt követ el, amelyek miatt párhuzamosan indul büntető eljárás?

A Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság az Fkf.263/2004. számú eljárásban úgy foglalt állást, hogy *a próbaidő alatti újabb bűncselekmény elkövetése esetén a bűnösséget megállapító ítéletben büntetést kell kiszabni akkor is, ha a korábbi próbára bocsátást már másik bíróság (más ügyben) megszüntette és halmazati büntetést szabott ki a terhelttel szemben.*

Az első fokú bíróság ítéletében bűnösnek mondta ki fk. Sz. J. V.r. vádlottat 1 rb társtettesként elkövetett lopás vétségének kísérletében. Ezért 2 évre próbára bocsátotta azzal, hogy a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll. A városi bíróság az V.r. vádlott vonatkozásában rendelkezett továbbá a bűnügyi költség viseléséről.

Fk. Sz. J. előéletéhez tartozik, hogy a ... Városi Bíróság 2001. október 5. napján jogerőre emelkedett végzésével társtettesként elkövetett rongálás vétsége miatt 2 évre próbára bocsátotta pártfogó felügyelet mellett, majd ugyancsak a ... Városi Bíróság 2002. október 11. napján jogerős ítéletével a *korábbi próbára bocsátás megszüntetése után* – lopás büntette és más bűncselekmények miatt 1 év 6 hónapi javítóintézeti nevelésre ítélte.

Az ítélet ellen az első fokon eljáró ügyész büntetés kiszabása érdekében jelentett be fellebbezést. Másodfokon a főügyészség átiratában az ügyészi fellebbezést fenntartotta azzal, hogy tévedett a bíróság, amikor – tekintve a próbaidő alatti elkövetést – nem sza-

bott ki büntetést, hiszen a büntetés kiszabásának nem feltétele a korábbi próbára bocsátás megszüntetése, amely egy eljárási cselekmény és rendszerint együtt jár a büntetés kiszabásával, de nem feltétlenül. Ezért fk. Sz. J. vonatkozásában az ítélet megváltoztatására és végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett fogházbüntetés kiszabására tett indítványt annak megállapításával, hogy az V.r. vádlott a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll. Az ítéletet fk. Sz. J., törvényes képviselője és a védő tudomásul vette.

A nyilvános ülésen a főügyészség képviselője a fellebbezést fenntartotta, azonban az átíráshoz képest – miután a vádlott nyilatkozott arról, hogy kereső tevékenységet folytat – pénzbüntetés kiszabására módosította indítványát. A védő az ítélet helybenhagyását kérte.

A megyei bíróság a felülbírálat során az ügyészi fellebbezést alaposnak találta.

Az első fokú bíróság szabályosan lefolytatott bizonyítás keretében megalapozott tényállást állapított meg, amely másodfokon is irányadó volt a Be. 351.§ (1) bekezdése értelmében. Az V.r. vádlott bűnösségére vont következtetés okszerű, cselekményének minősítése törvényes. A büntetés kiszabási tényezőket az első fokú bíróság feltárta. *Tévedett azonban az alkalmazott joghátrányban, az anyagi és eljárási szabályok sajátos értelmezésével.* A városi bíróság indokolásával a megyei bíróság nem értett egyet.

A próbára bocsátás alkalmazása azon a feltételezésen alapul, hogy a büntetés célja ennek az intézkedésnek a révén is elérhető, mivel a próbára bocsátott a terhére megállapított bűncselekmény miatt a büntetés kiszabásának fenyegetettsége alatt áll. Amennyiben ez az előzetes várakozás alaptalannak bizonyul, úgy az újabb büntető eljárás ténye okán egységes joghátrány alkalmazása, a korábbi feltételes elítélés helyett a terhelt tényleges elítélése következik.

A Btk. 73.§ (2) bekezdéséből egyértelműen következik, hogy a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény miatt utóbb büntetést kell kiszabni, az ismételt próbára bocsátás kizárt. A Btk. 117.§ (3) bekezdése is tartalmaz ide tartozó szabályozást a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések körében, miszerint a bíróság a Btk. 73.§ (2) bekezdés esetén javítóintézeti nevelést rendel el vagy büntetést szab ki, továbbá a Be. 330.§ (4) bekezdés egyértelműen megfogalmazza, hogy a bíróság halmazati büntetést szab ki, ha akár a próbára bocsátás tartama alatt, akár a próbára bocsátás előtt elkövetett bűncselekmény miatt kerül sor a vádlott bűnösségének megállapítására.

A korábbi próbára bocsátás eredménytelenségére enged következtetni, ha visszatartó erő híján a próbára bocsátott a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követ el. Az anyagi és eljárás jogi jogszabályok egyértelműen fogalmazznak tehát, amikor kötelezővé teszik a büntetés kiszabását akként, hogy újbóli próbára bocsátás alkalmazásának nincs helye.

Fk. Sz. J. V.r. vádlott kapcsán ez azt jelenti, hogy mivel korábban a próbára bocsátást kimondó rendelkezést a bíróság már megszüntette és bűnösnek mondta ki a terhére megállapított bűncselekményben (... Városi Bíróság 2002. október 11. napján jogerős

ítélete), és joghátrányt alkalmazott, így az újabb eljárás során halmozati büntetés kiszabására nem kerülhet sor, azonban a *büntetés kiszabása nem mellőzhető*.

Mínderre figyelemmel a másodfokú bíróság az első fokú bíróság fellebbezéssel támadott ítéletét fk. Sz. J. V.r. vádlott vonatkozásában részben *megváltoztatta* és pénzbüntetést szabott ki vele szemben (a fiatalkorú vádlott alkalmi munkavégzésével saját, önálló jövedelemmel rendelkezik), határozott a pénzbüntetés meg nem fizetése és behajthatatlansága esetére annak átváltoztatásáról, míg egyebekben *helybenhagyta*.

A vonatkozó jogszabályok alapján az egyértelmű volt és maradt az eljáró bíróságok számára, hogy a próbára bocsátást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezése és a próbára bocsátás megszüntetését követően az érintett tényállásban írtak kötik az újabb eljáró bíróságot, ezért a történeti tényállás szó szerinti áttemelése szükséges.

Nem kérdéses az sem, hogy próbára bocsátás intézkedés alkalmazására nem enyhítő szakasz alkalmazásával kerül sor adott ügyben, mivel a Btk. 87.§-a a büntetési tétel alsó határát oldja fel, illetve enyhébb büntetési nem meghatározását teszi lehetővé, de az adott büntetési nemre az Általános Részben írt törvényi minimum ilyenkor is irányadó.

A fent kifejtettekhez képest a Legfelsőbb Bíróság a Be. egyes rendelkezéseinek jogértelmezése során akként foglalt állást – amely olvasható a *Bírósági Határozatok 2004. évi 8. szám Fórum rovatban*, hogy ha a vádlott a próbára bocsátás ideje alatt vagy a próbára bocsátás előtt követ el újabb bűncselekményt, a próbára bocsátást kimondó rendelkezés hatályon kívül helyezése mellett általában büntetés kiszabása indokolt. A megrovás alkalmazási feltételeinek fennállása esetén azonban nem zárja ki kivételesen, hogy az újabb ügyben eljáró bíróság a vádlottat „egységes intézkedésként” megrovásban részesítse. Az általam ismert esetekben ilyen döntés még nem született.

Összegezve a kifejtetteket szükségesnek látszik, hogy a próbára bocsátást alkalmazó bíróság – amennyiben nem tárgyalás mellőzésével születik a döntés – a kihirdetés után a szóbeli indokolásban gondot fordítson arra, hogy az intézkedés lényegét elmagyarázza a terheltnek, illetőleg nem lehet mellőzni, hogy az újabb ügyben eljáró bíróság betekintsen az intézkedéssel jogerősen befejezett ügy irataiba a megfelelő és pontos ítéleti rendelkezés meghozatala érdekében. Ugyanígy kell eljárni, ha a vádlott vallomást tesz személyi körülményei kapcsán, és más folyamatban lévő bírósági eljárásról számol be. Ezért körültekintőnek kell lenni az ügyek egyesítése, illetve elkülönítése kapcsán, ez eredményezheti a megfelelő döntés meghozatalát úgy első, mint másodfokon.

Az összefoglaló a HVG ORAC kiadásában megjelent Magyar Büntetőjog, illetve Büntetőeljárásjog Kommentár a gyakorlat számára idevonatkozó fejezetei alapján, illetve a BK.149. és 153., BH 2006. 139., BH 2005. 129., BH 2004. 218., BH 2003. 12., BH 2001. 509., BH 1995. 615., BH 1991. 382., BH 1983. 438. számú eseti döntések és a Bírósági Határozatok 2004. évi 6. és 8. szám Fórum rovat áttekintésével készült.

A TISZTESSÉGES ELJÁRÁS ÉRVÉNYESÜLÉSE A BÜNTETŐ ÜGYEKBE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ELJÁRÁS ÉSSZERŰ IDŐTARTAMÁRA

Rábel Noémi

I. Bevezetés

A XX. század totalitárius rendszerei a történelemben eddig nem tapasztalt mértékben semmisítették meg az emberi jogokat.

Hosszú ideig – lényegében a második világháborúig – uralkodott az a felfogás, amely szerint az emberi jogok szabályozása az egyes államok kizárólagos joghatóságába tartozik. Alapvetően megváltozott a helyzet 1945 után. A történelmi események bebizonyították, hogy a nemzetközi béke és biztonság megőrzése és az emberi jogok biztosítása között szoros összefüggés van, s e felismerés jegyében kialakult az emberi jogok nemzetközi védelmének igénye is. A szélsőjobb- és a szélsőbaloldali diktatúrák borzalmainak ismétlődésétől való félelemtől vezetettve sorra születtek olyan nemzetközi egyezmények, melyek abból a feltételezésből indultak ki, hogy a háborúk oka az, hogy egyes államok megsértik az emberi jogokat, így a nemzetközi béke és biztonság csak akkor valósulhat meg, ha az államok biztosítják és tiszteletben tartják az egyének emberi jogait.

Az első ilyen jelentős dokumentum az *Egyesült Nemzetek Alapokmánya* volt, amely már 1945-ben deklarálta az emberi jogok érvényesítésének kötelezettségét.

A nemzetközi fejlődés szempontjából jelentős az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, amelyet az ENSZ Közgyűlése 1948-ban fogadott el. Ez a szerződő államokat az Egyezményben rögzített jogok garantálására kötelezte, hiányzik azonban ezek kikényszerítésének mechanizmusa, amely abban az esetben szükséges, ha a tagállamok nem teljesítik szerződésben vállalt kötelezettségeiket.

Az Európa Tanács Rómában, 1950. november 4-én fogadta el máig is legjelentősebb dokumentumát, az *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről* című konvenciót.²

¹ Dr. Rábel Noémi bíró, Győri Városi Bíróság

² A nemzetközi hatálybalépés időpontja: 1953. szeptember 3.

(Más néven Emberi Jogok Európai Egyezménye, vagy egyszerűen csak Római Egyezmény, a továbbiakban Egyezmény.)

Az Egyezmény jelentőségének oka nem az általa rögzített jogokban keresendő, hanem sokkal inkább az általa létrehozott ellenőrzési mechanizmusban. A létrehozott rendszer alapvetően különbözik a korábbiaktól, forradalmi újításnak számított, hogy az egyéneknek lehetősége nyílt arra, hogy jogsérelmük orvoslása céljából nemzetközi fórum előtt kezdeményezhessenek eljárást, valamint az, hogy az eljáró nemzetközi szervek a tagállamokra kötelező döntéseket hozhatnak.

Az Egyezményben meghatározott jogok illetve a szerződő felek által vállalt kötelezettségek tiszteletben tartásának biztosítása érdekében került sor 1954-ben az Emberi Jogok Európai Bizottságának, 1959-ben az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban Bíróság) felállítására.

Magyarország 1990. november 6-án, a közép-kelet-európai államok közül elsőként csatlakozott az Európa Tanácshoz, s még aznap aláírta az Egyezményt. Az Egyezmény ratifikálására 1992. november 5-én került sor, ami lehetőséget biztosít a konvenció megsértésével kapcsolatos, ezen időpont után keletkezett panaszok Strasbourgba juttatására.³

Magyarország nemcsak a 25. cikk szerinti alávetési nyilatkozatot tette meg, – melyben elismerte természetes személyek, nem kormányzati szervezetek, vagy egyének csoportjainak azt a jogát, hogy ellene panaszt nyújthatnak be a Bizottsághoz (most már Bírósághoz) – hanem a 46. cikk szerinti nyilatkozatot is, melyben elismerte a Bíróság joghatóságát az Egyezmény értelmezésével és alkalmazásával összefüggő minden ügyel kapcsolatban.

Bár több, mint ezer kilométer választ el bennünket a Bíróság székhelyétől, a strasbourgi jognak a magyar jogra gyakorolt komoly hatását mutatja az a tény, hogy az Egyezmény a ratifikálással a magyar jog részévé vált és akár a hazai bíróságok előtt közvetlenül is lehet hivatkozni rá. Mára már az is elmondható, hogy a köztudatban az emberi jogi jogérvényesítés eme lehetősége meggyökeresedni látszik.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikke a bíróságok előtti tisztességes eljáráshoz való jogot deklarálja. Dolgozatom célja a fair eljáráshoz való jog egyik alapelemének, az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jognak a bemutatása.

³ Az Egyezményt és a hozzátartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki, megjelent 1993. április 7-én a Magyar Közlöny 41. számában.

II. A 6. cikkről – általában

A tisztességes eljárás elve az igazságszolgáltatás működésének egyik központi fogalma, a bírósági eljárás garanciáinak legfontosabb gyűjtőkategóriája.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. cikke az Egyezmény bármely más cikkéhez képest nagyobb számú joggyakorlatot eredményezett. Ezidáig a Bíróság elé került ügyek mintegy harmada áll e cikkel kapcsolatban.

Mindez érthetővé válik, ha figyelembe vesszük a cikk által biztosított jogok hatókörét és jelentőségét, valamint a tagállamokban előforduló polgári, büntető és más ügyek mennyiségét. A 6. cikk eljárásjogi garanciái magukba foglalják ugyanis a teljes polgári és büntető eljárást, következésképpen elég nagy az esélye annak, hogy a tagállamokban ilyen jogsérelem előforduljon.

Az 1. pont szerint mindenkinek joga van a tisztességes, nyilvános és ésszerű időn belül lefolytatott bírósági tárgyaláshoz.

A 2. és 3. pontok felsorolják a büntetőeljárásra vonatkozó azon szabályokat, melyek az 1. pontban általánosan kifejtett fair eljárás fogalmának elengedhetetlen elemeit képezik.

A 6. cikk mindezeket a következőképp fogalmazza meg:

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság méltányosan, nyilvánosan és ésszerű határidőn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatos jogvitájában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a per teljes időtartamára, vagy egy részére annyiban, amennyiben a demokratikus társadalmakban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetve annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell tekinteni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy

- a.) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokáról;
- b.) rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;

- c.) személyesen vagy az általa választott védő segítségével védekezhessék, és ha nem állnak rendelkezésére eszközök a védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelkezjenek ki számára ügyvédet;
- d.) kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközhesse, és pedig ugyanolyan feltételek mellett, mint a vád tanúi esetében a mentő tanúk megidézését és kihallgatását;
- e.) ingyenesen tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.”

A cikk szövegéből világosan kiténik, hogy az 1. pontjában foglalt rendelkezéseket mind a polgári jogi, mind a büntetőjogi jogvitákban érvényesíteni kell. A 2. és 3. pont követelményei értelemszerűen csak a büntetőügyekben történő eljárás során kerülhetnek alkalmazásra.

Fontos kiemelni, hogy a tisztességes eljárás a felsorolt garanciák *összességének* betartását feltételezi az államoktól. Ez azt jelenti, hogy ha ezen jogok közül akár csak egynek bebizonyosodik a sérelme, a Bíróság minden bizonnyal elmarasztalja az illető államot. Abban az esetben pedig, ha a Bíróság a 6. cikk 3. pontjában rögzített garanciák valamelyikének a sérelmét állapítja meg, a strasbourgi szervek a többi garancia megsértésére vonatkozó állításokat nem vizsgálják, mivel ezeket a Bíróság az 1. pontban kifejtett tisztességes eljárás speciális elemeinek tekinti.

Magyarország számára első ránézésre a tisztességes eljáráshoz való jog biztosítása nem tűnik nehéz feladatnak: Alkotmányunk XII. – az alapvető jogokról és kötelességekről szóló – fejezetének 57.§-a is biztosítja a fenti jogot, valamint a Magyarországon már 1976-ban életbe lépett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikke is nagyon hasonló, néha szó szerint megegyező rendelkezéseket tartalmaz. Meg kell említeni azt is, hogy a ratifikálást az Igazságügyi Minisztériumban hosszú jogharmonizációs munka előzte meg. Mindezek azonban nem jelentik azt, hogy a magyar joghatóságok ne sértenék meg az Egyezmény rendelkezéseit, köztük akár a tisztességes eljáráshoz való jogot is.

III. Az eljárás ésszerű időtartama

Mint említettem, az Egyezmény rendelkezései közül a 6. cikket érintő panaszok száma jóval meghaladja az Egyezmény bármely más cikkével kapcsolatos kérelmeket. A 6. cikk minden egyéb rendelkezéséhez viszonyítottan pedig kétségkívül az eljárás ésszerű időtartamára hivatkoztak legtöbbször a kérelmezők.

Érthető, hogy az eljárások mihamarabbi, végleges befejezése kiemelkedő érdeke az eljárás hatálya alatt állóknak, illetve azon személyeknek, akikre nézve a bíróság ügy-

döntő határozata érdemi rendelkezést tartalmaz. Az eljárások ésszerűtlen elhúzódása egy társadalomban a jogbiztonság hiányához, az igazságszolgáltatás iránti bizalom csökkenéséhez vezet, ugyanakkor gyengíti a vád erejét és növeli a védelem költségeit, tehát az ügyekben ésszerű határidőn belüli jogerős döntés hozatalához mind az egyéneknek, mind az államoknak komoly érdeke fűződik.

A részletesebb elemzés előtt megemlítem azt is, hogy az eljárás ésszerű időtartamának követelménye az Egyezményben a 6. cikkén kívül még egy helyen előfordul, nevezetesen az 5. cikk 3. pontjában, mely így szól: „...a letartóztatott vagy őrizetbe vett személynek joga van arra, hogy ésszerű időhatáron belül tárgyalást tartsanak ügyében, vagy a tárgyalásig szabadlábra helyezzék...” Tehát az itt rögzített követelmény csak az őrizetbe vett, illetve előzetes letartóztatásban levő személyre és a tárgyalás előtti időszakra vonatkozik. Látható, hogy alapvető különbség van a két cikk között.

A 6. cikk ugyanis az egész eljárást magában foglalja, a végső jogerős határozatig az eljárás minden egyes szakaszára vonatkozik, függetlenül attól, hogy az illető előzetes letartóztatásban vagy szabadlábon van-e.

Két kérdést kell tehát tisztáznunk:

- A.) Mit jelent az ésszerű határidőn belüli eljárás?
- B.) Mi számít az eljárás kezdetének és végének?

A.) Az első kérdés megválaszolása – ahogy az esetjog alapján is látható – nyilvánvalóan nem köthető egyszerűen egy konkrét időhatárhoz, nem állapíthatjuk meg, hogy például három éven túl már az eljárás elhúzódásáról beszélünk, míg az ezen időtartamon belüli eljárások megfelelnek az ésszerű időtartam követelményének. Természetesen az ügy összes körülményétől, pontosabban az ügy összes körülményétől valamint az összes késedelem okától függ, hogy a szóban forgó időtartam ésszerű-e.

A strasbourgi bíróság éppen ezért az ésszerű időtartam betartását kifogásoló minden egyes panaszt alapos vizsgálat alá veszi, mely során az ügy összes körülményére figyelemmel van. Mik ezek a körülmények?

A három legfontosabb tényező:

- az ügy bonyolultsága, de ide tartoznak egyéb olyan körülmények is, mint például vádlottak vagy tanúk nagy száma, az iratanyag terjedelmes volta és olyan nemzetközi vonatkozások, melyek az eljárás időtartamára hatással lehetnek,
- az ügyben szereplő felek (értelemszerűen az ügyész, a vádlott és védő) magatartása, tehát az érintett tárgyalásról való távolmaradása vagy egyes perbeli cselekmények késedelmes megtétele felróható-e neki,
- végül az érintett állam bíróságainak és más jogalkalmazó hatóságainak saját magatartása, tehát felelősek-e az ügy elhúzódásáért, nem késlekedtek-e indokolatlanul egyes intézkedések megtételében.

E tényezők együttes vizsgálatának követelményét a Bíróság több ügyben (büntető és polgári) kifejtette, példaként a *Foti és társai kontra Olaszország* ügyet említem. (10 December 1982, Series A no. 56. 56.§)

Ezek az általános szempontok természetesen büntető és polgári ügyekben kisebb eltéréssel alkalmazandók, mivel a kérelmező (terhelt) saját magatartásának büntetőeljárásban az ügy lefolyására nyilván nem lehet akkora befolyása, mint polgári perben a felperesnek vagy az alperesnek. Így a büntető eljárásokban jóval nagyobb jelentősége van az állam közhatalmi szervei magatartásának, mint az előbbi szempontnak. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a Bíróság a vádlott magatartásának ne tulajdonítana jelentőséget. Álláspontja szerint elvárható a vádlottól, hogy az eljárás gyors és hatékony lefolytatása érdekében együttműködjön a hatóságokkal, azaz ne vonja ki magát az eljárás alól.

Kiemelendő, hogy a pertartam tekintetében a Bíróság nem az adott ország igazságszolgáltatását jellemző átlagos pertartamot veszi górcső alá, hanem minden egyes esetben az adott konkrét ügy időigényét, vizsgálva ezen belül az egyes eljárási fázisok időtartamát.

Ha a strasbourgi szervek megállapítják, hogy egy érintett állam eljárása az ésszerűnek tűnő időtartamot meghaladta, a bizonyítási teher az államra hárul, tehát neki kell igazolnia ennek okát. Az állam csak a másik két szempont bizonyításával tudja kimenteni magát, azt kell bizonyítania, hogy bár közhatalmi szervei kifogástalan munkát végeztek, az adott bíróság mindent megtett az eljárás folyamatosságának biztosítása érdekében, a késedelem az ügy bonyolult voltának, vagy az ügyfelek és jogi képviselőik magatartásának tudható be. Hiábavaló az igazságszolgáltatási szervek leterheltségére, a bíróhiányra, szakvélemény előterjesztésének lassúságára, az adminisztrációs illetve a technikai nehézségekre vagy a jogszabályi változásokra való hivatkozás.

Az állam nem védekezhet a bírói szervezet eljárásjogi avagy más területen található hiányosságaival, hogy a neki felróható lassúsági felelőssége alól kibújhasson. Az időleges üggyorlásból fakadó késedelmek azonban nem róhatók fel az államnak abban az esetben, ha megfelelő gyorsasággal hatásos intézkedéseket tesz a helyzet megoldására. (X Egyesült Királyság elleni 8233/78. sz. kérelme, a Bizottság 1979. okt. 3-i döntése, D.R.17, 122. oldal) Az állam tehát köteles oly módon megszervezni az igazságszolgáltatást és biztosítani a tárgyi és személyi feltételeket, hogy a büntető eljárásban ésszerű időn belül hozzanak a bíróságok határozatot, hiszen az államok az Egyezményhez való csatlakozással arra is kötelezettséget vállaltak, hogy intézményrendszerüket egyezménykonform módon működtetik.

B.) Annak megválaszolása, hogy a Bíróság a figyelembe vehető időszakot hogyan állapítja meg, mi számít az eljárás kezdetének és befejezésének, nem is olyan könnyű feladat.

Az Egyezmény szövegéből nem derül ki, hogy azt a személyt, aki ellen felhozott vádak megalapozottságáról a bíróság dönt, mikortól illeti meg az ésszerű időtartamon belüli eljárás joga. A Bíróság és az érintett államok között az erre a kérdésre adandó válasz gyakran vitára ad okot.

A strasbourgi szervek a kérdésben egy általános, a Neumeister ügyben kifejtett keretszabály alapján döntenek: az *eljárás kezdetének* azt az időpontot kell tekinteni, amikor „az érintett személy helyzetében az ellene felhozott gyanú következtében lényeges változás áll be.” (*Neumeister kontra Ausztria* ügy 27 June 1965, Series B no. 6.)

Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a határidő kezdetének napja az a nap, amikor az adott személy gyanúsítottá válik.

Ilyen lényeges változásnak minősülhet a letartóztatás napja, az a nap, amikor az egyénnel hivatalosan tudatják, hogy eljárást indítanak ellene illetve a gyanúsítottkénti kihallgatás napja.

A fentieket a Bíróság az *Eckle kontra Németország* ügyben fejtette ki. (15 July 1982, Series A no. 51. 73.§)

Tehát akár őrizetben, akár szabadlábon van az illető, az időtartam számításának kezdetét tekintve a kiindulópont a váddal kapcsolatos első eljárási intézkedés időpontja. Azt, hogy az intézkedések valóban lényegesen befolyásolták-e az egyén helyzetét, a strasbourgi szervek állapítják meg.

Az imént említett Eckle ügyben az eljárást az építési vállalkozó Eckle házaspár indította, akik ellen Németországban három büntetőeljárás is folyt, melyből kettőben csalás miatt ítélték el a házaspárt, a harmadik eljárást pedig megszüntették.

Az Eckle házaspár a benyújtott kérelmében azt állította, hogy az ellenük folytatott büntetőeljárások hosszával kapcsolatban megsértették az ésszerű határidőn belüli eljáráshoz fűződő jogukat.

A Bíróság az előbbi szempontok alapján megállapította, hogy a trieri bíróság előtt az eljárás 17 év 3 hónap, a kölni eljárás 10 év 4 hónapon át tartott. Bár a Bíróság figyelemmel volt az ügy bonyolultságára és a panaszosok magatartására is, ezek nem adtak okot a két eljárás hosszára. Így az ügy elhúzódásának oka a hatóságok ügyintézésének módja lehetett. A Bíróság nem találta különlegesnek az esetet, amely a késlekedést megmagyarázta volna. A Bíróság Németországot mindkét házastárssal szemben kártérítés fizetésére kötelezte.

Még egy kérdés vár válaszra: *mikor fejeződik be egy eljárás?*

Ezzel kapcsolatban az Eckle ügyben hozott határozat még egy jelentős pontjára érdemes kitérni. Ahogy említettem, a figyelembe vehető időszak az ésszerű időtartamot illetően az egész eljárásra kiterjed. A határozat ezt az „egész eljárást” a következőképpen pontosítja: a figyelembe vehető időszak magában foglalja a fellebbviteli eljárás és

az alkotmányossági panasz eljárás idejét is, amennyiben ez utóbbi eredménye alkalmas az ügy kimenetelének befolyásolására. (Eckle ítélet 76.§-a)

Tehát az eljárás akkor tekinthető befejezettnek, ha a büntetőjogi vád megalapozottságáról jogerős határozat születik illetve amikor a bíróság meghozza utolsó, végleges döntését.

Ahhoz, hogy az egyén az ésszerű időtartamhoz fűződő jogait érvényesíteni tudja, semmilyen jogorvoslat kimerítése nem feltétel. Így még az elsőfokú eljárás befejeződését sem szükséges kivárni, mivel a sérelem már ennek során is bekövetkezhet.

Nem szükséges az eljárás gyorsítását célzó kérelmet, panaszt sem benyújtani, hiszen ezek nem minősülnek hatékony jogorvoslatnak, így kimerítésük sem kötelező.

Ezzel áll összefüggésben az is, hogy gyakoriak az olyan esetek is, amikor nem az egész eljárás hosszadalmasságát, csak egy bizonyos szakasz indokolatlan elnyúlását kifogásolják. A bíróság részéről akár az eljárás egyetlen szakában megvalósult tétlenség, inaktivitás az Egyezmény megsértését jelenti, hiszen a szerződő államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy bíróságaik a 6. cikk 1. pontja szerinti ésszerű időtartamot tekintetbe véve járnak el.

A strasbourgi szervek éppen ezért minden esetben az eljárás minden egyes szakaszát külön vizsgálják, amivel a hatóságokat cselekvésre ösztönzik.

A hazai bíróságok a per elhúzódására tekintettel gyakran a terhelt büntetését arányosan mérséklék. Külföldön az eljárás elhúzódása miatt pénzbeli kártérítést szoktak a leggyakrabban az érintett javára megítélni, de előfordulnak olyan esetek is, melyekben emiatt az eljárást megszüntetik. Hasonlóan a büntetés csökkentéséhez, ezek a megoldások is csak akkor minősülnek megfelelő jogorvoslatnak, ha a határozatból világosan kiderül, hogy a pénzbeli kártérítés, illetve az eljárás megszüntetése kifejezetten az eljárás elhúzódásával kapcsolatos.

Igaz ugyan, hogy a *Hozee kontra Hollandia* ügyben az alapos gyanú közlésétől nyolc és fél év telt el az eljárás befejezéséig, tekintettel az ügy bonyolultságára, a meghallgatandó tanúk, valamint a megvizsgálandó dokumentumok nagy számára, a Bíróság nem állapította meg az eljárás ésszerű időtartamának megsértését. Az ügyben a holland fellebbviteli bíróság az elsőfokú ítélethez képest a kérelmező bűnösségét „csak” három rendbeli csalás büntetésében mondta ki és szabadságvesztés büntetését is jelentősen mérsékelte. Ítéletében azt is kimondta, hogy a büntetés kiszabása során az eljárás megindulása óta eltelt hosszú időt figyelembe vették. A strasbourgi bírósági ügy ítélte meg, hogy a holland hatóságok az eljárás ideje alatt mindvégig aktívan közreműködtek az ügy előrehaladásában. Mivel azonban az ügyben több vádlott is szerepelt, nagyszámú tanút kellett kihallgatni, s rengeteg üzleti könyvet áttekinteni, az eljárás hosszúsága nem tekinthető ésszerűtlennek. (22 May 1998)

IV. Hazai helyzetkép

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv. 9. §-a rögzíti, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy bírói útra tartozó ügyét független és pártatlan bíróság tisztességes eljárás során és *ésszerű határidőn belül* bírálja el.

Alkotmányunk azonban nem tartalmazza az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog követelményét, de a büntető eljárásról szóló törvényben sem találunk kifejezett rendelkezést erről.⁴

Ugyanakkor a Be. számos rendelkezése elősegíti azt, hogy valójában az eljárások ésszerű időn belül befejeződjenek, így a részletszabályokon keresztül tulajdonképpen követelménnyé teszi az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog érvényesülését. Gondoljunk csak arra, hogy a Be-ben számos konkrét eljárási határidő található, mint például a vádirat közlésének, a megkeresés teljesítésének vagy a határozat írásba foglalásának határideje. A tárgyalás kitűzésének szabályai szerint a tárgyalás határnapját a lehető legközelebbi napra úgy kell kitűzni, hogy a bíróság az ügyet a lehetőleg elnapolás nélkül, *ésszerű határidőn belül* be tudja fejezni. Ha a lefolytatandó bizonyítási eljárás nagy terjedelme miatt nyilvánvaló, hogy az ügyet egy tárgyalási napon nem lehet befejezni, több vagy folytatólagos tárgyalási határnapot kell kitűzni és törekedni kell arra, hogy a bizonyítási eljárást *ésszerű határidőn belül* be lehessen fejezni. Az eljárás gyorsítását célzó rendelkezéseket is találhatunk a Be-ben: soron kívül kell lefolytatni a büntetőeljárást a kiskorú sérelmére elkövetett, az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmény vagy a házasság, a család, az ifjúság, és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények miatt valamint más, személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt, ha a kiskorú sértett érdeke ezt indokolja. Soron kívüli eljárást rendel a Be. pl. akkor is, ha a terhelt előzetes letartóztatásban van és perújítási eljárás esetén, ha a perújítási indítványt a Be. 408. § (1) bekezdésének e.) pontja alapján terjesztették elő.

A bírósági eljárás elhúzódása miatti kifogás jogintézményének 2006. április 1. napján történt hatályba lépése óta pedig egyértelműen tárgyiasult az ésszerű időn belüli eljáráshoz való jog a belső jogban. A kifogás intézménye lehetőséget biztosít arra, hogy az ügyben érintettek már az eljárás során hatással legyenek az eljárás időszerűségére.

A Be. 262/A. §-a alapján a kifogást a vádlott, a védő és a magánfél terjesztheti elő az ügyben eljáró bíróságnál, ebből következően az ügyész, a magánvádló és a pót-magánvádló nem élhet joghatályos kifogással. Kifogást csak abban az esetben nyú-

⁴ A polgári perrendtartás 2. §-a a bíróságok kötelezettségévé teszi a perek ésszerű időn belüli befejezését, de ez nem jelent hatékony és kikényszeríthető eszközt a felek részére.

jthatnak be az arra jogosultak, ha a törvény a bíróság részére az eljárási cselekmény elvégzésére vagy valamely határozat meghozatalára határidőt állapított meg, azonban az eredménytelenül eltelt vagy a bíróság az ügyész, az eljárásban részt vevő személy, a megkeresett szerv vagy személy, a tanú vagy a szakértő részére meghatározott eljárási cselekmény elvégzésére határidőt tűzött ki, amely eredménytelenül eltelt és a bíróság a mulasztóval szemben nem alkalmazta a törvény által lehetővé tett intézkedéseket.

Mivel a kifogás az eljárás időszerűségét célzó intézmény, magát a bizonyítási eljárást érdemben nem érintheti, ezért bizonyítás elrendelése, még annak jelentős időszükséglete esetén sem támadható kifogással.

Természetesen a törvény a kifogás elintézésének határidejét is szigorúan szabályozza és lehetőséget teremt arra, hogy a bíróság a kifogásban foglaltakat értékelve saját hatáskörében megtegye a szükséges intézkedéseket.

Mindezek mellett, ahogy már korábban említettem, a bírói gyakorlat enyhítő körülményként értékeli a büntetés kiszabása során vádlott hibáján kívül bekövetkezett időmúlást.(BK. 154.) Ez tehát megfelelő jogorvoslatot jelenthet a vádlott számára, azonban fontos hangsúlyozni, hogy csak és kizárólag akkor, ha az ítéletből egyértelműen kitűnik, hogy a bíróság az időmúlást a büntetés kiszabás során a vádlott javára értékelte.

A magyar hatóságok egyezményesértő eljárását kifogásoló strasbourgi panaszok többsége is az eljárás elhúzódását sérelmezi. A Bíróság sajnos már több esetben el is marasztalta hazánkat az indokolatlan késedelem miatt.

A *Csanádi kontra Magyarország ügyben* az eljárás 1995. május 6-án kezdődött, amikor a kérelmezőt gondatlanságból elkövetett közúti baleset okozásával vádolták meg. (55220/00. számú kérelem, 2004. március 9. napján kihirdetett ítélet) A Bíróság emlékeztetett arra, hogy az eljárás hosszának ésszerű voltát az eset egyedi körülményei fényében, a Bíróság esetjogában kidolgozott kritériumok figyelembe vételével kell megítélni, különös tekintettel az eset bonyolultságára, a kérelmező és a hatóságok magatartására, továbbá arra, hogy mi volt a per tétje a kérelmező számára.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy az adott körülmények között az Egyezmény 6. cikkének 1. bekezdése nem tette szükségessé, hogy a kérelmező aktívan együttműködjön a hatóságokkal, mivel ő következetesen tagadta az ellene felhozott vádat. Amiatt sem marasztalható el, hogy kihasználta a nemzeti jog által számára biztosított jogorvoslati lehetőségeket, például elfogultsági kifogások vagy a bizonyítás módjára vonatkozó számos indítvány előterjesztését. Ugyanakkor az ezen cselekményekkel okozott késedelem nem róható az Állam terhére annak eldöntésekor, hogy az eljárás hossza meghaladta-e az ésszerű időt.

A Bíróság ellenben észrevételezte, hogy bár az 1998. április 15. napjára kitűzött tárgyalást a kérelmező által előterjesztett elfogultsági kifogás miatt kellett elhalasztani,

a városi bíróság a következő tárgyalást csak 1998. november 26. napjára tűzte ki annak ellenére, hogy a Legfelsőbb Bíróság már 1998. július 6-án határozott a kifogásról. A Bíróság mindazonáltal nem tulajdonított döntő jelentőséget ezen késedelemnek.

A Bíróság azonban azt is megállapította, hogy a városi bíróság az első tárgyalást csak 1997. január 15. napján tartotta, holott a vádirat 1995. december 22. napján már benyújtásra került. A Kormány nem szolgált magyarázattal erre a több mint egyéves inaktív periódusra, amelyet az Állam terhére kell róni. Bár ezt követően a bíróság rendszeres időközönként tárgyalást tartott, a Bíróság mégis úgy vélte, hogy az adott bíróság nem használta fel a rendelkezésére álló időt arra, hogy az ügy mielőbbi lezárása érdekében felgyorsítsa az eljárást. Azt is megjegyezte a Bíróság, hogy a bíróság nyolc év és kilenc hónap alatt sem volt képes ítéletet hozni.

A fentiek elegendőek voltak ahhoz, hogy a Bíróság számára lehetővé tegyék annak megállapítását, hogy a kérelmező ügyét nem tárgyalták ésszerű időn belül. Ezért az Egyezmény 6. cikkének 1. bekezdését megsértették. (Ugyanakkor a kérelmező számára a Bíróság semmilyen összeget nem ítélt meg, mivel többszöri felhívás ellenére sem részletezte kárigényét a Bíróság Eljárási Szabályzatának 60. §-ában foglaltaknak megfelelően, így a Bíróság – az Egyezmény 6. cikkének 1. bekezdésének megsértése megállapítása mellett – a kérelmező igazságos elégtétel iránti kérelmét elutasította.)

Marasztaló ítélet született az alábbi két esetben is. A *Miklós kontra Magyarország* ügyben az eljárás a kérelmező és társai ellen csalás gyanújával 1994. november 9. napján indult. (21742/02. számú kérelem, 2005. október 11. napján kihirdetett ítélet) A megyei ügyészség 1996. szeptember 25. napján emelt vádat csalás és más bűncselekmények miatt. A vádirat kiegészítését követően az elsőfokú bíróságként eljáró megyei bíróság 1997. április 1. és október 21. között kilenc tárgyalást tartott. Ezt követően az egyik vádlott nem jelent meg a tárgyaláson és sikertelen kizárási indítványt tett. Az eljárás 1999. január 5. napján folytatódott. Ezen időpont és 1999. június 2. napja között a bíróság összesen 29 tárgyalást tartott, majd 1999. június 2. napján a megyei bíróság különösen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés büntette miatt 2 évi börtönbüntetésre ítélte a kérelmezőt. A megyei bíróság számos tanúvallomásra, szakértői véleményekre és okirati bizonyítékokra alapozta ítéletét. A Legfelsőbb Bíróság 2000. szeptember 28. napján helybenhagyta a megyei bíróság ítéletét, majd a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati tanácsa 2001. március 20. napján elutasította a kérelmező felülvizsgálati indítványát. A figyelembe veendő időszak 1994. november 9. napján kezdődött és 2001. március 20. napjáig tartott, így három bírósági szinten az eljárás körülbelül hat év és négy hónap alatt fejeződött be.

A *Nagy kontra Magyarország* ügyben a büntető eljárás 2001. március 1. napján indult és a Bíróság eljárásakor még első fokon sem ért véget, tehát az ügyben több mint négy év és nyolc hónap alatt sem született elsőfokú határozat. A kérelmező ellen 30 rb

adócsalás és más bűncselekmények miatt folyamatban lévő ügy meglehetősen bonolyult voltát a Bíróság is elismerte, ez azonban nem változtatott azon az álláspontján, hogy az Egyezmény 6. cikkének 1. pontját megsértették.

A Bíróság mindkét ügy vonatkozásában megállapította, hogy a Kormány nem terjesztett elő olyan tényt vagy érvet, amely a Bíróságot eltérő következtetés levonására bírná. Az eddig kialakult esetjogra tekintettel a Bíróság megállapította, hogy az eljárás mindkét ügyben túlzottan hosszú volt és nem felelt meg az ésszerű idő követelményének.

A strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlata egyértelműen mutatja, hogy a büntető ügyek ésszerű határidőn belül történő elbírálása kiemelkedő jelentőséggel bír.

Az évek során e körben számtalan döntés született, melyek azt igazolják, hogy egy három éves eljárás is lehet egyezményesértő, ugyanakkor egy akár nyolc éves eljárás nem feltétlenül ütközik a 6. cikkbe. Alapelv tehát, hogy az eljárás objektív időtartama soha nem lehet az elbírálás alapja.

A döntések között sajnos szép számmal találunk marasztaló ítéleteket, így a bíróságoknak mindenképpen célszerű fokozott figyelmet fordítani arra, hogy igénybe vegyenek minden törvényes eszközt az eljárás gyorsítására és az eljárást ésszerű időn belül befejezzék úgy, hogy ennek más eljárási garanciák se essenek áldozatul. Ahhoz azonban, hogy a bíróság elé kerülő ügyekben minél előbb ügydöntő határozatot lehessen hozni, természetesen nemcsak a bíróságok munkájára, hanem a vádlottak, védők, tanúk és szakértők közreműködésére is szükség van.

Felhasznált irodalom

- Dr. Balla Lajos – Dr. Kardos Sándor: A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában, *Bírák Lapja* 2005. évi 1. szám
- Bán Tamás: A tisztességes bírósági eljáráshoz való jog, *Acta Humana Emberi Jogi Közlemények*, No 18-19., 1995.
- Bárd Károly: A bíróság előtti tisztességes eljáráshoz való jog és döntés a büntetőjogi felelősségről, *Acta Humana Emberi Jogi Közlemények*, No 6-7., 1992.
- Bárd Károly: Kiket illet a tisztességes eljárás? Györgyi Kálmán ünnepi kötet, szerk.: Gellér Balázs, KJK-Kerszöv Kft., 2004.
- Bodor Tibor: A bírói pártatlanság követelménye és az eljárás ésszerű időtartama, *Alapjogi bíráskodás II. INDOK*, 1999.
- Emberi Jogi Füzetek – Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikke: a tisztességes eljáráshoz való jog, *Bírósági Határozatok melléklete: 1997/3. HVG-ORAC*, 1997.
- Dr. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bíráskodás kézikönyve, *Strasbourg Bt.* 2005.
- Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlata, *HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Bt.*, 1999

A BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG RÉGI-ÚJ JOGINTÉZMÉNYE: A PÓTMAGÁNVÁD

Gergó Brigitta¹

A vád „az arra jogosulttól származó, a bírósághoz intézett, megindokolt indítvány, amely arra irányul, hogy a bíróság állapítsa meg a vádlott bűnösségét a meghatározott bűncselekményben, és emiatt őt büntesse meg vagy vele szemben más jogkövetkezményt alkalmazzon.”²

A törvényes vád fogalmát az 1998. évi XIX. törvény (Be.) 2.§ (2) bekezdése határozza meg. Eszerint törvényes a vád, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénykönyvbe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi.

A Be. 28.§ (1) bekezdése kimondja, hogy az ügyész a közvádló. Az ügyésznek a közvád emelésére vonatkozó kizárólagos jogát szokás vádmonopóliumnak nevezni. E monopólium áttörését jelenti a sértetti vádképviselő – hatályos jogunkban a magánvád és a pótmagánvád intézménye.

A sértetti vádképviselő jogirodalomban ismert formái

1. a *főmagánvád*, amikor a sértett önállóan, az ügyésztől függetlenül képviseli a vádat a törvényben meghatározott bűncselekmények miatt indult eljárásban (ennek sajátos része a *viszónvád* intézménye);
2. a *pótmagánvád* mint szubszidiárius vádjogosultság lehetővé teszi, hogy a sértett fellépése révén a közvádló „tétlensége” esetén is a bíróság döntse el az ügyet, vagyis az ügyészi vádmonopólium korrekcióját szolgálja;
3. a *mellékmagánvád* pedig kétféle sértetti vádképviselői forma gyűjtőneve, amikor a sértett az ügyéssel egyidejűleg képviseli a vádat. Ide sorolható egyrészt a *kisegítő magánvád*, amikor a sértettnek támogató, kiegészítő szerepe van az ügyész mellett, míg az *együttes vagy konkurens magánvád* esetén önállóan működik közre a vádfunkció gyakorlásában.

¹ Dr. Gergó Brigitta bíró, Györi Városi Bíróság

² Király Tibor: Büntetőeljárás jog (Osiris Kiadó, Budapest, 2003.) p. 156.

I. A sértetti vádképviselet jogtörténeti alakulása hazánkban

A magyar büntető eljárásjog kialakulásának történetében a büntető és a polgári ítékezés sokáig nem különült el egymástól. A mai bűncselekmények jelentős részét mint magánvétséget polgári perben bírálták el, s a vádlott is „alperesnek” nevezetett. Azokban az esetekben pedig, amikor az eljárás mégis közkeresetre indult, sokáig fennmaradt a kompozíciós rendszer, vagyis a vádat a sértett képviselte, és a közkereset ellenére széleskörű rendelkezési jogosultsággal bírt az eljárás során. A XIX. század derekáig – az egyre erősödő reformtörekvések ellenére – a büntetőeljárásra a vármegyerendszer és a rendi kiváltságok nyomták rá bélyegüket: az úrszékek és az egyház bíraskodási jogköre, valamint a városi bíraskodás privilégiuma mind-mind a széles körben érvényes eljárási szabályok megalkotása ellen hatottak – a reformjavaslatok pedig rendre zátonyra futottak a főrendiház konzervatív többsége miatt.

Az 1848-as forradalom bukását követően az osztrák hatalom az 1853-as ausztriai büntető perrendtartást léptette életbe Magyarországon is. Az 1860-as Októberi Diploma elvben visszaállította a magyar jog uralmát, s az 1861-es Országbírói Értekezlet döntése nyomán az Igazságügyi Minisztérium megalkotta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, alkalmazásba vétetve ezzel a „rég magyar törvényeket”.³

A városok és a megyék által választott – a közgyűlés nevében és megbízásából eljáró – tiszti ügyészek helyébe 1872. január 1-jén lépett az egységes vádhatóság: ekkor kezdték meg működésüket az újonnan szervezett királyi ügyészségek a rendi bíróságok helyett létrehozott állami bíróságok mellett. Tulajdonképpen ez az az időpont, amikortól hazánkban – az ügyészség által képviselt közzvád megszületésével – a magánvádról mint tényleges jogintézményéről is beszélhetünk.

Az egységessé váló igazságügyi szervezet felállítását követően sürgetően jelentkezett a büntetőeljárás egységes szabályozásának igénye, így az igazságügyi miniszter Csemegi Károlyt megbízta egy ideiglenes javaslat gyors megszerkesztésével. A javaslat – az ún. Sárga Könyv – 1872 márciusára el is készült, azonban végül nem vált törvényé, ám a miniszter körirata nyomán a bíróságok számára mégis ideiglenes zsinórmértékként funkcionált.

Az 1872. évi javaslat 4.§-a tartalmazta azokat a jogsértéseket, amelyek esetén a *sértett fél* feljelentése nyomán indulhat csak büntetőeljárás. A 19.§-ban ugyanakkor a *magánvádló* feljelentésének nevezi a sértett fél indítványát. A „Sárga Könyv” alapján kialakult gyakorlat tehát még nem választotta szét a sértett fél és a magánvádló fogalmát.

³ Büntető eljárásjog (szerk. Dr. Tóth Mihály) – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2003. p. 32.

A magánvádlói önálló eljárási pozíció körvonalai az 1880-as években kezdtek kialakulni az 1878. évi V. törvénycikk és a járásbírói eljárást szabályozó 1880. évi 2665. számú igazságügyi miniszteri rendelet nyomán.

A Csemegi-kódex – az első rendszeres büntető törvénykönyv – 24. a sértett fél indítványára büntetendő cselekményt határozott meg. A járásbírók előtt a vétségek és kihágások miatt folyó eljárásokban gyakoriak voltak a sértett fél indítványára üldözendő cselekmények, s a büntető törvénykönyv ezekben az esetekben kivétel nélkül megengedte a magánindítvány visszavonását – igaz ugyan, hogy ennek határidejét 3 hónapra korlátozta.

Egyebek mellett az ebből adódó eljárásjogi nehézségeket oldotta fel a fent említett igazságügyi miniszteri rendelet azzal, hogy rendelkezései nyomán a magánindítványra jogosultból magánvádló született: a sértett fél fellépése nemcsak a büntetőeljárás megindításához, hanem annak folytatásához is szükséges volt, így a sértett mulasztása esetén az indítvány visszavonását vélelmezni kellett.

A szóbanforgó rendelet által felállított „vélelmet” a Kúria az 1886-ban hozott 52. számú teljes ülési határozatával a súlyosabb bűncselekmények miatt folytatott törvényszéki eljárásra is kiterjesztette, amellyel az igazságügyminiszteri rendelet által végrehajtott „csendes forradalom”²⁴ tovább gyűrűzött. Ezt megelőzően pedig – az 1882-ben hozott 9. számú döntvényében – a Kúria akként foglalt állást, hogy a károsult az eljárást megszüntető vagy a vádlottat felmentő bírói döntés ellen fellebbezést jelenthet be abban az esetben, ha nincs ügyészi fellebbezés. A sértett azonban – egy újabb döntvény értelmében – kizárólag a büntetés mértéke miatt nem fellebbezhetett.

Időközben zajlottak a kodifikációs munkálatok, s a „Sárga Könyv” javaslatának mintegy két évtizeden át tartó finomításának, többszöri átdolgozásának eredményeképp megszületett és 1900. január 1-jén hatályba lépett a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.).

E jogszabály szerint az ügyészség vádmonopóliuma a felhatalmazásra és kívánatra üldözendő bűncselekmények esetén érvényesült teljes körben, e monopóliumot a főmagánvád intézménye és a széles körben elismert pótmagánvád törte át.

A Bp. a 2. §-ában rögzíti, hogy a vádat rendszerint a királyi ügyészség képviseli, e § (4) bekezdésében azonban akként rendelkezik, hogy a magánvadra üldözendő vétség és kihágás esetében elsősorban és rendszerint a sértett a vád képviselője.

Pótmagánvádló fellépését a Bp. abban az esetben engedte meg, ha a királyi ügyészség megtagadta a vád képviselőt, vagy az eljárás alatt ejtette a vádat. Az előbbi esetben az elutasító határozat közlésétől számított 8 napon belül a sértett felléphetett pótmagánvádlóként vagy a főügyészhez folyamodhatott. Amennyiben a főügyész nem utasította

4 Tremmel Flórián: A magánvád – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1985., p. 25.

a királyi ügyészt vádemelésre, a sértett a főügyész határozatának közlésétől számított 8 napon belül vehette át a vád képviselőt.

A vád elejtése esetén nem volt lehetőség arra, hogy a sértett a főügyészhez forduljon. A bíróság szólította fel a sértettet nyilatkozattételre, amelyet a távollévő a felhívás kézhez vételétől számított 8 nap alatt tehetett meg, a tárgyaláson jelen lévő sértettnek pedig azonnal nyilatkoznia kellett. A bíróság által nem értesített sértett a vád elejtésétől számított 30 napon belül léphetett fel pótmagánvádlóként. Ha a sértett a vád képviselőt a megadott határidő alatt nem vette át, a bíróság az eljárást megszüntette.

Jelen dolgozat tárgykörére fókuszálva megállapíthatjuk, hogy a Bp. terminológiai reformot is végrehajtott: meghatározza a *sértett* fogalmát, a sértett fél indítványát magánindítványnak, az ennek előterjesztésére jogosult személyt *magánindítványra jogosultnak* nevezi. Következésképpen szétválasztja a magánindítvány és a *magánvád* fogalmát azzal, hogy a sértetti önálló vádképviselő körébe tartozó magánindítványos cselekményeket magánvádra üldözendő bűncselekményeknek nevezte. *Magánfélként* lépett fel a károsult az eljárásban, több sértett esetén pedig a sértettek *csatlakozóként* is bekapcsolódhattak az eljárásba, megszületett továbbá a sértett mint *pótmagánvádló* fogalma.

A Bp.-vel létrehozott pótmagánvád intézménye több mint fél évszázadig volt hatályban. A büntetőeljárást átfogóan szabályozó 1951. évi III. törvény (II. Bp.) még elismerte, az 1954. évi V. törvény azonban már megszüntette a pótmagánvádat. A sértett fellépésének lehetősége ezzel a polgári jogi igény előterjesztésének lehetőségére szűkült, a főmagánvád pedig néhány kisebb súlyú magánindítványos bűncselekményre korlátozódott.

Az 1962. évi 8. tvr. már nemcsak a bíróság előtti eljárás, a büntetőper, hanem az egész büntetőeljárás szabályozását tűzte ki célul. E jogszabállyal a magánvád lehetősége tovább szűkült, elsősorban emberi méltóság elleni bűncselekmények tartoztak e körbe. E tvr. sem ismerte a pótmagánvád intézményét, a jogalkotó azonban a vádelv áttörésével az ügyészi döntés korrekciójának lehetőségét a bíróság kezébe adta: ügyészi vádelejtés esetén a bíróság erre hivatkozással megszüntethette a büntetőeljárást, ha azonban indokolatlannak tartotta, a vádelejtésnek nem tulajdonított jelentőséget, és az eljárást tovább folytathatta.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény sem hozott jelentős változást a sértett eljárásjogi szerepét illetően. A magánvádas eljárás különjárás-jellegét tovább erősítendő a tárgyalás előkészítésének megfelelőjeként megjelent a személyes meghallgatás intézménye, a vélelmezett vádelejtés eseteinek szabályozásával és a másodfokú eljárásban az eljárás megszüntetésére irányuló indítványtételi jogának bevezetésével egyértelműbbé vált a magánvádló rendelkezési jogosultsága. Ezen kívül viszonylag rendszerezett szabályozást alakított ki a viszonyvádlott helyzetére vonatkozóan. A törvény szabályozási rendszeréből eredően a sértett a nyomozás során betöltött viszonylagos kedvező

zőbb helyzetéből az ügyészégi és bírósági eljárási szakaszban mellékszeméllé vált: gyakorlatilag az elsőként kihallgatandó tanú szerepét töltötte be.⁵ Tény, hogy nem bánt bőkezűen ez a törvény a sértett jogait illetően, ám egy inkvizitórius jellegű eljárási alapmodell esetén az egyén érthető módon háttérbe szorul, a sértettre annyiban van szükség, hogy az ő sérelme alapozza meg az állam büntető igényét.

A rendszerváltást követő gazdasági és politikai változásokkal szükségképpen felszínre törtek a jogrendszer, s ennek részeként a büntetőeljárás reformjára irányuló törekvések is, s erősödtek a sértett eljárásjogi pozíciójának megszilárdítását szorgalmazó hangok. A 2002/1994. (I. 17.) számú Kormányhatározat fogadta el az új büntetőeljárás törvény koncepcióját, amelynek fő követelményei között szerepelt a sértett igényérvényesítési lehetőségeinek szélesítése a pótmagánvád intézményének megteremtésével. 1998-ban készült el az új kódex, amelynek hatályba lépésével a sértett felébredt mintegy fél évszázada tartó csipkerózsika-álmából mint a pótmagánvádlói szerep várományosa.

II. A pótmagánvád hatályos szabályozása

1. A pótmagánvádló

1. 1. Kiből lehet pótmagánvádló?

A büntetőeljárás törvény 53.§ (1) bekezdése szerint pótmagánvádlóként a sértett léphet fel a törvényben meghatározott esetekben.

Alapvető kérdés, hogy ki tekinthető e rendelkezés tekintetében sértettnek.

A büntető anyagi jog a bűncselekmény passzív alanyát a „valaki” vagy „más” szavakkal jelöli, a kriminológiában a sértett az „áldozat”, a büntetőeljárásbeli fogalmat pedig a Be. 51. § (1) bekezdése határozza meg, amely szerint a büntetőeljárásban sértett az a személy, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.

Elsősorban felmerül tehát a kérdés, hogy mennyire kell megszorítóan értelmezni a sértett fent idézett büntetőeljárás fogalmát, milyen széles körben határozandó meg a pótmagánvádlóként szóba jöhető sértett(ek) személye.

⁵ Dr. Jungi Eszter – Dr. Mészáros Zsolt: A pótmagánvád lehetősége a büntetőeljárásban (A tanulmány az Ügyészek Országos Egyesülete és a legfőbb ügyész által Kozma Sándor emlékére hirdetett pályázatra került benyújtásra 1994-ben), in: Bírak Lapja 1994/3-4.

A fenti meghatározást szűken értelmezve a bűncselekmény sértettje csupán a „közvetlen áldozat”, többnyire a passzív alany. Ilyen értelmezés esetén azonban további problémát okoznak azok a bűncselekmények, amelyek sértettje és passzív alanya nem esik egybe (gondoljunk például a csalásra: ebben az esetben melyikük /esetleg mindegyikük?/ az, aki pótmagánvádlóként felléphet?); vagy amelyeknek jellegénél fogva nincs passzív alanya (például a közokirat-hamisítás, hamis tanúzás, stb.).

Ha viszont eljárszunk a gondolattal, és tágabban húzzuk meg a sértetti kör határát, megállapítható, hogy közvetett módon sértetté válnak azok a személyek is, akiknek az elkövető cselekménye nem a bűncselekmény által védett jogi tárgy körébe tartozó jogát vagy jogos érdekét sértette vagy veszélyeztette. Ilyenek lehetnek példának okáért a bűncselekmény közvetlen áldozatának hozzátartozói – különösen arra az esetre gondolva, amikor a család életminőségét a bűncselekmény elkövetése meghatározó módon befolyásolja. Az 51.§ (1) bekezdésében írt pusztá definícióra figyelemmel ugyanis vitatható az az álláspont, amely kizárná a sértetti körből a közeli hozzátartozókat például akkor, ha az áldozat a cselekmény következtében meghal, súlyos maradandó egészségkárosodást szenved, stb.

Másodsorban érdemes megvizsgálni annak a lehetőségét, hogy ha a sértett a pótmagánvádlókénti fellépését megelőzően meghal, pótmagánvádlóként az ő egyenesági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője beléphet-e a későbbiek során a büntetőeljárásba?

Ismert olyan álláspont, amely szerint a hatályos Be. 51.§ (3) bekezdésére tekintettel – mivel eszerint az előbb említett személyek az 51.§ (2) bekezdésben írt jogokat gyakorolhatják – ilyen körülmények között nincs lehetőség pótmagánvád előterjesztésére.⁶

Védhetőnek tartom azonban azt a véleményt is, amely szerint a sértett halála esetén az ő helyébe az egyenesági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője mint a pótmagánvádlói pozíció várományosa is beléphet a büntetőeljárásba – az alábbiak okán.

A sértettnek mint pótmagánvádlónak a szerepét, helyzetét vizsgálva kiindulópontként elfogadhatjuk, hogy a pótmagánvádlói pozíció felélesztésével a jogalkotó célja egyrészt az volt, hogy a sértettet a büntetőeljárás mellékszereplőjéből annak aktív résztvevőjévé tegye, vagyis hogy a sértetti érdekek a hatóságok „tétlensége” esetén is megfelelően képviseltetve legyenek az eljárásban, a sértett ez esetben is „elégítélhez juthasson”. Hiszen az ügyész közvádlóként nem a sértett érdekének, hanem elsődlegesen az állam büntető igényének érvényesítésére hivatott. Másrészt a jogintézmény célja az igazságnak megfelelő büntető felelősségrevonás előmozdítása.

⁶ Busch Béla: Pótmagánvád intézménye – Györgyi Kálmán ünnepi kötet (szerk. Gellér Balázs) – Budapest, KJK Kerszöv, 2004. p.129.

A fenti jogalkotói cél mint kiindulási alap rögzítését követően érdemes görcső alá venni a büntető eljárási törvényeknek a sértettre és a pótmagánvádlóra mint a büntető-eljárásban részt vevő személyekre vonatkozó rendelkezéseit.

A Be. 51.§ (3) bekezdése szerint a sértett halála esetén helyébe egyenesági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője léphet, és gyakorolhatja a (2) bekezdésben meghatározott jogokat. Ha pedig a sértett olyan egyházi személy volt, aki azon egyház szabályai szerint, amelyhez életében tartozott, egyházi rend vagy fogadalom okából házasságot nem köthetett, halála után – hozzátartozó (örökös) hiányában – az egyenesági rokon jogai illetik meg a volt egyháza szerinti egyházi előjáróját. (A sértett helyébe az említett személyek egyébként attól függetlenül beléphetnek az eljárásba és gyakorolhatják a sértetti jogokat, hogy a sértett halála a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azt követően következett be.)

A Be. az 51.§-ában nem tér ki azonban arra, hogy ki gyakorolhatja a sértettet megillető jogokat abban az esetben, ha a sértett nem természetes személy volt – annak jogutódlással történt megszűnése után.

A Be. 53.§ (2) és (3) bekezdése a pótmagánvádlóként fellépő sértett esetén kitölti ezt a hézagot: a pótmagánvádlo helyébe annak halála esetén egyenesági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője, nem természetes személy pótmagánvádlo megszűnése esetén pedig jogutódja léphet.

Amennyiben tehát nem természetes személy a sértett, akkor nincs, aki sértettként iratbetekintési, jogorvoslati és egyéb jogosultságokkal rendelkezik, ugyanakkor ha a nem természetes személy sértett már fellépett pótmagánvádlóként, a jogutódja beléphet az eljárásba mint pótmagánvádlo és gyakorolhatja az őt e pozíciójánál fogva megillető jogokat.

Ugyanez megfordítva érvényes akkor, ha a sértett a Be. 51.§ (3) bekezdésében írt egyházi személy volt: egyházi előjárója gyakorolhatja a (2) bekezdés szerinti sértetti jogokat, ám pótmagánvádlóként nem léphet fel, amennyiben a sértett ezt halála előtt – mivel nem voltak meg még a jogszabályi feltételei – nem tette meg.

A jogszabály indokolása az eltérésekre nem ad magyarázatot, a Be. fent idézett rendelkezései alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a sértettre és a pótmagánvádlóként fellépő sértettre vonatkozó eljárásjogi rendelkezések nincsenek összehangolva.

Ezért tartom vitathatónak a fent elsőként idézett álláspontot annyiban, hogy a Be. 51.§ (2) bekezdésében írt jogok között valóban nem szerepel kimondottan a pótmagánvádlókénti fellépés joga, ez azonban – ha szem előtt tartjuk a jogintézmény célját – nem feltétlenül arra enged következtetni, nincs erre vonatkozó jogalkotói akarat – okozhaták ezt a jogszabály-szerkesztési, jogalkotási technika hiányosságai is.

A fent írtak alapján megvitatásra érdemesnek tartom azt a felvetést, amely szerint a jogszabály nem zárja ki, hogy a „közvetlen” sértett halála (vagy jogutódlással való megszűnése) esetén az ő helyébe lépő közeli hozzátartozója (illetőleg jogutódja) mint a

pótmagánvádlói pozíció várományosa is beléphessen a büntetőeljárásba. Ilyen esetben ugyanis – a jogszabályi rendelkezés célját szem előtt tartva – csak így érvényesíthető a sértett érdekeinek megfelelő képviselője, a nyomozó hatósági és az ügyészi döntések következményeinek esetleges korrekciója. (A sértett fogalmának tágabb értelmezése esetén ez a probléma nem merül fel, mivel sértettnek tekintendő és e minőségében saját jogán felléphetne mindenki, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.)

Annai bizonyos, hogy a fent idézett, a sértett eljárásjogi pozícióját meghatározó rendelkezések összhangjának megteremtése jogalkotói feladat. Ilyen szabályozás hiányában jogalkalmazóként a hatályos rendelkezések – nyelvtani, logikai, rendszertani és teleologikus – értelmezése által meghatározott mozgástéren belül maradva kell majd adott esetben állást foglalnunk, ha megérkezik például a néhai sértett házastársa által a terhelttel szemben foglalkozás körében elkövetett halált okozó veszélyeztetés miatt benyújtott vádindítvány.

1. 2. A pótmagánvádló eljárásjogi helyzete

A pótmagánvádlói pozícióban a sértett jelenik meg az eljárásban, ennél fogva a sértett jogállását meghatározó rendelkezések a pótmagánvádlóra is vonatkoznak. Megilletik tehát őt a sértettnek a Be. 51.§ (2) bekezdésében írt jogai, vagyis

a Be. eltérő rendelkezése hiányában az eljárási cselekményeknél jelen lehet, az eljárás őt érintő irataiba betekinthez,

- az eljárás bármely szakaszában indítványokat és észrevételeket tehet,
- a büntetőeljárás jogairól és kötelességeiről a bíróságtól, az ügyésztől és a nyomozó hatóságtól felvilágosítást kap, és
- a büntetőeljárás törvényben meghatározott esetekben jogorvoslással élhet.

Ugyanakkor a pótmagánvádló a bíróság előtti eljárásban a büntetőeljárás törvény eltérő rendelkezése hiányában az ügyész jogait gyakorolja, ő a vád ura. (Be. 236.§) Az ügyész és a pótmagánvádló jogi helyzetében fennálló, a törvényben írt különbségek a következők.

A pótmagánvádló iratbetekintési joga korlátozott: a zártan kezelt iratokat nem ismerheti meg (233.§ (3) bek.);

1. nyomozást csak az ügyész, tehát a pótmagánvádló nem rendelhet el (nincs azonban elvi akadálya annak, hogy például magánnyomozó igénybevitelével működjön közre a bizonyítékok beszerzésében, amelyek értékelése természetesen majd a bíróság feladata lesz);

2. a vádlott szülői felügyeleti jogának megszüntetését a pótmagánvádló nem indítványozhatja (236.§) (Ez a jog egyébként az ügyészt sem mint közvádlót illeti meg, hanem mint a gyermek érdekében fellépő állami szervet.);
3. a pótmagánvádló rendzavarása esetén a felettes ügyész értesítésére értelemszerűen nem kerülhet sor, így a Be. 245.§-a szerint vele szemben helye van rendre utasításnak, ismételt vagy súlyos rendzavarás esetén a tárgyalásról kiutasításnak/kivezetetésnek, ez utóbbi esetben akár őrizetbe vételnek, továbbá rendbírság is kiszabható vele szemben;
4. a pótmagánvádló a vád ura atekintetben, hogy azt bármikor – akár részben is – elejtheti a bíróságnak a határozathozatal céljából történő visszavonulásáig, a vádat módosíthatja is, ám ki nem terjesztheti (343.§ (5) bek.);
5. a jogorvoslati jog körében
6. a pótmagánvádló mind az elsőfokú, mind a másodfokú ítélet ellen kizárólag a vádlott terhére jelenthet be fellebbezést (324.§ (2) bek., 367/A.§ (2) bek.), ilyenkor az elsőfokú bíróság az iratokat közvetlenül terjeszti fel a másodfokú bírósághoz;
7. a pótmagánvádló csak a terhelt terhére, a felmentett vádlott bűnösségének megállapítása érdekében terjeszthet elő perújítási indítványt (409.§ (1) bek. b) pont);
8. a pótmagánvádló felülvizsgálati indítványt csak a terhelt terhére, felmentés vagy az eljárás megszüntetése esetén nyújthat be (417.§ (1) bek. I/b) pontja);
9. az előbbi rendelkezésekből eredően a pótmagánvádló nincs objektivitásra kötelezve: nem köteles felderíteni és figyelembe venni egyaránt a terhelt terhére és javára értékelendő körülményeket;
10. a különeljárások körében
11. fiatakorúval szemben, illetve katonai bűncselekmény miatt folytatott eljárásban nincs helye pótmagánvádló fellépésének, mivel ilyen esetekben büntetőeljárásnak csak közvádra van helye;
12. a pótmagánvádló a terhelt bíróság elé állítását nem indítványozhatja (517.§ (3) bek.);
13. a pótmagánvádló az ismeretlen helyen tartózkodó vádlottal szemben a bírósági eljárást nem indítványozhatja (528.§ (1) bek.);
14. a pótmagánvádló a tárgyalásról lemondás alapján folytatott eljárás lefolytatását nem indítványozhatja (534.§ (1) bek.).

Lényeges különbség van tehát az ügyész és a pótmagánvádló jogai között, a pótmagánvádló nem az ügyész helyébe lép be a bíróság előtti eljárásba, hanem a törvényben írt korlátok között – miközben változatlanul ügyfélként szerepel – az ügyész jogait gyakorolja.

Jelen dolgozat tárgyára tekintettel nem kerülhető el, hogy szóba hozzam az állam pótmagánvádlókénti fellépése lehetőségének kérdéskörét (amikor az állam nem a közhatalom gyakorlójaként, hanem sértettként szerepel az eljárásban) s ennek kapcsán a Legfelsőbb Bíróság 3/2004. számú büntető jogegységi határozatát megsemmisítő 42/2005. (XI. 14.) AB határozatot. Jelen dolgozat kereteit meghaladná az említett alkotmánybírói döntés ismertetése, elemzése, kritika alá vétele s a konzekvenciák levonása – ezt nem is tartom szükségesnek, mivel Bencze Mátyás már kimerítő részletességgel megtette a *Fundamentum* című folyóiratban megjelent tanulmányában.⁷ Nem vitatva az Alkotmánybíró határozatának kötelező erejét csupán azt tartom fontosnak megjegyezni, hogy – egyetértve a fent említett szerző álláspontjával – magam is hézagossá tartom a döntés érvelését, amely végeredményképpen alkotmányellenesnek nyilvánítja az állam mint sértett részéről emelt pótmagánvád lehetőségét. (Erre Harmathy Attila alkotmánybíró is rámutat a határozathoz csatolt különvéleményében.)

1. 3. A pótmagánvádló képvisellete

A Be. 56.§ (4) bekezdése előírja, hogy a pótmagánvádló ügyvédi képvisellete kötelező. Ez alól kivétel, ha

1. a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgával rendelkezik, valamint
2. a nem természetes személy pótmagánvádló képviselétének ellátására a sértett ügyvezetésre vagy képviselőre feljogosított tagja vagy tisztségviselője, illetőleg a sértettel alkalmazotti jogviszonyban lévő személy is jogosult, feltéve, hogy jogi szakvizsgával rendelkezik, és – a (6) bekezdésre figyelemmel – a közügyek gyakorlásától nincs eltiltva.

A pótmagánvádló jogi képviselétére vonatkozó fenti rendelkezéseket tekintve megállapítható, hogy leglényegesebb kritérium a jogi szakképzettség. Ennél fogva megfontolásra érdemesnek tartom e jogszabályi rendelkezés olyan tartalmú módosítását, amely természetes személy pótmagánvádló esetén sem ragaszkodik kimondottan az ügyvédi képviselőhöz – hiszen az önállóan eljáró pótmagánvádlóra vonatkozóan sem e foglalkozás gyakorlása, hanem jogi szakvizsga a feltétel –, hanem megengedi a jogi szakvizsgával rendelkező nagykorú hozzátartozó jogi képviselőkénti eljárását is.

⁷ Bencze Mátyás: Kié a (túl) hatalom? Alkotmánybírói határozat az „állami pótmagánvádról” in: *Fundamentum*, 2006. 1. p. 94-102.

A Be-nek a védőre vonatkozó 44-45.§ rendelkezéseit olvasva felmerül a kérdés, hogy eljárhat-e a pótmagánvádló képviselőjében több ügyvéd. Erről a törvény kifejezetten nem rendelkezik, ám nem is zárja ki ennek lehetőségét, így – a fegyverek egyenlőségének elvéből kiindulva – valószínűleg nincs akadálya több képviselő eljárásának a vádképviselői oldalon sem.

A pótmagánvádló jogi képviselőjének eljárása alapulhat meghatalmazáson – a Be. 57. § (1) bekezdése szerint ügyvédnek meghatalmazást a pótmagánvádló illetőleg nagykorú hozzátartozója adhat – illetőleg kirendelésen.

Ez utóbbi esetre akkor kerülhet sor, ha a bíróság a pótmagánvádló részére a külön jogszabályban meghatározottak szerint személyes költségmentességet engedélyezett, mivel úgy ítélte meg, hogy a pótmagánvádló jövedelmi és vagyoni viszonyai folytán az ügyvédi munkadíjat előreláthatóan nem tudja megfizetni. A kirendelt képviselő díját – a kirendelt védő díjazására vonatkozó jogszabály alapján – és igazolt készkiadásait az állam előlegezi, e költségek viselésére pedig a bűnügyi költség viselésére vonatkozó szabályok alkalmazandók. (Személyes költségmentesség engedélyezése esetén a pótmagánvádlót és képviselőjét a Be. 343.§ (3) bekezdés b) pontja szerint a büntetőügy iratairól kért másolat egyszeri kiadása során illetékfeljegyzési jog illeti meg.)

A Be. 58. § (2) bekezdése rendelkezik arról, hogy ha a pótmagánvád emelésére többen jogosultak, a megegyezésüktől függ, hogy melyikük jár el. Ha erről megállapodás nem jött létre, a bíróság jelöli ki közülük a képviselőt.

Arra vonatkozóan, hogy milyen viszonyban áll az eljárási jogok gyakorlását illetően a – választott vagy kijelölt – képviselő az egyes pótmagánvádlókkal, a Legfelsőbb Bíróságnak a több magánvádló eljárása esetére vonatkozó 3/2005. Büntető Jogegységi Határozata adhat eligazítást. Ha tehát több sértett lép fel pótmagánvádlóként, a vád képviselőjével kapcsolatos jogokat kizárólag a képviselő gyakorolja, ám a váddal való rendelkezés joga, valamint a rendes és a rendkívüli jogorvoslati jog önállóan megilleti valamennyi pótmagánvádlót.

Nem foglalkozik viszont a Be. külön azzal a lehetőséggel, ha a pótmagánvádló cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes. Ilyen esetben vissza kell tehát nyúlnunk a sértettre vonatkozó rendelkezésre: a Be. 56.§ (2) bekezdése szerint ha a sértett cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes, a képviselőjét a törvényes képviselője látja el, érdekellentét esetén pedig a Polgári Törvénykönyv rendelkezései az irányadók.

A törvény az eljárás során mindvégig – a vádirat benyújtásától kezdve – megkívánja a pótmagánvádló jogi képviselőjének jelenlétét, közreműködését.

E területen is tetten érhető azonban a rendelkezések összhangjának hiánya. Ha a sértett pótmagánvádlóként kíván fellépni, ezt

1. a panasz elutasítása esetén a Be. 230.§ szerint a jogi képviselője útján benyújtott vádindítvánnyal, az elsőfokú ügyészségnél teheti meg;
2. a vád elejtése esetén pedig a Be. 312.§ (3) bekezdése szerint a vádindítványt a sértett nyújtja be, csak jogi képviselete a vádindítvány benyújtásától kezdve kötelező – vagyis a sértett maga is benyújthatja a vádindítványt, amennyiben azzal együtt a jogi képviselő meghatalmazásáról szóló okiratot is benyújtja az ügyben addig eljáró bírósághoz.

A pótmagánvádló jogi képviselőjének távolléte a tárgyalás megtartásának akadálya. (Az ő jelenléte nélkül el kell halasztani a tárgyalást és a bíróság őt rendbírsággal sújtja, ha előzetesen, alapos okkal nem mentette ki magát – a Be. 343.§ (1) bekezdése alapján.) A határozathozatal előtt a perbeszédet sem a pótmagánvádló, hanem képviselője tartja.

A Be. a pótmagánvádló mulasztásaként értékeli azt, ha a jogi képviselete a tárgyalás folyamán megszűnik és nem gondoskodik jogi képviselő meghatalmazásáról – vagyis ebben az esetben a bíróság az eljárást megszünteti. (Be. 343.§ (2) bekezdés)

A pótmagánvádló eljárásjogi helyzetének megítélése és a pótmagánvádló képviseletének kérdésköre a látszólag egyértelmű törvényi rendelkezések ellenére a gyakorlatban is problémákat vet fel, erre mutat rá a következő jogeset.

A sikkasztás bűntette miatt ismeretlen tettes ellen indult büntetőügyben a rendőrkapitányság a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette, az ügyészség pedig a sértett jogi személy ügyvezetője által benyújtott panaszt elutasította.

A sértett jogi szakvizsgával rendelkező ügyvezetője a törvényes határidőn belül pótmagánvádat nyújtott be a vádlottal szemben.

A városi bíróság a pótmagánvádat elfogadva a bírósági eljárást lefolytatta és ítéletet hozott. A pótmagánvádló által bejelentett fellebbezés nyomán eljárva a másodfokú bíróság az ítéletet hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. Az elsőfokú határozat hatályon kívül helyezésének indoka – egyebek mellett – az volt, hogy a pótmagánvádló az ügyész jogait gyakorolja, ügyészként pedig nem járhat el, aki az ügyben mint tanú vesz vagy vett részt. Ebből következően a másodfokú bíróság álláspontja szerint – mivel a pótmagánvádló ügyvezetőjét a nyomozás során tanúként hallgatták meg és a bírósági eljárásban is tett a tanú nyilatkozataira emlékeztető észrevételeket – az ügyvezető nem járhatott volna el sem pótmagánvádlóként, sem a pótmagánvádló képviselőjeként.

A városi bíróság ezt követően a megismételt eljárásban a pótmagánvádat – egyebek mellett – a törvényes vád hiánya okán utasította el, mivel a pótmagánvádat arra nem jogosult személy nyújtotta be. A pótmagánvádló fellebbezése nyomán eljáró megyei bíróság az elsőfokú végzést hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. A másodfokú határozat indokolása szerint téves az elsőfokú bíróság álláspontja, amely szerint nem arra jogosult személy nyújtotta be a pótmagán-

vádat, a pótmagánvádlói és az ügyészi pozíciót összevetve ugyanis – a Be. 31. és 34.§-ára figyelemmel – az ügyész kizárására vonatkozó szabályok nem alkalmazhatók a pótmagánvádlóra.

Az egymástól eltérő álláspontra helyezkedő két tanács határozatait tekintve a magam részéről a megyei bíróság utóbb eljárt tanácsának álláspontját tartom védhetőnek, a következők okán.

Egyrészt a pótmagánvád éppúgy a sértett vádlói pozícióban való fellépése, mint a főmagánvád. A magánvádas eljárásban pedig – ahol a magánvádlót ugyancsak megilletik a vád képviselétével járó jogok – a magánvádló viszonvád hiányában tanúként hallgatandó ki. Tehát a pótmagánvádas eljárás sajátos jellegéből eredően nem zárja ki egymást a vádlói jogok gyakorlása és a sértett tanúkénti kihallgatása.

Másrészt a korábban eljárt másodfokú tanács által kifejtettekből az következne, hogy a nyomozás során tanúként kihallgatott sértett nem járhatna el pótmagánvádlóként, illetve annak képviselőjeként, ha pedig még nem került sor a tanúkénti kihallgatására, akkor a sértett felléphetne mint pótmagánvádló. Ebből az álláspontból az is következhetne továbbá, hogy a jogi szakvizsgával rendelkező természetes személy sértettnek is ügyvédi képvisellel kellene eljárnia, amennyiben az eljárás során korábban tanúként kihallgatták. Ez a helyzet pedig – amikor attól függ a sértett jogérvényesítési lehetősége, hogy az eljárás korábbi szakaszában kihallgatták-e tanúként – nem egyeztethető össze a törvény rendelkezéseivel.

3. A pótmagánvádló fellépése

3.1. A pótmagánvádló fellépésének lehetősége a nyomozás során

A nyomozás során a sértett fellépésének lehetőségét ahhoz a feltételhez köti a törvény, hogy a panaszjogot ki kell merítenie, vagyis csak a panasz elutasítását követően léphet be a büntetőeljárásba mint pótmagánvádló.

A Be. 198. § (1) bekezdése szerint a sértett – ha a feljelentést ő tette –, a feljelentést elutasító határozat ellen, a nyomozás elrendelése iránt, a (2) bekezdés szerint pedig ha az ügyész a nyomozást megszüntette, az eljárás folytatásának elrendelése iránt a határozat közlésétől számított nyolc napon belül panasszal élhet. (Ez nem abszolút határidő, vagyis mulasztás esetén – az általános szabályok szerint – helye van igazolási kérelem előterjesztésének.)

A Be. 195.§ (4) bekezdése alapján a határozatot hozó panaszt – ha annak három napon belül nem ad helyt – köteles haladéktalanul felterjeszteni az elbírálásra jogosult-hoz. Az ügyész határozata elleni panaszt a felettes ügyész, a nyomozó hatóság határo-

zata elleni panaszt az ügyész a hozzá érkezésétől számított tizenöt, megszüntető határozat esetén harminc napon belül határozattal bírálja el.

A Be. 199. § (1) bekezdése szól a panasz elbírálására jogosult eljárásáról. Eszerint az ügyész, illetőleg a felettes ügyész a panasz alapján a feljelentést elutasító, illetőleg a nyomozást megszüntető határozatot hatályon kívül helyezi, és dönt a nyomozás elrendeléséről vagy folytatásáról, illetve a vádemelésről, vagy pedig a panaszt elutasítja, ha azt nem találja alaposnak.

A sértett a panasz elutasítását követően léphet fel pótmagánvádlóként a Be. 199.§ (2) bekezdésében meghatározott esetekben, kivéve, ha a büntethetőséget a gyermekkor vagy a kóros elmeállapot zárja ki, továbbá az elkövető halála esetén (199.§ (3) bekezdés).

Kérdésként felmerül, hogy csak a panaszt érdemben elbíráló és azt alaptalansága miatt elutasító határozat esetén van helye a pótmagánvádló fellépésének, vagy erre akkor is lehetősége van a sértettnek, ha a panaszt elkésztettsége miatt utasítják el.

Kétségtelen, hogy a Be. 199.§ akként fogalmaz, hogy „a panasz elutasítását követően a sértett pótmagánvádlóként léphet fel, ha...”, és hogy a Be. 195.§ (8) bekezdése is rendelkezik a panasz elutasításának egyes – nem érdemi – eseteiről, amikor kimondja, hogy a törvényben kizárt, az elkésztett és a nem jogosulttól származó panaszt indokolás nélkül el kell utasítani.

A nyomozás során igénybe vehető jogorvoslati lehetőségekre vonatkozó rendelkezések elhelyezkedéséből – különösen a 199.§ felépítésének szoros logikájából – azonban az a következtetés is levonható, hogy a jogalkotó a panaszt érdemben elbíráló határozat esetén kívánta ezt a lehetőséget biztosítani a sértett számára. Emellett az értelmezés mellett szólhat az az érv is, hogy ellenkező esetben bizonytalan ideig, akár a feljelentés elutasítását vagy a nyomozás megszüntetését követő hosszú éveken keresztül Damoklész kardjaként lebegne a pótmagánvád lehetősége a lehetséges gyanúsított feje felett, amely lehetőség nem egyeztethető össze a jogállamiság egyik alapelvével, a jobbiztonsággal.

E körben problémát okozhat azonban egy szabályozásbeli hiányosság: az ismételt feljelentés ugyanis újraindíthatja a határidőket, vagyis amennyiben a panasz elkésztett és a sértett ismét feljelentést tesz, ennek elutasítása vagy a nyomozás megszüntetése ellen bejelentett panaszt elutasító határozat újra megnyitja a pótmagánvád előterjesztésének lehetőségét. Ennek a – joggal való visszaélésnek tűnő – lehetséges sértetti magatartásnak a kiküszöbölésére a hatályos törvényi rendelkezések nem adnak lehetőséget.

A nyomozó hatóság, illetőleg az ügyész negatív álláspontját tartalmazó határozat közlésétől számított 60 nap áll a sértett rendelkezésére, hogy az ügy iratait megismerhesse – kivéve az iratoktól elkülönítve, zártan kezelt iratokat –, és jogi képviselője útján benyújtsa a (pótmagán)vádindítványt az ügyben addig eljáró elsőfokú ügyészségnél. A vádindítvány kötelező tartalmi elemei a Be. 230.§ (2) bekezdése szerint a következők:

1. a vádlottnak a Be. 117.§ (1) bekezdésében felsorolt személyi adatai (a vádlott személyazonosságának megállapításához szükséges módon – lásd a Be. 331.§ (4) bekezdését),
2. a vád tárgyává tett cselekmény leírása,
3. a vád tárgyává tett cselekménynek a Btk. szerinti minősítése,
4. a bejelentett polgári jogi igény, továbbá az egyéb indítványok,
5. a tárgyalásra idézendők és az arról értesítendők indítványozása,
6. azok az indokok, amelyek alapján a pótmagánvádló a feljelentés elutasítása, a nyomozás megszüntetése vagy a vádemelés részbeni mellőzése ellenére a bírósági eljárás lefolytatását indítványozza.

Az eljáró ügyészség a vádindítványnak sem az alaki, sem a tartalmi kellékeit nem vizsgálhatja, hanem köteles azt az iratokkal együtt továbbítani a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz.

A vádindítványról a bíróságnak kell határoznia: azt elfogadja, elutasítja vagy az áttételéről rendelkezik. A bíróság határozata ellen 2006. július 1. napjától az általános szabályok szerint van helye fellebbezésnek.

A bíróság a vádindítványt elfogadja, ha elutasításának nincs helye (Be. 231. § (1) bekezdés). Nem szabályozza a Be., hogy a bíróságnak kell-e alakszerű határozatot hoznia, amennyiben a vádindítványt elfogadja, e tekintetben a bírói gyakorlat sem egységes, célszerű volna ezért ezt a kérdést a jogszabálynak egyértelműen rendezni.

Ha a bíróság a vádindítványt nem utasította el, köteles az eljárást lefolytatni, s a Be. 232.§ (2) bekezdése szerint gondoskodik arról, hogy a bizonyítási eszközök a tárgyaláson rendelkezésre álljanak, valamint kényszerintézkedést rendelhet el.

A bíróság által elfogadott vádindítványra a továbbiakban a Be. vádiratra vonatkozó előírásai érvényesek.

A Be. 331.§ (2) bekezdése szerint a bíróság a vádindítványt elutasítja, ha

- a) a pótmagánvádló a vádindítványt a 229. § (1) bekezdésében meghatározott határidő eltelte után nyújtotta be,
- b) a pótmagánvádlónak nincs jogi képviselője, kivéve ha a természetes személy pótmagánvádló jogi szakvizsgálattal rendelkezik [56. § (4) bek.],
- c) a vádindítványt nem az arra jogosult nyújtotta be,
- d) a vád nem törvényes [2. § (2) bek.], vagy a vádindítvány nem tartalmazza a 230. § (2) bekezdésében foglaltakat.

Amennyiben a vádindítvány elutasításának indoka a jogi képviselő hiánya vagy hogy a vádindítványt nem az arra jogosult nyújtotta be, a vádindítvány a 60 napos határidő letelte előtt újra benyújtható, ha az elutasítás indoka már nem áll fenn.

A bíróság akkor rendelkezik az ügy áttételéről az illetékességgel és hatáskörrel rendelkező bírósághoz, ha annak elbírálására nincs hatásköre vagy nem illetékes.

Most pedig tekintsük át részleteiben, hogy a nyomozás során milyen lehetőségek vannak a sértett mint pótmagánvádló fellépésére!

3. 1. 1. A feljelentés elutasítása esetén

A feljelentés elutasítása esetén – a Be. 199.§ (2) bekezdés a) pontjának értelmében – a sértett pótmagánvádlókénti fellépésének konjunktív feltételei a következők.

1. A sértett tette a feljelentést (Be. 198.§ (1) bekezdés);
 2. a panaszjogot kimerítette (Be. 199.§ (2) bekezdés);
 3. a feljelentés elutasításának indoka az, hogy
 - A) a cselekmény nem bűncselekmény,
 - B) a büntethetőséget kizáró okok (Btk. 22.§) közül az alábbiak egyike megállapítható:
 - kényszer vagy fenyegetés,
 - tévedés,
 - jogos védelem,
 - végszükség,
 - magánindítvány hiánya,
 - a törvényben meghatározott egyéb ok
- (pl.: Btk. > 123.§ – katona parancsra végrehajtott cselekménye az itt írt feltételekkel,
> 182.§ – rágalmazás vétsége, becsületsértés vétsége vagy kegyeletsértés vétsége esetén a valóság bizonyítása során a becsület csorbítására alkalmas tény valónak bizonyul,
> 241.§ – a hamis tanúzás a (1) bekezdésben írt feltételek fennállása esetén,
> 243.§ – a mentő körülmény elhallgatása a (2) bekezdésben írt feltételekkel,
> 244.§ – bűnpártolás vétsége a (4) bekezdésben írt feltételek fennállása esetén).

3. 1. 2. A nyomozás megszüntetése esetén

A Be. 199.§ (2) bekezdés b) pontjában írtak szerint akkor van helye a sértett pótmagánvádlókénti fellépésének, ha a panaszjogot kimerítette és a nyomozás megszüntetésének indoka a következők egyike.

- A) a cselekmény nem bűncselekmény,

- B) a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, és az eljárás folytatásáról sem várható eredmény,
- C) nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt, illetve ha a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el,
- D) a következő büntethetőséget kizáró okok valamelyike állapítható meg:
kényszer vagy fenyegetés,
tévedés,
jogos védelem,
végszükség,
magánindítvány hiánya,
a törvényben meghatározott egyéb ok (lásd fent).
- E) a törvényben meghatározott, büntethetőséget megszüntető egyéb ok (Btk. 32.§ e) pont) miatt
(pl.: Btk. > 283.§ – kábítószerrel visszaélés esetén a törvényben írt feltételekkel,
> 196.§ (4) bekezdés – tartás elmulasztásának vétsége esetén az elkövető tartási kötelezettségének az elsőfokú ítélet meghozataláig eleget tesz,
> 249/A.§ (2) bekezdés – bírósági végrehajtás akadályozásának vétsége esetén az elkövető a vádirat benyújtásáig a végrehajtásból eredő, a jogszabályban foglalt kötelezettségének eleget tesz).

3. 2. A pótmagánvádló fellépése a vádemelés részbeni mellőzése esetén

A vádemelés részbeni mellőzése kapcsán is felmerül a kérdés: feltétele-e a panaszjog kimerítése ebben az eljárási szakaszban a pótmagánvád előterjesztésének?

Figyelembe kell venni egyrészt a Be. 220.§ (1) bekezdésének rendelkezését, amely szerint az ügyész az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett nincs jelentősége, a vádemelést határozattal mellőzheti. A vádemelés részbeni mellőzését a sértettel közölni kell, s egyúttal – a Be. 221.§-a értelmében – tájékoztatni kell a sértettet, hogy annak a cselekménynek a tekintetében, amely miatt a vádemelést részben mellőzte, pótmagánvádnak van helye.

Másrészt szem előtt kell tartani a Be. 228.§ (1) bekezdését, amely az ügyészi határozat elleni általános jogorvoslatként a panaszt határozza meg, s akként rendelkezik, hogy akire nézve az ügyész határozata rendelkezést tartalmaz, a határozat ellen a közléstől számított nyolc napon belül panasszal élhet.

A Be. 229. § (1) bekezdése teszi egyértelművé a választ, amely szerint „ha az ügyész vagy a felettes ügyész a sértettnek a feljelentést elutasító vagy a nyomozást megszüntető határozat elleni panaszát elutasította, és a 199. § (2) bekezdése alapján pótmagánvádnak van helye – feltéve, hogy a pótmagánvád emelését a 199. § (3) bekezdése nem zárja ki -, továbbá ha az ügyész a vádemelést részben mellőzte, a sértett a panaszt elutasító határozat közlésétől számított hatvan napon belül pótmagánvádlóként léphet fel.”

Vagyis a sértettnek a vádemelés részbeni mellőzése esetén is ki kell merítenie a panaszjogot – ezzel az ügyészségnek is megadja a lehetőséget a döntés korrekciójára – s csak ennek elutasítása esetén léphet fel mint pótmagánvádló.

3. 3. A pótmagánvád ó fellépése a bíróság előtti eljárás során

A bíróság előtti eljárás során a sértett abban az esetben léphet fel pótmagánvádlóként, ha az ügyész a vádat elejti.

3. 3. 1. A vádelejtés

A vádelejtés az ügyész olyan egyoldalú eljárásjogi aktusa, amelyben egyértelműen és félreérthetetlenül kifejezésre juttatja, hogy nem kívánja a büntetőeljárás további folytatását, ezért a vád elejtésével minden további eljárási cselekményt megakadályoz.⁸

Az ügyész a vádat a Be. 321.§ (1) bekezdésében írt tanácsülésig bármikor, akár a tárgyalás előkészítési szakaszban, akár a tárgyaláson elejtheti. A vádelejtést ugyan indokolni köteles, ez azonban nem a bíróságnak szól, hiszen a vád elejtése esetén a bíróság annak indokoltságát nem vizsgálhatja, az objektív igazságnak megfelelő határozat hozatalát meg sem kísérelheti, hanem az eljárást nyomban meg kell szüntetnie – amennyiben nem kerül sor a sértett mint pótmagánvádló fellépésére.

A Be. egyetlen korlátját állítja az ügyészi vádelejtésnek: a 311.§ (2) bekezdése szerint ha az ügyész a vád képviselőt a pótmagánvádlótól vette át, a vádat nem ejtheti el. Ennek a rendelkezésnek garanciális jelentősége van, hiszen a tisztességes eljárás elvébe ütközne és a pótmagánvádló jogainak „kijátszását” jelentené, ha a pótmagánvádlótól átvett vádat az ügyész elejthetné, amelynek nyomán a bíróság az eljárást megszüntetné. Ebben az esetben az ügyész lehetősége – amennyiben a továbbiakban nem kívánja az eljárás folytatását – az, hogy a vád képviselőtől elállhat. Ilyenkor, ha a pótmagánvádló és képviselője jelen van, a tárgyalást folytatni kell, ellenkező esetben a bíróság a tárgyalás elnapolásával egyidejűleg új tárgyalást tűz ki, a pótmagánvádlót pedig értesíti, hogy a vádat ismét ő képviseli.

3. 3. 2. A pótmagánvádló fellépése

Amennyiben az ügyész a vádat a bírósági eljárásnak a tárgyalás előkészítési szakaszában ejti el és pótmagánvádnak van helye, a Be. 267.§ (3) bekezdése értelmében a bíróság 15 napon belül kézbesíti a sértettnek az ügyész vádelejtést tartalmazó nyilatkozatát. A sértett a nyilatkozat kézbesítéstől számított 60 napon belül szabályszerűen előterjesztett vádindítvány benyújtásával felléphet pótmagánvádlóként.

Amennyiben az ügyész a vádat a tárgyaláson ejti el, úgy a bíróság a tárgyalást a Be. 312.§ (1) bekezdése alapján elnapolja, és tizenöt napon belül kézbesíti a sértettnek az ügyész vádelejtést tartalmazó nyilatkozatát. A sértett a kézbesítéstől számított 60 napon belül nyújthatja be a jogszabályi előírásoknak megfelelő vádindítványt.

Ha az eljárás bírósági szakaszában fellépő sértett a 60 napos határidőt elmulasztja – ellentétben a nyomozás során előterjesztett vádindítvánnyal –, a Be. 267.§ (3) bekezdése és a 312.§ (1) bekezdése értelmében igazolásnak nincs helye, és a bíróság az eljárást megszünteti. Az eljárás megszüntetésére kerül sor akkor is, ha a sértettnek azért nem lehetett az ügyész vádelejtést tartalmazó nyilatkozatát kézbesíteni, mert ismeretlen helyen tartózkodik.

A vádindítványt közvetlenül a bírósághoz kell benyújtani.

A 267.§ (5) bekezdése a tárgyalás előkészítése során fellépő pótmagánvádlóra utaló szabályt tartalmaz a nyomozás során előterjesztett vádindítvány szabályaira; a tárgyalás során előterjesztett pótmagánvád vonatkozásában pedig a Be. 312.§ (2)–(5) bekezdésének rendelkezései megegyeznek a pótmagánvádló fellépésének a fent írt eseteire vonatkozó szabályozással (iratmegismerés, jogi képviselet, a vádindítvány kellékei, bírósági döntés a vádindítvány elutasításáról/elfogadásáról).

A pótmagánvádló fellépését követően a tárgyalást a Be. 312.§ (6) bekezdése alapján folytatni kell, a tárgyalás folytonosságára az általános szabályok (Be. 286.§) irányadók.

Részleges vádelejtés esetén a pótmagánvádló fellépésének lehetősége korlátozott. Ebben az esetben a bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy arra a cselekményre vonatkozóan, amelyre a vádat elejtették, elkülöníthető-e az ügy.

A vád többi részét illetően ugyanis ügyészi vádképviselet mellett folyik tovább a büntetőeljárás, ezért – mivel az ügyész és a pótmagánvádló egyazon ügyben egymás melletti fellépése kérdéses – külön eljárásban kell elbírálni a pótmagánvádas ügyet – amennyiben a két ügy elkülöníthető.

Ha azonban az ügyek elkülönítésére nincs lehetőség, akkor a pótmagánvádló fellépése a fent írtak okán kizárt, így ebben az esetben a bíróság sem tehet mást, mint hogy

érdemi határozatában a vádelejtéssel érintett cselekmények tekintetében az eljárást megszünteti.

Fontosnak tartom még kitérni a próbára bocsátás megszüntetésével kapcsolatos eljárási kérdésekre.

A pótmagánvádló a Be. 236.§-a szerint az ügyész jogait gyakorolja. Amennyiben tehát korábban a vádlottat közvadás ügyben bocsátották próbára, és pótmagánvadás ügyben merül fel a próbára bocsátás megszüntetésének lehetősége, a Be. 265.§ (3) bekezdése értelmében az ügyek egyesítésének ez nem akadálya. Ezért ekkor az ügy iratait nem kell megküldeni az ügyésznek a vádképviselő átvételének megfontolása végett, hanem az ügyeket a vádindítvány megérkezéssel egyeztetni kell, ha ennek törvényi feltételei fennállnak.

Ha a vádlottat korábban magánvadás ügyben bocsátották próbára, akkor az egyesítésnek nem akadálya, hogy az újabb büntetőügyben a vádat pótmagánvádló képviseli (Be. 265.§ (2) bek.).

3. 3. 3. A pótmagánvádló fellépésének lehetősége a magánvadás eljárással kapcsolatban

3. 3. 3. 1. Az ügyész nem emel vádat

A Be. 53.§ (1) bekezdés d) pontja rendelkezik arról, hogy amennyiben az ügyész a nyomozás eredményeként közvadásra üldözendő bűncselekményt nem állapított meg, és ezért nem emelt vádat, (...) a sértett pótmagánvádlóként felléphet.

Problémát jelent, hogy a fenti rendelkezésen kívül erre az esetre vonatkozóan további szabályokat a Be. nem tartalmaz.

Nem egységes az ügyészség gyakorlata abban a vonatkozásban, hogy miként fejezi be az ügyész az eljárást, ha a nyomozás eredményeként arra az álláspontra jut, hogy közvadásra üldözendő bűncselekmény nem állapítható meg.

Ilyenkor – a konkrét eset körülményeitől függően – sor kerülhet a Be. 216.§ (1) bekezdés c) pontja alapján a nyomozás megszüntetésére, vagy pedig arra, hogy az ügyészség az iratokat egy átirattal megküldi a bíróságnak a további eljárás lefolytatása érdekében, s az érintetteket erről értesíti.

Előbbi esetben a Be. nem rendelkezik a sértett jogorvoslati jogáról, figyelemmel arra, hogy a 228.§ (1) bekezdése szerint a határozat ellen az élhet panasszal, akire nézve az rendelkezést tartalmaz, ez a személy pedig a terhelt. Nem tartalmaz a törvény szabályt arra vonatkozóan sem, hogy ilyenkor milyen feltételekkel, milyen határidőn belül élhet a sértett a pótmagánvádlókénti fellépés jogával.

Az utóbbi esetben – mivel határozat nem születik – nincs helye panasz előterjesztésének, hanem a sértett a Be. 53.§ (1) bekezdés d) pontja szerint – ugyancsak nem derül ki a jogszabályból, hogy milyen feltételekkel, milyen határidőn belül – pótmagánvádlóként felléphet.

A fenti vonatkozásban tehát a jogszabály módosítása volna szükséges.

3. 3. 3. 2. Az ügyész a vád képviselőjét nem veszi át

Ha az ügyész a vád képviselőjét a magánvádas eljárásban elrendelt nyomozás eredményeként nem vette át, és az iratokat visszaküldi a bírósághoz, akkor a bíróság – amennyiben ennek feltételei fennállnak – a sértettet értesíti, hogy az értesítés kézbesítésétől számított 60 napon belül szabályszerű vádindítvány benyújtásával pótmagánvádlóként felléphet (Be. 53.§ (1) bek. d) pont és 501.§ (4) bek.). A határidő elmulasztása esetén igazolásnak – csakúgy mint a bírósági eljárásban más okból fellépő pótmagánvádló esetén – nincs helye. (Be. 312.§ (1) bek.)

3. 3. 3. 1. Az ügyész a tárgyaláson a vádat elejti, mert megítélése szerint a bűncselekmény nem közvérdra üldözendő

A pótmagánvád előterjesztésének feltételei a Be. 53.§ (1) bekezdés e) pontja által külön kiemelt esetben megegyeznek a vádelejtés esetén előterjeszthető pótmagánvád szabályaival.

Dolgozatomban igyekeztem rámutatni a pótmagánvád hatályos szabályozásának ellentmondásaira, hiányosságaira, s az ezek nyomán nyitva maradt kérdésekre. E kérdések túlnyomó többségének megválaszolása a jogalkotó feladata. A válaszok pedig – talán a sértett fogalmának kivételével – nem a szabályozási koncepció újragondolását igénylik. Ahhoz azonban, hogy életképes, működő jogintézményt tudhasson magáénak büntető eljárásjogunk, mindenképpen szükséges a pótmagánvád szabályainak egységes szemléletű, következetes „újrafésülése”.

A DOPPING TÉNYÁLLÁSOK

Horváth Szabina¹

Bevezetés

„Amióta a kimagasló emberi teljesítmény dicsőséget és rangot jelent, megtaláljuk nyomait annak, hogy az emberek valamilyen természetes vagy mesterséges szerrel próbálják szervezetüket mindennapi feladataik ellátásához szükséges nagyobb teljesítményre készíteni.”²

Napjainkban egyre gyakrabban hallunk híradásokat olyan sporteseményekről, amelyek dopping botrányoktól hangosak. Magyarország viszonylatában legnagyobb vihart talán a 2004. évi Athénban rendezett nyári olimpián történt események keltették, hisz a dopping miatt öt magyar sportolót (köztük Kovács Zoltán, Kecskés Zoltán súlyemelő) zártak ki a versenyből és egy ezüst-(Gyurkovics Ferenc súlyemelő) és két aranyérem (Fazekas Róbert diszkoszvető, Annus Adrián kalapácsvető) elvesztésével járt. Ezen az olimpián egyébként a dopping vizsgálat során rekord született a pozitív eredmény tekintetében, mivel 24 pozitív leletet találtak, ez az eddigi rekord (1984. évben 12 pozitív eredmény) duplája. Ez az eredmény is mutatja, hogy a doppingerek iránti igény növekedik. Egyébként már nem csak a versenysportolók, hanem hobby-szerűen sportot űzők, testépítők és olyan dolgozók között is, akiknek az a céljuk, hogy lehető legrövidebb idő alatt nagyon jó teljesítményt érjenek el, pl.: a menedzserek és egyetemi hallgatók is fogékonyak e szerek iránt.³

Az a törekvés, hogy az emberi sportteljesítményt valamilyen csodaszer alkalmazásával növeljék, olyan régi, mint maga a sport. A dopping is, mint annyi minden más, az ókori görögökhöz köthető. Már Krisztus előtt a III. században a görög atléták szedtek ilyen szereket: különböző növényi részeket, gombákat és más hasonló anyagokat. A mai értelemben vett doppingolás a morfin, a heroin, a kokain, majd később az amfetamin használatával kezdődött, melyeket az 1950-es években az anabolitikus szteroidok követtek. Sajnos az új doppingszer-kimutatói eljárások fejlesztése mindig a doppingolás mögött halad.

¹ Dr. Horváth Szabina titkár, Győri Városi Bíróság

² www. mob.hu –doppingellenes küzdelem

³ Kelemen Zoltán –Vajna Tamás:Magyar Olimpikonok doppingbotránya: nyomáspróba in: Heti Világgazdaság(HVG) 2004. 26. 36.p.6.-9.

A fent írtak miatt vetődik fel a doppingolás büntetőjogi szabályozásának szükségessége.

A következőkben a magyar jogszabályokban foglalt dopping tényállásokat mutatom be, néhány külföldi példával is fűszerezve. Dolgozatom elején azonban arra a kérdésre adok választ, hogy mi a dopping szer.

Mi is az a dopping, illetve tiltott teljesítményfokozó szer?

A dopping szó Dél-Afrikából ered, egy bódító pálinkaféleséget neveztek ennek (dop), amit a kultikus törzsi események idején fogyasztottak. 1889. évben megjelent angol nyelvterületen is, akkoriban az ópium, illetve érzéstelenítő keverékeket értettek ezen a kifejezésen. A dopping szó mai jelentése – sportversenyeken a versenyzőt serkentő a szervezetre káros szerek tiltott alkalmazása – az 1930-as években terjedt el.⁴

A dopping fogalmi meghatározására mindenekelőtt egy nemzetközi egyezményt idéznék. Ez az Európai Tanács keretében Strasbourgban, 1989. november 16. napján létrejött, a tiltott teljesítményfokozó szerek és módszerek használata elleni egyezmény, melyet Magyarország a 2003. évi LXXVIII. törvénnyel hirdetett ki. Az Egyezmény aláírása 1990. január 29. napján megtörtént, Magyarország vonatkozásában 1990. március 1. napján lépett hatályba.

Az Egyezmény 1. cikke szerint a felek abból a célból, hogy csökkentsék, s majdan felszámolják a sportbeli doppingot, vállalják, hogy alkotmányos kereteiken belül megteszik a jelen egyezmény végrehajtásához szükséges intézkedéseket.

Az Egyezmény 2. cikke rendelkezik a „*sportbeli dopping*” fogalmáról. Ennek értelmében a gyógyszertanilag osztályozott doppingszerek vagy doppingmódszerek sportolóknak ezekkel való kezelését vagy azoknak az általuk való használatát jelenti. A „*gyógyszertanilag osztályozott doppingszerek vagy doppingmódszerek*” az egyezmény értelmében azokat a doppingszereket és doppingmódszereket jelenti, amelyeket az illetékes nemzetközi sportszervezetek betiltottak, s amelyek a megfigyelő csoport által a 11. cikk 1. b.) bekezdés értelmében jóváhagyott listán szerepelnek, a 2. bekezdésben foglaltak fenntartásával. A 2. cikk 2. bekezdése akként rendelkezik, hogy mindaddig, amíg a gyógyszertanilag osztályozott doppingszerek és doppingmódszerek listájának a megfigyelő csoport által a 11. cikk 1. b.) bekezdés szerinti jóváhagyásra nem kerül sor, a jelen egyezmény mellékletében található lista kerül alkalmazásra. /1. számú melléklet/

Az 1998. évi LXXXVII. törvény 65. §-a iktatta be a Btk-ba a visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel tényállást. A bűncselekmény elkövetési tárgya

⁴ Tar Csaba: A dopping és a sportjog kapcsolata magyarországi és nemzetközi viszonylatban (jesz.ajk.elte.hu)

a doppingszer, vagyis a teljesítményfokozásra alkalmas felajzó, izgató, test- vagy izomfejlesztőszer, amelyeket nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály, vagy hatósági rendelkezés a sporttevékenység körében ilyennek minősít.

A 99/2001. (VI.20.) Kormány rendelet szerint dopping: a doppinglista szerinti hatóanyagot tartalmazó teljesítményfokozó – vagy annak elfedését, illetve gyorsabb kiürítését elősegítő – szer, készítmény vagy élettani vegyület, továbbá a rendelet mellékletében szereplő módszer. A rendelet alkalmazásában doppingolás a doppinglistán szereplő doppingszerek, készítmények, módszerek alkalmazása abból a célból, hogy közvetlen vagy közvetett módon mesterségesen növeljék a sporttevékenység során elérhető teljesítményt, függetlenül attól, hogy az az elvárt eredményre vezet-e.

A doppinglista: a Nemzetközi Olimpiai Bizottság Orvos Bizottsága, a Nemzetközi Doppingellenes Ügynökség (WADA), illetve az illetékes nemzetközi sportszervezetek (nemzetközi sportági szakszövetségek, Európa Tanács Doppingellenes Megfigyelő Csoportja) által időszakonként aktualizált és közzétett azon hatóanyagok jegyzéke, amelyeknek a sportoló szervezetéből történő kimutatása esetén a doppingolás megállapítást nyer.

Magyarországon a jelenleg hatályos listát a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló 55/2004.(II.31.) kormány rendelet tartalmazza. Ezen rendelet értelmében dopping a doppinglista szerinti hatóanyagot tartalmazó teljesítményfokozó – vagy annak elfedését, illetve gyorsabb kiürítését elősegítő – szer, készítmény vagy élettani vegyület, továbbá az 1. számú melléklet szerinti módszer. Ezen rendelet értelmében a doppinglista a tiltott szereket és tiltott módszereket meghatározó jegyzék, amelyet a dolgozatom 2. számú melléklete tartalmazza.

Láthatjuk, hogy doppingszer az, amely a tilalmi listán szerepel, és ezek a listák taxatív felsorolást tartalmaznak.

Hogy egy gyógyszer doppingnak minősül-e, azt a hatóanyag-tartalma dönti el, ugyanúgy, mint a kábítószeréknél. A doppinglista meglehetősen stabil, másrészt gyakran változik, kiegészül új készítményekkel, olykor le is kerülnek gyógyszerek a tilalmi listáról. A teljesítményfokozás céljából adott gyógyszerek száma jóval 200 fölött van, az elterjedt gyógyszerkészítmények ennek sokszorosát képezik. Az is megfigyelhető, hogy folyamatosan jelennek meg olyan szerek, amelyeket csak évtizedekkel később lesznek képesek kimutatni a laboratóriumok. Gyógyszerek doppingként való adásának a célja nem a gyógyítás. Az orvosi mérlegelés tárgya tehát nem a szokásos, vagyis a várható gyógyító hatás és a kedvezőtlen mellékhatások egybevetése, az ilyen alkalmazás nem csupán jogi, de szakmai szempontból is megengedhetetlen, hozzávetve, hogy a doppingszerek számos esetben nem csupán az egészségre, de a teljesítményre is károsan hatnak.

A doppingszereket hatásuk szerint a következőképpen csoportosíthatjuk: pszichostimulánsok, kábító fájdalomcsillapítók, anabolikus szteroidok, béta-receptor-gátlók,

diuretikumok, peptid és glikoprotein hormonok, valamint a géndopping. Korlátozás alá eső szerek között találunk béta blokkolókat, kortikoszteroidokat.

A *pszichostimulánsok* hatása kettős: késleltetik és maszkírozzák a sportoló fáradtságérzetét. Számtalan változatuk közül ma is a klasszikus doppingszernek számító amfetamin és a koffein használata a legelterjedtebb. A mellékhatások dózisdependenciája tette indokolttá, hogy a NOB korlátozta a koffein használatát.

A *kábító fájdalom csillapítók* hatása morfinszerű, euforizáló és fájdalomcsökkentő. Használatuk a sportban nem terjedt el.

Az *anabolitikus szteroidok* a legelterjedtebb doppingszerek. Teljesítményfokozóként a testtömeg növelése céljából alkalmazzák. Ez a hatás részben a fehérjeszintézis és sejten belüli raktározás fokozása révén fejt ki, részben az intracelluláris nátrium-retenció következtében létrejövő vízretenció okozza. Főként a rövid ideig tartó, expozív, maximális izomerőt igénylő sportágakban terjedt el használatuk (súlyemelés, dobóatlétika, 100 m síkfutás), illetve az izomtömeget öncélúan növelők körében. Mellékhatásaik komoly következményekkel járnak, főként négy területen észlelhetők: endokrin rendszer, máj, cardiovascularis rendszer és mozgatórendszer.

A *béta-receptor-gátlók* sajátos sportorvosi problémát jelentenek, mert igen hatásosan használhatók fel fiatalkori, enyhe hypertonia kezelésében, amikor is a sportág jellegéből kifolyólag a betegség nem jelentene versenyzéstől eltiltást. Doppinglistára kerülésük megfosztotta őket ettől a terápiás lehetőségtől.

A *diuretikumokat* két okból alkalmazzák a sportban: főként súlycsoportos sportágakban (birkózás cselgáncs, ökölvívás, súlyemelés) a testsúly gyors csökkentése, illetve doppingellenőrzés kijátszása (a diuresis növelése révén az ürített doppingszer szintjének csökkentése) céljából. Számos tanulmány megállapítása szerint a teljesítő-képességet csökkentik, különösen azok, amelyek kálium veszteséget okoznak.⁵

Nemzetközi kitekintés

A versenysport területén a doppingszerekkel való visszaélés a XX. század második felében terjedt el. A büntetőjogi fenyegetettsége azonban nem tartozik a hagyományos büntető anyagi jogi törzsanyaghoz. A következőkben néhány európai ország szabályozását mutatnám be, mindenképp a fent már idézett Európa Tanács által elfogadott Egyezményt idézném (továbbiakban: Egyezmény).

Az Egyezmény 4. cikkének (1) bekezdése szerint a szerződő felek, szükség szerint törvényhozási, egyéb szabályozási vagy igazgatási rendelkezéseket hoznak (ideértve a szerek forgalmazására, birtokban tartására, behozatalára, a terítésére és az eladásra

⁵ Tájékoztató Győri Kábítószer Laboratóriumból: doppingszerek

vonatkozó rendelkezéseket) a tiltott doppingszerek és módszerek sportban való hozzáférhetősége és alkalmazása visszaszorítása céljából, különösen az anabolitikus szteroidok tekintetében.

Az Egyezmény tehát a szükséges intézkedések megtételéről, illetve törvények, államigazgatási eszközök, valamint egyéb szabályozások alkalmazásáról rendelkezik, nem említi a büntetőjogi normák alkalmazását. Ebből következően az Európa Tanács tagállamai e téren nincsenek kötelezve büntető jogi rendelkezések megteremtésére. Semmilyen egyéb nemzetközi jogforrás, Uniós joganyag nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely a doppinggal való visszaéléssel szembeni egységes, vagy viszonylag egységes büntetőjogi fellépést indokoltnak tartaná.

Hollandia kivételével szinte minden európai állam a büntető jogi szankciók alkalmazása mellett döntött. E rendelkezések döntő többségében nem képezik a büntető törvénykönyvek részét, kivétel a cseh Büntető Törvénykönyv.

Az európai államokban doppingszerekkel való visszaélés tényállása vagy a doppinggal való visszaélés tilalmáról rendelkező speciális törvényekben (Olaszország, Belgium, Franciaország, Svédország), vagy a gyógyszerkészítményekről rendelkező jogszabályokban, vagy pedig a büntetőtörvénykönyvek különös részi – nem speciálisan doppingra vonatkozó – tényállásainak keretében (csalás, korrupciós tényállások stb.), vagy a büntetőjogi melléktörvényekben található (pl. Németország, Ausztria).

A doping tényállások *elkövetési tárgyai* különbözőfélék az európai államokban. A cseh Btk. pl. kizárólag az anabolikát, illetve az anabolikus hatású szert vonja a büntetendő tiltott teljesítményfokozó szerek körébe. A svéd Btk. korlátozza az elkövetési tárgyak körét a

- szintetikus anabolikus szteroidokra,
- tesztoszteronra, illetve ezek származékaira,
- növekedési hormonra.

Az államok többségében azonban valamilyen lista szerepel, melyet nemzeti, vagy nemzetközi szervezetek állítanak össze (Franciaország, Németország).

A doping tényállások szabályozásának a *célja* is eltérő országoként.

Többnyire a „tiltott teljesítményfokozás” céljából fordulatot alkalmaznak, amely mindenképpen magába foglalja a teljesítménysportot, de bizonyos államokban (Németország,) beleértendő a tömegsport, szabadidősport is (anélkül, hogy az bármilyen versenyszerű elemet is tartalmazna). Az olasz szabályozás „hivatásos és amatőr” sportolói körben való felhasználás céljáról rendelkezik.

Az elkövetési magatartás meghatározása szintén sokszínű, ugyanakkor az jól látható, hogy a büntető jogi szankciók a forgalmazói, kereskedelmi jellegű magatartásokra minden államban kiterjednek.

Sok államban azonban már a konkrét hozzáférést biztosító magatartások is büntetendők, eszerint: előállítás, behozatal, birtoklás (Svédország), forgalomba hozatal (Németország), megszerzés, eladás, kereskedés, szállítás (Svédország, Olaszország).

Említésre méltó, hogy a „dopping ellenőrzés” megakadályozása külön is büntetendő (hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel, vagy 50 ezer frankig terjedő pénzbüntetéssel) franciaországi rendelkezés alapján.

Gyakran felmerül kérdésként, hogy ki a bűncselekmény **alanya**, kizárólag a tiltott teljesítményfokozó szert használó, vagy magát a tiltott beavatkozásnak alávető sportoló? A német, francia és cseh jogszabályok magát a tiltott teljesítményfokozó szert használó sportolót nem rendelik büntetni. Ezekben az államokban a tiltott teljesítményfokozó szert használók „megbüntetését” elsősorban a sportszervezetek szintjére utalják. Ezzel szemben például Belgiumban (1965 óta!), valamint Svédországban a tiltott teljesítményfokozó szert használó sportolót is büntetéssel fenyegetik.

A különböző tényállásokban a *minősítő körülmények* között találhatjuk

- a tiltott teljesítményfokozó szert használó életének, illetve testi épségének különösen súlyos veszélyeztetése (Németország: tíz évig terjedő szabadságvesztés), illetve egészségromlás okozása (Olaszország: büntetés 1/3-al történő emelése),
- fiatalkorúnak történő átadás, illetve fiatalkorún tiltott teljesítményfokozó módszer alkalmazása (Németország, Franciaország, Olaszország),
- bűnszövetségben történő elkövetés (Franciaország; hét évig terjedő szabadságvesztés),
- anyagi haszonszerzés érdekében történő elkövetés (Németország)

Az olasz szabályozásban jelenik meg súlyosító körülményként a foglalkozás felhasználásával való elkövetés, eszerint: az egészségügyi körben foglalkoztatott személy, az Olasz Nemzeti Olimpiai Bizottság, illetve valamely olasz nemzeti sportszövetség tagja vagy alkalmazottja általi elkövetés.

Enyhítő körülményként szerepel pl. Svédországban a csekély mennyiségre történő elkövetés, amely csak hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Összefoglalva megállapítható, hogy a megvizsgált államok szinte mindegyikében a büntetőjog eszközeivel is fellépnek a tiltott teljesítményfokozó szerekkel való visszaéléssel szemben, ugyanakkor nem lehet azt mondani, hogy akár védendő társadalmi érdek, akár a lehetséges elkövetői kör, illetve az elkövetési tárgy vonatkozásában bármilyen egységes elképzelés kialakult volna. Az egyetlen közös vonásnak az tűnik, hogy az egyes országok előírásai a kereskedelmi, forgalmazói természetű magatartásokat büntetni rendelik. ⁶

A tiltott teljesítményfokozó szerek magyarországi büntetőjogi szabályainak történeti áttekintése

A rendszerváltást megelőzően folytatott sportpolitika nem kívánta meg a tiltott teljesítményfokozó szerek büntetőjogi keretek között történő megjelenítését. A rendszerváltást követően mind a társadalom, mind pedig egyes szakmai illetve civil szervezetek egyre fokozottabban léptek fel a büntetőjogi szabályozás megteremtése érdekében.

Részben e törekvések eredményeképpen, a „közegészség védelme, valamint a sporttevékenység befolyástól mentes gyakorlása érdekében” a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 65. §-a a Btk. 283/B. §-ába iktatta be a visszaélés tiltott teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel tényállást. (3. számú melléklet)

A Btk. 283/B. § (1) és (2) bekezdésében 1 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az, aki a felhasználói típusú magatartásokat (előállít, készít, megszerez, tart, felhasznál, az országba behoz, onnan kivisz, vagy ország területén átvisz, vagy teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozásnak magát aláveti) követ el. Míg a (3) és (4) bekezdésében a kereskedői típusú magatartások (kínál, átad, forgalomba hoz, kereskedik, teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást végez) kerültek szabályozásra, ezek büntetési tétele 2 évig terjedő szabadságvesztés.

Az elkövetési magatartás csak a sporttevékenység körében kapcsolódó magatartással valósul meg. Sporttevékenység alatt valamilyen sporthoz tartozó, versenyszerűen végzett tevékenységet kell érteni, függetlenül annak minősítési szintjétől, vagy attól, hogy a tevékenység sportegyesülethez kapcsolódik-e.

A bűncselekmény elkövetője lehet tettesként sportoló és bárki, akinek tevékenysége a sportoló tevékenységéhez kapcsolódik.

A bűncselekmény csak szándékosan és a sporttevékenység körében a teljesítmény fokozása céljával valósítható meg.

A minősített eseteket a törvény szubszidiárius klauzulával határozza meg. Az üzletszerűen és bűnszövetségben történő elkövetés csak a (3) bekezdés /forgalmazói típusú/ és (4) bekezdés /a beavatkozást megvalósító/ esetén büntetendő. Ugyancsak a (3) és (4) bekezdés esetén büntetendő súlyosabban az, ha 18. életévét be nem töltött személy használ fel teljesítményfokozásra alkalmas szert, illetőleg ilyen személy végez teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást, úgyszintén az is, aki a (3) bekezdésben /forgalmazói típusú magatartást/ meghatározott bűncselekményt 18. életévét be nem töltött személy felhasználásával követi el.

A tényállás szabályozásánál találunk büntethetőséget megszüntető okot is, a tevékeny megbánást, amely csak az (1) bekezdés szerinti elkövetési magatartásokat megvalósító elkövetővel szemben alkalmazható.⁷

Megfigyelhető, hogy a visszaélés teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel elkövetési magatartásai (kivételet a teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozásnak alávetés és a teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozás végzése) a kábítószerrel való visszaélés tényállásában foglaltaknak megfelelően (felhasználói, forgalmazói típusú cselekmények eltérő súlyú büntetésekkel értékeli) kerültek szabályozásra. A minősítő körülmények között is található azonosság, valamint az elkobzásról szóló rendelkezésre is a kábítószerrel való visszaélés során alkalmazandók az irányadók, tehát el kell kobozni az elkövetési tárgyat, és amennyiben az elkövetési tárgy elkobzását nem lehet elrendelni, a kábítószer, doppingszer értékének megfizetésére az elkövetőt kötelezni nem lehet.

A dopping tényállás magyar büntető törvénykönyvben történő szabályozása tiszavirág életű volt, hisz az Alkotmánybíróság már 2000. évben a 47/2000. (XII.14.) számú AB határozatával megsemmisítette.

Az indítványozók négy okból támadták a dopping tényállást. Egyrészt, mert a kábítószerrel visszaéléssel azonos mértékben tekinti a jogalkotó társadalomra veszélyesnek, holott a doppingszereknek nincs olyan káros hatásuk, nem okoznak függőséget. Másrészt, mert megkülönböztetés nélkül beszél sporttevékenységről, holott a doppingszerek tilalma csak a versenysportra vonatkozhat, és csak a sportegyesület tagjait kötelezheti. Harmadrészt, mert a bűncselekmény bizonyos jogszabályok, egyezmények, előírások megszegése útján valósulhat meg, de a NOB vagy egyes sportszövetségek tilalmi listái nem tekinthetők jogszabályoknak. A kormány ugyanakkor nem alkotta meg azt a részletes rendeletet, amely a belső jogrendszer keretei között felsorolná a tilalmazott szereket. Negyedrész, az egyes elkövetési cselekmények határozatlanok, az elkövetők köre nincs behatárolva aszerint, hogy bárki lehet elkövető, felbujtó, bűnsegéd.

Az Alkotmánybíróság határozatában kifejtette, hogy a „nemzetközi egyezmény előírásainak” megszegése, mint büntethetőségi előfeltétel, meghatározásként nem elegendő, hisz egy jogszabályba foglalás nélküli, illetve egy közzé nem tett nemzetközi egyezmény előírásainak megszegése nem alapozhatja meg a büntetőjogi felelősséget. A „nemzetközi szervezet előírásainak megszegését” bizonytalan jogfogalomnak tartotta az Alkotmánybíróság, mivel nem derül ki, hogy milyen szervezetről, milyen tartalmú előírásokról van szó.

Az ilyen előírás nem lehet közzetelendő az állampolgároknak. Ugyanígy minősítette a „hatósági előírás” megszegését is, hisz itt sem került meghatározásra a fogalom tartal-

⁷ Horváth Tibor – Kereszty Béla – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Vida Mihály: A Magyar Büntetőjog Korona kiadó Bp. 1999 p.600-602.

ma. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a „jogszabály előírásainak megszegése”, mint a büntetőjogi felelősség megállapításának alapja helyes, de ez is túlságosan tág, valamennyi jogszabályt felöleli.

Az elkövetői körrel kapcsolatban kifejtette az Alkotmánybíróság, hogy a büntetendő magatartást nemcsak a hivatásszerűen vagy versenyszerűen folytatók, hanem valamennyi, hobby-jellegű, vagy iskolai és szabadidős sporttevékenység keretében meg lehet valósítani – mivel az 1998. évi LXXXVI. törvény 77. § (2) bekezdésének i.) pontja hatályon kívül helyezte a Sporttörvény 1.§ 2. pontja szerinti „versenysport” fogalmát.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor rámutatott arra, hogy a teljesítményfokozó szerek használata, előállítás, forgalmazása, kereskedelme stb. a versenyszerű vagy hivatásszerű sporttevékenység körében, illetve ezekkel összefüggésben olyan társadalomra veszélyes magatartásként jelentkezhet, amely büntetőjogi szankcionálást igényel, tehát a büntetőjogi szankcionálás önmagában nem alkotmányellenes. A jelenlegi büntetőjogi norma alaki hiányosságok okából tekinthető alkotmányellenesnek.

Az Alkotmánybíróság határozatából világossá vált, hogy a tiltott teljesítményfokozó szerek körét meghatározó, megfelelő szintű és tartalmú belső szabályok nélkül – amelyek az Alkotmánybíróság határozatának meghozatalakor nem léteztek – nem lehet büntető jogi tényállást kialakítani.

Vélhetően az Alkotmánybíróság iránymutatásának hatására került megalkotásra a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló 99/2001. (VI. 20.) Kormányrendelet (továbbiakban: Rendelet), amely 2001. június 28-án lépett hatályba, mely a nemzetközi előírásokkal összhangban meghatározta a doppingnak minősülő szereket.

2002. december 12-én T/1789. számon önálló képviselői indítványt nyújtottak be, a Btk. módosítása céljából. A törvényjavaslat a Btk. 283/B. §-ába kívánt új tényállást beiktatni, amelynek szövege gyakorlatilag – az Alkotmánybíróság határozatában kifogásoltaktól eltekintve – megegyezett a korábbi tényállás szövegével. A képviselői önálló indítványt az előterjesztői visszavonták. Ezt követően 2003 április 14-én újabb önálló képviselői indítványt nyújtottak be, T/3725. szám alatt. A törvényjavaslat „visszaélés doppinggal” címmel kívánt új tényállást iktatni a Btk. 283/B. §-ába, melyet az Országgyűlés kijelölt bizottságai az általános vitára nem tartották alkalmasnak. (4-5. melléklet)

8

Tehát jelenleg a tiltott teljesítményfokozó szerekkel kapcsolatos magatartásoknak nincs büntetőjogi szankcionálása, holott az Alkotmánybíróság álláspontja szerint büntetőjogi szankcionálást igényelnek.

A jelenleg hatályos jogi szabályozás

A Sportról szóló 2004. évi I. törvény 79. § (1) bekezdésének a.) pontjában foglalt felhatalmazás alapján a Kormány megalkotta az 55/2004. (III.31.) Korm. rendeletet (továbbiakban Korm. Rendelet) a doppingellenes tevékenység szabályairól. A Korm. Rendelet hatályba lépésével egyidejűleg hatályát veszítette a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló 99/2001. (VI.20.) Korm. Rendelet. A Korm. Rendelet hatálya a versenyzőkre, a versenyszerű sportban részt vevő sportszervezetekre, sportszövetségekre, sportköztestületekre, valamint a versenyző felkészítésében, illetve irányításában közreműködő sportszakemberekre, az országos sportági szakszövetségekre, az országos sportági szövetségek és a fogyatékosok országos szövetségeire terjed ki. A rendelet hatálya nem terjed ki a nemzetközi sportági szakszövetségek versenyrendszerében szervezett versenyekre.

A Korm. Rendelet meghatározza e rendelet alkalmazásában a dopping fogalmát és a dopping listát, melyet korábban már idéztem.

A Korm. Rendelet 6. § (1) bekezdésében a versenyző által elkövetett doppingvétséget határozza meg, míg a (2) bekezdésben a sportszakember által elkövetett doppingvétséget szabályozza.

A Korm. Rendelet 6. § (1) bekezdése szerint doppingvétséget követ el a versenyző, ha

- a) a testéből származó mintában jelen van a doppinglistán szereplő tiltott szer, annak származéka vagy markerje;
- b) a doppinglistán szereplő tiltott szert vagy tiltott módszert használ, vagy a használatot megkísérli;
- c) a mintaszolgáltatási kötelezettséget megtagadja, vagy a mintaszolgáltatás – azt követően, hogy a versenyző erről írásban értesítést kapott – a versenyző önhibájából elmarad, továbbá, ha a mintavétel rendjét nem tartja be, vagy a mintavételt egyéb módon akadályozza;
- d) a versenyen kívüli rendelkezésre állásra, ezen belül a tartózkodási helyére vonatkozó információk biztosítására és a doppingellenőrzésen való részvételre vonatkozó, a doppingellenes szervezet szabályzatában meghatározott tájékoztatási követelményeket megszegi;
- e) a doppingellenőrzést manipulálja, vagy azt megkísérli;

f) a versenyen kívüli doppingellenőrzés esetén tiltott szert birtokol, vagy azzal rendelkezik, illetve tiltott módszert alkalmaz, kivéve, ha igazolja, hogy a 13. § (2)-(4) bekezdései szerinti gyógyászati célú mentességet élvez.

A Korm. rendelet 6. § (2) bekezdése értelmében doppingvétséget követ el a *sportszakember*, ha

- a) a versenyen kívüli doppingellenőrzés esetén a versenyzővel összefüggésben tiltott szert birtokol, vagy azzal rendelkezik, kivéve, ha igazolni tudja, hogy az a versenyző engedélyezett gyógyászati célú mentességére figyelemmel történik;
- b) a tiltott szert a versenyzőnek beadja vagy a tiltott módszert a versenyzővel összefüggésben alkalmazza, a tiltott szert a versenyző részére értékesíti, átadja, tiltott szer vagy módszer felhasználását, alkalmazását egyéb módon lehetővé teszi, illetve ezeket megkísérli;
- c) a tiltott szer előállításához, megszerzéséhez, tiltott módszer alkalmazásához segítséget nyújt, abban közreműködik, illetve ezeket megkísérli;
- d) a doppingellenőrzést manipulálja vagy azt megkísérli;
- e) tudomására jut, hogy a versenyző doppingol, illetve valaki a versenyzőnek a doppingoláshoz segítséget nyújt, és ezt nem jelenti be a doppingellenes szervezetnek.

A Korm. Rendeletben pontosan szabályozásra kerültek a doppingellenőrzés, a mintavétel és -kezelés szabályai, valamint a doppingeljárás is.

A doppingellenőrzés lehet előre bejelentett vagy bejelentés nélküli, és kiterjed minden – amatőr vagy hivatásos versenyengedéllyel rendelkező – versenyzőre. Az ellenőrzés elrendelésére a Testület jogosult, továbbá azt a szövetség és a sportrendezvény szervezője is megrendelheti. Az ellenőrzést akkor is el kell végezni, ha a versenyző a versenytől visszalép, továbbá ha a verseny előtt vagy a versenyen megsérül. Szabályozza a rendelet az ellenőrzés módját, mégpedig azt, hogy a versenyző emberi méltóságához fűződő jogainak tiszteletben tartásával kell elvégezni, az ellenőrzéshez és a mintavételhez szükséges elkülönített helyiséget a verseny szervezője köteles biztosítani. Minden más – ellenőrzéssel kapcsolatos – személyi és tárgyi feltételek biztosítása az ellenőrzést elrendelő feladata.

A mintavétel és -kezelés szabályai között találhatjuk azt a rendelkezést, hogy az ellenőrzésből származó minták elemzése – a (2) bekezdésben meghatározott kivétellel – csak a doppinglistán szereplő tiltott szerek és tiltott módszerek kimutatására irányulhat. Azonban a Testület által meghatározott olyan szerek (anyagok) elemzése is elvégezhető a versenyzőtől levett mintából, amelyek nem szerepelnek a doppinglistán, de azok visszaélészerű felhasználása észlelhető a sportban. Az így ellenőrzött szerek (anyagok) kimutatása a mintából nem alapoz meg doppingvétséget. Az ellenőrzés egyébként vizelet-mintavétellel történik, azonban ha az adott sportág nemzetközi szövetsége azt elfogadta, vérvétel útján is lehet mintát venni ellenőrzés céljából.

Amennyiben a doppingellenőrzésre levett „A” jelű minta vizsgálatának eredménye pozitív, az előzetes felülvizsgálati eljárás keretében meg kell vizsgálni, hogy a versenyző nem rendelkezik-e gyógyászati célú mentességgel, történt-e nyilvánvaló eltérés a nemzetközi tesztkövetelményektől.

Ha az előzetes felülvizsgálati eljárás eredményeként megállapításra kerül, hogy a versenyző gyógyászati célú mentességgel rendelkezik, vagy nyilvánvalóan eltértek a nemzetközi tesztkövetelményektől, a pozitív eredménnyel járó hátrányos következmények nem alkalmazhatók.

Ha az előzetes felülvizsgálati eljárás nem tár fel gyógyászati célú mentességet, vagy olyan nyilvánvaló eltérést a nemzetközi tesztkövetelményektől, amelyek az „A” jelű minta pozitív eredményét érvénytelenné tennék, a szövetségnek a szabályzatában meghatározott módon haladéktalanul tájékoztatnia kell a versenyzőt arról, hogy pozitív vizsgálati eredmény született, melyik doppingellenes szabályt sértette meg, a versenyzőnek jogában áll kérni a „B” jelű mintája analízisét, a versenyzőnek, illetve az általa választott külső szakértőnek joga van jelen lenni a „B” jelű minta kinyitásánál és vizsgálatánál, a versenyzőnek jogában áll kérni az „A” és „B” jelű mintája vizsgálati dokumentációját.

Doppingeljárást akkor kell lefolytatni, ha a doppingellenőrzés eredménye pozitív, vagy a versenyző a 6. § (1) bekezdés b-f pontjában meghatározott magatartást tanúsította, illetve a doppingolás tényét elismerte, valamint ha a sportszakember a 6. § (2) bekezdésében meghatározott magatartást tanúsította. Az eljárást elsődlegesen a szövetség folytatja le, másodfokon a szövetség dopping fellebbviteli bizottsága. Doppingeljárás egyébként a doppingvétség elkövetésétől számított nyolc éven belül indítható.

A doppingeljárás részletes szabályaira a sportfegyelmi felelősségről szóló kormányrendelet rendelkezései az irányadóak.

Büntetésként a versenyzőre, a sportszakemberekre két év időtartamú, második alkalommal végleges eltiltást is ki lehet szabni.

Ha a versenyző a doppingeljárás során bizonyítja, hogy még gondatlanság sem terheli, vele szemben az egyébként meghatározott eltiltás büntetés nem alkalmazható. Ha a versenyző a doppingeljárás során bizonyítja, hogy nem terheli szándékosság, a vele szemben egyébként alkalmazandó eltiltás csökkenthető, de nem lehet kevesebb az eltiltás időtartamának felénél. Ha az eltiltás időtartama végleges, akkor csökkentett időtartam nem lehet kevesebb nyolc évnél.

Befejezés

Az évszázadok során a sportolók mindenáron való győzni akarása arra készíteti a résztvevőket, hogy eredményeikben mind jobb teljesítményt érjenek el, ezáltal saját egészségük rovására is különböző teljesítményfokozó szerekhez nyúlnak.

Megfigyelhetjük, hogy nemzetközi szervezetek, sportszövetségek, bizottságok jogi szabályozásánál megtaláljuk a doping szabályozásával kapcsolatos kérdések rendezését, az adott ország jogrendszerébe illően. Szinte minden európai állam a büntetőjog területén is szabályozta a doping kérdést.

Az Alkotmánybíróság álláspontjára tekintettel Magyarországon is indokoltnak tűnhet a teljesítményfokozó szerekkel való visszaélés büntetőjogi szabályainak megerősítése. Kérdésként merül fel annak rendszertani elhelyezése. A büntető melléktörvények rendszerét nem ismeri a magyar jog, ezért a büntetendő magatartások körét a Btk.-nak kell tartalmaznia vagy kerettényállás körében, vagy önálló vagy már meglévő tényállásban (pl.: csalás).

Véleményem szerint egyetlen önálló tényállásba kell foglalni a doppingolással kapcsolatos büntetőjogilag szankcionált cselekményeket. Mivel az Országgyűlés már kihirdette az Egyezményt, sőt a 2004. évi kormányrendelet is tartalmazza a doppinglistát, ezért az Alkotmánybíróság határozatában írt alaki hiányosságok is megoldásra kerültek, ezért csak a tényállás szövegében kellene egyetértésre jutni ahhoz, hogy a Btk-ban önálló tényállásként szerepeljenek a teljesítményfokozó szerrel vagy módszerrel kapcsolatos magatartások

Melléklet

1. számú melléklet

I. TILTOTT KÉSZÍTMÉNYEK HATÓANYAG-LISTÁJA

A) Stimulánsok pl.: amfepramon, amfetamin, fenilefrin, koffein, kokain stb és származékaik.

B) Narkotikumok: pl: alfaprodin, dextromoramid, dipianon, metadon, morfin és származékaik.

A morfin alkalmazása esetében az eredmény akkor pozitív, ha a vegyület koncentrációja a vizeletben nagyobb, mint 1 $\mu\text{g}/\text{ml}$.

C) Anabolikus hatású vegyületek

1. Anabolikus androgén szteroidok:

2. Béta-2 agonisták:

Magyar név

D) Vizelethajtók

E) Fehérje természetű hormonok és analógjaik

1. Koriogonadotrofin (choriogonadotropinum, choriogonadotrophin, hCG, human chorionic gonadotrophin) – csak férfiaknál tilos.

2. Agyalapi mirigy és szintetikus gonadotrofinok (LH) – csak férfiaknál tilos.

3. Kortikotrofinok (corticotrophinok): ACTH, tetrakoszaktid (tetracosactide).

4. Növekedési hormon (hGH).

5. Inzulinhoz hasonló növekedési hormon (IGF-1) és analógjaik.

6. Eritropoetin (EPO).

7. Inzulin: csak olyan sportolóknál engedélyezett, akik inzulinfüggő diabetesben szenvednek. Az erről szóló orvosi igazolást endokrinológus szakembertől vagy csapatorvostól kell mellékelni.

8. Klomifén (clomiphenum, clomiphene), ciklofenil (cyclofenil), tamoxifen, aromatáz-inhibitorok, melyek alkalmazása csak férfiaknál tilos.

II. TILTOTT MÓDSZEREK

A következő beavatkozások tiltottak:

1. Vérdopping: Orvosilag indokolatlan és veszélyes beavatkozás a vér – ideértve a saját vért is – és vérkészítmények intravénásan történő beadása teljesítményfokozása céljából.
2. Mesterséges oxigénvívők és plazmanövelők (expanderek).
3. Farmakológiai, vegyi és fizikai beavatkozások: A NOB Orvos Bizottsága szabályaival összhangban tilos minden olyan szer vagy módszer használata, amely a dopingellenőrzés során felhasználandó vizeletminta integritását vagy érvényességét megkérdőjelezi. Ilyen beavatkozások például: a katéterezés, a vizeletcsere és/vagy vizelethamisítás, valamint a vizeletkiválasztás akadályozása probenecid vagy származékainak alkalmazásával.

A vizeletben előforduló azon töménységek összefoglalása, amelyek fölött a dopingtilalom megsértésére került sor

Koffein	>12 mikrogramm/milliliter
Karboxi-THC	>15 nanogrammmilliliter
Katin	>5 mikrogrammmilliliter
Efedrin	>10 mikrogrammmilliliter
Építoszteron	>200 nanogrammmilliliter
Metilefedrin	>10 mikrogrammmilliliter
Morfin	>1 mikrogrammmilliliter
19-norandroszteron	>2 nanogrammmilliliter férfiaknál
19-norandroszteron	>5 nanogrammmilliliter nőknél
Pfenilpropanolamin	>25 mikrogrammmilliliter
Pseudoefedrin	>25 mikrogrammmilliliter
Szalbutamol (anabolikus szerként)	>1000 nanogrammmilliliter
T/E arány	>6

2. számú melléklet

I. TILTOTT SZEREK ÉS MÓDSZEREK VERSENYEN

A. tiltott szerek a stimulánsok, a kábítószeres, cannabinoidok, anabolikus ágensek, anabolikus hatással rendelkező szerek, anabolikus androgén szteroidok, exogén anabolikus androgén szteroidok, Endogén anabolikus androgén szteroidok, egyéb anabolikus hatású szerek, peptid hormonok, béta-2-agonisták antiösztrogén aktivitással rendelkező szerek maszkírozó ágensek, glükokortikoszteroidok

II. TILTOTT MÓDSZEREK

Oxigén transzfert növelő szerek, vérdopping, farmakológiai, kémiai és fizikai manipulációk, géndopping

III. BIZONYOS SPORTÁGAKBAN TILTOTT SZEREK

1. Alkohol (pl.: Íjászat , karate , labdarúgás stb.)
2. Béta blokkolók: (pl.: Autóversenyzés, Biliárd, Birkózás
3. Diuretikumok (pl: birkózás cselgáncs, evezés stb.)

3. számú melléklet

283/B. § (1) Aki nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály vagy hatóság előírásának megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas szert sporttevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából előállít, készít, megszerez, tart, felhasznál, az országba behoz, onnan kivisz vagy az ország területén átvisz, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki sporttevékenység körében történő teljesítményfokozása céljából nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály vagy hatóság előírásának megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozásnak magát aláveti.

(3) Aki nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály vagy hatóság előírásának megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas szert sporttevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) A (3) bekezdés szerint büntetendő, aki sporttevékenységet végző személyen sporttevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály vagy hatóság előírásának megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást végez.

(5) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, a (3)-(4) bekezdés esetén büntetett miatt öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki a bűncselekményt

- a) üzletszerűn,
- b) bünszövetségben követi el.

(6) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, az (5) bekezdés szerint büntetendő aki-nek a (3)-(4) bekezdésben meghatározott bűncselekménye folytán tizennyolcadik életévét be nem töltött személy használ fel teljesítményfokozásra alkalmas szert, illetőleg ilyen személyen végez teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást, úgyszintén az is, aki a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával követi el.

(7) Az (1) bekezdés esetén nem büntethető aki, mielőtt a teljesítmény fokozására alkalmas szer előállítására, készítésére, megszerzésére, tartására, az országba behozatala, onnan kivitele, az ország területén átvitele a hatóság tudomására jutott volna, a tevékenységét a hatóság előtt felfedi, illetőleg az elkészített, megszerzett, tartott, vagy az országba behozott teljesítményfokozásra alkalmas szert a hatóságnak átadja, és lehetővé teszi a készítésben, megszerzésben, szállításban részt vevő más személyek kilétének megállapítását.

(8) Nem büntethető aki teljesítményfokozásra alkalmas szert sporttevékenysége során felhasznál, vagy rajta teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást végeztek, és ezt a hatósági orvosi vizsgálat előtt felfedi.

4. számú melléklet

A T/1789. számú önálló képviselői törvényjavaslat szövege: 283/B. § (I) Aki a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabályban meghatározott doppingtilalom megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas szert hivatásos sportolói versenytevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából előállít, készít, megszerz, tart, felhasznál, az országba behoz, onnan kivisz, vagy az ország területén átvisz, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki hivatásos sportolói versenytevékenység körében történő teljesítményfokozása céljából a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabályban meghatározott doppingtilalom megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozásnak magát aláveti.

(3) Aki a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabályban meghatározott doppingtilalom megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas szert hivatásos sportolói versenytevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel büntetendő.

(4) A (3) bekezdés szerint büntetendő, aki hivatásos sportolói versenytevékenységet végző személyen hivatásos sportolói versenytevékenység körében történő teljesítményfokozás céljából a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabályban meghatározott doppingtilalom megszegésével teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást végez.

(5) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, a (3)-(4) bekezdés esetén büntett miatt öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki a bűncselekményt

a) üzletszerűen,

b) bűnszövetségben követi el.

(6) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, az (5) bekezdés szerint büntetendő, akinek a (3)-(4) bekezdésben meghatározott bűncselekménye folytán tizennyolcadik életévét be nem töltött személy használ fel teljesítményfokozásra alkalmas szert, illetőleg ilyen személyen végez teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást, úgyszintén az is, aki a (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával követi el.

(7) Az (1) bekezdés esetén nem büntethető, aki mielőtt a teljesítmény fokozására alkalmas szer előállítására, készítésére, megszerzésére, tartására az országba behozatala, onnan kivitele, az ország területén átvitele a hatóság tudomására jutott volna, a tevékenységét a hatóság előtt felfedi, illetőleg az elkészített, megszerzett, tartott, vagy az országba behozott teljesítményfokozásra alkalmas szert a hatóságnak átadja, és lehetővé teszi a készítésben, megszerzésben, szállításban részt vevő más személyek kilétének megállapítását.

(8) Nem büntethető, aki a teljesítményfokozásra alkalmas szert sporttevékenysége során felhasznál, vagy rajta teljesítményfokozásra alkalmas beavatkozást végeztek, és ezt a hatósági orvosi vizsgálat előtt felfedi.

5. számú melléklet

A T/3725. számú képviselői önálló indítvány szövege az alábbi volt:

283/B. § (I) Aki a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabály rendelkezésének megszegésével egészségre veszélyes doppingot felhasznál, vétséget követ el, és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Aki a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabály rendelkezésének megszegésével egészségre veszélyes doppingot kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A (2) bekezdés szerint büntetendő, aki mást a doppingellenes tevékenység szabályairól szóló jogszabály rendelkezésének megszegésével egészségre veszélyes dopping használatára rábír, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt.

(4) Büntetett követ el és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, akinek a (2) – (3) bekezdésben meghatározott bűncselekménye folytán tizennyolcadik életévét be nem töltött személy használ fel doppingot, úgyszintén az is, aki a (2) – (3) bekezdésben meghatározott bűncselekményt tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával követi el.

(5) Az (1) bekezdés esetén nem büntethető aki a cselekményét a hatósági orvosi vizsgálat előtt felfedi.

AZ ÜGYVÉDI FELELŐSSÉG A POLGÁRI JOG TÜKRÉBEN (ELŐTTEMISÉG VAGY EGYIDEJŰSÉG)

Rózsa Mária¹

Bevezetés²

Magyarországon a rendszerváltás az ügyvédi hivatás tekintetében is meghatározó hatással bírt. A hivatás liberalizálttá vált, hiszen alanyi jogon lehetőség nyílt az ügyvédi tevékenység folytatására. Amennyiben tehát a jogot végzett személy szakvizsgával rendelkezik, és a kamarai tagság feltételéhez szükséges egyéb feltételek is megvalósulnak, úgy az ügyvéd kamarai felvételét elutasítani nem lehet. Az ügyvédi hivatást gyakorlók száma 10 év alatt négyszeresére nőtt.

Az ügyvédekkel szembeni követelmények is megváltoztak, hiszen számos új jogszabály jelent meg, és a korábbi, hagyományos polgári pervitel és jogi tanácsadás mellett a komplex gazdasági, befektetési, privatizációs ügyek domináns szerephez jutottak.

A megváltozott körülmények, és sok esetben az ügyek megsokszorozódása alapvetően magukkal vonták a hibaforrások számának növekedését is.

Ahogy azonban Hieronymus is mondja:³ »Errare humanum est, sed in errore perseverare stultum est» / „Tévedni emberi dolog, de a hibában kitartani ostobaság»/

Kérdés, hogy az ügyvéd *csupán* ember-e?

Figyelembe véve a Ptk. és az Ütv. szabályait, az ügyvéd nem egyszerű átlagember, hanem szakember, és mint ilyennel szemben több követelményt lehet támasztani, illetve felelősségének zsinórmértékét is szigorúbban kell meghatározni.

Ezek mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy a társadalom nagyon könnyen stigmatizál. Csupán néhány keserű tapasztalat elég ahhoz, hogy az egész ügyvédi kar tevékenységét megbélyegezze. ⁴ »semel malus, semel praesumitur (esse) malus»-, a-ki egyszer rossz, róla mindig rosszat tart az előhit»⁵ Így volt ez már a rómaiaknál is, ahol az ügyvédellenességnek hangot is adtak, pl.:

1. ‚lex Saponia’: megtiltja a más számára való védőbeszéd szerkesztését

1 Dr. Rózsa Mária fogalmazó, Zalaegerszegi Városi Bíróság

2 Dr. Sándor I.- Dr. Szűcs B.: Az ügyvédi felelősség és biztosítása, in: HVG Orac, Bp.2001. p.13.

3 Dr. Sándor I. Hieronymus: Epistulae VII., Id.mű.p.13.

4 Dr. Takács Gy.: Jogászok latinul. In: HVG Orac, Bp.2000.p.115.

2. Quintilianus a szónoklást „nyegle tudomány”-nak nevezi, mert szerinte az mindennel foglalkozik.

Az ügyvédek munkája azonban nélkülözhetetlen a mai társadalomban, hiszen jogrendszerünk egyre halmozódó jogszabálytömegeiben a jogilag nem képzett ember nem képes tájékozódni. Fontos továbbá az ügyvéd feltáró tevékenysége, hiszen ezen keresztül érvényesülhet konkrét esetben az absztrakt jogszabály.

A bíró ugyanis az ítékezésben az absztrakt állami akaratot, a jogszabályt alkalmazza, így könnyen hajlik arra, hogy azt az élet kívánalmaitól függetlenül a maga elvi merevségében tekintse.⁶

„Az ügyvéd a jogi világ antennája. Megérzi a közeledő jogi megrázkódtatásokat és felfogja az összes néprétegek és foglalkozási ágak jogi és gazdasági óhajait és parancsait és elvezeti ezeket a jogalkotó, jogalkalmazó tényezőkhöz.” (Oppler Emil)

Munkám célja az volt, hogy választ találjak arra a kérdésre, vajon mi az oka az ország fokozódó mértékben ügyvédellenes hangulatának, annak, hogy sokak szerint hiányzik a gondos, lelkiismeretes ügyvédi munka.⁷

A Budapesti Ügyvédi Kamara Elnöke szerint igazságtalanság az egész ügyvédi kar felhígulásáról beszélni csupán néhány ügyvédi hiba miatt. Úgy gondolja, hogy a kamarák kemény eszközökkel lépnek föl az ügyvédi gondatlanság, felületesség ellen. A problémák gyökerét ő abban látja, hogy az ügyvédi hivatás alanyi jogúvá vált, így bárki számára elérhető. A jogász-túlképzés összes hordaléka pedig a kamarákon csapódik le.

Tény, hogy a praktizáló ügyvédek száma az utóbbi időben rohamosan megnőtt, azt azonban nem hiszem, hogy bárkinek is joga lehetne limitálni az ügyvéddé válás lehetőségét. Az út, amely elvezet ahhoz, hogy valaki praktizálhasson így sem kimondottan rövid és akadálymentes. A probléma szerintem nem az, hogy megnőtt a praktizáló ügyvédek száma, ez inkább csak a korábban végzett ügyvédek „monopol” jogát sértheti/hanem inkább az, hogy hiányzik a nyugati országokban már régóta működő, kötelező továbbképzés, ami az új jogszabályok, ill. egyéb változások könnyebb és alaposabb elsajátítását segíthetné.

Az ügyvédi felelősség, mint fogalom néhány ember számára pusztán üres kifejezést jelent, míg mások viszont komoly kötelezettségnek tekintik. Utóbbiak jogosan érezhetik sértőnek, ha mások lelkiismeretlen munkája az ő tevékenységükre is árnyékot vet.

Az ügyvéd és ügyfele közti viszony, bizalmi jellegű kapcsolat, mely, ha elvész, többé már nem szerezhető vissza. Ezt a bizalmat veszítették el azok az emberek is, akik sok

5 ELTE-ÁJK: Kádár M.: Van-e szükség ügyvédre? Tudományos Profil, www.ajk.elte.hu

6 Oppler Emil: Ügyvédkedés művészete Bp., 1929 p. 5.

7 OKI Kerekasztal-konferencia, jegyzőkönyv, Dr. Banati J., 2004, Bp.p. 13.

esetben a körültekintő, felelősségteljes ügyvédi, közjegyzői munka hiánya miatt, ill. a részükről elkövetett visszaélések miatt ezek áldozatul az ingatlancsalásoknak.

Pedig, ahogy Móricz Zsigmond is írja: *”Etiam ille est fur, qui fidutiam hominum rait”/Az is tolvaj, aki az emberek bizalmát meglopja/.*

Ezek az áldozatok egyik pillanatról a másikra az utcára kerültek, eltűnt a tető a fejük fölül. Megszűnt számukra létezni az az otthon, ami az életük, munkájuk gyümölcsét jelentette. Számos tényfeltáró munka eredménye azt tükrözte, hogy az esetek nagy többségében az emberek annyira megbíztak ügyvédjeikben, akikre lakásuk értékesítését bízták, hogy olvasás nélkül aláírták az ügyvéd által elkészített okiratokat.

Ezeknek, az okiratoknak a tartalma azonban nem felelt meg valódi akaratuknak. Ingatlan értékesítési szándékuk meghiúsult. Lakásaikat elvesztették ugyan, de ellenértéket nem kaptak érte. Sajnos sok ügyvéd ilyenkor azt feleli, hogy aki olvasás nélkül aláír valamely dokumentumot, az később ne keressen „bűnbakot”, ha valami nem a számításai szerint történik.

Szomorúnak tartom ezt a felfogást, hiszen nyilvánvalóan nem mindenki születik olyan körülmények közé, hogy megengedhesse magának azt, hogy hosszú éveken keresztül tanuljon, képezze magát, ami viszont nélkülözhetetlen ahhoz, hogy tisztában legyen tetteinek, kijelentéseinek jogi következményeivel, valamint azzal, hogy mit is jelent valójában a szó: *’felelősség’*. Ezen emberek többsége, ha belép egy ügyvédi irodába, olyannyira megilletődik, hogy egy pillanatra sem jut eszébe az, hogy az ügyvéd által előre elkészített iratok tartalmát megkérdőjelezze. A megilletődés abból a bennük rejlő, kisebbségi komplexusból fakad, amit a környezetük táplált beléjük éveken keresztül. Ha esetleg kételyeik, vagy kérdéseik is merülnének fel, akkor sem mernék azt szóvá tenni.

Egyetértek Kálvin János elméletével, miszerint sorsunk meghatározott már a születésünk pillanatában, de hiszem és vallom, hogy aki szerencsésebb helyzetben van, mint az átlag, annak morális kötelezettsége, hogy valamilyen formában segítsen az arra rászorulóknak. Nem is beszélve arról, ha valaki olyan hivatást választ, mint az ügyvédeké.

Erre a támogatásra lett volna szüksége az ingatlancsalások áldozatainak is, akik leginkább anyagi gondokkal küszködő, idős, egyedülálló, fogyatékos vagy alkoholfüggő, kilátástalan élethelyzetbe került emberek voltak. Olyan emberek, akiknek fokozott mértékben szüksége lett volna arra, hogy nyilatkozataik jelentéséről, hatásairól számukra is érthető módon legyenek tájékoztatva.

A legtöbbször megtévesztéssel elkövetett ingatlancsalások nagy többsége megelőzhető lett volna, ha az ügyvédek, ill. közjegyzők a tőlük jogosan elvárható kioktatási kötelezettségeiknek eleget tesznek. / *”consilio subest auxilium”* – „a jó tanács már maga támogatás”/

Sajnos sokak szerint felesleges az az erőfeszítés, amit a szakmabeliek a csalások visszaszorítása érdekében tesznek, mert úgy gondolják, hogy a hiszékeny embereken nem lehet segíteni. Elismerem, hogy vannak menthetetlen esetek, de ha csupán néhány esetben sikerül megelőzni a bajt, már megéri.

A károsultakat tömörítő Sors-Társak Egyesület azt sérelmezi, hogy az igazságszolgáltatás és a bűnüldözés nem fordít kellő figyelmet az említett probléma megoldására.

Eredeti célom az volt, hogy összegyűjtssem és elemezzem azokat az eseteket, amelyekben ügyvédi mulasztás tapasztalható, de számos akadály miatt csupán néhány esetet sikerült beszerezni az Országos Kriminológiai Intézet munkatársaitól, akik viszont mélyreható elemzéseket végeztek ebben a témakörben.

Kutatásukból az derült ki, hogy a legtöbb esetben sem az ügyvédek, sem a közjegyzők ellen nem indult eljárás /noha helyénvaló lett volna/.

A legnagyobb akadály a kutatás elvégzéséhez, a bíróságokon való információszerzés lehetőségének a nehézsége volt. A bíróság adatvédelmi indokokra hivatkozva, nem szívesen teszi hozzáférhetővé az ügyiratokat. (Még az ítéleteket, kereseteket sem.)

Igaz, hogy mivel a kutatás során személyes adatok kerülnek kezelésre – két alkotmányos alapjog:

3. a „tudományos kutatás szabadsága”

4. és az „adatvédelem” szembe kerül egymással. Ilyenkor valamelyiknek nyilvánvalóan „félre kell állnia”. A kérdés az, hogy melyiknek?

Egy 1996-os Alkotmánybírósági határozat szerint:⁸

„A nyilvánosság mindenekelőtt az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését hivatott biztosítani a társadalom részéről”

„A büntető felelősségre vonás nyilvánossága az egyik útja annak, hogy a büntetőjog parancsai és tilalma, eljussanak a közösség tagjaihoz”

A tudósítások, elemzések által biztosított nyilvánosság pedig nem a bíróság tekintélyének lerombolását jelenti, hanem a közhatalom demokratikus működését igazolja vissza. / „*quae publice fiunt, nulli licet ignorare*”- „*ami nyilvánosan történik, arról mindenkinek tudnia kell*”⁹/

Külön tanulmányt lehetett volna írni arról, hogy Magyarországon miért hiányoznak a jogállamokban megszokott bírósági tudósítások; hogy miért a jajszó, ha valaki értékelhető véleményt nyilvánít valamilyen eljárással, ítélettel kapcsolatban; hol lehet olvasni naprakész ítéleti elemzéseket; és hogy miért alakult ki az a visszás gyakorlat, hogy az ítéleteket meg lehet hallgatni, de elolvasni már nem?

Sem a sajtótól, sem más tudományos kutatótól nem lehet így elvárni, hogy pontos, valóságghû tényeket tegyen közzé. Az ingatlanok adásvétele során elkövetett csalások-

nak, visszaéléseknek, ill. a jogászok, közjegyzők mulasztásainak minden esetben nyilvánosságra kellett volna kerülniük, hogy azokból le lehessen vonni a megfelelő konzekvenciákat és a későbbiek során, elővigyázatosságra intsenek.

A fokozott elővigyázatosság vonatkozik az okiratot szerkesztő, ellenjegyző ügyvédekre, közjegyzőkre, ill. a szerződést kötő felekre is.

Azoknál az eseteknél, melyeknél vélelmezhető az ügyvédi elkövetés, azért nem valósulhatott meg az ügyvédi felelősségre vonás, mert hiányzik a koherencia a polgári és büntetőjogi szabályozás között.

Elég pusztán az ügyvédi visszaélés törvényi tényállására gondolni, mely akkor valósul meg, ha „az ügyvéd azért, hogy ügyfelének jogtalan hátrányt okozzon, hivatásából folyó köteletségét megszegi”. A hivatásából folyó köteletségét az ügyvédnek alapvetően az ügyvédi törvény határozza meg, mely azonban túl általános ahhoz, hogy számon kérhető legyen.

Pontosan kellene meghatározni azt is, hogy mi a feladata az ügyvédnek az adásvételi szerződés megkötése során, illetve azt, hogy mit takar az ellenjegyzési kötelezettség.

A probléma azonban az, hogy az ellenjegyzést sokan pusztán „pecsételésnek” tekintik, és nem foglalkoznak a jogintézmény jelentőségével, ami azért is veszélyes, mert az ügyvédek azon jogosítványa, miszerint az ingatlan-nyilvántartásba való lényeges jogok és kötelezettségek bejegyzéséhez ellenjegyzésük szükséges, pusztán „visszavonásig érvényes”. Vagyis a „pecsételő” ügyvédek könnyelműsége, ezen ingatag „monopóliumot” veszélyeztet. Hanyag munkájuk rányomja a bélyegét a szorgalmas és szolgálatkész kollégáik tevékenységére¹⁰.

A továbbiakban röviden bemutatom az ügyvédek felelősségének általános szabályait a polgári jog tükrében, és kitekintést teszek az ingatlanok adásvétele során fennálló többletkötelezettségeikre, valamint bemutatok néhány olyan esetet, melyben a lelkiismeretes és körültekintő munka, megelőzhetette volna azt, hogy emberek kisebb csoportja hajléktalanná váljon.

A bírók, ügyvédek, ügyészek helyzete különösen jelentős, hiszen emberi sorsok függhetnek munkájuktól, döntéseiktől. Nekik mindig, minden körülmények között **élniük** kell a törvény adta lehetőségekkel ahhoz, hogy etikus, méltányos és jogilag megalapozott döntést tudjanak hozni.¹¹ Egy dolgot azonban mindig szem előtt kell tartaniuk:

„Uti, non abuti.....! – Élni, de nem visszaélni.....!”

9 Dr. Takács Gy. Id. műp.100

10 Dr. Fekete L.: Somogy Megyei Ügyvédi Kamara, www. Igm.hu Hírlevél

1. Az ügyvédi felelősség, a polgári jog tükrében

1.1 A felelősség általában¹²

A felelősség fogalma a XVII. sz.-ban Franciaországban jelent meg először. (responsabilité)

A felelősség terminus technicust franciáról fordították le latinra (responsabilitas), németre (Verantwortlichkeit), angolra (responsibility).

A felelősség, mint szó több értelemben is használt fogalom. Erkölcsi, politikai, gazdasági, valamint jogi funkciója van. Az erkölcsi felelősség az etikai normák megsértése során merülhet fel, az emberi tisztesség és a jó erkölcs általános szabályaiba ütköző magatartások megvalósítása esetén. Politikai felelősségről akkor beszélünk, amikor a politikai élet szereplői számára előírt, adott politikai környezet által meghatározott normák megsértését láthatjuk.¹³

Gazdasági szempontból a felelősség kockázatvállalást jelent. A felelősség tehát igen sokrétű és sokféle értelemben használt fogalom.

Általában véve azt mondhatjuk, hogy a „felelősség az ember társadalmi normáknak való alávetettségét jelenti, mégpedig az állandó alávetettség és a norma megszegése esetén alkalmazható szankcióknak való alávetettséget egyaránt.”¹⁴

Másfelől megkülönböztethető a jogi felelősség az egyéb társadalmi normáknak való alávetettség.

A jogi felelősségen belül ma elsősorban: büntetőjogi és polgárjogi felelősséget szoktak megkülönböztetni.

Marton Géza szerint a felelősség kifejezéssel olyan helyzetet határozunk meg, amellyel akkor kerülünk szembe, ha valaki elmulasztotta kötelességét, sőt megszegte valamely norma által előírt kötelemét. Ilyen esetben a mulasztó olyan hátrányos következményekkel kerül szembe, amelyeket a norma fedező tekintélye a norma betartásának biztosítására határoz meg és a norma sérelme esetére irányoz elő. Ebből eredően akkor keletkezik felelősség, ha valamely kötelesség, kötelem elmulasztása, megszegése miatti következményeket kell rendezni.”¹⁵

Ennek megfelelően felelősség csak valamely kötelem esetén állhat fenn, és szükséges az, hogy valamelyik kötelezettség határozza meg a jogalany magatartását, és csak ilyen előfeltételek mellett az adott kötelezettség megszegése esetén merülhet fel felelős-

11 Dr. Takács Gy.: Id. mű p.125.

12 Földi A.: A jogi felelősség fogalmáról AUB XXX Bp.1988 p.7. o.

13 Dr. Sándor I. –D r. Szűcs Brigitta: Az ügyvéd felelősség biztosítása, in: HVG Orac,Bp 2001 p. 63

14 Földi A -Hamza G.: Római jog története és instrukciói, Nemzeti Tk.Kiadó, Bp.1996 p.424

ség. Ennek megfelelően el kell határolnunk egymástól a kötelezettséget, a kötelmet, (Schuld) felelősséget (Haftung)¹⁶

Jogi felelősség szempontjából egyértelműen el kell különítenünk az egyes jogágakban eltérő alapokon felépülő rendszereket. A legfontosabb különbség tétel a polgárjogi és a büntetőjogi felelősség különválasztása egymástól. A polgárjogi felelősség csak a modern korban vált el teljes mértékben a büntetőjogi felelősségtől, kapott teljesen eltérő jogi elbírálást.¹⁷

A két jogág közötti átjárhatóság a felelősség szempontjából továbbra is a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség, azaz a deliktuális felelősség jelent összekötő elemet. Az ügyvédi felelősség tekintetében meg kell említenünk a fegyelmi felelősséget is, ami a Magyar Ügyvédi Kamara köztisztviselési jellegéből adódó, az ügyvédekre vonatkozó előírások megszegése esetén alkalmazandó eljárási rendben kiszabható büntetéseket jelenti.¹⁸

1.2 Az ügyvédi felelősség általában

*Kétezerért vezetem peredet, Sextus, megegyeztünk:
mondd, mért küldesz hát ezret, a fél díjamat?
„Nem mondtál semmit” – szól sz -, és emiatt veszítettünk.”
Több is járna nekem, Sextus, a széken evett¹⁹.*

Ha a jogi eljárás nem teljes mértékben kielégítő, s ennek oka visszavezethető arra, hogy valaki valamint nem megfelelően végzett, úgy az ebből eredő károkért való felelősség áthárítható kell, hogy legyen. Ezzel együtt jár az a jelenség, hogy az ügyvédek aggódni kezdenek. Ennek elsősorban az az oka, hogy az ügyvédi tevékenység során keletkező károk tekintetében az elmúlt időszakban az ügyvédi tevékenység minőségével szemben támasztott igények fokozódtak, az ügyvédek egyre nagyobb perértékű ügyekkel foglalkoznak, a jogszabályi háttér egyre inkább összetett és változóvá vált, ennek megfelelően az ügyvédi tevékenység fokozott gondosság mellett is rejthet magában olyan jellegű eseményeket, amelyek folytán az ügyvéd felelőssége felmerülhet. Ennek a két tényezőnek az eredménye az, hogy az elmúlt időszakban nemzetközi tendenciaként értékelhetjük az ügyfelek kártérítési pereit, az eljáró ügyvéd hibái, az eljáró ügyvéd által elkövetett műhibák, illetve károkozások tekintetében²⁰.

15 Dr. Sándor Dr. Szűcs Brigitta Id. mű. p. 70.

16 Dr. Sándor I. – Dr. Szűcs B.: Id. mű.p. 70.

17 Eörsy Gy.: Kártérítés jogellenes magatartásért, KJK,Bp. 1958, p.20.

18 Dr. Sándor I. – Dr. Szűcs B.: Id. mű.p. 70.

19 Martialis Válogatott Epigrammák, Magyar Rigoklub, Bp. 2001 p.179.

Az Amerikai Egyesült Államokban az elmúlt 15 év során évente 19%-kal nő azoknak az ügyeknek a száma, ahol kártérítési pert indítanak az ügyvédekkel szemben.

Magyarországon az ügyvédi anyagi felelősséget az Ütv. 10.§ (1) bekezdése deklarálja, amely értelmében az ügyvéd a tevékenysége körében okozott kár megtérítéséért a Polgári Törvénykönyv szerint felel. Ennek megfelelően az ügyvédi felelősség szempontjából a Ptk. 318.§.(1) bekezdését kell irányadónak tekintenünk, amely szerint a szerzőszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés mérséklésének – ha a jogszabály kivételt nem tesz – nincs helye.

1. 2.1 A polgári jogi felelősség

Grosschmid Béni szerint a felelősség a kötelelem egyszerű szinonimája, a kötelelem és felelősség között nem tesz különbséget²¹.

Szerinte a felelősség az egyik értelmezésben nem más, mint maga a fennálló kötelezettség, tehát a kötelelem (propulzív felelősség). A másik értelemben a felelősség azt jelenti, hogy valaki meghatározott „kötelezettségbe sodródik,”

Egyúttal a vétkességi alapú felelősséget helyezi középpontba, csak kivételesen van lehetőség a felelősség objektívizálására. Eörsi Gyula szerint²² a felelősség „általános elvontságában olyan magatartás, illetőleg eredmény megelőzésére irányul, vagy másképpen kifejezve: azt az egyes esetekben olyan magatartás váltja ki, amit az adott társadalmi osztály helytelenít, mert az a termelési viszonyokban gyökerező érdekeibe-életmódjába, szokásaiba, szemléletébe ütközik. A polgári jogi felelősség legáltalánosabb fogalma szerint felróható kötelezettségszegésért való helytállást jelent.”²³

1.2.2 A polgári jogi felelősség rendszere

Két alapvető kárfelelősségi jogviszony létezik a szerződésszegési (kontraktuális) és szerződésen kívüli (deliktuális) kártérítési felelősségi jogviszony. A kontraktuális felelősség esetén a felek között van egy szerződéses kapcsolat és valamelyik fél ezt a szerződést megszegve kárt okoz partnerének. A deliktuális kártérítési felelősség esetén nincs a felek között szerződéses kapcsolat, hanem maga a jogellenes károkozás, mint civiljogi deliktum fogja a kártérítési felelősséget feltámasztani. A két felelősségi alak-

20 Dr. Sándor I. –Dr. Szűcs B.: Id. mű. p.83.

21 Dr. Sándor I. – Dr. Szűcs B.: Id. mű.p. 71.

22 Eörsi Gyula: Kártérítés jogellenes magatartásért KJK,Bp.1958 p.22

zatnak a kapcsolódását az úgynevezett híd szabály (dogmatikai híd) Ptk. 318. §. teremti meg.

E rendelkezés kimondja, hogy a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségnél még rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények alapján sem lehet a kár egy részének megtérítése alól mentesíteni a károkozót. Minden más tekintetben a kártérítési szabályok azonosak.

A kártérítési felelősségi jogunkban egy egységes felelősségi skálát találunk, és különböző felelősségi alakzatok különíthetők el:

A rendes felelősség szabálya [Ptk 339. §]:

„Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentесül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.” A kártérítési felelősségnek alapvetően három feltétele van (a negyedik feltételt vélelmezzük).

1. Jogellenes magatartás
2. Kár
3. Az ok-okozati összefüggés a jogellenes magatartás és a kár között.
4. Felróhatóság

Eörsi Gyula által meghonosított elmélet alapján a magánjogi felelősség a felróhatóságon alapul. Ez az álláspont azonban pontosítást igényel. Jelesül ha a felelősségnek a

felelősség	vétkességi felelősség	kárt. Felelősség	felelősség
Ptk. 581.§.(1)	Ptk.339.§.	Ptk. 345.§.	Ptk. 523.§.(1)

fenti három feltétele megvan, vagyis valaki jogellenesen kárt okozott valakinek és kár keletkezett és a kettő között okozati összefüggés volt, akkor azt mondjuk, hogy köteles ezt a kár megtéríteni. Viszont mentесül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az, az adott helyzetben általában elvárható volt. Tehát ki lesz felelős? Igazából az, aki nem tudja magát sikeresen kimenteni. A felelősség alapja tehát nem abban van, hogy a felróhatóságot feltétlenül megköveteljük, hanem abban, hogy vélelmezzük annak a személynek a vétkességét, a felróhatóságát, aki másnak jogellenesen kárt okozott. E vélelemmel szemben van helye ellenbizonyításnak. Azaz, ha a károkozó bizonyítani tudja, hogy vétkes volt, ki tudja magát azzal menteni, hogy az adott helyzetben

általában elvárható volt magatartása, akkor nem kell megtérítenie a kárt, mert a felelősségnek az lett volna az alapja, hogy a bizonyítás, vagyis a kimentés sikertelen volt. A magyar kártérítési jog tehát, kimentő felelősségi rendszerű ügynevezett, *ex culpatios*, kimentő felelősségi rendszer.

Tehát Grosschmid Béni nyomán mondható: „, hogy a kártérítési pernek is, miként a tulajdoni pernek mindig az a bajnoka, aki sikeresen bizonyít.”

A polgári jog abból indul ki, hogy minden károkozás jogellenes. Azonban a törvény négy, jogellenességet kizáró körülményt nevez meg:

1. szükséghelyzetben okozott kár túrésének a kötelezettsége, [Ptk.107§.(1)]
2. jogos védelmi helyzetben való károkozás, [Ptk. 343.§.]
3. károsult beleegyezése, [Ptk. 342.§. (2)]
4. valamely jog gyakorlása. [Ptk. 177.§. (1)]

1. jogellenesség

A károkozó magatartás lehet aktív és passzív magatartás egyaránt.²⁴ Lábady T. szerint: „, jogellenes magatartások azok az emberi magatartások, melyek a jog parancsába ütköznek²⁵.

A jogellenes magatartások a tárgyi jognak és a jogrendező tényeknek meg nem felelő, az ezekkel teremtett cselekvések: *delictumok*, kötelemszegések, mulasztások, stb... A jogellenes magatartásoknak nincs mindig és feltétlenül a magánjogi jogviszonyok körébe eső következménye.

Ilyen magánjogi következmény csak akkor áll be, ha az más személynek valamely a jog által védett érdekállását sérti. A magatartás jogellenes minősége, értékelése objektív, tehát a magatartás tanúsítójának akaratától és tudatától függetlenül minősül a jogi norma alapján a magatartás jogellenesnek.

2. Károkozás

A kár vagyoni, vagy nem vagyoni érdeksérelem, hátrány.

A vagyoni kár és kártérítés mindig vagyoni érdeksérelemre vonatkozik.

A nem vagyoni kártérítés intézménye a személyiségi jogok megsértésének általános polgári jogi szankciója.

Eörsi Gyula a jogellenesség fennállásának két kritériumát határozza meg, így „, a polgári jogi felelősség területén csak az a magatartás minősül jogellenesnek, amely a tárgyi jog megsértésével egyben valakinek alanyi jogát is sérti. Ez következik a polgári jogi felelősség tipikus szankciójának, a kártérítésnek a reparatív jellegéből. Reparációt csak az kaphat, akinek alanyi jogai sérelmet szenvedtek. Másrészt szükséges az is, hogy károsodásra vezessen a magatartás²⁶

3. Ok-okozati összefüggés a jogellenes magatartás és a kár között.²⁷

24 Dr. Lábady T.: Id. mű. p.300

25 Dr. Lábady T.: A magyar magánjog általános „r” Dialóg Campus Kiadó, Bp.-Pécs 2002. p.300

„a kártérítési jog alapvetően a bíraskodás problémája”

Grosschmid minden bizonnyal az okozati összefüggés megállapításának nehézségeire gondolt elsősorban, amikor ezen megállapítását megfogalmazta.

Az ok okozati összefüggés bizonyítása nagyon nehéz. Cél a jogilag releváns ok megállapítása. A lényegest a lényegtelenről elválasztani egy tényállással kapcsolatosan az egyik legnehezebb jogász feladat.

Kiszűrni azt, hogy mi az ami mellőzhető, és mi az ami a kár bekövetkezéséhez okszerűen vezetett, ez nagyon nehéz, egy bonyolult kártérítési perben.

A kárt előidéző jogilag releváns ok azt jelenti, hogy megtaláljuk –közvetlenül mi a tényleges adequat ok, ami a kár bekövetkezése szempontjából jogilag releváns.

4. Felróhatóság

A felróhatóság²⁸ alapvetően társadalmi értékelés arról, hogy a károkozó magatartás típusa olyan, hogy a felelősségi szankció más tényezőkkel való kölcsönhatásában alkalmas lehet az e magatartás-típus elleni védekezésre. Kártérítésre²⁹ csak akkor kerülhet sor, ha a jogellenes magatartás egyben fel is róható. A kártérítés általános szabályai alapján ez vétkességet jelent. A vétkesség szubjektív kategória, egy bizonyos pszichikai viszonyulás a jogellenes magatartáshoz a jogsértő részéről. Szándékosság esetén a cselekvő személy akarata a jogellenes eredmény bekövetkezésére irányul. Gondatlanság esetén a cselekvő személy nem látja előre cselekménye következményeit, vagy nem törődik azok esetleges bekövetkeztével, mivel elmulasztja a tőle elvárható figyelmet és gondosságot. Súlyosan gondatlan a személy magatartása, amennyiben a gondosságnak olyan feltűnő elhanyagolása állapítható meg, amely már egészen közel áll a szándékossághoz.

Általában véve a súlyosan gondatlan magatartásokat már a felelőtlenység, az esetleges hátrányos következményekkel kapcsolatos nagyfokú közömbösség jellemzi. A vétkességen alapuló felelősséget szubjektív felelősségnek is szokás nevezni, szemben az objektív felelősséggel, amit a különleges védekezés elmulasztása alapoz meg.

A Polgári Törvénykönyvben a vétkességen alapuló felelősség az általános, ehhez képest különböztet a Ptk. a felelősség egyes esetei között.

Ha a fentiekben részletezett felelősségi feltételek megvannak, akkor meg kell téríteni a kárt. Ez alól van egy kivétel, amit a Ptk. 339. §. (1) bekezdés 2 fordulata mond ki: „mentesül a felelősség alól, aki bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.” Az adott helyzetben általában elvárható magatartás mindig konk-

26 Eörsi Gy: Polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve, KJK, Bp. 1966. p.107

27 Dr. Nochta T. – Dr. Nemessányi Z. – Dr. Kovács B. Id. mű. p.148 -149.

28 Eörsy Gy.: Kötelmi jog -Általános rész, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 2002 p.272 .

29 Nagy É.– Pecze D.: Polgári jog II. Dialóg-Campus Kiadó, Bp.-Pécs 2004 p.14-15.

rét tényálláshoz kötött vizsgálat metszetében értékelhető. Mindig az adott helyzetre vetítünk rá egy általános elvárhatósági mércét.

Az ókorban a rómaiaknál azt mondták, hogy az az általános elvárhatósági mérce, amit a jó családapa a magatartásával közvetít, ami a gondossága szerint elvárható. Ha ezt a mércét valaki megütötte nem kellett kártérítést fizetnie. („bonus et diligens pater familias”) gondossága. A középkorban a jó kereskedő, gondos üzletember mércéje, amit az üzleti élet alakított ki. Ha valaki bizonyítja, hogy gondos üzletember, gondosan járt el az ügyeivel kapcsolatban, akkor nem volt vétkes. A kapitalista fejlődés során például a kereskedelmi és társasági jogban a vezető tisztségviselőnek, úgy kell eljárnia, hogy a társaság érdekeinek elsődlegességét biztosítsa, fokozott gondossággal.

Az az ügyvezető, aki ezt a mércét nem üti meg, annak kártérítési felelőssége lesz. Egyre inkább fokozott gondosság és fokozott felelősség van a társasági jogban is. Mai korunkban piaci viszonyok között a vétkességi felelősség denaturalódott, objektivizálódott.

A vétkesség azt jelenti, hogy valaki nem úgy jár el, ahogy az, az adott helyzetben elvárható, tehát az a személy lesz vétkes, annak a magatartása lesz felróható, aki nem úgy járt el, ahogy az adott helyzet általában elvárható. A joggyakorlat bizonyítja, hogy a Ptk. 339.§-a lényegében objektív mércét jelent, mert a mentesüléshez, azt kell bizonyítani, hogy a károkozó számára elháríthatatlan volt a kár.³⁰ A polgári jogban nincs vétekarányos kártérítési felelősségi elv, azaz teljesen mindegy, hogy szándékosan, vagy gondatlanul okozták-e a kárt. A szankció nem a vétkesség fokától függ, hanem az elszennvedett kártól. Eörsi Gyula szerint nem egy általános zsinórmérték keletkezik, hanem minden károkozásnál meg kell vizsgálni, hogy az adott helyzetben mit lehetett elvárni a károkozótól, tehát a károkozóéhoz hasonló helyzetben lévő jogalanyoktól megkívánt magatartást írja elő.

Mást lehet elvárni a szakemberektől, és mást a laikusoktól. Orvosokkal, ügyvédekkel szemben foglalkozásuk speciális követelményeket támaszt.

A lényeg, hogy a polgári jog a jogsértésért való reparációs felelősség körében a vétkességet:

- nem a jogsértő egyedi személyes tulajdonságai szerint,
- nem egy minden jogalanyra egyformán kötelező teljesen általános és elvont zsinórmérték szerint,
- hanem tipizálás útján, az illető konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján, filozófiailag nem az egyedi és nem az általános, hanem a különös síkján ítéli meg.

30 Eörsi Gyula: Id. mű, 2002 p.278.

1.2.3 Az ügyvéd fegyelmi, büntetőjogi és polgári jogi felelőssége

Az Ütv. 37.§-a alapján fegyelmi vétséget követ el az az ügyvéd, aki az ügyvédi tevékenység gyakorlásából eredő jogszabályban, illetve az etikai szabályzatban meghatározott kötelességét vétkesen megszegi, vagy akinek az ügyvédi tevékenységen kívüli vétkes magatartása az ügyvédi kar tekintélyét csorbítja³¹.

Az ügyvéd fegyelmi vétsége és ez által fegyelmi felelősségének fennállása ennek megfelelően jogszabálysértésben vagy etikai szabálysértésben jelentkezhet, még hozzá ezeknél is vétkességi alapon, illetve olyan magatartás tanúsításával, amely az ügyvédi kar tekintélyét csorbítja.

Az Ütv. 37.§-a alapján fegyelmi vétséget követ el az az ügyvéd

1. 'aki az ügyvédi tevékenység gyakorlásából eredő, jogszabályban, illetve etikai szabályzatban meghatározott kötelességét vétkesen megszegi, vagy
2. akinek az ügyvédi tevékenységen kívüli vétkes magatartása az ügyvédi kar tekintélyét csorbítja.

A második bekezdésben körülírt esetkör megvalósítása esetén egyértelmű, hogy az ügyvéd szakmai felelőssége nem merülhet fel, hiszen nem ügyvédi hivatás körében tanúsított magatartásról van szó. Ezzel szemben az első bekezdésben körülírt tényállást kimerítő cselekmény magában foglalja annak lehetőségét, hogy az eljáró ügyvéd fegyelmi, büntetőjogi, és polgári jogi felelőssége is fennálljon.

A fegyelmi ügyekben az ügyvédi kamara, mint köztestület szervei járnak el. Büntetésként fegyelmi ügyekben megrovásra, pénzbírságra illetve a kamarából való kizárásra van lehetőség.

Az Ütv. 10.§ (1) bekezdése alapján az ügyvéd a tevékenysége körében okozott kár megtérítéséért a Ptk. szerint felel.

Összevetve a fegyelmi vétség és az anyagi felelősség szabályait a következőket vonhatjuk le:

3. A fegyelmi vétség esetén vétkességi alapon felel az ügyvéd, míg az anyagi felelősség tekintetében önmagában a megbízóval történt szerződészegés elegendő lehet az ügyvéd felelősségének megállapításához, illetve a harmadik személynek okozott kár sem jelenti objektíve a vétkesség bizonyítását.

Ennek megfelelően tehát az ügyvédi polgári jogi, anyagi jogi felelősség akkor fennállhat, ha az ügyvéd fegyelmi vétséget nem követett el, abban az esetben, ha az ügyvéd és megbízója közötti megbízási szerződés olyan többletkötelezettséget rótt az ügyvédre, amely az Ütv. vagy az Etikai Kódex szerinti elveken túlmegy, azokat meghaladja, így szerződéses kötelezettség megszegése nem jelenti jogszabályi, vagy Eti-

31 Dr. Sándor I. és Dr. Szűcs B.: Id. mű. p. 103.

kai Kódexbeli előírás megsértését. Önmagában ugyanis a szerződésszegés nem tekinthető olyan cselekménynek, amely az Ütv. 37. a) pontját egyértelműen ipso iure kimerítené, vagyis az ügyvédi tevékenység szabályait vétkesen megszegő magatartásként nem lehet kezelni.

b) Abban az esetben, ha az ügyvéd olyan szerződéses kötelezettségét sérti meg, amely egyúttal ügyvédi tevékenység gyakorlására irányadó jogszabály, vagy az etikai szabályzatban meghatározott kötelezettség megszegését is jelenti, akkor vizsgálni kell azt, hogy ez a kötelezettségszegés vétkesen történt-e, vagy sem.

A Ptk 318.§-a és 339.§-a által meghatározott kártérítési szabályok figyelembevételével ilyen esetben azt kell vizsgálni, hogy szerződésszegés történt-e, illetve azt, hogy mentesülhet-e a felelősség alól az ügyben eljáró ügyvéd, vagyis az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsította-e.

Ennek megfelelően a fegyelmi vétség megállapítása során a vétkességet kell bizonyítani, és nyilvánvalóan a fegyelmi bizottságnak kell ezt bizonyítania, míg a polgári jogi felelősség esetében az ügyvédnek van expulzációra, vagyis vétkességének kimentésére lehetősége. Tehát amennyiben az ügyvéd jogellenesen járt el, jogszabályt sértve járt el, úgy mind fegyelmi felelőssége, mind pedig polgári anyagi jogi felelőssége fennáll, ha az okozatosság is bizonyítást nyer. Amennyiben az ügyvéd az etikai szabályzatban előírtakat megsértve jár el, ez nem feltétlenül alapozza meg a polgári jogi felelősségét is.

c) Abban az esetben, ha az ügyvéd jogszabályban előírt kötelezettségét akként sérti meg, hogy egyúttal a Btk. valamely törvényi tényállását is kimeríti cselekménye, úgy mindhárom fokozat fennállhat, mind a fegyelmi vétség, mind a polgári anyagi jogi felelősség és kártérítési kötelezettség, mind pedig a büntetőjogi szankciók kilátásba helyezése. Büntetőjogi felelősség fennállása esetén a fegyelmi felelősség egyértelműen megállapítható, függetlenül attól, hogy az ügyvédi tevékenységgel kerül-e elkövetésre.

Ennek oka az, hogy az Ütv. 37.§ a)-b) pontjai mind az ügyvédi tevékenység, mind az azon kívüli vétkes magatartásra kiterjednek. Önmagában ugyanakkor a büntetőjogi felelősség fennállása nem hordozza magában automatikusan a polgári jogi felelősség megállapítását is. Ehhez ugyanis az is szükséges, hogy a károkozás tekintetében meglévő jogellenesség mellett az okozatosság is bizonyítást nyerjen, vagyis a bűncselekményből eredjen a károsult kára. (Ha pl. az ügyvéd hamis bizonyítékot készít és nyújt be peres eljárásban, és ezért ellene büntetőeljárást kezdeményeznek, de a polgári pert ügyfele jogalap hiányában veszíti el, úgy nem áll fenn okozatosság az ügyvéd jogellenes magatartása és az ügyfelének a per elvesztéséből származó kára között.)

1.2.4 Az ügyvédek által okozott kár

A Ptk. 339.§-a szabályozza a kártérítés általános szabályait. Ennek első bekezdése akként rendelkezik, hogy aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható.

A kártérítési szabályok körében ismertetett jogellenesség objektív kategória, és legtágabb értelemben jogszabállyal ellentétes magatartást takar. Ez az ügyvédi felelősség tekintetében jelenti tehát egyrészt az Ügyvédi törvényben, illetve az Ügyvédi Etikai Kódexben, valamint egyéb, az ügyvédek eljárására vonatkozó jogszabályokban meghatározott kötelezettségek megsértését, továbbá jelentheti az adott ügyféllel megkötött szerződésben foglalt szerinti, az előzőekben felsorolt jogszabályi kötelezettségeken túlmenő, azokhoz képest többletkötelezettséget jelentő rendelkezések megsértését is.

A Magyar Ügyvédi Kamara belső szabályzatai – melyek ugyan nem jogszabályok – megsértése is alapot ad a jogellenesség megállapításához, hiszen ezeknek, a szabályoknak a rendelkezései az Ütv. előírásaiból kerültek levezetésre, így végső soron az adott szabályzatban foglaltak megsértése az Ütv. előírásainak megsértését jelentik. Az ügyvédi felelősség megállapításához nélkülözhetetlen az, hogy az ügyfelet kár érje.

A kár jelentkezhethet ténylegesen felmerülő vagyonszökkenésben (damnum emergens), illetve elmaradt haszonban (lucrum cessans).

A harmadik fontos elem az okozatosság kérdésköre. Ennek megfelelően a károkozó jogellenes magatartása, illetve a károsultnál bekövetkezett kár között okozatiságnak kell fennállnia.

A Ptk. 339.§ (1) bekezdésének az a kitétele, miszerint mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, az exkulpációs rendszer magyarországi alkalmazását jelenti. Ennek következtében, míg az előző három feltételt a károsultnak kell bizonyítania, a felelőség szempontjából annak kimentésére a károkozónak van lehetősége.

A magyar Ptk. – e tekintetében az „adott helyzetben általában elvárható” felelőségi zsinórmértékkel operál. Ezen kitételben az általában megjelölés arra utal, hogy az adott tevékenységet folytató személyek tekintetében a társadalmilag megítélhető magatartások sorában egy objektív zsinórmérték kerül kialakításra, amely a jogi felelőség alapját képezi.

Az „adott helyzetben” kitétel, hogy az objektív megközelítést relativizálja, tekintettel arra, hogy nem csak az adott tevékenységet folytatók szempontjából általában elvárható gondosságot vizsgálja, hanem figyelembe veszi a konkrét károkozás során felmerülő, eseti körülményeket is. Itt jelentkezik tehát élesen az ügyvédi kötelezettségek körében írtak szerinti, az ügyvédi tevékenység folytatása szempontjából meghatározott törvényi és etikai előírások betartása.

Az ügyvéd felelősségének kimentése szempontjából, ezeknek, az előírásoknak való megfelelő eljárás adhat lehetőséget kimentésre, hiszen az ügyvédi tevékenység elsősorban gondossági kötelem. Ez egyben részbeni visszacsatolást jelent a jogellenességhez, mivel az ügyvéd az ügyben tanúsított gondosságát leginkább azzal tudja bizonyítani, hogy az Ütv., illetve a MÜK által előírt szabályok betartásával, az azokhoz kapcsolódó gondosság tanúsításával járt el.

A Ptk. 340.§ (1) bekezdése értelmében a károsult a kár elhárítása, illetőleg csökkenése érdekében úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származik, hogy a károsult e kötelezettségének nem tett eleget. Ez a károsult kárenyhítési kötelezettségét fogalmazza meg, és gyakorlatilag a károsult terhére esik mindazok mulasztása, akiknek magatartásáért a károsult felelős.

Ebből eredően amennyiben a károkozó ügyvédi felelőssége felmerül, de ugyanakkor e tekintetben lehetőség van arra, hogy a kár elhárításában a károsult közreműködjön, ebben az esetben az ügyvéd felelőssége csak arra a kárra terjedhet ki, amely tekintetében ügyfele nem volt hajlandó a szükséges kárenyhítés elérése érdekében elengedhetetlen lépéseket megtenni.

2. Az ügyvédi felelősség – az ingatlanok adásvételének néhány esetében

A rendszerváltást követő tömeges lakásprivatizációval szélesre tárult az ingatlanpiac, mely lehetőségeire a bűnelkövetők is felfigyeltek. Az elmúlt évtized változásai következtében a szegényebb háztartások zöme súlyosan eladósodott, kiszolgáltatottá vált, egyetlen értékük az ingatlanuk maradt. Ezt a helyzetet, illetve a jogi és intézményi környezetben rejlő hiányosságokat a bűnelkövetők eredményesen kihasználták³².

2.1 Az ingatlancsalások elkövetésének tipikus formái

Az ingatlanokkal kapcsolatos visszaélések alapvetően a következő magatartásformák köré csoportosíthatók:

- akarathibás ügyek: – az elkövetők a sértetteket megtévesztéssel, fenyegetéssel, ill. kényszerrel ingatlanuk értékesítésére bírják rá / általában jóval a piaci értéke alatt/
- cselekvőképtelen, ill. korlátozottan cselekvőképes személyekkel kötnek adásvételi szerződést
- számos esetben kedvezőnek látszó lakáscserét ajánlottak fel, előleget fizettek, majd aláírták a szerződést és a vételár átvételéről szóló igazolást, noha a vételárat nem fizették meg

- áleladók csalásai
- palástolt kölcsönügyletek: -a hitelt felvenni kívánó személlyel színlelt adásvételi szerződést köt a hitelező az ingatlan jelzáloggal való megterhelése helyett.

2. 2 Az okiratok jelentősége

Az ingatlancsalások bizalmatlanságot keltenek az alkotmányos jogrenddel szemben, ezért leküzdésük a társadalom alapvető érdeke. Ebből a célból szigorodtak meg az ingatlanok adásvételének feltételei is.

Ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas adásvételi szerződéshez már közjegyző, vagy ügyvéd ellenjegyzésére van szükség³³.

Az ügyvédi és közjegyzői részvétel célja a közbizalom erősítése³⁴. A közbizalom azt fejezi ki, hogy az egyes állampolgárok személyi körülményei, és jogi helyzete, továbbá a jogi személyek működésének szabályszerűsége tekintetében kétségek nem állnak fenn. A társadalmi érintkezés is a közbizalmon nyugszik. A technikai és a civilizációs fejlődés megbontotta a közvetlen, személyes kapcsolatokon nyugvó érintkezési formát és a társadalmi érintkezési mód egyre inkább dolgok által közvetített, látszólag az emberektől függetlenné vált kapcsolatokban jelentkezett. A közvetlen személyes viszonyok megszűnésének további társadalmi következménye az volt, hogy valamenyi tényt bizonyítani kellett. A dolgok funkciója most már nemcsak az emberi viszonyok megtestesítése, hanem bizonyítása is. A társadalmi viszonyok legáltalánosabb tárgyi megtestesítői és bizonyítói az okiratok. Az okiratok olyan dolgok, melyekben bizonyos gondolat kifejezésre általában használni szokott jegyek alakjában, a múltban történt, vagy az okirat kiállításakor végbemenő tényeket tanúsítanak³⁵. A normális társadalmi lét alapvető követelménye, hogy az okiratok valódiságában az állampolgárok megbízzanak, és valódinak fogadják el azok tartalmát is. A közbizalom egyaránt fűződik mind az okiratok valódiságához, mind pedig azok valósághű tartalmához. A hamis okirat veszélyezteti mind a közélet, mind a magánélet szabályos menetét, társadalmi nyugtalanságot idéz elő. Az okirat olyan irat, mely jog, vagy kötelezettség fennállását, változását vagy megszűnését, illetve jelentős tény megtörténtét bizonyítja. A magyar jogirodalom az okiratot olyan szemletárgynak nevezi, amely emberi gondolat-kifejezést tartalmaz³⁶. Az okirat a legmegbízhatóbb bizonyítási eszköz. A Pp. 193. § kimondja, hogy olyan tényállásra vonatkozóan, mely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.³⁷ Jogos tehát Magyary Géza azon kijelentése, mely szerint „az okiratot tanúnak, mégpedig holt tanúnak nevezhetjük, amely azonban sokkal maradandó-

32 Dr. Póczik Szilveszter – Dr. Nagy László Tibor: Kutatási zárójelentés, OKI

33 1997. évi CXLI törv. az ingatlan-nyilvántartásról [32. §]

34 Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály : Magyar Büntetőjog Különös rész. Osiris Kiadó, Bp. p.341.

dóbb és sokszor megbízhatóbban tanúskodik múlt tényekről”.³⁸ Nem véletlen tehát, hogy az ingatlanokhoz kapcsolódó okiratszerkesztések és ellenjegyzések feltételei megszigorodtak. Történt ez annak reményében, hogy a megfelelő elméleti tudással és gyakorlati képességgel rendelkező ügyvédek, ill. közjegyzők, hatékony őrei lesznek az okiratba bejegyzésre kerülő tényeknek, adatoknak.

Így sok esetben a megfelelő ügyvédi közbenjárásnak volt köszönhető, hogy bizonyos tervezett bűncselekmények nem lépték át a kísérleti stádium küszöbét. Szomorú azonban az a tény, hogy számos feljelentés érkezett a kamarákhoz hanyag és gondatlan okiratszerkesztés miatt.

A Magyar Ügyvédek Biztosító és Segélyező Egyesülete, egy 1999. évi közgyűlés alkalmával néhány jogesetet ismertetve, tanulságot akart szolgáltatni, hogy a kárveszély, némi odafigyeléssel szinte valamennyi esetben elhárítható lett volna³⁹.

Például:

4. számos esetben készültek olyan ingatlanra vonatkozó adásvételi szerződések, ahol az ügyvéd:
5. az ingatlan-nyilvántartást nem tekintette meg,
6. nem követelte tulajdoni lap beszerzését,
7. ill. a beszerzett tulajdoni lap adatait figyelmen kívül hagyta,
8. az ügyvéd az adásvételi szerződés készítésekor figyelmen kívül hagyta, az ingatlanra bejegyzett végrehajtási jogot.
9. az ügyvéd vételi jogot kötött ki olyan ingatlanra, melynél a jog átruházója nem volt azonos az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett tulajdonossal.

A Budapesti Ügyvédi Kamara Elnöke szerint az okiratszerkesztésekkel, ellenjegyzésekkel kapcsolatban a minden tanulság levonására alkalmas eseteket megfelelően publikálni kell, hiszen néhány felelőtlen ügyvéd munkája az egész ügyvédi kar reputációját lerombolhatja.

A továbbiak során szeretnék bemutatni néhány szomorú esetet, ahol a lakástulajdonosok annak ellenére az utcára kerültek, hogy az adásvétel folyamatát végig ügyvédek bonyolították; és megpróbálok rámutatni arra, hogy melyek lehettek volna azok a lépések, melyek megtételével az ügyvédek megakadályozhatták volna azt, hogy sok hiszékeny, jogilag képzetlen ember örökre elveszítse a számára egyetlen, biztonságot nyújtó, otthonát.

35 Dr. Magyary G. – Nizsalovszky E.: Magyar polgári perjog 3.kiad. Franklin Társulat Kiad.Bp.1924.p. 422-23.

36 Dr. Magyary G. – Nizsalovszky E.: Id. mű.p. 422-23 .

37 1952.évi III. tv a polgári perrendtartásról 193. §

38 Dr Magyary G. – Nizsalovszky E.:Id. mű.p.423 .

2.3 Esettanulmány

2.3.1 Előttemiség, vagy egyidejűség?

I.) Özv. K.G-né 73 éves nyugdíjas néni, aki egyedül nevelte két árván maradt unokáját, ma hajléktalan. Egy hónappal azelőtt, hogy hajléktalanná vált, két szobás, összkomfortos, saját tulajdonú lakásában élt. Egész életében arról álmódzott, hogy nagymamaként meleg, barátságos családi fészket tud majd nyújtani unokáinak. Gyermekkori álma azonban rémálommá vált.

2001 áprilisában úgy döntött, hogy vidéki házba költözik, ehhez azonban lakását értékesítenie kellett. Mivel ő az adásvétel lebonyolításához nem értett, a „vevővel” közösen felkerestek egy ügyvédet, aki a vételár egy százalékáért cserébe elvállalta az ügylet lebonyolítását és az ezzel járó feladatok teljesítését. Az idős néni, már-már látta maga előtt azt a képet, ahogy az unokáival a kandalló előtt üldögélve kortyolgatják a habos kakaót, amikor tragikus módon ellenérték nélkül elveszítette lakása feletti tulajdonjogát.

K.G-né elmondása szerint, az ügyvéd nem világosította őt fel az adásvételi szerződés tartalmáról, így az sem volt igaz, hogy ő a vételár átvételét elismerte. Az ügyvéd pusztán annyit kért tőle, hogy a szükséges formanyomtatványokat írja alá. Mióta hajléktalanná vált, többször próbálta elérni az ügyvédet, de csupán egyszer sikerült beszélnie vele. Szerinte egyedül a néni a hibás, mert olyan dokumentumot írt alá, amely tartalmát nem ismerte. A néni egy fillér nélkül maradt, de az ügyvéd persze megkapta a kialakított megbízási díjat.

Úgy gondolom, mindenkit megdöbbenetettek az olvasottak, már csak azért is, mert nem egyszer fordult elő ilyen eset, ami azt jelenti, hogy bárki könnyen hasonló szituációba kerülhet. A következőkben bemutatom a fent említett eset jogi hátterét, és választ keresek arra, hogy jogos-e az a differenciált eljárás, mely következtében némely esetben az ügyvédet felelősségre vonják, máskor pedig nem. Azt is megvizsgálom, hogy mik azok a törvényi kibúvók, melyek alapján ez a néhány hanyag és nemtörődöm ügyvéd elkerülheti felelősségre vonást.



a

Tényállás:

K.G-né Dr H.I. ügyvéd előtt adásvételi szerződést akart kötni. A szerződésben K.G-né kötelezettséget vállalt arra, hogy B.Mihályra hét millió forint vételár fejében, hatvan-két négyzetméteres lakóingatlanának tulajdonjogát átruházza. Az adásvételi szerződés alapján, K.G-né a vételár átvételét elismerte, ami azonban annak ellenére nem történt meg, hogy azt az ügyvéd is tanúsította. /Az ügyvéd későbbi kihallgatása során elismerte, hogy a pénz átadása az ő jelenlétében nem történt meg/

Szerződés tartalma /részlet/:

„K.G-né ingatlanának adás-vételére vonatkozóan a felek között kialakult hét millió forint vételár kifizetésére, a szerződés aláírásával egyidejűleg, egy összegben került sor, mely vételár átvételét az eladó a szerződés aláírásakor elismerte.”

Az ügyvéd ellen magánokirat hamisítás vádja miatt eljárást indítottak, az ügyészség azonban a következő indokokra hivatkozva elutasította azt.

Indoklás:

„Az adásvételi szerződés szövegében rögzített nyilatkozat, mely szerint: a vételár kifizetésére a szerződés aláírásával egyidejűleg egy összegben került sor, mely vételár átvételét az eladó a szerződés aláírásával elismerte, nem jelenti a vételár átadás-átvételének ügyvédi tanúsítását. Az egyidejűség nem azonos az előttemiséggel. Az egyidejűség azt jelenti, hogy a teljesítés időben egybeesik a szerződéskötéssel, az előttemiség jelentené azt, hogy az ügyvéd előtt történt a teljesítés”.

Az ügyészség indoklásából az következik, hogy az ügyvéd cselekedete sem polgári, sem büntetőjogi, sem pedig etikai szabályokat nem sért. Az indoklás azonban több szempontból is „sántít”.

Előttemiség-egyidejűség:

Ahhoz, hogy az ügyvéd felelősségét büntető, polgári és fegyelmi szempontok alapján is megvizsgálhassuk, tegyük világossá a két szó: előttemiség és egyidejűség jelentését a szerződés szövegének értelmében.

Az ügyészség különbség tétele jelen szövegkörnyezetben értelmetlen, mivel ha a szerződés aláírásával egyidejűleg történt a pénz átadása, ráadásul a szöveg még egy összegben való kifizetésről is tanúskodik, akkor az nem jelenthet mást, mint azt, hogy az ügyvéd szeme előtt történt a teljesítés, a szerződés aláírásakor.

A szerződés aláírása pedig csak az ügyvéd jelenlétében történhet, mivel a polgári eljárásjogi szabályok szerint, a magánokirat csak akkor rendelkezik teljes bizonyító erővel, ha az ügyvéd szabályszerű ellenjegyzésével bizonyítja, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előtte írta alá, vagy aláírását előtte saját kezű aláírásának ismerte el.⁴⁰

Az egyidejűség a szavak általános jelentése szerint a történés-kori pillanatra vonatkozik. Vizuálisan körülírva: eladó fogja a tollat a kezében, vevő pedig a kialakított vételárat. Vevő a vételárat átnyújtja az eladónak/amit ő az ügyvéd előtt megszámol/, eladó pedig aláírja az adásvételi szerződést. Az ügyvéd ez alatt mindvégig jelen van.

Az ügyész magyarázata, figyelembe véve Einstein elméletét, akkor lehetne érvényes, ha két különböző tér, idő és sebességbeli koordináta-rendszerben történt volna a szerződés aláírása.⁴¹

Albert Einstein szerint, – aki az idő relativitásával foglalkozott, csak akkor képzelhető el, hogy az egyidejűség nem egyidejűséget jelent, ha a két különböző koordináta rendszerben a sebesség és a tér koordinátái állandóak ugyanabban a koordináta rendszerben, de különbözőek egymástól a különböző koordináta-rendszerben. Ezen esetben a mért idő válik relatívvá, és az időnek kell különböznie a különböző koordináta rendszerekben. Mivel az eladó, a vevő és az ügyvéd ugyanazon íróasztalnál/„koordináta-rendszerben”/ ültek, az egyidejűség fogalma, szó szerint a történelmi időpontot – a szerződés aláírásának időpontját jelenti.

Összegezve tehát, ügyvéd azt foglalta okiratba, hogy a vételár kifizetésére a jelenlétében, és egy összegben került sor, ami azt jelenti, hogy olyan tényt állított, amely valótlán. Megszegte ezzel az okirati ellenjegyzés szabályait, miszerint az ügyvéd felel az okirat szakszerűségéért, tartalmi és alaki hitelességéért, ill. számos hivatásából eredő kötelezettségeit is.⁴²

Mielőtt az okirati ellenjegyzés lényegét áttekinteném, ejtenék még néhány szót az okirati bizonyítás és az aláírások jelentőségéről.

Okirati bizonyítás és az aláírás jelentősége

A modern jogfejlődés az írásbeli bizonyítékoknak kedvez, azok létesítését mozdítja elő: az okiratokhoz rendelt bizonyos előnyök révén arra ösztökél, hogy a jogügyletről okiratot állítsanak ki⁴³. A gyakorlatban számos alkalommal írásba foglalnak szerződéseket bonyolultságukra való tekintettel akkor is, ha erre nincs kifejezett jogszabályi előírás. Ezzel valójában a jogbiztonság erősödése érhető el, s a szakirodalom méltán hangsúlyozza az okiratszerkesztés preventív jogvédelmi és vitamegelőző szerepét, hiszen általuk sok peres eljárás elkerülhető. „Az írásbeli okirat célja, hogy általa kiállítójának bizonyos tényre vonatkozólag tapasztalata, emlékezete, vagy akaratának kijelentése maradandóvá tétessék.”⁴⁴

A per során bizonyítandó tények jellemzően múltbeliek, emiatt közvetlenül nem válnak a bíróság számára érzékelhetővé, így általában csak az ún. bizonyító tények segítségével következtethet a bizonyítandó tényre.⁴⁵ Okirat esetén a bizonyító tény az okirat tartalma, vagyis a rögzített nyilatkozat. Az okirat alaki, vagy más néven külső bizonyító ereje annak igazolására irányul, hogy a kiállító valóban megtette az okiratban foglalt nyilatkozatot. Az anyagi/belső bizonyító erő meghatározása során azt kell vizsgálnunk, hogy az okirat tartalma való-e, és van-e jelentősége a perben bizonyítandó tény szempontjából.⁴⁶ Az alaki bizonyító erő teljessége mellett is előfordulhat az anya-

40 1952.évi III. tv a polgári perrendtartásról 196.§(1)

41 Dr Gabor Szabo-Beverly Hills-i ügyvéd

gi bizonyító erő teljes hiánya. Ami az okirati nyilatkozatot teljessé teszi, az az aláírás. Arra utal, hogy a nyilatkozó a nyilatkozatot akarta és önként megtette.⁴⁷ Az aláírás egy akarati megnyilvánulás és az elfogadás jele is. J.Braun szerint, ami a gépnek a motor, az az aláírás a jogrend számára”⁴⁸

42 Hidasi és társai ügyvédi iroda, ww.hidasi.hu Hírlevél

43 Térfy Gy: A polgári perrendtartás törvénye és gyakorlata GrillK. Kiadó,Bp. 1927.p. 19.

44 Zlinszky Imre: Bizonyításelmélet a polgári peres eljárásban, Atheneum Bp. 1875. p. 329 p. 358 .

45 Farkas J.: Bizonyítás a polgári perben, KJK, Bp. 1956 p.163.

46 Farkas J: Id. mű 1976.p. 979.

47 Antalffy M.: Polgári perrendtartás 2.kötet KJK Pécs 1915 p.599 .

48 Dr. Harsági Viktória: Okirati Bizonyítás a modern polgári perben, HVG Orac Bp. 2005.p. 86.

Az aláírás fontosságát hangsúlyozzák a következő funkciók is:

- i. kötési funkció: az aláírás térben lezárja a szöveget, ezáltal kifejezésre jut, hogy a jognyilatkozatot megtették és a felette álló szöveg az aláíró akaratának megfelel
- ii. állandósági funkció: az írásba foglalási kötelezettség ahhoz vezet, hogy az aláírás és a szöveg fennmarad
- iii. azonosítási funkció: a kiállító azonosítását teszi lehetővé a sajátkezű aláírás
- iv. hitelesítési funkció: lehetővé válik, hogy a dokumentum fogadója megvizsgálhassa az aláírás valóságát
- v. bizonyítási funkció: könnyebbé válik a bizonyítás a jogügylet tartalmát illetően
- vi. figyelmeztetési funkció: az ügylet jelentőségére figyelmeztetve az elhamarkodott ügyletkötésektől való megóvást eredményezheti az aláírás.

Azt gondolom, ez a rövid leírás elegendő volt ahhoz, hogy belássuk milyen fontos a mai világban az, hogy az okirat pontos, valóságghű és szakszerű legyen. Ebből az okból kifolyólag vált egyre több jogi területen kötelezővé az, hogy okiratszerkesztés és az aláírás folyamata, jogászok által ellenőrzött legyen.

Okirati ellenjegyzés lényege:

Okirati ellenjegyzés⁴⁹: [Ütv.27§(1).]:”Az okirat ellenjegyzésével az ügyvéd bizonyítja, hogy

10. az okirat a felek kinyilvánított akaratának és a jogszabályoknak megfelel, és
11. az okiratban megjelölt fél az iratot előtte, vagy helyettese[23.§ (5)]előtt írta alá, illetőleg aláírását előtte vagy helyettese előtt saját kezű aláírásának ismerte el, illetve a minősített elektronikus aláírásával tett ellenjegyzéssel pedig azt, hogy a kiállító minősített elektronikus aláírásával aláírt elektronikus okirat tartalma az ügyvéd által készített elektronikus okirattal megegyezik.

(3) Az ügyvéd csak olyan okiratot láthat el ellenjegyzéssel, amely a saját, vagy az irodája közreműködésével jött létre. „

Az okirati ellenjegyzés szabályozása széleskörű vitát váltott ki.⁵⁰ Az 1998. január 01-én hatályba lépő módosító rendelkezés által a teljes bizonyítóerejű magánokirat szükséges és elégséges kellékei közé bekerül az ügyvédi, illetve jogtanácsosi ellenjegyzés.

A Pp. 3 kritériumot határozott meg az ügyvéd általi okirati ellenjegyzés kapcsán:

- 1.) Az ügyvéd az általa készített okiratot láthatja el ellenjegyzéssel.
- 2.) Az ellenjegyzés azt bizonyítja, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot az ügyvéd előtt írta alá, illetve aláírását sajátkezű aláírásnak ismerte el.
- 3.) Az ügyvéd által ellenjegyezett okirat teljes bizonyítóerejű magánokiratnak minősül.

49 1998. évi XI. Ütv. 27. §.

50 Igazságügyi Szervek Működése – HVG-ORAC– Bp. 2001.p. 124.

Az okirati ellenjegyzés rendelkezésének megalkotásánál figyelembe kellett venni az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. CXLI. tv. rendelkezéseit is.

Inyvtv.32.§.(3) „A tulajdonjog, haszonélvezeti jog, a használat joga, a szolgalmi jog, vételi jog, jelzálogjog keletkezésére, módosulására, illetve megszűnésére vonatkozó bejegyzésnek közokirat, ügyvéd által ellenjegyzett magánokirat alapján van helye. Ellenjegyzésként a jogtanácsos ellenjegyzését is el kell fogadni, ha a szerződő felek valamelyike jogtanácsos által képviselt szervezet. Nem alkalmas bejegyzésre az olyan okirat, amelyen a készítő és ellenjegyző ügyvéd, illetőleg a közokiratba foglalt közjegyző szerződő félként van feltüntetve.

(4) Az ellenjegyzéssel ellátott magánokirat bejegyzés alapjául akkor fogadható el, ha az tartalmazza az ellenjegyző személy nevét, aláírását, irodájának székhelyét, az ellenjegyzés időpontját, és az „ellenjegyzem” megjelölést. Az ügyvéd által teljesített ellenjegyzés érvényességének további feltétele a szárazbélyegző lenyomata.”

Az ingatlan-nyilvántartásra vonatkozó törvény tehát a bejegyzés alapjául szolgáló okiratok sorában egymás mellé helyezi a közokiratot, az ügyvéd által ellenjegyzett magánokiratot, valamint azt a magánokiratot, melyen a szerződő felek név aláírásának valódiságát közjegyző tanúsítja.

Az ügyvéd által ellenjegyzett okiratnak meg kell felelnie a Pp. szabályainak és az ingatlan-nyilvántartás idevágó rendelkezéseinek is. Ezek tükrében készült el az okirati ellenjegyzés fogalma az ügyvédi törvényben.

A fogalom lényegi eleme a tartalmi bizonyító erő, azaz amikor az ügyvéd azt bizonyítja, hogy az okirat mit tartalmaz és a tartalma nem jogellenes: az okirat a felek kinyilvánított akaratának és a jogszabályoknak megfelel. A tartalmi bizonyító erőt növeli az a rendelkezés, mely szerint „ügyvéd csak olyan okiratot láthat el ellenjegyzéssel, mely a saját, vagy irodája közreműködésével jött létre”. [1998. Ütv.27.§ (3)]

Az ellenjegyzés lényege a gondos és lelkiismeretes ügyvéd szerint nem az, hogy a felekkel együtt az ügyvéd is aláír, hanem az, hogy az aláíró ügyvéd⁵¹:

- szerkeszti az okiratot
- felel azok szakszerűségéért,
- tartalmi és alaki hitelességéért.

Az ügyvéd köteles meggyőződni arról, hogy pl.:

- az ügylet tárgyát képező ingatlan létezik,
- arról az eladó – a szerződésnek megfelelően – jogosult rendelkezni,
- a vevő az ingatlan tulajdonjogát megszerezheti,
- a szerződésben megjelölt felek azonosak a szerződést aláírókkal.

Az ügyvéd bármely körülmény valótlanága, vagy valóságának bizonytalansága esetén nemcsak jogosult, de köteles is megtagadni az okiratszerkesztést, vagy az ellenjegyzést.

Az ellenjegyzést akkor, ha azok a körülmények, melyek az ellenjegyzés megtagadására adnak okot, csak az okiratszerkesztés után derülnek ki.

Ugyanígy kell eljárnia akkor is, ha a szerződés érvénytelen lenne, pl.: – nem a feleknek az akaratából,

12. tévedés v. megtévesztés alapján,

13. vagy jogszabályi tilalom ellenére,

14. esetleg jogszabály megkerülésével jön létre.

Az ügyvédek sajnos sok esetben elfelejtik azt, hogy az ellenjegyzés szabályai szerint ők nem csak az alaki, hanem a tartalmi helyességért is felelnek.⁵² Ez azért is veszélyes, mert az okirat a polgári eljárásjog szabályai szerint a legmegbízhatóbb bizonyítási eszköz.⁵³

A Pp. kimondja, hogy olyan tényállásra vonatkozóan, mely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti. Ez azt jelenti, hogyha az ingatlan-nyilvántartásba a vevő tulajdonjoga formailag hibátlan okirat alapján bejegyzésre került, akkor eladó tulajdonjoga vevőre átszáll. Azért hangsúlyozom, hogy formailag hibátlan, mert azt, hogy az okirat tartalmilag helyes, vagy helytelen volt-e, utólag bizonyítani nagyon nehéz. Egyetlen eszköz a prevenció, amit csupán a gondos ügyvédi munka tud megvalósítani.

A korábban említettek alapján, az okiratszerkesztés „őrrei” az ügyvédek és a közjegyzők. A kérdés az, hogy „ki őrzi az őrzőket?”⁵⁴ / sed quis custodiet ipsos custodes? - 'Iuvenalis'/. Természetesen a törvény. Sajnos ehhez, azonban hiányzik az a jogszabályi előírás, mely konkrétan felsorolná, hogy milyen fokú gondosság és konkrét kötelezettség várható el egy ügyvédtől az okiratszerkesztés során. Helyénvaló lenne ezért, ha az ügyvédek okiratszerkesztéssel kapcsolatos feladatait a közjegyzőkéhez hasonlóan rögzítenék.

- A közjegyzői okirat elkészítése alkalmával a közjegyző kötelessége, hogy
- meggyőződjék a fél ügyleti képességéről, és jogosultságáról, továbbá *valódi számdékáról*,
 - tájékoztassa a felet a jogügylet lényegéről és jogi következményeiről,
 - világosan és egyértelműen írásba foglalja a fél nyilatkozatait,
 - felolvassa a közjegyzői okiratot a fél előtt,

52 Dr. Fekete L.: Somogy Megyei Ügyvédi Kamara www.igm.hu

53 1952. évi III. tv a polgári perrendtartásról 193§...

54 Dr. Takács Gy. Id. mű. p. 115.

– meggyőződjék arról, hogy a *közjegyzői okiratban foglaltak megfelelnek a fél akaratának*.⁵⁵

Ha a közjegyző az eljárása során aggályos körülményt észlel, de a közreműködés megtagadására nincs ok, köteles e körülményre a fél figyelmét felhívni és ezt az iratban feltüntetni. Ha a fél ez ellen tiltakozik, a közjegyző a közreműködését megtagadja.

Vajon nem terhelik ezek a kötelezettségek a kellő körültekintéssel eljáró ügyvédet is?

Létezik egy mondás, miszerint, ha megszűnik az ok, megszűnik az okozat is. Ez alapján azt kell kideríteni, hogy mi is valójában az 'ok'.

Ha a törvény *expressis verbis* kimondaná, hogy mik azok a minimális feladatok, amelyeket egy ügyvédnek az adásvételi szerződés szerkesztése során teljesítenie kell és melyek azok a tények, körülmények melyeket feltétlenül ellenőriznie kell, akkor könnyű szerrel el lehetne dönteni azt, hogy az ügyvéd munkája során elkövetett-e olyan hibákat, amelyek az ingatlanokkal való visszaélés okául szolgáltak. Ezen kívül azért is fontos lenne a konkrét jogszabályi előírás, mert a Magyar Ügyvédek Biztosító és Segélyező Egyesülete, csak akkor téríti meg az ügyvéd által okozott kár összegét, ha az ügyvéd jogszabályon alapuló kötelezettségét sérti meg.

Az ügyvéd polgári jogi felelőssége a fenti esetben:

„Az ügyvéd az ügyvédi tevékenysége körében okozott kár megtérítéséért a polgári jog szabályai szerint felel”⁵⁶

Ptk.339§. (1) „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentessül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható”⁵⁷

Ahhoz tehát, hogy ügyvéd kártérítési felelőssége szóba jöhessen, három feltételnek kell érvényesülnie.: jogellenes magatartás, kár, ok-okozati összefüggés a jogellenes magatartás és a kár között.

A negyedik feltétel a felróhatóság, amely a jogellenes károkozás esetén vélelmezve van.

55 1991. évi XLI. tv a közjegyzőkről 3§(1),(2); 120§(1)

56 1998. XI. tv. az ügyvédekről 10. § (1)

57 1959. évi IV. tv. A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről 339. §(1)

*Jogellenes magatartás:*⁵⁸

A korábban már említettek alapján a jogellenesség objektív kategória, és legtágabb értelemben jogszabállyal ellentétes magatartást takar. Ez az ügyvédi felelősség tekintetében jelenti egyrészt az ügyvédi törvényben, ill. az ügyvédi etikai szabályzatban, valamint az egyéb ügyvédi eljárásra vonatkozó jogszabályokban meghatározott kötelezettségek megsértését, továbbá jelentheti az adott ügyféllel megkötött szerződésben foglaltak szerinti, az előzőekben felsorolt jogszabályi kötelezettségeken túlmenő, azokhoz képest többletkötelezettséget jelentő rendelkezések megsértését is.

Az ügyvéd jogszabályból és etikai szabályokból eredő kötelességei a következők:

Ütv. 1§ Az ügyvéd a hivatásának gyakorlásával, – törvényes eszközökkel és módon – elősegíti megbízója jogainak érvényesítését és kötelezettségeinek teljesítését. Közreműködik abban, hogy az ellenérdekű felek a jogvitáikat megegyezéssel intézzék el.

3§ (2) Az ügyvédnek hivatását a legjobb tudása szerint, lelkiismeretesen, a jogszabályok megtartásával kell gyakorolnia, tevékenységében köteles mindenkor az ügyvédi hivatáshoz méltó magatartást tanúsítani.

(3) Az ügyvéd nem működhet közre, ha az a hivatásával nem egyeztethető össze, így különösen, ha a közreműködését olyan jogügyletnek kéri, amely jogszabályba ütközik, vagy jogszabály megkerülésére irányul.

Etikai Kódex

3/3 Az ügyvéd vegyen igénybe minden törvényes eszközt ügyfele érdekei érvényesítéséhez. A rábízott ügyet, a tényeket illetően és jogilag felkészülten, elsősorban ügyfele tényelődadásainak szem előtt tartásával lássa el. A védelmet ellátó ügyvéd védenca tényelődadásához kötve van.

3/4 Tilos minden olyan ténykedés, mely ellentétes a megbízó jogos érdekével.

7/1. Tilos jogszabályba ütköző, vagy jogszabály kijátszását célzó okiratot szerkeszteni, vagy annak szerkesztésében közreműködni.

7/2. Ha az okirat nem ellenjegyzéshez kötött, az ügyvéd akkor is köteles az okiraton feltüntetni, hogy az okiratot ő szerkesztette, kivéve, ha az ügyfél ennek mellőzését írásban kérte.

7/4. Az ügyvéd az általa szerkesztett okirat egy eredeti példányát iratai között köteles megőrizni, ettől végrendelet esetén az ügyfél hozzájárulásával el lehet térni.

7/5. Az ügyvéd a megbízás során köteles megbízóját kioktatni a szerződéssel kapcsolatos minden lényeges körülményről és feltételről.

7/6. Az ügyvéd köteles a szerződő felek személyazonosságáról megfelelő módon meggyőződni.

7/7. Az ingatlanl kapcsolatos okiratok esetében az ügyvéd köteles

- a) az okirat szerkesztése előtt 30 napnál nem régebbi, a jogszerző fél, illetve az ügyvéd vagy az ügyvédi iroda által beszerzett hiteles tulajdoni lap meglétéről gondoskodni és azt vagy az arról készített másolatot iratai között megőrizni.
- b) felhívni a figyelmet azokra a jogi problémákra, melyek esetleg az elintézetlen széljegyből adódhatnak,
- c) az általa készített és az eredeti aláírásokkal ellátott okirati példányokon a kamara által nyilvántartott szárazbélyegzőjét használni.

15/1. Az ügyvéd folyamatosan fejlessze tudását, naprakészen ismerje a megjelenő új jogszabályokat és az irányadó bírói gyakorlatot.

Ptk. 474. § (1) Megbízási szerződés alapján a megbízott köteles a rábízott ügyet ellátni.

(2) A megbízást a megbízó utasításai szerint és érdekében megfelelően kell teljesíteni.

476. § Ha a megbízó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, a megbízott köteles őt erre figyelmeztetni; ha a megbízó utasításához e figyelmeztetés ellenére is ragaszkodik, az utasításból eredő károk őt terhelik.

Bár a Magyar Ügyvédi Kamara belső szabályzatai nem jogszabályok, megsértésük mégis alapot ad a jogellenesség megállapításához, hiszen ezen rendelkezések az ügyvédi törvény előírásaiból kerültek levezetésre, így végső soron az adott szabályzatban foglaltak megsértése az ügyvédi törvény előírásainak megsértését jelentik.

Visszatérve a jogesetre, ügyvéd magatartása több szempontból is kifogásolható. Ezek közül a legsúlyosabb az, hogy valótlan tényt állított az okiratban. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy magatartásával mind az ügyvédi törvény, mind pedig a polgári törvény szabályait megszegte. A Ptk alapján köteles a megbízást a megbízója utasításai szerint és érdekének megfelelően teljesíteni. Az Ütv. alapján köteles törvényes eszközökkel és módon elősegíteni megbízója jogainak érvényesítését.

Szintén az ügyvédi előírás szabályai alapján köteles hivatását: a legjobb tudása szerint, lelkiismeretesen, a jogszabályok megtartásával gyakorolni.

Az adásvételi szerződés lényegének megfelelően, az idősen néni érdeke az lett volna, hogy a vételárat megkapja, vevő érdeke pedig az, hogy a dolog birtokát és tulajdonjogát megszerezze.⁵⁹ Eszerint eladó köteles a dolog tulajdonjogát a vevőre átruházni és a dolgot a vevő birtokába bocsátani, vevő pedig köteles a vételárat megfizetni és a dolgot átvenni. Jelen esetben tehát a legfontosabb arról meggyőződni, hogy a vételár átadása valóban megtörtént-e, hiszen, ha tényként kerül rögzítésre az, hogy a vételár átadása megtörtént, akkor eladó később nem hivatkozhat ennek valótlanágára. Ami tömören azt jelenti, hogy a tulajdonos elveszíti tulajdonjogát az ingatlan fölött, és az ingatlan-

59 1959.évi IV. tv. A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről 365. § (1)

nyilvántartás alapelveinek megfelelően, a bejegyzést követően vásárló, bármely harmadik személy jogot formálhat rá.

Mivel az utólagos bizonyítása a fent említett esetekben, szinte teljesen lehetetlen, célszerű lenne bevezetni azt a kaliforniai gyakorlatot, miszerint a szerződések tartalmának azt a részét, mely az emberek jogait is érinti, külön, más színnel is kiemelve fel kellene vezetni az okiratra és azt külön is alá kellene íratni az ügyfelekkel. Ami a lelkiismeretes ügyvédi munkavégzésre való kötelezést illeti, ha létezne a korábban említett taxatív felsorolás az ügyvédek adásvétellel kapcsolatos feladataira vonatkozóan/ némi jelét az etikai kódex szabályai tükrözik/ akkor könnyen kiderülhetne az, hogy az ügyvéd a törvény előírásainak megfelelően, valóban lelkiismeretesen járt-e el, ill. az, hogy megtett-e mindent ügyfele érdekei érvényesülése érdekében. A kár bekövetkezése az idős néni esetében egyértelmű. Elveszítette a lakását, annak ellenértékét viszont nem kapta meg.

Az okozatossági követelmények alapján, a károkozó jogellenes magatartása és a bekövetkezett kár között okozatiságnak kell fennállnia. Jelen esetben az eladó azért vesztette el ingatlanát úgy, hogy a vételárat nem kapta meg, mert a vevő, ügyvéd által ellenjegyzett, formailag szabályszerű okirattal tudta bizonyítani azt, hogy az eladó elismerte a vételár átvételét.⁶⁰

Vagyis ha az ügyvéd kiderítette volna azt, hogy ez valójában nem történt meg, akkor nyilván nem foglalja okiratba./Feltéve persze, hogy ügyvéd jóhiszemű volt.../

A Ptk. 339.§. (1) bekezdésének az a kitétele, miszerint mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható, az exkulpációs rendszer magyarországi alkalmazását jelenti.

A magyar Ptk. e tekintetben az „adott helyzetben általában elvárható” felelősségi zsinórmértékkel operál.⁶¹ Itt jelentkezik élesen az ügyvédi kötelezettségek körében írtak szerinti, az ügyvédi tevékenység folytatása szempontjából meghatározott törvényi és etikai előírások betartása. Az ügyvéd felelőségének kimentése szempontjából, ezeknek, az előírásoknak való megfelelő eljárás adhat lehetőséget kimentésre. Ez egyben részbeni visszacsatolást jelent a jogellenességhez, mivel az ügyvéd az ügyben tanúsított gondosságát, leginkább azzal tudja tanúsítani, hogy az Ütv. ill. a MÜK. által előírt szabályok betartásával, az azokhoz kapcsolódó gondosság tanúsításával járt el. Mivel az okirat megteremti az ügyvéd fokozott anyagi és erkölcsi felelőségét a kártérítési felelősség alóli mentesüléshez, nem hivatkozhat csupán arra, hogy bízott ügyfele állításában, miszerint ő a vételárat már kézhez vette.⁶² K.G-né esetében azonban a néni állítása szerint ő a vételár átvételét nem ismerte el. Ha K.G-né a vételár átvételét el is ismerte volna, ügyvédnek akkor is kötelessége lett volna meggyőződni annak valósága felől.

60 Dr. Sándor I. –Dr. Szűcs B.: Id. mű.p. 106 .

61 Dr. Sándor I. –Dr. Szűcs B.: Id. mű.p. 107.

Amennyiben a kialakított vételár átadása nem készpénzben történik, akkor pedig köteles ügyfelét kötelezni arra, hogy azt akár banki átutalási bizonylat formájában, vagy bármely más hitelt érdemlő módon bizonyítsa. Amennyiben ügyfele a bizonyításra nem hajlandó, ő pusztán azt foglalhatja okiratba, hogy eladó állítása szerint a vételár átvételre megtörtént, de azt ő nem tanúsítja. Ez az egyetlen kitétel már megakadályozhatta volna a későbbi visszaélést /vagy legalábbis megnehezítette volna/.

Az ügyvéd kioktatási, tanácsadási kötelezettsége

Tovább lépve az ügyvéd okiratszerkesztéssel kapcsolatos feladatain, említésre méltó az ügyvéd kioktatási kötelezettsége is. Több bírósági határozat támasztja alá azt, hogy az ügyvéd feladata az is, hogy ügyfelét a megbízás alapján jogainak érvényesítéséhez és kötelezettségeinek teljesítéséhez hozzásegítse, valamint az, hogy jogi tanácsokat és tájékoztatást adjon⁶³. Kártérítési felelősséggel tartozik továbbá, ha az általa szerkesztett szerződés nem felel meg a megbízó ügyleti akarátának, és nem alkalmas a célzott joghatás kiváltására.⁶⁴ Ha ügyvéd a néni jogi tanácsadással segítette volna, minden képen meg kellett volna említenie a tulajdonjog fenntartás lehetőségét. Ezen jog alapján az eladó fenntarthatja tulajdonjogát a dolgon, az adásvételi szerződés megkötésével egyidejűleg, írásban és a vételár teljes kiegyenlítéséig.⁶⁵ A tulajdonjog fenntartásának hatályossága idején a vevő a dolgot nem idegenítheti el, és nem terhelheti meg.

A tulajdonjog fenntartásának ténye az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető. Ez komoly biztosíték az eladónak, hiszen az ingatlan-nyilvántartás közhitelességének elve alapján: „az ingatlan-nyilvántartás a bejegyzett jogok és feljegyzett tények fennállását hitelesen tanúsítja. Ha valamely jogot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyeztek vagy valamely tény oda feljegyeztek, senki nem hivatkozhat arra, hogy annak fennállásáról nem tudott.”⁶⁶ Tehát, ha K.G-né tulajdonjogának fenntartása bejegyzésre kerül, ami nem tartott volna tovább néhány perces papírmunkánál, elkerülhető lett volna az, hogy a néni hajléktalanná váljon.

A fegyelmi felelősség szempontjai

Az Ütv. 37.§-a alapján fegyelmi vétséget követ el az az ügyvéd, aki az ügyvédi tevékenység gyakorlásából eredő jogszabályban, illetve az etikai szabályzatban meghatározott köteletségét vétkesen megszegi, vagy akinek az ügyvédi tevékenységen kívüli vétkes magatartása az ügyvédi kar tekintélyét csorbitja.⁶⁷

62 Somogy Megyei Ügyvédi Kamara Hírlevél Dr. Fekete L.

63 Baranya Megyei Bíróság 2pf. 20 048-2000/3

64 BH 2002/10

65 Dr. Nochta T.– Dr. Kovács B. – Dr. Nemessényi Z.: Magyar Polgári Jog Kötelmi Jog – Különös rész, Dialog–Campus Kiadó, Bp.-Pécs, 2004.p. 22.

66 1997. CXLI törvény az ingatlan-nyilvántartásról. 17. § (1)

Az ügyvéd fegyelmi vétsége és ez által fegyelmi felelősségének fennállása ennek megfelelően jogszabálysértésben vagy etikai szabálysértésben jelentkezhethet, méghozzá ezeknél is vétkességi alapon, illetve olyan magatartás tanúsításával, amely az ügyvédi kar tekintélyét csorbítja.

Az Ütv. 37.§-a alapján fegyelmi vétséget követ el az az ügyvéd

15. aki az ügyvédi tevékenység gyakorlásából eredő, jogszabályban, illetve etikai szabályzatban meghatározott köteleességét vétkesen megszegi, vagy

16. akinek az ügyvédi tevékenységen kívüli vétkes magatartása az ügyvédi kar tekintélyét csorbítja.

Ütv. 1§ Az ügyvéd a hivatásának gyakorlásával, – törvényes eszközökkel és módon – elősegíti megbízója jogainak érvényesítését és kötelezettségeinek teljesítését. Közreműködik abban, hogy az ellenérdekű felek a jogvitáikat megegyezéssel intézzék el.⁶⁸

3§ (2) Az ügyvédnek hivatását a legjobb tudása szerint, lelkiismeretesen, a jogszabályok megtartásával kell gyakorolnia, tevékenységében köteles mindenkor az ügyvédi hivatáshoz méltó magatartást tanúsítani.

Az Etikai kódex előírásai alapján pedig az ügyvédnek minden törvényes eszközt igénybe kell vennie, ügyfele érdeke érvényesítésében.⁶⁹ Jelen esetben ügyvéd feladata az adás-vételi szerződés szerkesztése és ellenőrzése volt, mely szerződés tartalmi és alaki hitelességéért ő felel. Ezen szabályok alapján ügyvéd úgy segítette volna ügyfele érdekének érvényesítését, ha meggyőződik arról, hogy eladó a vételárat ténylegesen megkapta-e. Ügyvéd pedig nem hogy nem győződött meg erről a tényről, hanem az ellenkezőjét állította.

Sokaknak bizonyára akadémikusnak tűnik a felsoroltak ilyen mélyre ható vizsgálata, de mindenki számára világossá kell válnia annak, hogy elég pusztán néhány szó ahhoz, hogy bárki élethelyzete egyik pillanatról a másikra kilátástalanná váljon. Igaz ugyan, hogy a Ptk. szabályai szerint⁷⁰ a megbízási szerződés nem eredmény, hanem gondossági kötelem, ez azonban nem jelenti azt, hogy a megbízott közömbös maradhat eljárása eredményességét illetően. Nem csak, hogy nem maradhat közömbös, hanem legjobb tudása szerint lelkiismeretesen, ügyfele érdekét képviselve kell, hogy eljárjon.

A lelkiismeretes eljárás fogalma szerintem azt is jelenti, hogy az ügyvéd, szükség esetén a legapróbb részleteket is elmagyarázza. Ha pedig úgy érzékeli, hogy ügyfele ennek ellenére nincs tisztában kijelentései és papírra vetett aláírása súlyával, akkor próbáljon meg minden jogi biztosítékot felhasználni arra, hogy ügyfele jogai ne

67 1998. XI. tv. az ügyvédekről 37.§.

68 1998. XI. tv. az ügyvédekről 1§, 3§(2)

69 8/1999 MÜK szabályzata az ügyvédi hivatás etikai szabályairól és elvárásairól 3/1

70 Dr. Nochtá T.– Dr. Kovács B. – Dr. Nemessényi Z.: Magyar Polgári Jog Kötelmi Jog – Különös Rész p.22.

sérüljenek, vagy ha ez sem lehetséges, akkor egyszerűen tagadja meg az ellenjegyzést, hiszen a „múltat lehet szidalmazni, de kijavítani nem”./ Titus Livius: „praeterita magis reprehendi possunt, quam corrigi „/

2.3.2 Szakemberek hozzászólása a fenti jogesethez

A fent említett jogesetet több elismert szakemberrel ismerttettem, akik a következő véleményt adták:

Dr. Judge Steinberger/ bíró-Los Angeles/

Kérdés: Abban az esetben, ha ügyvéd azt foglalja okiratba, hogy a szerződés aláírásával egyidejűleg a vételár kifizetése megtörtént, van e értelme annak a védelemnek, hogy egyidejűség mást jelent, mint az előttemiség?

Válasz: Ebben a szituációban nincs különbség az egyidejűség és az előttemiség között, mivel a szerződés aláírása az ügyvéd előtt történt, és az ügyvéd által leírtak szerint a vételár egy összegben, a szerződés aláírásával egyidejűleg került átadásra. Mivel az ügyvéd elismerte, hogy a leírt állításai valótlanok voltak és valójában nem is látta a kialakított vételár átadását, Kaliforniában nagy valószínűség szerint magánokirat és közokirat hamisítás miatt büntetőjogi felelősségre vonnák, még börtönbe is kerülhetne. Polgári jogilag is felelős lenne, és kártérítést kellene fizetnie. Hazug viselkedése miatt, az Ügyvédi Kamarából is kizárnák és eltiltanák attól, hogy praktizálhasson. Meglepő, hogy a magyar ügyvéddel szemben, aki miatt egy ügyfele hajléktalanná vált, a fenti büntetések közül egyiket sem alkalmazták.

My answer is: in this situation, what you informed me about, there is now difference between: „at the same time” and „in front of me.” Since the signing of the contract occurred admittedly in front of the attorney and according to the attorney’s written words, at the same time and during the signing of the contract, the purchase price was received in one sum by the seller. Because later the attorney admitted that his written statement was not true and in fact he did not witness the handing over the purchase price, in California he would very likely face criminal charges of forgery of public and private documents. And he could go to prison for some time. He would also be held liable in a civil court and he would have to pay all damages to the victim. He would also be disbarred and forbidden to practise law for dishonest behavior. It is astonishing that none of the above listed punishments was suffered by the Hungarian attorney, whose negligence caused the homelessness of his clients.

Dr. Szabó Gábor /ügyvéd-Los Angeles/

Kérdés: Abban az esetben, ha ügyvéd azt foglalja okiratba, hogy a szerződés aláírásával egyidejűleg a vételár kifizetése megtörtént, van-e értelme annak a védelemnek, hogy egyidejűség mást jelent, mint az előttemiség?

Válasz: Teljesen egyetértek Steinberger bíró véleményével, és cinikusan azt is hozzá tehetném, hogy a magyar ügyészség, valószínűleg más tér-idő és sebesség intervallumban gondolkodik, mint a legtöbb ember.

Albert Einstein szerint, –aki valószínűleg többet tudott az idő relativitásáról, mint az ügyészség, csak akkor képzelhető el, hogy az egyidejűség nem egyidejűséget jelent, ha a két különböző koordináta rendszerben a sebesség és a tér koordinátái állandók ugyanabban a koordináta rendszerben, de különbözőek egymástól a különböző koordináta rendszerben. Ezen esetben a mért idő válik relatívvá, és az időnek kell különböznie a különböző koordináta rendszerekben. Ez az egyetlen lehetőség arra, hogy a mért idő megváltozhasson, azaz az idő relatívvá válik, és viszonyul a másik koordináta rendszerek változatlan paramétereire. Mivel az eladó, a vevő és az ügyvéd ugyanazon írásztalnál/„koordináta rendszerben”/ ültek, az egyidejűség fogalma szó szerint a történelmi időpontot-a szerződés aláírásának időpontját jelenti.

I totally agree with judge Steinberger's assessment and opinion. I would only like to add jokingly, that the Hungarian District Attorney's office must be operating in a different time – space – continuum from the rest of us. Albert Einstein probably knew more than the H.D.A.'s office about the relativity of time, according to his theory the H.D.A.'s reasoning in this case, could only be upheld if the attorney at the two signing parties were in two different coordinate system where the values of the speed-time-and space were the same in one coordinate system but different and constant in the other coordinate system.

That is the only way the measured value of time would be different as it would be relative and changing according to the other parameters of the other coordinate systems. Since the seller, buyer and the attorney were sitting around the same desk (in the same coordinate system), the concept of „at the same time” verbatim, means the time of the act – the signing of the contract.

Dr. Nagy László (Országos Kriminológiai Intézet)

A jögesethez fűződő véleménye: Furcsa az a hazai joggyakorlat, mely szerint az ellenjegyző ügyvéd nem vállal felelősséget a szerződés tartalmát illetően. Amennyiben az ügyfél úgy nyilatkozik, hogy ő a vételárat megkapta, az ügyvédek nem vonják azt kétségbe, nem tartják kötelességüknek, hogy meggyőződjenek ennek valóságáról. Sokszor arra hivatkoznak, hogy ők nem pénztárosok, és nem az ő kötelességük a vételár átvétele és megszámlálása, hanem pusztán a szerződésről szóló tájékoztatás nyújtása, felolvasása. Ez a gyakorlat veszélyes, mivel nagyon sok esetben a szerződést aláíró felek sokszor nincsenek tisztában a szerződés tartalmával, nem tudják mit írnak alá. Ezek a személyek feltétlen bizalommal vannak az ügyvédek iránt, tanácsaikat mindig megfogadják. A fenti eljárás az ellenjegyzés intézményét teljes mértékben aláássa. Jogbiztonsági szempontból kívánatos lenne, *experssis verbis* rögzíteni az ügyvédek ellenjegyzés során fennálló kötelezettségeit. Bizonyos összehatár felett pedig célszerű lenne kötelezővé tenni a banki átutalást. A feladatkör taxatív felsorolása az ingatlanok adásvételével kapcsolatosan azért is fontos lenne, mert a polgári jogi igények érvényesítéséhez megkövetelt bizonyítás nehézségeket okoz. Nehézségeket okoz azért, mert az ügyletkötéseknek általában nincsenek elfogulatlan tanúi, illetve azon károsultak vallo-mását – akik szerény anyagi körülményeik miatt, megfelelő jogi képviselő segítségét igénybe venni nem tudják – cáfolják az okirati bizonyítékok. Úgy gondolom, egyedül a gondos és lelkiismeretes jogász szerepvállalás előzheti meg az eddig bemutatott csálások elkövetését.”

Dr. Kőhalmi László /ügyvéd/

A rendelkezésre álló információim szerint, az eljáró ügyvéd kolléga, valamilyen okból, pl: sietségből, figyelmetlenségből, vagy kellő szakmai tapasztalat hiányában, nem fordított elég gondosságot az okiratszerkesztés során. Amennyiben a hibázás szándékosan történt, akkor természetesen bűncselekményt valósított meg az ügyvéd. Az ügyészi álláspontra reagálva, az egyidejűség és előttemiség kategóriák szétválasztása általában helyes, mivel a gyakorlati életben ez a két ciklus a szerződési szakban elválhat egymástól, bár eléggé ritka ingatlanok adásvételénél. Ami a konkrét esetet illeti, elég életszerűtlen, hogy az egyidejűség és az előttemiség egymástól elválasztható fogalom.

2.3.3 A második, tipikus esetkör:

A kutatási munka eredményeiből kiderül, hogy sok tulajdonos, a következő módon veszítette el ingatlanát:

Tényállás:

A kölcsönadó a kölcsön nyújtásával egyidejűleg adásvételi szerződést köt a kölcsönvevővel, melyben a kölcsönvevő a lakását általában a kölcsön kamatokkal megnövelt összegének megfelelő vételárért „eladja” a kölcsönadónak. Az adásvételi szerződés megkötéséről a kölcsön biztosítékeként, az adós nem teljesítése esetében kerül sor. A kamat azonban rendkívül magas, a teljesítési határidő pedig betarthatatlanul rövid. A kölcsönadó, olykor még a határidő leteltét meg sem várva a szerződést benyújtja a Földhivatalhoz. Erre azért van lehetősége, mert az adásvételi szerződésben az áll, hogy a szerződés aláírásával egyidejűleg megtörtént a vételár átvétele, ezen kívül tartalmazza még az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzéshez szükséges eladói nyilatkozatot is.

Így vesztette el otthonát H.I., 55 éves munkanélküli férfi is. H.I. anyagi nehézségekkel küszködött, amikor hirtelen felbukkant egy „jóakaró”, aki nagyobb összegű kölcsönt ígért neki. H.I. megörült ennek az ajánlatnak, és a felkínált kölcsönt minden kikötés nélkül elfogadta. A jogi folyamatok lebonyolítása végett, kölcsönadó ismerős ügyvédjét keresték fel. A kölcsönszerződéssel egyidejűleg az ügyvéd azonban adásvételi szerződést is aláíratott H.I.-val. Az adásvételi szerződés arra az esetre szólt, ha a törlesztési kötelezettségét eladó nem teljesíti. A szerződés azonban azt tükrözte, hogy a vételár átvételét H.I. elismerte, holott az valójában meg sem történt. Ezen körülményeket, hivatkozva a fent elmondottakra, már nem elemzem. Ügyészi álláspont szerint a kölcsön fedezeteként „zálogul” szolgáló ingatlan tulajdonjogának átruházására a kölcsön felvételével egyidejűleg kötött adásvételi szerződések a Ptk. tiltó rendelkezésibe ütköznek.⁷¹

Ptk. 200. § (2) alapján „semmis az a szerződés, mely jogszabályba ütközik, vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek” Így említett szerződés semmis. (Ptk.262. § (1)) Ingatlant csak jelzálogjog alapítása útján lehet elzálogosítani. Ingatlanra vonatkozó jelzálogjog alapításához az erre irányuló szerződésen felül a jelzálogjognak az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése szükséges.

A Legfelsőbb Bíróság már több eseti döntésében⁷² (pl: Pfv. VI. 20.20) kifejtette, hogy nincs jogszabályi akadálya annak, hogy a felek a kölcsön visszafizetésének biztosítékeként – függő hatályú ingatlan adásvételi szerződést kössenek.

Az ilyen szerződéses konstrukció önmagában nem törvényellenes és nem minősül színlelt szerződésnek sem. Ilyen esetekben a szerződést az ügyleti akarat hiánya miatt sem lehet érvénytelennek tekinteni. A kölcsönvevők ugyanis tisztában vannak azzal, hogy amennyiben a kölcsönt nem tudják visszafizetni, elvesztik az ingatlan tulajdonjogát. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint, legfeljebb feltűnő értékaránytalanságra alapított keresetet vagy vételár hátralék megfizetése iránti keresetet lehet előterjeszteni,

71 Györi Gy.-né: Ügyészek Lapja 2000. 3. sz. 58 o: Gondolatok a lakásaffia ügyekkel összefüggő polgárjogi igény ügyészi érvényesíthetőségének lehetőségeiről

72 Bírósági Határozatok 2002/182

amennyiben bizonyítható, hogy a kölcsön összege jóval kevesebb, mint a szerződésben megjelölt vételár.

Összegzés: Jelen esetben egy olyan személyről volt szó, aki kilátástalannak tűnő helyzetében megpróbált megragadni minden lehetőséget a talpra álláshoz. Ez az ember nem volt tudatában annak, hogy adásvételi szerződést is aláír, pusztán kölcsönszerződést akart kötni. Utólag eldönteni azt, hogy a kölcsönt kérő fél valóban értékesíteni akarta-e az ingatlanát, vagy sem, szinte lehetetlen. Ebben a szituációban nagyon hasznos lehetne, ha az ügyfél pár sorban /saját kézzel írva/ nyilatkozna arról, hogy az ő meglátása szerint mi is valójában az általa aláírt okirat tartalma.

Szintén hatékony segítségként szolgálhatna az is, ha ehhez a nyilatkozathoz az ügyvéd is hozzátenné az általa elmondottakat, illetve ha leírná azokat a szerződéskötéssel kapcsolatos körülményeket, amire felhívta az ügyfele figyelmét. Bár kissé bagatellnek tűnhetnek az előbb leírtak, de így egyértelműen bizonyíthatóvá válna az, hogy milyen mértékű is volt valójában az ügyvédi tanácsadás, valamint az is kiderülhetne, hogy az ügyfél tényleg megtevesztés áldozata lett-e.

2.3.4 A harmadik esetkör

Cselekvőképtelen féllal kötött adásvételi szerződés

Ezen esetek nagy többsége nem jutott el bírósági szakaszba, mert az eljárást a nyomozhatóságok, illetve az ügyészségek elegendő bizonyíték hiánya miatt megszüntették.

A polgári jogi szempontból fontos tény azonban, miszerint az adásvételi szerződést kötő fél belátási képessége tartósan, teljes/ill. jelentős mértékben hiányzott, minden esetben orvosszakértői vélemény támasztotta alá.

Több kérdést is felvet a következő jogeset:

Gy. Zoltánné idegösszeroppanás miatt feküdt az esztergomi kórházban, ahol megismerkedett P. Csabával. P. Csaba, Gy. Zoltánné bizalmába férközött, és rövid időn belül rábírta arra, hogy ingatlanát öt millió forintért adja el neki. P. Csaba a nénit elvitte egy ügyvédhez, ahol megkötötték az adásvételi szerződést. Az adásvételi szerződés szerint, Gy. Zoltánné a kialakított vételárat a szerződés aláírásakor átvette. Gy. Zoltánné, ma hajléktalan. Lakásának új, bejegyzett tulajdonosa: P. Csaba.

A bírósági tárgyalás során kikért igazságügyi szakértői vélemény szerint, Gy. Zoltánné, bárki által észlelhetően cselekvőképtelen volt.

Ismét felmerült a korábbi probléma, miszerint eladó a szerződéskötéskor elismerte a vételár átvételét, holott azt soha nem kapta meg.

A másik, szintén bonyolult kérdés – a szerződő felek beszámítási képességének utólagos megállapítása. Elég csupán a „lucidum intervallumra” /a tudat időleges feltisz-

tulására/ gondolnunk, mely időszak alatt, az egyébként cselekvőképtelen fél nyilatkozatai érvényesek. Nagyon körültekintően kell tehát vizsgálni azt a tényt, hogy a nyilatkozó teljesen vagy nem teljesen volt korlátozott cselekvőképességű nyilatkozó. Amennyiben a teljes cselekvőképtelenség bizonyossággal nem állapítható meg, úgy nem alkalmazható a Ptk 17.§-a (2).,A gondnokság alá helyezés nélkül cselekvőképtelen személy jognyilatkozata – a (3) bekezdésben foglalt kivétellel – semmis.

(3) A gondnokág alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen nagykorú személy jognyilatkozatát – végintézkedése kivételével – nem lehet semmisnek tekinteni, ha a tartalmából és körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a jognyilatkozat a fél cselekvőképessége esetén is indokolt lett volna”

A cselekvőképtelenség alapja az, hogy a cselekvőképtelen személy nem rendelkezik az ügye viteléhez szükséges belátási képességgel.⁷³

Ennek oka lehet a törvényben megállapított életkor hiánya, lehet oka a bírói ítélet, amely elmebeli állapota vagy szellemi fogyatkozás miatt az ügyei viteléhez szükséges belátási képesség teljes hiányát állapítja meg, s lehet oka végül a gondnokság alá nem helyezett személynek olyan állapota, amikor hiányzik az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége. A tv. 17.§-ában foglalt cselekvőképtelenség, amikor valaki gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen állapotban van, nem igényli annak a vizsgálatát, hogy milyen okból került a személy ebbe az állapotba. Egyszerűen azt a tényt rögzíti, hogy a jognyilatkozat megtételekor az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik. Az ilyen jognyilatkozat érvénytelenségét az adott helyen, időben, körülmények között fennálló és az adott belátási képesség teljes hiányát bizonyító tények mérlegelésével lehet csak megállapítani.

Önmagában a cselekvőképtelennek állított személy elismerése arról, hogy cselekvőképtelen állapotban volt, nem elégséges ahhoz, hogy valóban cselekvőképtelen állapotban tette meg jognyilatkozatát.

Igaz ugyan, hogy a Ptk. 21.(1) bekezdése értelmében a cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre csak annak érdekében lehet hivatkozni, akinek cselekvőképessége hiányzik, ennek ellenére ez a hivatkozás önmagában, mint perbeli elismerés nem elégséges annak a bizonyítására, hogy valóban cselekvőképtelen állapotban tette a jognyilatkozatot a nyilatkozó. Éppen ezért a gondnokság alá helyezés nélküli cselekvőképtelenség esetén előtérben áll azon állapot vizsgálata, mely az ügyei viteléhez szükséges belátási képességétől megfosztotta a nyilatkozó személyt. Ilyen esetben az adott helyzetben, az adott körülmények között annak a kérdésnek a tisztázását, hogy az ilyen személy az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel egyáltalán nem rendelkezik,

73 Polgári Törvénykönyv magyarázata I. fejezet p.111 .

az teljesen hiányzik, orvosszakértő meghallgatása, a körülmények és a megfelelő bizonyítás után dönthető csak el.

A Ptk. azon rendelkezése, mely szerint a cselekvőképtelenség miatt nem lehet semmisnek tekinteni a gondnokság alá helyezés nélkül is cselekvőképtelen személy jognyilatkozatát, ha tartalmából és körülményeiből arra lehet következtetni, hogy a jognyilatkozat a fél cselekvőképessége esetén is indokolt lett volna, két vonatkozásban szorítja meg a cselekvőképtelen állapotban tett jognyilatkozatokra vonatkozó szabályokat. Az egyik, hogy a gondnokság alá helyezés nélküli cselekvőképtelenekre vonatkozik. A másik, hogy a bíróság részére azt a lehetőséget adja, hogy mérlegelje az adott jognyilatkozat tartalmát, körülményeit és abból levonható következtetést, melyből egyenesen kell következnie, hogy az ilyen cselekvőképtelen állapotban lévő, nem gondnokság alá helyezett, illetve nem életkora folytán cselekvőképtelen személy cselekvőképes állapotban is indokoltan tette volna meg nyilatkozatát. A bírói gyakorlatban érvényesül az az elv, hogy csak az adott helyzetben és adott körülmények között lehet elbírálni azt, hogy a cselekvőképtelen személy /ha egyébként nem volt gondnokság alá helyezve/ megtett jognyilatkozata cselekvőképesség esetén is indokolt lett volna. További részletezés nélkül is belátható, hogy tanúk nélkül szinte lehetetlen annak bizonyítása, hogy valamely fél belátási képessége adott helyen, időben és körülmények között teljesen hiányzott. Természetesen egy ügyvédtől sem várható el a felek állapotának diagnosztizálása, ha azonban a beszámítási képesség hiányának bárki által észlelhető jele van, úgy kötelessége lenne az okirat ellenjegyzését megtagadni.⁷⁴ A Budapesti Ügyvédi Kamara Elnöke szerint, ilyenkor egyértelmű az ügyvéd fegyelmi felelőssége, hiszen, ha a rendelkezésre álló adatok szerint a sértett szellemileg fogyatékos, illetve belátási képessége hiányzik, akkor azt neki észlelnie kell.⁷⁵ Nehéz azonban megállapítani azt, hogy az ügyvéd, ügyfele cselekvőképességét illetően jóhiszemű tévedésben volt-e, vagy szándékosan akart visszaélni ügyfele fogyatékoságával. Nyilvánvalóan abszurd ötlet lenne kötelező orvosi vizsgálat bevezetése minden jogügylet előtt. Mégis szükség van azonban olyan eszközökre, melyekkel elkerülhetők a hasonló esetek. Tehát, ha az ügyvéd által is észlelhető jele van annak, hogy ügyfele nem rendelkezik a szerződés kötéséhez szükséges belátási képességgel, akkor kötelessége az ellenjegyzést mindaddig megtagadni, amíg az illető ügyfél orvosi igazolással nem bizonyítja az ellenkezőjét.

74: Dr. Bánáti J.: Veszélyes üzem? – Ügyvédek a vádlottak padján, in: Közjegyzők Közlönye .2000/2,p.17.

75 OKI Kerekasztal Konferencia,Jegyzőkönyv, Bp. 2004.p. 32 .

2.3.5 Összegzés

Úgy gondolom, a bemutatott jogesetek kellőképpen rávilágítanak arra, hogy melyek azok a hézagok, amelyek miatt a sok esetben indokolt ügyvédi felelősségre vonás elmaradt. Teljesen nyilvánvaló, hogy az ügyvédekre vonatkozó jogszabályi előírások bizonytalanok, lényegileg megragadhatatlanok. Ez azért is tarthatatlan állapot, mert a bizonytalanság visszaélésekre adhat, és ad is okot. Nyilván a kötöttebb törvényi szabályozás nem áll mindenki érdekében, hiszen sokan ennek a helyzetnek köszönhetik a hatalmukat. Szerintem helyénvaló lenne az ügyvédektől elvárható kötelezettségek pontosítása, mivel nélküle, a felelősségre vonás nem tud megvalósulni. A felületes jogszabályi meghatározások pedig kiskapukat hagynak a hanyag, gondatlan, olykor rosszindulatú ügyvédek számára.

De lege ferenda:

Szükségesnek tartom, hogy az ügyvédek kötelezettségeit a közjegyzőkéhez hasonlóan rögzítsék, miszerint:

- „A közjegyzői okirat elkészítése alkalmával a közjegyző kötelessége, hogy
- meggyőződjék a fél ügyleti képességéről, és jogosultságáról, továbbá *valódi szándékáról*,⁷⁶
 - tájékoztassa a felet a jogügylet lényegéről és jogi következményeiről,
 - világosan és egyértelműen írásba foglalja a fél nyilatkozatait,
 - felolvassa a közjegyzői okiratot a fél előtt,
 - meggyőződjék arról, hogy a *közjegyzői okiratban foglaltak megfelelnek a fél akaratának*.

Ha a közjegyző az eljárása során aggályos körülményt észlel, de a közreműködés megtagadására nincs ok, köteles e körülményre a fél figyelmét felhívni és ezt az iratban feltüntetni. Ha a fél ez ellen tiltakozik, a közjegyző a közreműködését megtagadja.” / Nem sivár ehhez képest az ügyvédek okiratkészítéssel kapcsolatos azon kötelezettsége, mely alapján ők csak azt kötelesek felügyelni, hogy az okirat tartalma a felek kinyilvánított akaratának és a jogszabálynak kell, hogy megfeleljen?/⁷⁷

Mivel tapasztalhattuk, hogy a kötelezettségek előírása önmagában nem elég ahhoz, hogy azt be is tartsák, így helyénvalónak tartanám, ha az ügyvédeknek, közjegyzőknek, valamely formában bizonyítaniuk kellene azt, hogy a kioktatási kötelezettségüknek eleget tettek. Ha megvalósul ez a szabályozás, azt is részletezni kellene, mit is jelent valójában a kioktatási kötelezettség./Sajnos a közjegyzők nagy többségének ez pusztán az okirat felolvasását jelenti./

76 1991. évi XLII. tv a közjegyzőkről 3§(1),(2); 120§(1)

77 Ütv, 27§(1)

18. Fontos lenne, az ügyvédektől elvárható magatartás és az ellenjegyzés tartalmának pontos meghatározása, legalább az ingatlanokra vonatkozó adásvételi szerződés tekintetében. Tarthatatlan az az állapot, hogy még az ügyvédi kamarák elnökei is ellentmondó véleményt fogalmaznak meg, az ellenjegyzési kötelezettség definíciójáról. A Budapesti Ügyvédi Kamara elnöke szerint⁷⁸ például, a polgárok kicsit félreértették az ellenjegyzés lényegét, azt hiszik, hogy az ügyvéd objektív felelősséggel tartozik az aláíró fél személyazonosságának valóságáért, kvázi a szerződési akaratért is. Mások szerint pedig az ügyvéd tartalmi felelősséggel is tartozik az általa okiratba foglaltakért. Álláspontom szerint helyesebb az utóbbi megközelítés, hiszen nyilván nem véletlenül szigorodtak meg az ellenjegyzés feltételei, ezen kívül pedig az ügyvéd szakemberként, kétség kívül több felelősséggel tartozik cselekedeteiért, mint bárki más.
19. A számos visszaélés miatt, úgy érzem nélkülözhetlenné vált egy olyan előírás, amely taxatív felsorolná azokat a minimum követelményeket, amelyeket az ügyvédnek az ingatlanok adásvétele során teljesíteni kell. /Ezáltal az is bizonyíthatóvá válna, hogy az ügyvéd a kötelezettségeinek eleget tett-e/
20. Hiányzik egy olyan szintű információszolgáltatás az állam részéről, melyen keresztül a társadalom minden tagja megismerhetné jogait, és talán bátrabban ki is merne állni értük. A mai jogállamban nem élhet tovább az a korábbi álláspont, miszerint: „a parasztnak sosem szabad tudnia, mikor, miért várhat büntetést, illetve jutalmat. Így nem hivatkozhat majd jogokra, normákra, szabályokra; a teljes bizonytalanság állapotában kell élnie”⁷⁹ /Hankiss, egy háború előtti tisztartói arany szabályt említett itt/ Nem gondolom, hogy ezt a gondolatot külön is minősítenem kellene ahhoz, hogy mindenki más is elítélje.

Ma már elfogadhatatlan ez a hozzáállás. Ahhoz, hogy nyugodtan élhessen a társadalom, pontosan tisztában kell lennie jogaival és kötelezettségeivel.

Az állam és az igazságszolgáltatás nem képes minden problémát egyedül megoldani, ehhez hatékony társadalmi részvétel is kell, amihez viszont, nélkülözhetetlen a megfelelő szintű informáltság, illetve az, hogy olyan jogszabályok legyenek, amelyek alkalmazásában a legkevesebb értelmezésbeli különbségek, ellentmondások merülhetnek fel. Legyen világos és számon kérhető a kötelezettségeket tartalmazó jogszabály.

A fent megnevezett feltételek hiányában, láthatóan könnyen elmarad a felelősségre vonás. Persze nem is lehet valakit mulasztásért felelősségre vonni, ha nincs konkrétan számon kérhető kötelessége. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a felelősségre vont személyek kimenthetik magukat a felelősségre vonás alól, ha tanúsították a tőlük elvárható magatartást. Ezzel a lehetőséggel pedig a képzetesebb emberek

78 OKI Tanulmány, Jegyzőkönyv, 2004, Bp. p.23 .

79 Sajó András Látszat és valóság a jogban, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp.1986, p.254.

kiválóan tudnak élni. Tökéletesen alátámasztják azt, hogy miért is nem tették meg azt, amit meg kellett volna; és miért tették meg azt, amit nem kellett volna. Éveken keresztül tökéletesre fejlesztették ezt képességüket. /Gondoljunk csak az „előttemiség-egyidejűség” közti különbségtételre./ Mivel a társadalom nagy többsége nincs tisztában azzal, hogy nekik nemcsak kötelezettségeik, de jogaik is vannak, – miszerint számon kérhetnék ügyvédeiktől a megbízás során végrehajtott cselekedeteiket-így könnyen hajlamos arra, hogy elfogadja azok kimentéseit. A felelősségre vonás elmaradásával azonban csökken a jog hitele is.⁸⁰ A büntetéseknek ugyanis jelentős szerepe van abban, hogy az emberek bízzanak a jog rendfenntartó erejében. „Mivel Mózes tilalmai mögött ott állt a pusztító, ők meg semmiképp sem akarták, hogy a pusztába kergessék őket, tehát hamarosan valóban szörnyűnek érezték azt, amit Mózes tiltott-eleinte csupán a büntetés miatt; lassan azonban a büntetés megtette hatását s magát a tettet bűnné bélyegezte, melynek elkövetése már magában véve büntudattal terhelte a lelket, a büntetésre nem is gondolva.”

21. Az eddig említetteken kívül megfontolandó lehetne egy olyan alap létrehozása is, ami azokat a károsultakat támogatná, akik kárát a felelősségbiztosító nem téríti meg. /Ami sajnos gyakran előfordul, hiszen biztos sokan tapasztalták már azt, hogy a biztosító társaságok nagy többsége: ’esernyőt nyújt, ha süt a nap, de elveszi azt, ha elered az eső’/

Az említett problémákra, szerencsére egyre többen felfigyeltek már, melynek megoldására el is indult néhány *kezdeményezés*:

22. 2002 novemberében az alkotmányügyi bizottságon belül hattagú albizottság alakult a lakásmaffia jelenség okainak feltárására. A bizottság elnöke célként jelölte meg a lakásmaffia jellegű tevékenység további terjedésének megakadályozását, olyan jogszabályi és rendészeti környezet megteremtését, amely meggátolja az önhibájukon kívül nehéz helyzetbe került emberek kisemmizését.⁸¹
23. Az Országgyűlés 2004 júniusában elfogadott egy határozatot az ingatlanokkal, bérlakásokkal kapcsolatban feltárt visszaélések megakadályozásáról, és a szükséges kormányzati intézkedésekről.

Az Országgyűlés többek között arra kérte a kormányt, hogy:

- „2. – elemezze, hogy a hatályos magyar ingatlan-nyilvántartási szabályozás mennyiben felel meg a más európai uniós tagállamok gyakorlatának, s mennyiben biztosítja a polgárok számára az átláthatóságot és követhetőséget.

80 Sajó András: Látszat és valóság a jogban, p. 241.

81 71/2004 VI.22 O.Gy. hat.

3. b) – biztosítsa, hogy a földhivatalok hitelt érdemlően ellenőrizhessék az okiratot szerkesztő ügyvéd, ill. közjegyző erre irányuló jogosultságának fennállását,
 - c) – folyamatosan vizsgálja, hogy az ügyvédekre, közjegyzőkre és kamaráikra vonatkozó jogszabályi előírások biztosítják-e az ingatlan visszaélésekben való részvétel megakadályozását, ill. szankcionálását.
5. – vizsgálja meg a Polgári Törvénykönyv újraszabályozása során az ún. lakásmaffia-tevékenység visszaszorítását elősegítő jogintézmények normaszövegbe való beépítésének szükségességét.
16. – intézkedjen a Magyar Ügyvédi Kamara megkereséséről:
- b) az okiratszerkesztésre vonatkozó szabályok kidolgozása érdekében.”

Láthatóan mindenkinek szemet szúrtak azok a tartalmi hiányosságok, amelyeket kihasználva sokan jogosulatlan előnyökhöz juthatnak.

24. Az okiratszerkesztés mielőbbi szabályozását elodázhatatlannak tartom, hiszen ha az „elkövetők” szigorú kontrollnak vannak alávetve, a csalási lehetőség minimalizálódhat, akár meg is szűnhet.⁸² Az Ügyvédi Etikai Kódex elkezdte az okiratszerkesztési feladatok felsorolását, ami azonban inkább exemplifikatív jellegű, mint kimerítő.

25. Tartalommal kellene kitölteni azt is, hogy mit jelent az a kitétel, miszerint az ügyvéd köteles megbízóját a szerződéssel kapcsolatos minden lényeges körülményről kioktatni, és akkor a magukat rendszeresen kimenteni akaró ügyvédeknek leszűkülne a lehetősége, a felelősségre vonás elkerülését illetően.

Azt hiszem, elég volt ez a néhány példa ahhoz, hogy kicsit mélyrehatóbb képet kapjunk arról, mit is jelent /vagy kellene, hogy jelentsen/ valójában a szó: *felelősségvállalás*. Elég egy rossz pillanat ahhoz, hogy tragikus következményeket idézzünk elő, akár a magunk, akár mások életében. Természetesen senki nem tökéletes, mindenki tud hibázni, hiszen nem vagyunk gépek. Még azt is megkockáztatnám, hogy tökéletlenségünk tesz minket kreatívvá, fejlődőképpé. Az elkövetett hibák azonban nem eredhetnek abból, hogy szándékosan nem teszünk meg valamit, ami nekünk ugyan valamivel több munkát eredményezne, viszont másoknak az életét menthetnénk meg vele.

Álmatlan éjszakák sokaságát kerülhetjük el, ha mindig arra törekszünk, hogy a tőlünk telhető maximális gondossággal járjunk el, az élet bármely területén; nem is beszélve arról, ha ez hivatásbeli kötelezettségünk. Egy család hajléktalanná válása akkor is szörnyű, ha tőlünk független körülmények okozzák, de még tragikusabb, ha tudjuk, hogy kicsit több odafigyeléssel megakadályozhattuk volna.....!

82 8/1999 III.22 MÜK szabályzata

Ezek az esetek tanulságul szolgálhatnak az egész társadalomnak arra, hogy bőven van még mit tanulni arról, mit is jelent valójában a törődés, az önzetlen odafigyelés és segítségnyújtás, tekintet nélkül arra, hogy ki honnan származik, ki milyen körülmények között él és ki mennyire „fizetőképes”.

Móricz Zsigmond regényhőse, a kis Nyilas Mihály, valószínűleg már tudta ezt. A saját bőrén tapasztalta meg ugyanis azt, hogy mit jelent a társadalmi kirekesztettség, valamint azt, hogy milyen érzés, ha szavának azért nincs hitele, mert ő pusztán egy „ingyenes tápintézetes”. Nem hiába akart ezért ő az emberiség tanítója lenni. Amikor megkérdezték tőle, hogy mire akarja tanítani az embereket, a következőt felelte:

„Csak arra, hogy légy jó.....légy jó.....légy jó mindhalálig.....”⁸³

3. Nemzetközi kitekintés

3.1 Kaliforniai bíróságok gyakorlata

Jelenleg a világon az ügyvédekkel szembeni követelések érvényesítése változó képet mutat. Az Amerikai Egyesült Államokban az ügyvédek az orvosokkal és könyvelőkkel hasonló helyzetben egyre több passzív perbe kerülnek műhiba miatt. Más országokban, ez a tendencia csak szórványosan jelentkezik.

26. Ügyvédi meghatalmazásra való jog és cselekvőképesség –

Az ügyvéd és ügyfél közti kapcsolat létrejöhet kifejezett, vagy hallgatólagos, illetve formális vagy informális szerződéssel, illetve bíróság általi kirendeléssel.

Bárki meghatalmazhat ügyvédet, aki általános szerződéskötési képességgel rendelkezik. [Cal.Jur.3d, Attorneys at Law pp.510-511]

Ha viszont már bíróság már valamely végzésében a cselekvőképesség hiányát állapította meg, úgy bírósági engedély kell az ügyvédi meghatalmazásához. [California Practice Guide pg.3-49]

27. Szerződéskötési képesség

Ahhoz, hogy egy személy mentálisan szerződéskötési képességgel rendelkezőnek minősülhessen, megfelelő belátási képességgel kell rendelkeznie ahhoz, hogy tisztában legyen cselekedeteivel és racionálisan tudja értékelni tulajdona mennyiségét és minőségét. [California Real Estate (3d ed.) 1:14, pg.38]

Attól, hogy valaki mentális a fizikális rendellenességgel, illetve gyengeséggel rendelkezik, még lehet szerződéskötésre alkalmas. Csupán a diagnózisa a mentális, vagy fizikális rendellenességnek, még önmagában nem elég ahhoz, hogy valakit cselekvő-

képtelennek illetve beszámíthatatlannak minősítsünk. [California Practice Guide, Professional]

Ingatlan adásvétele esetén, csupán a mentális gyengeség önmagában nem alapozza meg azt, hogy a bejegyzett tulajdonjog, törlésre kerüljön.

/kivéve, ha más tényező is bizonyítja annak érvénytelenségét – mint pl.: jogellenes befolyásolás, egyenlőtlen ellenszolgáltatás/ [Cal.Jur.3d, Attorneys ad Law, pg.82]

Elvárható gondosság [Duty of care]

Az ügyvéd-ügyfelével szemben fennálló gondossági kötelme több elemből áll.

1. Legyen legalább annyira tanult, mint amennyire a hasonló területen működő többi ügyvéd.

2. Tőle elvárható maximális szorgalommal és lehető legjobb tudásával hozzon olyan döntést, amely az ügyfelének a legkedvezőbb [Cal.3d 555]

3. Ezen kötelezettségek megszegése hanyagságnak minősül.

Ügyfél elhanyagolása pedig súlyos kötelezettségszegés, mely komoly fegyelmi felelősségrevonást von maga után. [Cal.3d. 349 pg.]

Attorney state of Mind (ügyvéd véleménye)

Az ügyvéd véleménye – amikor az állítólagos kötelezettségszegés megtörtént – később védekezésül szolgálhat. Az ügyvédet a szakma által előírt kötelezettség szabályainak szándékos megszegéséért felelősségre kell vonni.[California Business C Professions Code] Ezalatt azt kell érteni, hogy az ügyvéd tudta, hogy mit kellett volna tennie, de mégsem tette, vagy tudta, hogy mit nem lehet tennie és mégis megtette. A szándékosság hiánya így védekezés lehet az esetleges felelősségrevonási eljárásban. Az ügyvéd nem felel a jóhiszemű jogi tévedésekért, illet a szerencsétlen jogorvoslati mód választásáért vagy eljárási lépésért. / Az ügyvéd széles választási lehetőségekkel bír a megfelelő jogi lépés kiválasztását illetően és nem felel azért, ha az egyébként elfogadható lehetőségek közül valamelyik nem sikerül.

Ingatlanok adásvételének folyamata

Az Alkotmány szerint bárki köthet szerződést, ha nem törvénybe ütköző. Ingatlanok adásvétele esetén nem kötelező ügyvéd, vagy közjegyző részvétele. Egyetlen dologhoz kell közjegyzői hitelesítés, ha az eladó aláírja a tulajdoni lapot. A tulajdoni lap beszerzése előtt vevő leellenőrzi a „registre office” – nál /Magyarországon a Földhivatalnak felel meg/, hogy valóban eladó tulajdonában áll e az ingatlan. Sokan „Escrow company”-val /biztosító társaság/ bonyolítatják le a hivatalos dolgokat, ahol a pénzt is és az aláírást is letétbe lehet helyezni.

Ezeknél az ügynevezett escrow companyknál 'title insurance'-t (tulajdonjog biztosítás) lehet kötni. A tulajdonjog biztosítás szavatol azért, hogy adásvétellel kapcsolatban minden „koser”, vagyis bármely későbbi probléma esetén, helytállási kötelezettségük van.

3.2 Az ügyvédi felelősség és biztosítása⁸⁴

Az ügyvédi felelősség külföldi szabályozási rendszereinek általános vonásai

Az ügyvédi felelősségbiztosítás relatíve új intézménynek számít még napjainkban, nemzetközi szinten is. Jelenleg a világon kétféle ügyvédi felelősségbiztosítási rendszer érvényesül.⁸⁵ Az egyik a biztosítottak részére fix biztosítási díj fizetését írja elő (fixed-rate contribution system), míg a másik rendszer az adott ügyvéd tevékenységét, tapasztalatát, ügyfélkörét, és ezáltal a felelősségét érintő legfőbb kockázati tényezőket figyelembe véve alakítja ki a biztosítási díjat és az ehhez fűződő kárfedezet mértékét (variable-rate contribution system) Jelenleg a világon az ügyvédekkel szembeni követelések érvényesítése változó képet mutat. Az Amerikai Egyesült Államokban az ügyvédek az orvosokkal és könyvelőkkel hasonló helyzetben egyre több passzív perbe kerülnek műhiba miatt. Más országokban ez a tendencia csak szórványosan jelentkezik. 1995-ben a Nemzetközi Ügyvédi Szövetség egy felmérést végzett, amelynek célja az volt, hogy a világ 60 országában vizsgálja meg, azt, hogy az ügyvédi felelősségbiztosítás helyzete miként alakul

- a) Vannak olyan országok, ahol ügyvédi felelősségbiztosítás egyáltalán nem létezik. Ilyen például Bolívia, Kína, Guatemala, Korea, Panama, Paraguay, Thaiföld és Uruguay.
- b) Vannak olyan országok, amelyek esetében létezik ügyvédi felelősségbiztosítás, azonban az csak önkéntes alapon köthető. A felmérés 33 ilyen országot talált, ide tartoznak többek között: Argentína, Brazília, Chile, Ciprus, Egyiptom, Görögország, Izrael, Olaszország, Japán, Mexikó Málta, Új-Zéland, Peru, Portugália, Oroszország, Spanyolország, Svájc, Törökország és az Amerikai Egyesült Államok Oregon állam kivételével.
- c) A 60 vizsgált ország köréből 19 esetében kötelező az ügyvédi szakmai felelősségbiztosítás megkötése.

Ausztrália, Ausztria, Belgium, Kanada, Dánia, Anglia és Wales, Finnország, Franciaország, Németország, Írország, Lichtenstein, Luxemburg, Hollandia, Norvégia, Pápua Új-Guinea, Skócia, Szingapúr, Dél-Afrika és Svédország.

3.2.1 Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államokban az ügyvédi felelősség szabályozása az egyes tagállamok jogkörébe tartozik. Ennek megfelelően ötven különböző szabályozással

84 Dr. Sándor I. és Szűcs B.: Id. mű.p. 206.

85 OKI Tanulmány, Dr Nagy L. p.9.

találkozunk. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy az ügyvédek mulasztásért, fiduciális kötelezettség megszegéséért, szerződésszegésért vagy csalásért lehetnek felelősek. A felelősség zsinórmértéke a megfelelő jogi szakismerettel rendelkező gondosan és prudens módon eljáró ügyvéd.

Megkülönböztetést nyer természetesen az ügyvédi felelősség és az ügyvédi fegyelmi felelősség egymástól. Fegyelmi ügyekben a tagállami ügyvédi kamarák, illetve azok legfelsőbb bíróságai járnak el. A vagyoni felelősség tekintetében a tagállami gyakorlat eltér egymástól, de mindenhol jelentkezik, az, hogy az ügyvédi műhibából okozott károkért az ügyvéd helytállni köteles, és vagyoni kártérítést kell fizetnie, amelynek nincs korlátozása jogszabály által. Az ügyvéd ugyanakkor ügyfelével kötött szerződés alapján korlátozhatja felelősségét, bár néhány tagállam ezt tiltja. Kaliforniában, az ügyvéd, szerződésben nem korlátozhatja előre ügyfelével való felelősségét, illetve nem mondhatja le a műhibából eredő esetleges károk kártérítési követeléséről, kivéve, ha az ügyfele előtte írásban tájékoztatta arról, hogy független jogi szakértőt vehet az ügyben igénybe.

Kanada valamennyi tartományában általános az, hogy az ügyvédi felelősséget az ilyen szakmát gyakorló személyektől elvárható gondosság mércéjéhez kötik. Az ügyvédi felelősség a peres ügyekben gyakorlatilag teljes mértékben limitált, hiszen csak a nagyfokú gondatlanság vagy szándékosság esetén áll fenn, ugyanakkor egyéb ügyekben felelősségük az általános szabályok szerint alakul.

Kanadában általánosan kötelező az ügyvédi felelősségbiztosítás megkötése.

3.2.2 Németország

A német ügyvédi kamara létrejötté 1878-ra datálódik vissza, amikor meghozták az ügyvédekről szóló rendeletet (Rechtsanwaltsordnung). Ez a rendelet alkotta meg az ügyvédi hivatást, amely független volt az állami és közhivatalok befolyásától. Az ügyvédség szabályozása érdekében hozták létre a rendelet alapján az ügyvédi kamarát. A Bundesrechtsanwaltskammer irányelvének 48. szakasza alapján az ügyvédek kötelesek szakmai felelősségbiztosítással rendelkezni. Németországban létezik különbség azok között az ügyvédek között, akik bíróság előtt megjelenhetnek (Rechtsanwalt), és az egyéb ügyvédek között. Az ügyvédi tevékenység tekintetében az ún. BRAO (Bundesrechtsanwaltsordnung) ad iránymutatást.

Az ügyfélnek kell bizonyítania azt, hogy az ügyvéd akár gondatlanul, akár fokozottan gondatlanul vagy szándékosan szegte meg kötelezettségét. Az ügyvéd akkor gondatlan, ha nem tanúsítja a megfelelő gondosságot, ami tőle elvárható lenne az adott ügy tekintetében, objektív szemszögből vizsgálva. Akkor beszélünk fokozott gondatlanságról, ha az ügyvéd többszörösen megszegi kötelezettségét. Az ügyvéd köteles folyama-

tosan, tárgyilagosan tájékoztatni ügyfelét az adott ügyvel kapcsolatban felmerülő kockázatról, annak vagyoni vonzatáról. Az ügyvédek elleni kártérítési perben a rendes bíróságok járnak el.⁸⁶

Német minta az ingatlanok adásvételének folyamatára

Az adásvételi szerződés végrehajtását egészen a tulajdonjog bejegyzéséig a szerződést ellenjegyző közjegyző kötelezően felügyeli. Szerződéskötés előtt betekint a telekkönyvbe, megállapítja az eladó tulajdonjogát, az esetleges terheket és igényeket (jelzálog, haszonélvezet). A szerződés rögzíti az említett terhek és igények tulajdonosváltás előtti törlését is. Egy példány ezután a földhivatalhoz kerül, amely a bíróságok felügyelete alatt működik. A tulajdoni lapon rögzítik a széljegyet. Ezt követően az ingatlanra a vevő hozzájárulása nélkül további széljegy, illetve teher nem jegyezhető be. Amikor a földhivatal a szükséges törléseket elvégezte, és az új terheket bejegyezte, az átírt tulajdoni lapot eljuttatja a közjegyzőnek, aki a vevőt erről értesíti, és felkéri: az átruházás szerződésben rögzített napjáig a vételárat az eladó számlájára utalja át.

Az eladó a vételár jóváírását a közjegyzővel írásban közli /igazolva az átutalást/, ezután adja át az ingatlant a vevőnek, illetve kapja meg a vevő a tulajdoni lap hiteles másolatát.

A földhivatallal egyidejűleg a közjegyző az adóhivatali osztályként működő illeték-hivatalt is értesíti. A tulajdonjogot a földhivatal akkor jegyzi be, ha az adóhivaltól az illeték befizetéséről szóló igazolást megkapta. A szerződéskötés és az átruházás, vagyis a vételár átutalása között általában két hónap telik el.

3.2.3 Ausztria

Az ügyvédi szakmai felelősség tekintetében az Osztrák Polgári törvénykönyv (ABGB) szabályai az irányadók. Az ABGB előírásai alapján az ügyvéd köteles ennek megfelelően a megbízási szerződésben foglaltaknak megfelelően eljárni. A megbízási szerződés általában csak a megbízási jogviszony fő célját tartalmazza, nem tér ki az ügyvéd egyes kötelezettségeire részletesen. Az ügyvéd felelőssége az ügyfelek irányában az annak adott tanácsaira, illetve az ügyvéd által elvárható eljárási szabályok betartására terjed ki, figyelembe véve az adott ügyvéd képességeit, képzettségét és szakmai gyakorlatát. Az ügyvéd a megbízást köteles jóhiszeműen és az ügyfelei érdekében ellátni, amely tekintetében az Osztrák Ügyvédi Kamara által elkészített etikai kódex irányadó a konkrét eljárási szabályok tekintetében.

Az osztrák ABGB alapján az ügyvéd szakértőnek számít, ami azt jelenti, hogy felelős az ügyfele irányában magas fokon, a laikus személynél fokozottabb mértékben

86 OKI Tanulmány, Dr Nagy L. p.9.

gondosságot tanúsítani, illetve ennek elmulasztása esetén felmerülő károkat megtéríteni. Az esetlegesen felmerülő ügyvédi műhibákból eredő perek tekintetében a rendes bíróságok járnak el, míg az ügyvéd felelősségének fegyelmi szempontú vizsgálata az Osztrák Ügyvédi Kamara hatáskörébe tartozik. Az ABGB nem tartalmaz rendelkezést arra vonatkozóan, hogy az ügyvéd által ügyfélnek okozott károk tekintetében pénzügyi korlátok állnának fenn. Az ABGB alapján az ügyvéd által okozott kárnak jogellenesen és vétkezen kell bekövetkeznie ahhoz, hogy felelőssége megállapítást nyerjen. Ausztriában kötelező az ügyvédi felelősségbiztosítás megkötése.

3.2.4 Franciaország

Franciaországban az ügyvédi tevékenység 1991 óta egységesen az ún. „avocat” tevékenységén keresztül valósul meg. Az ügyvédi tevékenység szempontjából az ügyfél irányába, három kötelezettség áll fenn:

- szakértelem és gondosság, amellyel köteles a rábízott ügyet kezelni
- tanácsadás a vonatkozó jogszabályi előírásokról
- ügyvitel és védelem a bíróságokon.

A felelősség tekintetében fontos az, hogy az ügyfélnek kell bizonyítania, hogy az ügyvéd nem megfelelően járt el az adott ügyben, vagyis képzettségének és tudásának nem a legjavát nyújtotta, valamint bizonyítania kell azt, hogy kára keletkezett, és azt, hogy a két tényező okozati összefüggésben áll egymással. Az ügyvédi felelősség korlátozására lehetőség van.

Franciaországban kötelező az ügyvédi felelősségbiztosítás megkötése. Általános az, hogy az egyes ügyvédi kamarák kollektív biztosítási rendszert dolgoznak ki tagjaik számára, és viszontbiztosítón keresztül valósítják meg a tagok felelősségbiztosítását. Az ügyvédek természetesen személyesen felelősek bármely gondatlanságért. Az ügyfélnek mindig rendelkezésre áll az a joga, hogy igényét rendes bíróság előtt érvényesítse.⁸⁷



86 Ezúton szeretnék köszönetet mondani a dolgozatíráshoz nyújtott segítségéért és észrevételeiért: Dr. Nochta Tibornak a Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Karának docensének; Dr. Magyar Károlynak a Zala Megyei Bíróság Elnökének; Dr. Nagy Lászlónak az Országos Kriminológiai Intézet munkatársának; Dr. Póczik Szilveszternek az Országos Kriminológiai Intézet munkatársának; Dr. Szabó Gábor ügyvédnek – Los Angeles; Dr. Steinberger bírónak – Los Angeles; Dr. Köhalmi Lászlónak a Pécsi Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Karának-adjunktusának; Török Szabó Erzsébetnek a Sors-Társak Egyesület Elnökének.

TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS KONTRA EMBERI JOGOK

Bejczy Alexai

1. Bevezetés

Az elmúlt másfél évtizedben a bűnözésben jelentős változások következtek be. Az ismertté vált bűncselekmények száma megsokszorozódott. A bűnözés minőségileg is megváltozott: megnövekedett a löfegyverrel elkövetett bűncselekmények száma, megjelentek a bűnbandák közötti fegyveres leszámolások, a bérgyilkosok, az élet elleni bűncselekmények durvábbak, elkövetőik kegyetlenebbek lettek, a gazdálkodással kapcsolatos bűncselekmények a társadalmi élet valamennyi területén megtalálhatók, a kábítószerrel való visszaélésnél Magyarország a korábbi tranzitországból célország lett, a bűnözésen belül egyre jobban érvényesül a szervezettség. Napjainkban tehát, amikor a bűnözés ijesztő mértékben emelkedik és minőségében is változik a bűnüldöző hatóságok nem nélkülözhetik a titkos információk gyűjtését és azok bizonyítékként történő felhasználását.² A nemzetközi és a hazai bűnüldözési tapasztalatok azt igazolják, hogy a bűnelkövetők cselekményük sikere és leplezése érdekében maguk is rendszeresen végeznek titkos információgyűjtést. A szervezett, országhatárokon átlépő bűnözés a tudomány és a technika újabb vívmányait alkalmazza. Azonos módszerek és eszközök hiánya a bűnözés számos területét a rendőrség számára hozzáférhetetlenné tenné, a bűncselekmények és elkövetők jelentős hányadának felderítését hiúsítaná meg. A titkos információgyűjtés a bűnüldözés fegyvertárának nemzetközileg is elismert eleme.³

A titkos információgyűjtés azonban nemzetközi egyezményekben, alkotmányokban is nevesített emberi jogokat sérthet. Ilyen alapvető emberi jog az élethez, az emberi méltósághoz való jog, a személyi szabadsághoz, biztonsághoz való jog, a jó hírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez való jog, a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog, a szabad véleménynyilvánításhoz való jog.

A titkos információgyűjtés az emberi jogi védelem alatt álló magánszférát érinti, durva beavatkozást jelent a magánélethez, a magánlakás és a levelezés tiszteletben tartásához való alapjogokba, ezért szabályozásuk különleges biztosítékrendszer kiépítését igényli, a titkos információgyűjtés által érintetteknek a közhatalom önkényével szembeni védelme érdekében. A garanciális elemeket tartalmazó szabályok megalkotása

1 Dr. Bejczy Alexai Phd. hallgató ELTE-ÁJK Doktori Iskola

2 Dr. Lakatos István: A titkos információ, mint bizonyítási eszköz, in: Belügyi Szemle 1997/3., p.67.

3 Az 1994. évi XXXIV. törvény indoklása

hosszú folyamat eredménye, amely a rendszerváltás után indult meg és csúcspontját a 2003. július 1-jén hatályba lépett 1998. évi XIX. törvény, az új büntetőeljárás törvény jelenti, amelyet 1998 márciusában fogadott el a parlament. Az új törvénynek része lett a nyomozóhatóság által a nyomozás során végzett és bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés jogi szabályozása.

Dolgozatomban azt mutatom be, hogy milyen garanciális elemek szükségesek a szabályozásban, azok jelen vannak-e a hatályos magyar jogban és röviden ismertetem, hogy miként jutottunk el a mai szabályozásig.

2. Történelmi visszatekintés

Az állam bűnüldöző szervei a bűncselekmények felderítésére, elkövetésének megakadályozására, az elkövetők felkutatása érdekében ösödök óta alkalmaznak olyan leplezett erőket, módszereket és eszközöket, amelyek segítségével a bűnüldöző tevékenységük egy részét titokban végzik.⁴ A hatalom minden korban azon volt, hogy titokban vagy nyíltan kifürkéssze az alattvalók, az ellenségek, az ellenfelek szándékát, cselekedeteit. Gondoljunk csak az 1990-es éveket megelőző évtizedek Belügyminisztériumának III/III-as Csoportfőnökségének ügyintézőire. Titokban gyűjtött információk egész irattárakat töltöttek meg. Az így megszerzett információkat ezután titkos vagy nyílt eljárások koncepciójának kialakításához, adminisztratív, káderpolitikai és más intézkedésekhez használták fel. De felhasználták őket „valódi” bűncselekmények és elkövetők felderítéséhez, felelősségre vonásához is.⁵

A magyar jogrendszer évtizedeken át úgy tett, mintha titkos eszközök és módszerek nem léteznének, e jogszabályokat kihirdető közlönyökben erről egy sort sem lehetett olvasni. Ugyanakkor köztudott volt, hogy a hatóság folytat ilyen tevékenységet.⁶ A demokratikus átalakulás előtt a Magyar Népköztársaságban az állambiztonsági tevékenység jogi alapját az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. tvr. képezte. A tvr. 11.§ -a szerint az állam belső rendjének védelmi feladatait a Belügyminisztérium szervei (többek között a rendőrség) látták el. A tvr., illetve a rendőrségről szóló 39/1974. (XI. 1.) MT rendelet nem tartalmazott szabályozást (feljogosítást) az állambiztonsági szerveknek az emberi és állampolgári jogokat korlátozó titkoszolgálati eszközök és módszerek használatára. A törvényerejű rendeletben szereplő felhatalmazás alapján a BM állambiztonsági főcsoportfőnökségének feladatait

4 Szalainé dr. Joánovits Krisztina: A titkosszolgálati eszközök és módszerek a büntetőeljárásban avagy a titkos információgyűjtés törvényessége, in: MTA VEAB Büntetőjogi Tanulmányok, szerk.: Kahler Frigyes, p.204.

5 Dr. Lakatos István: A titkos információ, mint bizonyítási eszköz, in: Belügyi Szemle 1997/3., p.68.

6 Dr. Nyíri Sándor: Gondolatok a titkos információgyűjtésről, in: Rendészeti Szemle 1983/8, p.11.

minisztertanácsi határozat tartalmazta (6000/1975. MT hat.), az állam biztonságának védelmében alkalmazható eszközökről és módszerekről pedig a Minisztertanács elnökhelyettesének 1/1975. számú utasítása rendelkezett. Ezen belső szabályokra száznál több belügyi parancs, utasítás és intézkedés épült, amelyek igen aprólékosan, bürokratikus szabályozták a titkos technikai rendszerek és módszerek alkalmazását. Ezzel a pártállam a politikai rendőrséget bizonyos keretek közé szorította, valamint a maga számára ellenőrizhetőbbé tette a szóban forgó eszközök és módszerek használatát, a megfigyelt kiválasztását. A szabályozásnak az a módja, hogy alacsony szintű és titkos (az állampolgárok számára nem hozzáférhető) jogszabályokkal korlátozták az alkotmányban biztosított állampolgári jogokat, alapvető jogelveket sértett.⁷

Az információgyűjtés olyannyira titokban folyt, hogy arról csakis a rendőrség illetékes tudhatott. A titkos információgyűjtés még az ügyész elől is el volt zárva. Az ügyészek közül keveseknek – és csak esetenként – adatott meg az operatív munka egyes részei által elért eredmények megismerése.

Ilyenek voltak például:

- amikor a bűncselekmények alapos gyanúját titkos eszközökkel beszerzett adatok bizonyították és a rendőrségi szerv vezetése bizonytalan volt, hogy a nyomozás elrendelhető-e, vagy sem;
- a hálózati vagy beszervezni kívánt személyt az ellene indult büntetőeljárásból ki kellett onni, mert az általa végzendő operatív tevékenységhez nagyobb érdek fűződött, mint az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez;
- amikor a rendőrségi fogdába fogdaügynök alkalmazásának legalizálására volt szükség.⁸

A büntetőeljárás egyik fő személyének – az ügyésznek – azért általánosságban és néha konkrétan is volt valamelyest tudomása, rálátása a titkos információgyűjtésre. Hallgatólagosan „békésen egymás mellett” éltek vele, mert az akkori politika így akarta; a politikának és a rendőrségnek így volt kényelmes. Közben Magyarország csatlakozott a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához. (Kihirdetve: 1976. évi 8. tvr.-el)

Az egyezségokmány 17. cikke kimondja:

Senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig becsülete és jó hírneve elleni jogtalan támadásnak.

Ilyen beavatkozás vagy támadás ellen mindenkinek joga van a törvény védelmére.

7 Dr. Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozása, in: Belügyi Szemle, 1999/4-5, p.99..

8 Dr. Lakatos István: A titkos információ, mint bizonyítási eszköz, Belügyi Szemle 1997/3. p. 68.

Mindez azt jelenti, hogy törvényben kell szabályozni azt, hogy ki, mikor, milyen feltételek mellett vehető alá magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatos beavatkozásnak.

Ilyen törvény Magyarországon nem volt. A rendőrség titkos információgyűjtő tevékenysége tehát jogon kívül zajlott.

A hazai jogfejlődés következő állomása a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény volt. A törvény 5. § b) pontja szerint törvényben kell szabályozni a személyi szabadságjogokat és korlátozásokat.

A törvényi szabályozás azonban még mindig váratott magára. A rendőrség viszont változatlan intenzitással végezte a titkos információgyűjtést.⁹

1988. november 16-án a Legfőbb Ügyészségen tudományos tanácskozásra került sor. Az egyik előadás nyilvánosság elé vitte a rendőrség titkos tevékenységének kérdését. Az előadásban – többek között – a következők hangzottak el: „A bűnüldözés a rendőrségnek kettős jellegű tevékenysége. Az egyik a Be. szabályai szerint folyó nyomozás, a másik, pedig az általános bűnüldözési, elsősorban felderítési és bűncselekmény elkövetésének gyanúját megalapozó adatok összegyűjtése. Ez utóbbi kívül esik a büntetőeljárás törvényben szabályozott keretein, eszközei és módszerei eltérők. Nemcsak eszközei és eredményei, hanem léte, alkalmazása is eltitkolt még az ügyész előtt is. Nyilvánvalóan nem lehet egy folyamatban lévő nyomozás érdemi részének, elsősorban az eredményességet célzó bizonyítás előmozdításában közreműködni úgy, hogy féloldalas ismeretek megszerzésére van lehetőség. Fel kell vetni tehát, azt a kérdést: meddig lehetséges a mai helyzet fenntartása, s nem kellene-e a kérdést törvényben szabályozni, s az ügyésznek megfelelő felügyeleti eszközöket biztosítani?”

A válasz csak igen lehet, mivel az ilyen tevékenység sokszor alapvető, törvény által egyedileg is védett állampolgári jogokat érint.”¹⁰

1989 májusában a Legfőbb Ügyészség levélben fordult a belügyminiszterhez. A levél – többek között – a következőket tartalmazta: „A büntetőeljárásban az állampolgári jogok csak a törvényben meghatározott módon és esetekben korlátozhatók. A személyiségi jogok érvényesülésének biztosításában fontos helyet foglal el a személyes titok – és ennek keretében a távközlési titok – védelme. A jogállamban minden állampolgárnak lehetőséget kell arra kapnia, hogy szabadon fejlessze személyiségét, mondassa el véleményét, hallassa hangját, de ugyanakkor meghatározassa, hogy kinek szánja mondanivalóját, gondolataiba, magánéletébe kit kíván beavatni.”¹¹

9 Dr. Nyíri Sándor: A titkos információgyűjtés jogi alapjai, BM Duna Palota és Kiadó, 1997.p. 6-7.

10 Dr. Nyíri Sándor: Az ügyészi szervezet hozzájárulása a társadalmi – gazdasági kibontakozáshoz, valamint az ügyészség belső irányításának, ellenőrzésének fejlesztésére irányuló követelményekhez, in: Ügyészségi Értesítő 1988. évi különszáma p.17.

A Legfőbb Ügyészség a levelet másolatban megküldte az igazságügy-miniszternek és a miniszterelnöknek is. Náluk is nyílt jogszabály kibocsátását kezdeményezte. A belügyminiszter és az igazságügy-miniszter a javaslattal egyetértettek.

1989. október 23-án Magyarországon kikiáltották a köztársaságot és kihirdetésre került a módosított (köztársasági) Alkotmány. Az Alkotmány deklarálta a jogállamiságot, a többpártrendszert, az emberi jogok tiszteletben tartását és védelmét, köztük a magánlakás sérthetetlenségéhez, valamint a magántitok védelméhez való jogot. (Alkotmány 59.§ (1) bek.)

Az Alkotmány kimondja, hogy a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelezettsége. (Alkotmány 8.§ (1) bek.)

Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja. (Alkotmány 8.§ (2) bek.)

A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül. (Alkotmány 70/A.§ (1) bek.)

Az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a köteleességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások bíróság előtt érvényesíthetők. (Alkotmány 70/K.§)

Ettől kezdve már alkotmányellenes volt a rendőrség titkos információgyűjtő tevékenysége. A rendőrség ezzel nem törődve tovább folytatta titkos tevékenységét. 1990. január 5-én kiderült, hogy a rendőrség titokban megfigyelte az ellenzéki pártok vezetőit, rendezvényeit. A megfigyelésekről jelentéseket is készített. Ebből lett az elhíresült „Dunagate-ügy”, amely 1990. január 24-én a belügyminiszter lemondásával járt.

1990. január 25-én az Országgyűlés elkezdte tárgyalni a titkosszolgálati eszközökről szóló törvényjavaslatot. A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény korszakos a magyar jogalkotásban. Először szabályozta nyílt jogszabály, törvény az emberi szabadságjogokat érintő legkényesebb kérdést, a magánszférába beavatkozás lehetőségét.¹² A törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokat és a rendőrség bűnügyi szerveit – meghatározott feladatkörben eljárva – felhatalmazta különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek alkalmazására. A törvényben – igaz nem teljes körűen, de – megjelentek a titkosszolgálati eszköz alkalmazásnak, illetve a magánszféra védelmének fontosabb garanciális elemei, feltételei: a célhoz kötöttség, a szükségesség, az arányosság és a dokumentált-

11 Dr. Nyíri Sándor: Pro domo,in: Belügyi Szemle 1995/6. p. 67.

ság elve, valamint az eszköz alkalmasságának követelménye. A titkosszolgálati eszközök közül egyes technikai úton történő adatgyűjtések (lakás lehallgatása, titkos vizuális megfigyelése stb.), a postai küldemények ellenőrzése és a magánlakásba való titkos behatolás igazságügy-miniszteri engedélyhez kötődtek. Az 1990. évi X. törvény az „állam belső rendjének” védelmével összefüggő feladatok ellátását elkülönítette a Belügy-minisztériumtól és a rendőrségtől. Úgy rendelkezett, hogy e feladatokat a különálló nemzetbiztonsági szolgálatok végzik, egyúttal felhatalmazta a Kormányt, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatait és működését – külön törvény megalkotásáig – rendeletben határozza meg. A Minisztertanács e felhatalmazásnak a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendelettel tett eleget. E rendelet többek között meghatározta a nemzetbiztonsági szolgálatok struktúráját, az egyes nemzetbiztonsági szolgálatok feladatait.¹³

A rendőrségre vonatkozó végleges szabályok a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben láttak napvilágot, míg a nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkozó végleges szabályok a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben öltöttek testet.

2003. július 1-jét megelőzően a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) és a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) rendelkezett a titkos információgyűjtésről, a korábbi büntetőeljárásról szóló törvény (1973. évi I. törvény) sem magáról a tevékenységről, sem az eredményének felhasználásáról nem szólt. A titkos megfigyelés, adatgyűjtés nem voltak ismeretlen eszközök, ahhoz azonban, hogy az ezek révén nyert adatok a büntetőeljárásban felhasználhatók legyenek, a büntetőeljárás törvénynek rendelkeznie kellett a büntetőeljárásban e tevékenység végzésének feltételeiről, és arról, hogy az így szerzett adatok (akár a büntetőeljárásban, akár azon kívül történt a titkos adatgyűjtés) milyen feltételek mellett használhatók fel bizonyítási eszközként.

1991. október 11-én a büntetőeljárásnak a bírói szervezet korszerűsítésével összefüggő felülvizsgálatára bizottság alakult. Ez a bizottság 1993 őszére elkészítette a büntetőeljárás átfogó koncepcióját, amit a Kormány 1994. január 17-én fogadott el a 2002/1994. (I.17.) számú kormányhatározattal. A koncepcióban a titkos információgyűjtés kérdéséről egy sor sem szerepelt.

A törvénytervezet kidolgozására kodifikációs bizottság alakult és 1997 júniusában átadták az igazságügy-miniszternek az elkészült tervezetet. A Kormány a tervezetet 1997 őszén némileg átdolgozta és 1997 októberében a parlament elé terjesztette. 1998. március 10-én a parlament 78,3 % -os támogatottság mellett jóváhagyta a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt, hatálybalépésének időpontjául 2000. január 1-jét

12 Dr. Nyíri Sándor: A titkos információgyűjtés jogi alapjai, p. 9. o.

13 Dr. Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági szolgálatok szabályozása, p. 100.

jelölték meg. Az 1999. évi CX. törvény azonban a hatálybalépés időpontját elhalasztotta és ezt követően az új Be. elfogadott szövegét újból módosították, ennek eredménye a 2002. évi I. törvény, amely a Be. részévé tette bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzést. Végül az új büntetőeljárás törvény 2003. július 1-jén lépett hatályba.

Az új Be. megteremtette azt az eljárást, hogy a titkos információgyűjtés keretében nyert adatok miképpen válhatnak a bizonyítási eljárás részévé. A szabad bizonyítás elvére hivatkozás ebben a kérdésben ugyanis kevés, hiszen komoly adatvédelmi érdekekkel állunk szemben. Fontos tehát egyrészt a célhoz kötöttség, a felhasználás nyomós érdekének és a megszerzett adatok titkos kezelésének szem előtt tartása, másfelől a bíró előtti bizonyítás során a szükséges és elégséges hozzáférhetőség megteremtése. Az új törvény ennek eleget tesz, és rendelkezik mind a titkos adatszerzés elrendelésének, céljának, megszüntetésének feltételeiről, mind az adatok kezeléséről, a felhasználhatóság módjáról. Amiről nem rendelkezik, az egy bizonyítási elv, amely a strasbourgi gyakorlatból levezethető. Kérdés ugyanis, hogy meg lehet-e bárki büntetőjogi felelősségét állapítani kizárólag titkos adatszerzésen alapuló bizonyítékok alapján. Egyetérttek Márki Zoltán azon álláspontjával, amely szerint nem, hiszen ez oly mértékben tenné közvetetté a bizonyítást, oly mértékben szűkítené le a védelem lehetőségét, hogy az a tisztességes eljárás sérelmét jelentené.¹⁴

Azonban mint azt már az „új” Be. tekintetében megszokhattuk, annak tartalma ismételtelen (elfogadása óta pontosan tizenötödszörré) jelentősen változott, több mint kétszáz paragrafus módosult, a törvény körülbelül 1/3-át érintette a 2006. évi LI. törvény, a 2006-os Be. novella. Az említett törvény a titkos adatszerzésre vonatkozó szabályozást is jelentősen átalakította, a Be. e tárgykört szabályozó eddigi hét paragrafusából öt módosult és bevezetésre került egy újabb szakasz is. A módosítások 2006. július 1-jén léptek hatályba.

3. Titkos információgyűjtés – titkos adatszerzés

Az új büntetőeljárás törvény (1998. évi XIX. törvény) szerinti szabályozás nem érinti az Nbtv. által meghatározott titkos információgyűjtést, azonban szükségképpen kihatással van a titkos információgyűjtésnek az Rtv. által szabályozott körére. A titkos információgyűjtés az engedélyhez nem kötött és a „külső” engedélyhez kötött kriminálisztikai módszerek gyűjtőfogalma.

A Be. a bírói engedélyhez kötött módszereknek az Rtv. szabályozásától eltérő tartalmú köréről rendelkezik, ezért indokolt a törvény szabályozási tárgyát eltérő fogalom-

¹⁴ Márki Zoltán: Az új büntetőeljárás törvény és újdonságai, in: Belügyi Szemle 2003/7-8., p.14-15.

mal jelölni. Titkos adatszerzés az, amit a nyomozás során bírói engedéllyel végeznek. Titkos információgyűjtés az, amit nem a nyomozás során végeznek, valamint amit bírói engedély nélkül végeznek. Az utóbbi tevékenységre a büntetőeljárás törvényben szükségtelen külön szabályokat előírni, annak szabályai a rendőrségi, nemzetbiztonsági, határőrségi, vám, illetve ügyészségi törvényben kaptak helyet. A titkos adatszerzést a nyomozó hatóság végzi, ezek technikai lebonyolításához a külön jogszabályokban előírt más szerveket vesz igénybe, amelyeknek a büntetőeljárás törvényben való nevesítése szintén szükségtelen.¹⁵

A 200. § (3) bekezdése szerint a Be. jelen szabályai nem érintik a nyomozás elrendelését megelőzően a bírói, illetőleg az igazságügy-miniszteri engedélyhez kötött titkos információgyűjtést; e tevékenységet a külön törvényekben meghatározottak szerint az erre feljogosított szervezetek a rájuk irányadó szabályok szerint végzik. A 200. § (4) értelmében azonban ha nyomozás elrendelését megelőzően külön törvény alapján a bíró, illetőleg az igazságügy-miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtés végrehajtása során az ügyben a nyomozást elrendelik, a titkos információgyűjtést a továbbiakban a Be. szerint mint titkos adatszerzést lehet folytatni. A nyomozás elrendelésével tehát a bírói, ill. igazságügy-miniszteri engedélyhez kötött titkos információgyűjtés átalakul titkos adatszerzéssé, a továbbiakban ezen eszközöket és módszereket csak a Be. szabályai szerint lehet igénybe venni.

Felmerül azonban a kérdés, hogy a bírói, ill. igazságügy-miniszteri engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtési eszközök és módszerek alkalmazhatóak-e a nyomozás elrendelését követően is, a nyomozás alatt? Erre vonatkozó szabály a Be. IX. fejezetének V. címe alatt nem található, azonban a 178. § (1) és (2) bekezdése értelmében a válasz csak igen lehet. Az (1) bekezdés szerint a nyomozó hatóság a büntetőeljárás megindítása után annak megállapítására, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak, adatszerzést végezhet. A (2) bekezdés szerint a nyomozó hatóság az adatszerző tevékenysége során az ügyész engedélyével fedett nyomozót vehet igénybe, valamint a reá irányadó törvény szerint más, bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtést is végezhet.

A titkos információgyűjtésnek van bírói, illetve igazságügy-miniszteri (közrend-, illetve nemzetbiztonsági célból) engedélyhez kötött és egyúttal nem kötött része is, amelyből az engedélyes csak a nyomozás elrendeléséig alkalmazható (onnantól már titkos adatszerzés lehet csak), a nem engedélyköteles része folytatható a továbbiakban is, szűk körben ügyészi engedéllyel (fedett nyomozó, együttműködő személy, adatkérés pl. banktitok, mobilhívás-lista kérés esetében). A titkos adatszerzés csak bírói engedély-

¹⁵ Be. indokolás

hez kötött lehet, és csak a nyomozás elrendelését követően, az iratmegismerésig tarthat.¹⁶

A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésnek két fajtája különböztethető meg az adatszerzés funkciója szerint. Az egyik a nemzetbiztonsági célok, a másik pedig a büntető felelősségre vonási célok megvalósítása érdekében végzett titkos információgyűjtés.

4. A jogállami követelményeknek megfelelő szabályozás kritériumai

A büntetőeljárás célja a materiális (anyagi) igazság kutatása, amely a büntetőeljárában – némi egyszerűsítéssel – két szakaszban valósul meg. Az első szakaszban (előkészítő-vizsgálati-nyomozási) adatokat gyűjtenek, a másodikban (tárgyalási-bírószáki) értékelik. A döntésalapul szolgáló tényekhez kötődő hatósági adatgyűjtés formája lehet nyílt és titkos. Ez utóbbi esetében annak idejéről, módjáról, alkalmazási köréről sem a terheltnek, sem a védőnek nincs információja. Ugyanakkor elengedhetetlen a használata, miután a szervezett bűnözéssel kapcsolatos felderítés csak ezen eszközökkel érhet el sikereket. Jogállami keretek között felvetődik, hogyan egyeztethető össze a bizonyítékok beszerzésének titkossága az emberi, ezen belül a terhelti jogokkal, köztük a védelem jogával. A válasz úgy fogalmazható meg elvi szinten, hogy a büntetőeljárást, valamint az alapvető elveket ki kell békíteni egymással, és az elveket mindenáron meg kell védeni a szervezett bűnözéssel szembeni fellépés keretében is.¹⁷ Az alkotmányos büntetőeljárás eszméje képes megvédeni az emberi és polgári jogok klasszikus értékeit, hatékony védelmet nyújtani a társadalomnak a bűnözés ellen, ésszerűvé és gazdaságossá tenni a büntetőigény érvényesítését, illetve képes a büntető igazságszolgáltatás internacionális rendszerének megteremtésére.¹⁸

Ennek szellemében a titkosszolgálati eszközök és módszerek a szervezett bűnözés elleni harcban a következő feltételek mellett alkalmazhatók:

- a törvényeknek precízen és konkrétan kell szabályozniuk (törvényességi elv)
- csak abban az esetben alkalmazhatók, ha alapos és konkrét gyanú áll fenn, hogy a szervezett bűnözéshez kapcsolódó súlyos és meghatározott bűncselekmények elkövetése várható a közeljövőben (arányosság elve)
- csak akkor alkalmazhatók, ha a hagyományos (klasszikus) rendőri eszközök indyegyike csődöt mondott ezen bűncselekmények felderítésében (szubszidiaritás elve)
- egy független igazságszolgáltatási szervnek kell engedélyeznie és ellenőriznie (igazságszolgáltatási ellenőrzés elve)

16 Dr. Fenyvesi Csaba: A titkos adatgyűjtés és a nyomozási bíró, in: Ügyészek Lapja 2004/4., p.7.

– a megelőző jellegű (proaktív) nyomozás során szerzett információkat csak konkrét és meghatározott büntetőjogi gyanú alátámasztására lehet felhasználni, az adatokat pedig meg kell semmisíteni, ha a proaktív nyomozás nem vezetett büntetőeljárás indításához vagy végleges döntéshez reális határidőn belül, illetve értesíteni kell az érintetteket a cselekményről.¹⁹

A magyar szabályozás korábban nem minden pontban felelt meg a nemzetközi standardoknak, a jogállami követelményeknek, az új Be. azonban nagyrészt pótolta a hiányosságokat. Mind a hazai, mind a nemzetközi jogalkotásban és jogalkalmazásban reális annak a veszélye, hogy a szervezett bűnözés elleni erélyesebb fellépés az emberi jogok tiszteletének és a büntető igazságszolgáltatás egyensúlyának rovására fejlődik ki. Ezért a szervezett bűnözés elleni harc eszközei semmilyen formában sem sérthetik az emberi jogokat, azokkal összeegyeztethetőnek kell lenniük. Nem véletlenül állítja a büntetőeljárás nemzetközileg elismert művelője, Jean Pradel: A büntetőeljárás mutatja meg legjobban egy ország kulturális és szociális fejlettségét.²⁰

A különböző országok eltérő szabályozási technikákkal próbálják megoldani, hogy bár rendelkezzen a rendőrség, illetve más nyomozó hatóság a titkos információgyűjtéshez szükséges jogosítványokkal, azonban azok használata során ne sértsék meg az emberi jogokat. Ilyen megoldás, amikor a titkos nyomozásra vonatkozó szabályokat a büntetőeljárás törvényben helyezik el (Németország, Ausztria), vagy a szervezett bűnözés és illegális kábítószer-kereskedelem elleni különleges felhatalmazások körében szabályozzák (Spanyolország, USA) a titkos eszközök használatát. Sok fejlett demokrácia nélkülözi a megfelelő jogi szabályozást (Belgium, Hollandia). Azonban nem szabad elfelejteni, hogy ezen országokban az emberi jogok védelmén az alkotmányos demokratikus berendezés egész intézményrendszere működik, s néha hatékonyabban, mint a speciális védelmi törvények.²¹

4.1 Törvényességi elv

A jogállamban csak törvény korlátozhatja a személyi jogok érvényesülését és a törvénynek ezekben az esetekben pontosan körül kell határolnia, hogy milyen feltételek megléte esetén és milyen körülmények között kerülhet sor a meghatározott jogkorlátozó intézkedésekre. Garanciális engedélyezési eljárással és a szükséges ellenőrzési lehetőségek beépítésével kell ezeknek az eszközöknek és módszereknek az alkalmazását

17 Dr. Fenyvesi Csaba: A védő és a titkos adatgyűjtés, *Belügyi Szemle* 2001/11., p.66-67.

18 Finszter Géza: Az alkotmányos büntetőeljárás és a nyomozás, *Fundamentum* 1997/2.,p. 110-111.

19 Dr. Fenyvesi Csaba: A védő és a titkos adatgyűjtés, p. 66-67.

20 Dr. Fenyvesi Csaba: A védő és a titkos adatgyűjtés p. 74. o.

körülbástyázni. Ezt különösen indokolja, hogy természetüknél fogva rejtve maradnak az intézkedést szenvedő személy előtt, ami azzal jár, hogy nem tudja velük szemben a jogait érvényesíteni, nem tud védő segítségéhez folyamodni, nem élhet jogorvoslati lehetőséggel.²²

Azzal, hogy Magyarország csatlakozott a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához (kihirdetve: 1976. évi 8. tvr-rel) kötelezettséget vállalt arra, hogy törvényben szabályozza azt, hogy ki, mikor, milyen feltételek mellett vethető alá magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatos beavatkozásnak. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 17. cikke szerint:

1. Senkit sem lehet alávetni a magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig becsülete és jóhírneve elleni jogtalan támadásnak.

2. Ilyen beavatkozás vagy támadás ellen mindenkinek joga van a törvény védelmére.

Az Egyezmény 17. cikkét a 18. cikkel együtt kell alkalmazni, amely szerint: „A jelen egyezményben jogok és szabadságjogok korlátozásait nem lehet más célra alkalmazni, mint amelyre elő vannak írva” (hatalommal való visszaélés tilalma).

Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről Rómában 1950. november 4-én kelt egyezmény (Magyarországon kihirdetve: 1993. évi XXXI. törvénnyel) értelmében is törvényben kell szabályozni a magánszférához való jog korlátozásának feltételeit. Az egyezmény 8. cikke rendelkezik a magánszféra tiszteletben tartásáról. Eszerint:

1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy közérkölcés védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.²³

Az Egyezmény rendelkezéseinek betartását két, az Egyezmény által felállított szerv volt hivatott biztosítani, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bizottsága, azonban ma már csak a Bíróság működik, amelynek székhelye Strasbourgban van. Az Egyezmény önmaga csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, amelyet a Bíróság és a Bizottság által alkotott esetjog tölt meg tartalommal. Az Emberi Jogok Európai Bizottsága a Julien Mersch és társai Luxemburg elleni ügyben egyrészt megállapította, hogy a Római Egyezmény 8. cikke szerinti „törvényben megállapított eset”

21 Dr. Finszter Géza: A titkos információgyűjtés szabályozása a hatályos jogban, in: Kriminológiai Tanulmányok 2000.

22 Dr. Nyíri Sándor: Az ügyészség a jogállamban, in: Belügyi Szemle 1990/7.p. 9.

kitétel azt jelenti, hogy a beavatkozás szabályozásának a jogállamiság elvével összhangban kell lennie, másrészt kinyilvánította, hogy a törvényi szabályozás alapján a beavatkozást egy háromszintű ellenőrzési rendszernek kell alávetni, így: elrendeléskor, végrehajtáskor, illetőleg befejezéskor.²⁴

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Malone Egyesült Királyság elleni ügyben (Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlata, 446. o.) részletesen kifejtette, hogy mit kell az Egyezmény 8. cikkében foglalt „törvény” alatt érteni. E szerint a „törvény” nem csak írott törvény lehet. A „törvénnyel” szemben azonban követelmény egyrészt az, hogy a belső jogban alapja legyen, másrészt tartalmi kritérium, hogy biztosítsa a hozzáférhetőséget, az előreláthatóságot, továbbá meghatározza a hatóság diszkréciójának területét, illetőleg mivel e beavatkozás végrehajtó hatalom számára beláthatatlan hatalmat tesz lehetővé, ezért az említettekén túl meghatározza a hatóság diszkréció területére eső intézkedési gyakorlásának módját. A hozzáférhetőség azt jelenti, az egyén tisztában van azzal, hogy adott ügyben milyen jogszabályok kerülnek alkalmazásra, az előreláthatóság pedig nem más, mint hogy az egyén előre látja, milyen körülmények, feltételek között van a hatóságoknak joguk a jogait érintő beavatkozásra, és ennek ismeretében lehetősége van magatartását előre szabályozni.²⁵

A 8. cikk megsértésének vizsgálata körében a Bíróság az alábbi szempontokat veszi figyelembe:

- történt-e beavatkozás a magánéletbe,
- a beavatkozás összhangban volt-e a törvénnyel, ezen belül: a beavatkozásnak van-e a belső jogban törvényes alapja,
- a törvény minősége megfelelő-e: hozzáférhetősége, előreláthatósága kielégítő biztosítékokat nyújt-e a lehetséges károsításokkal szemben (Rule of Law követelménye),
- a beavatkozás szükséges volt-e egy demokratikus társadalomban.

A Bíróság értelmezésében a nemzeti törvénynek a következő követelményeknek kell megfelelnie:

- kellően megismerhető legyen,
- ésszerűen előre látható döntések alapjául szolgáljon,
- egyértelműen határozza meg (az anyagi értelemben vett törvény) a diszkréció gyakorlásának területét és módját, feleljen meg a jogállamiság követelményének.

A Bíróság megállapítása általában elsősorban a harmadik követelménynek meg nem felelés okán történik, de természetesen a három követelmény az „egy demokratikus társadalomban megkövetelt védelem legkisebb fokának” fogalmában olvad egyggyé. Általá-

23 Vincent Berger: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Joggyakorlata, HVG Orac 1998., 707. o.

24 Az Európai Emberi Jogok Egyezménye 8. cikke – A Bírósági Határozatok melléklete (1997/4.),p. 18-19.

ban megállapíthatjuk, hogy a nemzeti szabályozás akkor felel meg a Bíróság előtt, ha kerüli a gumiszabályokat, a generálklauzulákat.²⁶

Hazai jogunkban először – ideiglenes jelleggel – az 1990. évi X. törvény határozta meg a különleges titkosszolgálati eszközök alkalmazásának rendjét. A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló törvény korszakos a magyar jogalkotásban, mivel először szabályozta nyílt jogszabály, törvény az emberi szabadságjogokat érintő legkényesebb kérdést, a magánszférába való beavatkozás lehetőségét. A rendőrségre vonatkozó végleges szabályok a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvényben láttak napvilágot. Az Rtv. titkos információgyűjtés elnevezéssel a nyomozást megelőző felderítést szabályozta, meghatározva a bírói, illetve ügyészi engedélyhez kötött titkosszolgálati eszközöket. A nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkozó végleges szabályok a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényben öltöttek testet. Az Nbtv. a bűncselekmények egy széles körére felderítési jogosítványokat biztosított a nemzetbiztonsági szolgálatok számára, részletesen meghatározva az e szervek által folytatható titkos információgyűjtés célját, eszközeit, módszereit és az engedélyezés fórumait. Az Nbtv.-ben taxatív felsorolt esetekben az igazságügyi-miniszternek van engedélyezési joga.²⁷

2003. július 1-jét megelőzően az Rtv. és az Nbtv. rendelkezett a titkos információgyűjtésről, a korábbi büntetőeljárásról szóló törvény (1973. évi I. tv.) sem magáról a tevékenységről, sem az eredményének felhasználásáról nem szólt. Az 1998. évi XIX. törvény (új Be.), amely 2003. július 1-jén lépett hatályba, már a jogállami követelményeknek megfelelően magában foglalja a titkos adatszerzés szabályozását. A nyomozás fejezetén belül (IX. fejezet) egy külön cím alatt (V.cím) tartalmazza a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szabályait.

A titkos felderítés jogi háttérének megteremtésével kapcsolatos egyik ellentmondás a felderítés titkossága és a jogi szabályozás publikussága közötti feszültség. A nyomozásban a büntetőeljárás elvei közül némelyek egyáltalán nem is érvényesülnek, vagy más hangsúlyt nyernek. A nyomozásban nem érvényesül a nyilvánosság elve. A nyilvánosság leszűkül arra, hogy a törvényben meghatározott nyomozási cselekményeknél a gyanúsított, a védő, a sértett jelen lehet. A nyomozás a felderítés sikere érdekében nem nyílik meg bárki előtt.²⁸ A titkosság feloldása: a szabályozás általánosítható, tipikus és a jövőben prognosztizálható helyzetekre tartalmaz előírásokat, a nyilvánosság kizárása viszont az egyedi és a már bekövetkezett események felderítéséhez szükséges. A felderítés titkossága és a jogi szabályozás nyilvánossága közötti ellentmondás az állam büntetőjogi igényének a teljesülésével oldható fel. Ha ez azért marad el, mert a felderítés

25 Az Európai Emberi Jogok Egyezménye 8. cikke – A Bírósági Határozatok melléklete (1997/4.), p. 43.

26 Dr. Finszter Erika: A telefonlehallgatás az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának tükrében, in: Belügyi Szemle 1997/5., p. 21., 24., 25

alaptalan gyanúra épült, akkor a jog épsége azt követeli meg, hogy az ilyen módon jogaiban sérült polgárnak hozzá tudomására a lefolytatott felderítés tényét és annak bűncselekményt nem igazoló eredményét is. A már idézett 1990. évi X. törvény még tartalmazta ezt a garanciát, az Rtv már elhagyta.²⁹ Az új Be. erősen korlátozottan ugyan, de lehetővé teszi a titkos adatszerzés alkalmazásának tényéről való utólagos tájékoztatást: „Az ügyész a titkos adatszerzés tényéről – annak befejezését követően – értesíti a bírói engedélyben érintett, ha az érintett ellen nem indult büntetőeljárás, és az értesítés a büntetőeljárás sikerét nem veszélyezteti.” – 205.§ (5)

A törvények uralmának alkotmányos elve csak akkor érvényesülhet, ha a felderítéssel esetleg okozott jogsérelmek a jog alapján orvosolhatóak. Ha ugyanis a titkos információk megszerzésére jogosított szervezeten kívül senki nem illetékes a felderítési folyamat megismerésére, akkor nem is létezik fórum, amely képes lenne állást foglalni a jogszerűség kérdésében. A magyar szabályozásban ezen követelményeket megvalósító intézmények az ügyész és a bíró jogosítványai a titkos adatok megismerésére vonatkozóan, az ügyész engedélyének szükségessége bizonyos eszközök alkalmazása esetén, valamint a beszerzett adat államtitok voltának megszűnése a büntetőeljárásban bizonyítékként való felhasználása esetén.

A szabályozás azonban, mintegy garanciális jelleggel tartalmaz kivételeket a titkosság alól.

1. Az Rtv. 63.§ (2) bekezdése szerint a titkos információgyűjtés során beszerzett adat megszűnik államtitok lenni, ha az adatot a büntetőeljárásban bizonyítékként használják fel.
Ez a rendelkezés azonban csak akkor jelent a büntetőeljárás gyanúsítottja számára védelmet, ha az így megszerzett bizonyíték hitelessége vizsgálható. Ez pedig kétséges akkor, ha a titkos felderítés ténye, az adat forrása és a megszerzés módja továbbra is homályban maradhat a védelem számára.
2. Az Rtv. 63.§ (5) bekezdése a beszerzett adat és az információgyűjtés ténye tekintetében az ügyész és a bíró számára külön engedély nélkül lehetővé teszi, hogy még a felderítési szakaszban megismerjék a védett államtitok tartalmát. Az igazságszolgáltatás képviselői ezzel lehetőséget kapnak arra is, hogy az adatgyűjtés törvényességét, a megszerzett bizonyíték hitelességét vizsgálják.
3. A titkosság alóli kivételként értékelhetők azon esetek is, amikor a törvényhozó bírói vagy ügyészi engedélyt ír elő valamely felderítési cselekmény elvégzéséhez.

27 Kriminálisztika, Szerk.: Bócz Endre, Budapest 2004. A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet.

28 Dr. Király Tibor – Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó 2001., p. 307..

29 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, Szerk.: Bócz Endre, Budapest 2004.

4.2 Igazságszolgáltatási ellenőrzés elve

Az Rtv. 64. § (1). bekezdés f. alpontja a fedett nyomozó alkalmazását álvásárlás, bizalmi vásárlás, bünszervezetbe való beépülés, illetve ellenőrzött szállítás folytatása érdekében ügyészi engedélyhez köti. A büntetőeljárás törvénynek a fedett nyomozó alkalmazására vonatkozó szabályai csak a nyomozás során érvényesülnek, de fedett nyomozó az Rtv. szerint a büntetőeljáráson kívül, a felderítési szakaszban is igénybe vehető.

Az Rtv. 67.§-a szerint a Rendőrség csak az ügyész hozzájárulásával állapodhat meg a bűncselekmény elkövetőjével információ szolgáltatásában a nyomozás megtagadásának vagy megszüntetésének a kilátásba helyezésével akkor, ha a megállapodással elérhető bűnüldözési cél jelentősebb, mint az állam büntetőjogi igényének az érvényesítése.

Az Rtv. 67/A.§-a szerint az ügyész elutasítja a feljelentést illetve megszünteti a nyomozást a fedett nyomozóval szemben, ha a bünszervezetbe beépült fedett nyomozó szolgálati feladatának teljesítése során bűnüldözési érdeket szolgáló bűncselekményt követett el. Ez a mentesség nem terjed ki az élet szándékos kioltására.

Az Rtv. 68.§ (1) szerint az ügyész jóváhagyása kell akkor is, ha a nyomozó szerv adóhatóságtól, devizahatóságtól, a szolgáltatást nyújtó távközlési szervezettől, az egészségügyi és a hozzá kapcsolódó adatot kezelő szervtől, továbbá a banktitoknak, értékpapírtitoknak, pénztártitoknak és egyéb üzleti titoknak minősülő adatot kezelő szervtől kétévi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő, szándékos bűncselekmény felderítése érdekében az üggyel összefüggő adatok szolgáltatását igényli.

Ezen intézmények sem jelentenek azonban tökéletes garanciát, számos probléma felvetődik velük kapcsolatban. Az ügyészi jogosítványok komoly kérdéseket vetnek fel. Az egyik probléma az, hogy miként lehet ezeket a hatásköröket felelősen viselni, amikor a nyomozást megelőző felderítés egésze felett az ügyész felügyeletet nem gyakorol, sőt az eljárás alapos ismeretét biztosító információk egy része elől kifejezetten el van zárva. Másfelől pedig vizsgálandó, hogy a felderítéssel kapcsolatos funkciók hogyan helyezhetők el az ügyészségi szervezetben, továbbá, hogy azok teljesítése milyen különleges szakértelmet igényel. További probléma, hogy az Rtv. még ezeknek a redukált hatásköröknek az elosztásában sem következetes, mert miközben egyes felderítési cselekményekhez ügyészi jóváhagyást kíván, más esetekben, éppen azokban, amikor az alkotmányos jogok korlátozására kerülhet sor, a közreműködésre nem tart igényt.³⁰

A bűnüldöző hatóság kizárólagos kompetenciáját töri meg a bírói engedély megkövetelése azokban az esetekben, amikor a felderítés alkotmányos jogokat korlátozó eszközöket vesz igénybe. Az Rtv. 69-74.§-ai tartalmazzák a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés szabályait. A különleges eszközök és módszerek engedélyezésének és igénybevételének részletes szabályairól a 26/1999. (VIII.13.) BM rendelet rendelkezik.

Mindezek ellenére megállapítható, hogy a felderítésben birtokolt ügyészi és bírói hatáskörök a titkos bűnüldözési akciók külső kontrollját jelentik és biztosítékokat nyújtanak ahhoz, hogy a megszerzett információk a büntető igazságszolgáltatásban kerüljenek felhasználásra.

4.3 Célhoz kötöttség elve

A titkos felderítés a bűnüldöző hatóságoknak a bűncselekmények feltárására irányuló, titkos módszerekkel végrehajtott megismerő tevékenysége a kriminális események megelőzése, megszakítása és bizonyítása céljából. Mint minden megismerési folyamatnak, a felderítésnek is legalább négy eleme van:

- a felderítés célja: nemzetbiztonsági, bűnüldözési és/vagy igazságszolgáltatási
- a felderítés tárgya: a bűncselekmény, a gyanús magatartás, vagy annak közvetlen kockázata
- a felderítés alanya: a nemzetbiztonsági szolgálatok, a bűnüldöző hatóságok
- a felderítés módja: erők, eszközök, módszerek és alkalmazásuk eljárási formája

A nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetése, hogy a nemzetbiztonsági törvényben meghatározott feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével elősegítsék a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködjenek az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében.

A felderítés bűnüldözési célja olyan információk megszerzése, amelyek segítségével a bűncselekmény megelőzése, megszakítása és bizonyítása az arra legalkalmasabb erőkkel, eszközökkel és módszerekkel a legrövidebb idő alatt minimális legitimerőszakkal és maximális hatékonysággal biztosítható.

A felderítés igazságszolgáltatási célja bizonyítási eszközöknek a biztosítása és mindazoknak a bizonyítási forrásoknak a feltárása, amelyekből a büntetőeljárásban jogszerűen felhasználható bizonyítékok meríthetők, ennek eredményeként pedig az állam büntető igénye az igazságszolgáltatás előtt elbírálható.

Az előbbieken meghatározottakon kívül a felderítésnek más legitim célja nem lehet. Tilos a felderítési pozíciókat politikai vagy gazdasági érdekek szolgálatába állítani, tilos a felderítést szervezeti érdekeknek alárendelni.³¹

A büntetőeljárás célja a materiális (anyagi) igazság kutatása, amely a büntetőeljárásban – némi egyszerűsítéssel – két szakaszban valósul meg. Az első szakaszban (előkészítő-vizsgálati-nyomozási) adatokat gyűjtenek, a másodikban (tárgyalási-bírószáki) értékelik. A döntésalapul szolgáló tényekhez kötődő hatósági adatgyűjtés formája lehet

nyílt és titkos. Ez utóbbi esetében annak idejéről, módjáról, alkalmazási köréről sem a terheltnek, sem a védőnek nincs információja. Ugyanakkor elengedhetetlen a használata, miután a szervezett bűnözéssel kapcsolatos felderítés csak ezen eszközökkel érhet el sikereket. Jogállami keretek között felvetődik, hogyan egyeztethető össze a bizonyítékok beszerzésének titkossága az emberi, ezen belül a terhelti jogokkal, köztük a védelem jogával. A válasz úgy fogalmazható meg elvi szinten, hogy a büntetőeljárás minden mozzanatában keresni kell a törvényesség és az eredményesség összhangját. A törvényesség alapvető értékei még a szervezett bűnözés elleni harc címén sem sérülhetnek.³²

4.3.1 A titkos felderítés formái az alkalmazás célja szerint

A titkos felderítésnek három formája különböztethető meg a jogforrások alapján: az Nbtv. szerinti nemzetbiztonsági titkos információgyűjtés, az Rtv. szerinti rendészeti titkos információgyűjtés és a Be. szerinti bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés. Az Rtv. és a Be. szerinti formák elkülönítése csak a felderítési célok alapján lehetséges.

Szalai Géza a titkos információgyűjtésen belül az alkalmazás célja alapján két fő területet tart elkülöníthetőnek. Az egyik a büntetőeljárásban alkalmazható reagáló jellegű titkos információgyűjtés, amelynek célja a hatékony és eredményes igazságszolgáltatás, a másik pedig a megelőző jellegű, a végrehajtó hatalom által irányított nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés.³³

A bűnüldözési célú reagáló információgyűjtés határterületét jelentik azok az esetek, amikor az információgyűjtés múltbeli eseményekre vonatkozik, de a hatóságok tudomására jutott adatok nem elegendőek bűncselekmény gyanújának a megállapítására, azaz büntetőeljárás nem indítható. Ezek az esetek kívül esnek a büntetőeljárás és a büntető igazságszolgáltatás területén, de jellegüknél fogva sokkal szervezettebben kapcsolódnak ahhoz, mint a közbiztonság, a közrend fenntartásához és védelméhez, azaz a közigazgatási területhez. Ezért itt is indokolt lenne a hatékony ügyészi szerepvállalás biztosítása. Az igazságszolgáltatás területén megengedhetetlen meghatározó befolyást engedni a végrehajtó hatalom szerveinek, de amíg hiányzik a gyanú fogalmának törvényi szinten történő meghatározása, jogalkotói értelmezése, hivatalos tudomásszerzés esetén – feljelentés hiányában – a végrehajtó hatalom szervei meglehetősen rugalmasan, lényegében saját belátásuk szerint dönthetnek a büntetőeljárás megindításáról, azaz arról, hogy az igazságszolgáltatást működésbe hozzák-e.³⁴

Finszter Géza a felderítési célok alapján különbséget tesz a rendészeti felderítés és a bűnügyi felderítés között. A különbségeket egy táblázatban szemléltetem.

31 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája Szerk.: Bócz Endre, Budapest 2004.p. 271-272.

A rendészeti- és a bűnügyi felderítés minőségi különbségeinek feltárása alapján számos következtetés vonható le.

1.

Az információszerzés e két területe szabályozásának a közjog különböző ágazataiban való megvalósítását javasolja Finszter a következő módon: a rendészeti felderítés a közigazgatási hatósági tevékenység egy ágazata, szabályozására a közigazgatási anyagi- és eljárási jogban kerülhet sor, míg a bűnügyi hírszerzés kereteit a büntető anyagi jog szabja meg, részletes szabályainak helye a büntetőeljárás törvényében van. Ezen szabályozási technika biztosítja, hogy a titkos adatgyűjtés eredményeként megszerzett bizonyítékok a büntetőeljárásban felhasználhatóak és, hogy ezek hitelét a védelem ellenőrizheti.

Ez a szabályozási technika az új Be. hatályba lépésével részben megvalósult. Az 1998. évi XIX. törvény 200.§ (1) bekezdése szerint az ügyész és a nyomozó hatóság bírói engedély alapján 1. az elkövető kilétének, 2. tartózkodási helyének megállapítása, 3. elfogása, valamint 4. bizonyítási eszköz felderítése érdekében a nyomozás elrendelésétől a nyomozás iratainak ismertetéséig titkos adatszerzést folytathat.

2.

Finszter javaslata szerint érdemes legalább három szintet megkülönböztetni az igénybe vehető eszközök és módszerek között.

A rendészeti felderítés nem indokolja a bírói engedélyhez kötött információgyűjtést, de még a bűnügyi hírszerzésen belül is célszerű különböztetni a bűncselekmények súlya szerint, a fedett nyomozó alkalmazása, illetve a bűnüldözési célból vállalható bűncselekményt megvalósító akció kizárólag a társadalomra súlyos fokban veszélyes deliktumok felderítésénél megengedett.³⁵

A jelenlegi szabályozás szerint a fedett nyomozó alkalmazásához mégcsak bírói engedély sem szükséges, holott az egyik „legdurvább” titkos információgyűjtő eszköz ez.

3.

Szükséges lenne továbbá a rendvédelmi szervek belső munkamegosztásában és a rendészeti valamint a nyomozó hatósági hatáskörök egymás közötti elosztásában a titkos információgyűjtés jogosítványainak ismételt átgondolása abból a szempontból, hogy azok rendészeti vagy bűnüldözési funkciókhoz kapcsolódnak.³⁶

32 Dr. Fenyvesi Csaba: A védő és a titkos adatgyűjtés, p. 66-67.

33 Szalai Géza: Gondolatok a titkos információgyűjtésről, az ügyészségről és a fedett nyomozóról, in: Belügyi Szemle 2005/6., p. 21.

Rendészeti jogkörben azok a titkos információgyűjtési eszközök és módszerek alkalmazhatóak, amelyek nem kívánják meg az ügyészi felügyeletet és nem igényelnek bírói engedélyt.

4.3.2 A titkos felderítés, mint célhoz kötött tevékenység

a jelenre és a jövőre tekint	a múlt feltárására vállalkozik
cél: a közbiztonság és a belső rend védelme =>	cél: b.j. felelősségre vonás =>
kutatásainak tárgya: a veszélyforrások felismerése	a bcs.i és elkövetői gyanúra épül
fő eszköz: jelenlét minden olyan helyen, ahol veszély fenyegethet	egyénesítésre törekvés
a megszerzett információkat monopolizálja	a megszerzett információkat nem tekintheti saját tulajdonának, mert azok rendeltetése a bizonyítás megalapozása a büntető perben
minden információ értékes	csak a jogilag releváns információk értékesek
az informálódás folyamatos	szűk időbeli korlátok között folyik
az információk ellenőrzésére nincsenek garanciális előírások	a bírósági tárgyaláson a bizonyítékoknak ki kell állniuk a védelem próbáját

A titkos felderítés célhoz kötött tevékenység kell, hogy legyen, máskülönben nem felelne meg a jogállami követelményeknek, az alapvető emberi jogok súlyos, korlátlan sérelméhez vezethetne. A felderítési célok kijelölése a bűnüldöző munka törvényességének próbaköve.

A titkos információgyűjtés személyes és különleges adatokra vonatkozhat, de csak akkor, ha a bűnüldözéssel – akár közvetve is – összefüggésbe hozható. A titkos információgyűjtés eszközeit az Rtv. 64. és 69.§-ai határozzák meg. E meghatározások taxatívok. Engedélyezése büntethetőséget kizáró okot jelent, melynek jogi természeté, hogy nem valósul meg bűncselekmény, a jogi megengedettség ugyanis a cselekmény társadalomra veszélyességét kizárja.³⁷

34 Szalai Géza: Gondolatok a titkos információgyűjtésről, az ügyészről és a fedett nyomozóról, in: Belügyi Szemle 2005/6. p. 23

Az Rtv. 63.§ (1) bekezdése szerint a rendőrség kilenc célból gyűjthet titokban információt. Ezek: 1. bűncselekmény elkövetésének megelőzése, 2. bűncselekmény felderítése, 3. bűncselekmény elkövetésének megszakítása, 4. az elkövető kilétének a megállapítása, 5. az elkövető elfogása, 6. körözött személy felkutatása, 7. körözött személy tartózkodási helyének megállapítása, 8. bizonyítékok megszerzése, 9. a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyeknek védelme.

Az Rtv. 69.§ (1) bekezdése szerint a rendőrség bírói engedéllyel a 63.§ (1) bekezdésében meghatározott bűnüldözési célból a súlyos bűncselekmények esetében: 1. magánlakást titokban átkutathat (titkos kutatás), az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti; 2. magánlakásban a történeteket technikai eszköz segítségével megfigyelheti és rögzítheti; 3. levelet, egyéb postai küldeményt, valamint a telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési rendszerek útján továbbított közlés tartalmát megismerheti, azt technikai eszközzel rögzítheti; 4. az Interneten v. más számítástechnikai úton történő levelezés (E-mail) során keletkezett adatokat és információkat megismerheti és felhasználhatja.

A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés további feltétele tehát, hogy a bűncselekmény súlyos legyen. Súlyos bűncselekmény az a bűntett, amelyet a törvény öt évi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget.

Az Rtv. 69.§ (3) bekezdése azonban lehetővé teszi, hogy a rendőrség bírói engedélyhez kötött különleges eszközöket akkor is alkalmazhasson, ha a bűncselekmény nem minősül súlyosnak, feltéve, hogy a bűncselekmény: 1. a nemzetközi bűnözéssel kapcsolatba hozható, 2. gyermekkorú ellen irányul, 3. sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg, 4. kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos, 5. pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos, 6. fegyveres elkövetéssel valósul meg, 7. terror vagy terror jellegű, 8. a közbiztonságot súlyosan megzavarja.

Bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésnek a nyomozás elrendeléséig van helye. Ha a nyomozás elrendelését megelőzően külön törvény alapján bíró, illetve igazságügy-miniszter által engedélyezett titkos információgyűjtés végrehajtása során az ügyben a nyomozást elrendelik, a titkos információgyűjtést a továbbiakban csak a Be. szerint mint titkos adatszerzést lehet folytatni. Eddig ilyen esetben az ügyésznek a nyomozási bíróhoz benyújtott indítványában számot kellett adnia arról, hogy a nyomozás elrendelését megelőzően történt-e, vagy az indítvány előterjeszté-

35 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, p. 981-982.

36 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, p. 983. o

sekor folyik-e és milyen titkos információgyűjtés, azt mely szervezet végezte, illetve végzi, és milyen adatokat szerzett. Ez a kötelezettség 2006. július 1-jével megszűnt.

A nyomozó hatóság a Be. 6. § (2) bekezdése szerint a bűncselekmény gyanúja esetén a nyomozást köteles elrendelni.

A törvényeket értelmezve, ha az arra feljogosított rendészeti szerv a bűncselekmény megszakítására, az elkövető kilétének megállapítására, elfogására, körözött személy felkutatására, tartózkodási helyének megállapítására, bizonyíték megszerzésére tesz indítványt a bírósághoz titkos információgyűjtés engedélyezése iránt, a bíróságnak a kérelmet eljárási okból nyomban el kell utasítania. Ugyanis ezekben az esetekben megállapítható a bűncselekmény gyanúja, s emiatt a nyomozást el kell rendelni, s a továbbiakban csak a Be. szerinti titkos adatszerzésnek van helye.

Ebből következően titkos információgyűjtésnek csak bűncselekmény elkövetésének megelőzése, bűncselekmény felderítése valamint a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyeknek védelme érdekében van helye.³⁸

Kérdés, hogy bűncselekmény elkövetésének megelőzése, a bűncselekmény felderítése, valamint a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyeknek védelme célok mennyiben tekinthetők bűnüldözési célnak? Vagyis ezen célok érdekében alkalmazhatóak-e a 69.§-ban meghatározott bírói engedélyhez kötött különleges eszközök?

Az bizonyos, hogy a bűnmegelőzés nem lehet bűnüldözési cél, így tisztán preventív okokból olyan súlyú jogkorlátozásra nem kerülhet sor, ami már bírói engedélyt követel. (Más kérdés az, hogy a jogkorlátozás mértéke nem mindig áll egyenes arányban az eszköz engedélyköteles voltával.)

Az sem állítható, hogy maga a védelemhez fűződő érdek bűnüldözési cél lenne. Azonban, ha a védelem során annak gyanúja merül fel, hogy a védett személy ellen súlyos bűncselekmény elkövetése készül, helye lehet a bírói engedély kiadásának annak érdekében, hogy az ilyen úton nyert információk birtokában a készülő deliktum megszakítása lehetőségessé váljék.³⁹

Véleményem szerint azonban megszakítani csak a már megkezdett bűncselekményt lehet, így ha az elkövetésnek csupán a gyanúja merül fel, nem lehet a bűncselekmény elkövetésének megszakítására hivatkozással titkosszolgálati eszközöket alkalmazni. Ezen esetben nem a bűncselekmény elkövetésének megszakítása és nem is a védelemhez fűződő érdek az alapja a titkos információgyűjtési eszközök és módszerek alkalmazásának, hanem a bűncselekmény elkövetésének megelőzése, amiről egyértelműen megállapítottuk, hogy nem lehet alapja az engedélyhez kötött különleges eszközök alkalmazásának. Tehát az is irreleváns, hogy súlyos vagy nem súlyos bűncselekmény elkövetésének

37 Dr. Lakatos István: A titkos információ, mint bizonyítási eszköz, in: Belügyi Szemle 1997/3. p. 69.

gyanúja merül fel, ugyanis mindkét esetben csak a bírói engedélyhez nem kötött eszközök alkalmazhatók. A bűncselekmény súlyosságának csak a bűncselekmény elkövetésének megszakítása esetén van jelentősége. Ha bűncselekmény elkövetésének megszakítása a cél, az feltételezi már az alapos gyanút, amely esetben büntetőeljárást kell indítani, így már csak titkos adatszérésnek van helye. Álláspontom szerint nem indokolt külön pontként említeni a törvény 63.§ (1) bekezdésében „a büntetőeljárásban részt vevők és az eljárást folytató hatóság tagjainak, az igazságszolgáltatással együttműködő személyeknek a védelme” célt, mivel azt magában foglalja ugyanezen szakasz első, illetve harmadik pontja, azaz a bűnmegelőzési cél, illetve a bűncselekmény elkövetésének megszakítása cél. Új pontként bevezethetőnek tartanám a készülő bűncselekmények leleplezése, illetve a bűncselekmény elkövetésének megakadályozása célt.

4.3.3 Bűncselekmény elkövetésének megelőzése

Az Rtv. 63.§ (1) bekezdésében csupán egyetlen általános cél olvasható, ez pedig a megelőzés. A baj csak az, hogy a prevenció semmiféle kézzelfogható határát nem jelöli ki a titkos felderítésnek. Ez a fordulat felfogható a titkosszolgálati eszközökkel vívott bűn elleni küzdelem generál klauzulájának is. Ez tényleg olyan általános felhatalmazás, amelynek birtokában a bűnügyi hírszerzés hatókörét tetszés szerint szélesítheti ki. Pedig a törvényi szabályozásnak éppen az a rendeltetése, hogy a hatóságnak ezt a diszkrecionális jogát korlátozza. Arról már nem is beszélve, hogy az ilyen engedmény a drága és kockázatos titkosrendőri módszereknek a totális alkalmazására biztat, ami azután a hatékonyság és az eredményesség legnagyobb akadályává válik. A tisztán prevenció érdekében folytatott titkos felderítés nem felel meg az arányosság a szükségesség követelményének sem.⁴⁰

A bűnmegelőzési célból folytatott titkos információgyűjtés esetén nincs szükség arra sem, hogy valamely jogellenes cselekmény egyszerű gyanúja legyen megállapítható, csupán azt kell valószínűsíteni, hogy meghatározott emberi tevékenység helye, szervezeti formája, a cselekmények tartalma, a következtetés levonására alkalmasak, miszerint felmerülhet bűncselekmény elkövetésének absztrakt veszélye.⁴¹ Felmerül a kérdés, hogy mikor beszélhetünk absztrakt veszélyről? A veszély olyan helyzet, amelyből a sérelem bekövetkezése valószínű, de nem szükségszerű. A veszély a sérelem bekövetkezésének a reális lehetősége.⁴² Nem kell tehát, hogy a veszély közvetlen legyen, elegendő, hogy a jogsérelem bekövetkezésének az objektív (reális) lehetősége áll fenn.

38 Nyíri Sándor: A szerzett adat felhasználása a büntetőeljárásban, in: Belügyi Szemle 2005/6.p. 43..

39 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet.p. 998.

A kriminalisztikai kutatások segíthetnek az absztrakt veszélyeztető helyzet és a konkrét alapjogi korlátozás konfliktusának feloldásában. A jogkorlátozó felderítés bevezetését elemző munkának kell megelőznie, amelyben feltárható a kockázat természete, mértéke, valamint az elhárítás lehetséges módja. A rendészeti beavatkozás csak olyan veszélyeknél megengedhető, amelyeknek forrása jogellenes emberi magatartás. A jogellenesség nem feltétlenül büntetőjogi jellegű, de mindenképpen a közjogba ütköző. További szempont, hogy a rendészeti beavatkozás maga ne idézzon elő, és ne növelje a kockázatot. Végül vizsgálni kell azt is, hogy a kockázatvállalás nem okoz-e kisebb veszélyt, mint maga a rendészeti beavatkozás, ami utóbbi esetleg értékteremtő folyamat akadályozásával, avagy azok megbénításával járhat. A totális biztonság következménye a totális működésképtelenség.

Ha a felderítő szolgálatok a rendészeti titkos információgyűjtés megkezdését megelőzően ezeket a szempontokat megvizsgálják, elkerülhető a totális felderítés minden hátránya, növelhető a beavatkozások eredményessége, végül az egész elhárító akció lényegesen kevesebbe fog kerülni, mint a mindig mindenki gyanús elv érvényesítése.⁴³

A kriminalisztika tárgya a múltbeli bűncselekménygyanús esemény rekonstruálása az azonosítás módszerével. A megelőzési cél azonban éppen azt sugallja, hogy nincs múltbeli kriminális esemény, legfeljebb csak annak valamilyen kockázata, olyan oksági tényezők jelenléte, ami esetleg büntetőjogilag értékelhető közvetlen veszélyhelyzethez, avagy sérelemhez vezethet. Ebben az esetben a felderítés nem múltbeli tényeket tár fel, hanem a jelenben zajló eseményeket regisztrál, eközben pedig azt értékeli, hogy növekedett vagy csökkent a bűnelkövetés veszélye. Meddig tart ez a megfigyelési állapot? Mindaddig, amíg a veszélyforrások a kockázatot táplálják. Ennek nincsenek időbeli korlátai. Ez a megelőző felderítés első paradoxonja. Soha nincsen vége! De vajon kit és mit minősítünk kockázati tényezőnek. Ennek ugyan lehetnek objektív ismérvei, de minthogy erre nincs mód, hivatali érdekek, hierarchikus döntések és a rendelkezésre álló erők mennyisége dönti el, hogy hol vonják meg az elhárítandó kockázatok határát. Ez a megelőző felderítés második paradoxonja. Mindenki és minden tevékenység lehet gyanús. Végül pedig kinek a számára folyik a felderítés? Nem az igazságszolgáltatás számára, hiszen bűncselekmény hiányában nincs büntetőjogi igény. A felderítő szolgálatok ilyen módon beszerzett adatait sehová sem továbbítják, azokkal minden kontroll nélkül rendelkeznek, ha pedig megelőző intézkedésekre látnak okot, akkor azt is saját lehetőségeiket kihasználva hajtják végre. A rendészeti hatalomnak olyan megnyilvánulása ez, amely semmiféle külső ellenőrzést nem kap, ezáltal objektív értékelésre, és az erre támaszkodó korrekcióra sincs mód. Ez a preventív felderítés harmadik paradoxonja.⁴⁴

40 Kriminalisztika, A titkos felderítés kriminalisztikája c. fejezet, p. 981 .

A bűnmegelőzési cél az élethelyzeteknek olyan széles körét fogja át, ami gyakorlatilag felfogható egy általános generálklauzulának is. Ha a rendvédelmi hatóság a közbiztonság megóvása érdekében szükségesnek találja, titkos információgyűjtést rendelhet el. Nincs semmiféle megszorítás abban sem, hogy a bűnmegelőzési céllal elrendelt titkos nyomozás milyen eszközöket vehet igénybe. Itt legfeljebb azokban az esetekben lehetséges külső kontroll, amikor a felderítési eszköz vagy módszer alkalmazásához ügyészi, illetőleg bírói engedély szükséges.⁴⁵

Az Rtv. 63. § – ának további fordulatai esetén a feltárás az igazságszolgáltatás számára történik. Feltéve persze, hogy az igazságszolgáltatás tudomására hozzák. Ugyanis mindazokban az esetekben, amikor engedélyhez nem kötött eszközök és módszerek alkalmazásával folyik a felderítés, ez egyáltalán nem szükségszerű. Minthogy semmiféle külső kontroll nem működik, az államtitok pedig kellő védelmet ad, az eljárás jogszerűségét semmiféle garanciális szabály nem biztosítja. Ez jogállamban legalábbis szokatlan megoldás. A végrehajtó hatalom számára ez a helyzet lehetőséget biztosít arra, hogy ügyeket elvonjon az igazságszolgáltatás elől, sőt arra is, hogy ügyeket produkáljon, minthogy a bontakozó bűncselekménnyel párhuzamosan folytatott felderítésnek olyan eszközök állnak a rendelkezésére, amellyel a megfigyelt történésekbe alakítóan beavatkozhat. Ezért nagyon helyes például a német és az osztrák eljárási törvényeknek az a megoldása, hogy az informátorok és a fedett nyomozók alkalmazásánál kifejezetten tilalmazzák a provokációt.⁴⁶

Kérdés, ha van bűncselekmény gyanú, akkor milyen szempontok adnak eligazítást arra, hogy az Rtv. szerinti rendészeti felderítés induljon, avagy a nyomozás keretében titkos adatgyűjtésre kerüljön sor? Ha pedig az előbbi következik be, milyen eljárási feltételeknek a meglétében szükséges átvinni a felderítést nyomozásba? Valójában arról van szó, hogy a bizalmas nyomozás két formája párhuzamosan él tovább. A rendészeti titkos információgyűjtés és a büntetőeljárási titkos adatgyűjtés. Minthogy pedig mindkettőnek azonos a materiális feltétele, a bűncselekmény gyanúja, ez idő szerint semmiféle normatív eligazítás nincs arra, hogy mikor melyik bizalmas eljárási formát választhatja a nyomozó hatóság vagy az ügyész a feltételezett bűncselekmény felderítésére vagy megszakítására.

A helyzetet csak tovább bonyolítja, hogy vannak nyomozóhatósági jogosítványokkal nem rendelkező felderítő szolgálatok, amelyek titkos információgyűjtést igen, de titkos adatgyűjtést már nem folytathatnak. Ide sorolható valamennyi nemzetbiztonsági

41 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, p. 985.

42 Dr. Belovics Ervin, Dr. Molnár Gábor, Dr. Sinku Pál – Büntetőjog Különös Rész 2. hatályosított kiadás, HvgOrac 2002.

43 Finszter Géza: a titkos adatgyűjtés kriminálisztikája, Kratochwill Ferenc – emlékkönyv 2003.p. 135-136.

civil és katonai hivatal, a nemzetbiztonsági szakszolgálat, végül pedig a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat.

Finszter Géza a következő lépéseket tartaná szükségesnek egy ésszerű és jogszerű helyzet kialakításához:

- önálló bűnügyi rendőrség létrehozása, amelynek szervezetét ügyész irányítaná
- a nemzetbiztonsági szolgálatok profiltisztítása, a náluk meglévő bűnüldözési feladatok átadása a bűnügyi rendőrségnek
- a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálatának és a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központnak az ügyészséghez szervezését
- a titkos felderítés belső szabályainak többségét, mindazokat, amelyek az igazságszolgáltatás számára felhasználható bizonyítékot tárnak fel, ki kellene venni az államtitokkörből.⁴⁷

4.3.4 Bűncselekmény felderítése

Megalapozza a titkos nyomozást az is, ha arra a bűncselekmény felderítése érdekében szükség van. A felderítésnek nincs törvényben meghatározott fogalma, ennek ellenére nem lehet kétséges, hogy ebben az esetben legalább a bűncselekményre utaló egyszerű gyanú meglétére van szükség. A felderítés része a büntetőeljárásnak is, ezért a törvény most elemzett fordulata arra is lehetőséget ad, hogy a nyomozás elrendelését követően a korábban elrendelt titkos információgyűjtés folytatódjék, illetve ha ilyen intézkedések a nyomozást nem előzték meg, akkor azokra a nyomozás alatt kerüljön sor. A tapasztalatok szerint a titkos felderítés gyakran a vádemelés és a bírósági eljárás alatt sem szünetel, ami azonban megkérdőjelezi az eljárásnak ebben a szakaszában „kiteljesedő” garanciális szabályok komolyságát, továbbá felveti azt is, hogy miként értékelhetők azok az új dokumentumok, amelyek a titkos információgyűjtésnek abban a fázisában keletkeznek, amikor az ügy már az igazságszolgáltatás előtt van.⁴⁸ A jogállami követelményeknek való megfelelés alapvető követelménye, hogy a büntető perben titkos bizonyítás nem folytatható. Ellenkező esetben garanciális szabályok veszítenék el értelmüket, megszűnne a védekezés jogosultsága és az ítélet a jog által nem ellenőrzött bizonyítékokra támaszkodna.

44 Finszter Géza: A titkos adatgyűjtés kriminalisztikája, Kratochwill Ferenc – emlékkönyv 2003.p. 132-133.

45 Kriminalisztika, A titkos felderítés kriminalisztikája c. fejezet.p. 985. o., Szerk.: Bócz Endre, Budapest 2004.

46 Finszter Géza: A titkos adatgyűjtés kriminalisztikája, Kratochwill Ferenc – emlékkönyv 2003.p. 136

4.3.5 Bűncselekmény megszakítása

A bűncselekmény megszakítása két előfeltevést tartalmaz. Egyfelől azt, hogy a hatóság tudomására jutott információkból nagy valószínűséggel következtetni lehet arra, hogy bűncselekmény elkövetése folyik, amelyet rendészeti intézkedéssel lehetséges megszakítani. Másfelől a veszélyelhárító beavatkozás eredményességéhez titokban információkat kell gyűjteni. Ebben az esetben a felderítés elsődleges célja nem is a feltárt bűnös magatartás dokumentálása, hanem annak megszakítása lesz. Kérdés persze, hogy annak eredményes végrehajtását követően marad-e olyan bűncselekmény, amelynek elbírálására a büntető igazságszolgáltatásnak van hatásköre. Ez esetben ugyanis az eredményes megszakítást szolgáló titkos információk egyben alkalmasak lehetnek a bűncselekmény bizonyítására is.⁴⁹

4.3.6 Az elkövető kilétének megállapítása

Az elkövető kilétének megállapítása a nyomozás első számú feladata, minthogy csak ennek eredményeként lehet megalapozottan dönteni abban a kérdésben, hogy történt-e bűncselekmény, továbbá csak ilyen módon érvényesíthető az állam büntető igénye. Ismételten tisztázásra vár viszont a felderítés és a nyomozás kapcsolata. Lehetséges, hogy a bűncselekmény gyanúja már alapos, ezért az ügyben a nyomozást el kellett rendelni. Az elkövető felderítésére ebben az esetben a titkos információgyűjtés a büntetőeljárás alatt kerül bevezetésre. Helyénvaló azonban megjegyezni, hogy az Rtv. 63. §-ában felsorolt feltételek leggyakrabban nem külön-külön, hanem több feltétel együttesen alapozza meg a titkos eszközök alkalmazását.

4.3.7 Bizonyítékok megszerzése, a titkos információ felhasználhatósága a büntetőeljárásban

A bizonyítékok megszerzése gyakori oka a titkos információgyűjtésnek, noha az így megszerzett dokumentumok perrendszerű felhasználása komoly akadályokba ütközik. A titkos akciók megnehezítik annak igazolását, hogy a bizonyítékok ténylegesen a bűncselekmény véghezvitele során keletkeztek és kellően hitelt érdemlőek. E bizonyítékok hitelességének a védelem általi ellenőrzése is nehézségekbe ütközik, esetleg arra nincs is mód. Azt lehetne mondani, hogy minél nagyobb konspiráció veszi körül a bizonyítási eszközt, annál kevésbé lesznek hitelesek az abból nyert bizonyítékok. (Gyakran

47 Finszter Géza: A titkos adatgyűjtés kriminalisztikája, Kratochwill Ferenc – emlékkönyv 2003.p. 138.-139.

követett titkosrendőri módszer az ilyen bizonyítékok „jogi erejűvé” tétele, amikor olyan látszatot próbálnak kelteni, hogy a bizonyíték beszerzése nem titkos úton, hanem a nyílt büntetőeljárás szabályainak betartásával történt.)⁵⁰ A felderítés nyomán szerzett bizonyítékok csak akkor szolgálhatják a büntető igazságszolgáltatást, ha azok a büntetőeljárásban felhasználhatóak, tehát a bizonyítás perrendtartásszerű lesz. Perrendtartásszerű az a bizonyítás, amelyik előre megismerhető és a bizonyítási műveletnek kötelező formát adó szabályok között zajlik, mindvégig a védelem kontrollja alatt áll, és ennek az eredménye a belső meggyőződésre alapított tényállás megállapítása.⁵¹

A felderítési eljárás formailag abban különbözik a bizonyítási eljárástól, hogy titokban történik, tartalmilag abban, hogy csupán bizalmas információk megszerzésére alkalmas, az eljárás célját tekintve pedig abban, hogy általa a bíróság közvetlen bizonyítékhoz nem juthat. Ezért rendszerint a felderítési eljárást bizonyítási eljárásnak kell követnie ahhoz, hogy a feltárt információk a büntető igazságszolgáltatás számára bizonyítékkul szolgáljanak.

Az engedélyhez nem kötött rendészeti felderítés során feltárt adatok ellenőrzésére nincsenek garanciális előírások, külön jogszabályi rendelkezés erre vonatkozóan nincsen, csekély garanciát csak a belső szabályzatok betartása jelenthet. Az okozott sérelmek orvoslására pedig a közigazgatási jog eszközei szolgálhatnak. A titkos módszerek megnehezítik annak bizonyítását, hogy a bizonyítékok tényleg a bűncselekmény elkövetése során keletkeztek, illetve azok hitelessége is kétségessé válik. A védelem próbáját pedig esetleg ki sem állják, ha a hitelesség ellenőrzésére egyáltalán mód van.⁵² Igazán nehézséget okozhat, hogy a titkosszolgálatok az információ forrását, illetve megszerzésének módját védik, ami a megszerzett információ hitelességének igazolását és a bírósági felhasználást nehezíti meg.⁵³

A bizonyítékok értékelésénél nagy figyelmet kell fordítani a közvetlenség, mint büntetőeljárás alapelv érvényesülésére is. Így például a lehallgatott telefonbeszélgetésekről készült kivonatokat a bírósági eljárás során nem lehet felhasználni bizonyítékként, ha a nyomozó hatóság a beszélgetéseket tartalmazó kazettákat nem őrizte meg. (Egy, a Budapest VI. és VII. Kerületi Ügyészség által hozott nyomozást megszüntető határozat indokolása)

Az információk rögzítése során figyelni kell arra, hogy később azok felhasználhatók legyenek. Így nem lehet felhasználni bizonyítékként az olyan, megfigyelés során készített videofelvételt sem, amely nem tartalmazza a felvétel időpontját, mivel így nem lehet az eljárás során azt minden kétséget kizáró módon bizonyítani, hogy az adott felvétel a nyomozók által megjelölt időben készült.⁵⁴

48 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, p. 985. o.,

49 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, p. 985.

A titkos információgyűjtésben beszerzett adat államtitoknak minősül a felhasználásig, az információgyűjtés ténye és annak technikai részletei továbbra is államtitkot képeznek. Amennyiben viszont a technikai részletek ténylegesen államtitoknak minősülnek, és azok nem képezhetik a büntetőeljárásban vizsgálat tárgyát, a beszerzett adatokról nem bizonyítható, hogy azok megfelelnek a Be. 78. § (4) bekezdése rendelkezéseinek. Ilyen bizonyítékokra pedig ítélet nem alapítható. Nem ad megnyugtató megoldást a bírói engedélyezés sem, hiszen a bíró, csak a titkos eszközök engedélyezése törvényi feltételeinek fennállását tudja megvizsgálni, annak tényleges lefolyására nincsen ráhatása.⁵⁵

A Be. előírja az ügyésznek, hogy indítványában jelölje meg a titkos információgyűjtés célját, és annak valószínűsítését, hogy a bizonyíték a titkos adatszerzés során alkalmazott eszközzel, illetve módszerrel beszerezhető. A Be. 214. § (1) bekezdésének értelmezésével a bíróság végzésének is tartalmaznia kell az alkalmazás célját. A büntetőeljárásban bizonyítékként történő felhasználás céljából a titkos információgyűjtés során beszerzett bizonyítéknak is meg kell felelnie ezen előírásnak. A titkos adatszerzés, információgyűjtés során az engedélyben meghatározott célhoz nem kapcsolódó adat sorsa a bizonyítási tilalom.

Nyíri Sándor álláspontja szerint az engedélyben meghatározott céltól eltérő adat tárolása, kezelése és felhasználása jogellenes. Ezért azt törölni kell. Egy demokratikus társadalomban a magánszféra megsértésével megszerzett tény, adatot – amelyre a bírói engedély nem terjed ki – nem szabad (lehet) nyilvánosságra hozni, büntetőeljárásban felhasználni.⁵⁶

Évek óta heves szakmai viták folynak arról, mikor használhatók fel a titkosszolgálati eszközökkel beszerzett bizonyítékok a bíróság előtt. A Fővárosi Bíróság szerint csak azokban az esetekben, amikor az engedélyt annak a bűncselekménynek a felderítésére kérték és kapták meg a nyomozó hatóságok, amelyek bizonyítására a bíróság előtt fel kívánják használni azokat. E bírósági állásfoglalásra hivatkozva 2004-ben a Legfőbb Ügyészség egyik osztályvezetője körlevélben szólította fel az ügyészséget, hogy mielőtt bizonyítékként a bíróságok elé terjesztenék a titkosszolgálati eszközökkel megszerzett dokumentumokat, külön is vizsgálják a célhoz kötöttség elvének teljesülését.

Nehrer Péter, a Fővárosi Ítéletábla bírása másképp értelmezi a célhoz kötöttség elvét. Molnár Csaba ügyének fellebbezési tárgyalásán kifejtette: „Örülnének a bűnözők, ha a célhoz kötöttség elve azt jelentené, amit a védők itt előterjesztettek, hogy csak annak a

50 Kriminálisztika, A titkos felderítés kriminálisztikája c. fejezet, p.986

51 Pustai László: A modern büntetőeljárás jog kialakulása Magyarországon. In: Kriminológiai és kriminálisztikai Évkönyv, 1992.p. 32.

52 Kádár Balázs: A felderítés során szerzett információk felhasználása a büntetőeljárásban, in: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet 2005.p, 283. – 285.

bűncselekménynek a bizonyítására használhatók fel a lehallgatási jegyzőkönyvek, amelynek a felderítésére korábban a titkos eszközök alkalmazását engedélyezték.” A bíró szerint nem erről van szó. A célhoz kötöttség egyfajta törvényességi garancia: annak a biztosítéka, hogy csak olyan személlyel szemben rendelhessenek el telefonlehallgatást, akivel szemben a lehallgatás alkalmazásának törvényi feltételei fennállnak. Azaz, az illető olyan, öt évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményt követett el, amelynek felderítésére a titkos eszközök alkalmazását törvény teszi lehetővé. A törvényalkotónak ugyanakkor – a bíró álláspontja szerint – nem ált szándékában futni hagyni azokat, akikkel szemben telefonjuk törvényes lehallgatása közben más bűncselekmények gyanúja is felvetődött.

Gyakorlati probléma, ha a telefonlehallgatás alkalmazása során az elrendelési céltól teljesen eltérő bűncselekményről szerez tudomást a nyomozó hatóság. Ilyenkor természetesen indulhatna eljárás az adott személy ellen, azonban mivel az elrendelési cél és a felhasználási cél nem egyezik meg, így az alapinformáció és az ennek során indult titkosszolgálati eszközök alkalmazása a büntetőeljárásban nem lesz felhasználható, nevezetesen, ha az alapinformáció és a bizonyítás között ugyan létezik oksági és logikai kapcsolat, azonban a bizonyítás törvényessége a jogellenes módon bizonyítási eszköz miatt megdől.⁵⁷

Kérdéseket vet fel a Be. 206.§ (1) bekezdése, amely úgy rendelkezik, hogy ha az ügyész a titkos adatszerzés eredményét a büntetőeljárásban bizonyítékként kívánja felhasználni, a titkos adatszerzés engedélyezése iránti indítványt, a bíróság határozatát és a titkos adatszerzés végrehajtásáról készített jelentést csatolja a nyomozás irataihoz. Ez a hármas iratanyag jelenti a titkosan szerzett adatok „okiratosítását”, törvényes bizonyítási eszközzé tételét.⁵⁸ Az ügyész azonban nem rendelkezik titkos adatszerzés engedélyezése iránti indítvánnyal, mivel a titkos információgyűjtés alakult át titkos adatszerzéssé, legfeljebb a titkos információgyűjtés engedélyezése iránti kérelmet csatolhatná a nyomozás irataihoz, azzal azonban azért nem rendelkezik, mert azt az Rtv. szerint a rendőrség közvetlenül nyújtja be a bírósághoz. Ráadásul az Rtv. 63. § (5) bekezdése úgy fogalmaz, hogy a rendőrség erre felhatalmazott szerve, valamint a beszerzett adat és az információgyűjtés ténye tekintetében az ügyész és a bíró a titkos információgyűjtés során engedély nélkül megismerheti a minősített adat tartalmát. Értelmezésem szerint ez azt jelenti, hogy a titkos információgyűjtés engedélyezésével kapcsolatos iratokat az ügyész engedély

53 Becker S. W.: Increased cooperation between law and intelligence agencies after September 11, 2001.

54 Erdős István: A titkos információgyűjtés magyar szabályozása, és az általa nyert információ felhasználása a büntetőeljárás során, Miskolci Egyetem ÁJK szakdolgozat 2000., 35. o.

55 Kádár Balázs: A felderítés során szerzett információk felhasználása a büntetőeljárásban, in: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet 2005.p. 287. – 288.

nélkül meg sem tekintheti, nemhogy csatolhatná a nyomozás irataihoz. Vagyis sem az engedélyezés iránti kérelmet, sem a bíróság határozatát nem tudja ez esetben csatolni.

Véleményem szerint ilyen esetben, amikor a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés alakul át a nyomozás elrendelése következtében titkos adatszerzéssé, az ügyésznek az „okiratosítás” során a titkos információgyűjtés engedélyezése iránti kérelmet és a bíróság ez ügyben hozott határozatát kell csatolnia az iratokhoz. Ehhez szükséges mind a Be., mind a rendőrségi törvény módosítása. Álláspontom szerint a hatályos szabályok által teremtett helyzet nem egyeztethető össze a jogállami követelményekkel. A kérelem és az engedélyező határozat csatolásának hiányában a titkos információgyűjtés és adatszerzés végrehajtásáról készült jelentés nem képezhet teljes értékű bizonyítékot.

A júliusban módosult Be. új szabályokat tartalmaz a titkos adatok büntetőeljárásban való felhasználását illetően. Eddig a Be. – álláspontom szerint helytelenül – A titkos adatszerzés eredményének felhasználása címszó alatt (206. §) szabályozta a titkos információgyűjtés eredményének büntetőeljárásban való felhasználhatóságát is (206. § (3) bekezdés). Az új szabály külön paragrafusban rendelkezik a titkos adatszerzés eredményének és a titkos információgyűjtés eredményének felhasználásáról.

A Be. 206. § (3) bekezdése a módosítás előtt úgy rendelkezett, hogy a titkos adatszerzés eredménye más büntetőeljárásban, valamint a nyomozás elrendelését megelőzően a bírói, illetőleg igazságügy-miniszteri engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye büntetőeljárásban az általános szabályok szerint is csak akkor használható fel, ha

- a) a 201. § – ban meghatározott feltételek a büntetőeljárás, illetőleg a másik büntetőeljárás esetében is fennállnak, és
- b) a felhasználás célja megegyezik a titkos adatszerzés vagy a titkos információgyűjtés eredeti céljával.

A Be. 200. § (3) és (4) bekezdése nem tesz különbséget a titkos információgyűjtés tekintetében attól függően, hogy abban bírói, avagy igazságügy-miniszteri engedély alapján történt a felderítés.

A nyomozások ügyészi felügyeletéről és a vádemelésről szóló 11/2003. (ÜK.7.) LÜ. Utasítás 62. § (1) bekezdése szerint a nyomozást megelőzően, illetőleg a nyomozás során titkosan szerzett adatot az ügyész a büntetőeljárásban bizonyítékként akkor használhatja fel, ha az mással nem pótolható. A (2) bekezdés úgy folytatódik, miszerint, ha a titkosan szerzett adat a megszerzés módjától függetlenül államtitoknak minősül, a büntetőeljárásban bizonyítékként történő felhasználása során erre figyelemmel kell lenni. A legfőbb ügyészi utasítás sem tesz különbséget a nyomást megelőző titkosan szer-

zett adatok felhasználhatósága tekintetében, attól függően, hogy mi volt az adatszerzés eredeti célja és módja, továbbá, hogy nemzetbiztonsági avagy rendvédelmi szerv folytatta-e a titkos információgyűjtést.

A Be. 206. § (3) bekezdése eltért az előzőekben ismertetett azon szabályozási elvtől, amely szerint a Be. előbb idézett rendelkezései nem disztingváltak a titkos információgyűjtés különböző formái között.

Mint ahogy a Be. 201. §-a szerint titkos adatgyűjtésnek csak bűnüldözési célból van helye, szóba sem jöhet az igazságügyi-miniszter által engedélyezett információgyűjtésből származó adatok felhasználhatósága, minthogy arra nem bűnüldözési, hanem csupán nemzetbiztonsági célból kerülhet sor. Az ellentmondás kettős. A 206. § (3) bekezdése egyfelől ütközik az előbbieken idézett eljárási rendelkezésekkel, amelyek mint láttuk, a bűnüldözési és a nemzetbiztonsági célú felderítés között nem tettek különbséget az ott nyert adatoknak a büntetőeljárásban történő felhasználásuk tekintetében. De másfelől ellentmond önmagának is, mert az a) alpontban írt feltétel az igazságügyi-miniszteri engedély esetében fogalmilag kizárt, a b) alpont szerinti miniszteri engedéllyel folytatott titkos információgyűjtés célja nem lehet megegyező az utóbbi indult büntetőeljárás céljával.⁵⁹

A hatályos Be. 206. § (3) bekezdése szerint a titkos adatszerzés eredménye annak a bűncselekménynek a bizonyítására, és azzal szemben használható fel, amely miatt, és akivel szemben a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte. Az új szabályozás azt az esetet is rendezi, ha a bíróság által engedélyezett titkos adatszerzés során, más bűncselekmény bizonyítására felhasználható tények merülnek fel, mint amit az engedély tartalmaz, illetve más személyekre vonatkozó terhelő bizonyítékok kerülnek elő az adatszerzés során. A 206. § (4) bekezdése szerint akivel szemben a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte, a titkos adatszerzés eredménye olyan bűncselekmény bizonyítására is felhasználható, amelyet az engedélyben nem jelöltek meg, feltéve, hogy a titkos adatszerzés feltételei ez utóbbi bűncselekmény tekintetében is fennállnak. Az (5) bekezdés szerint pedig annak a bűncselekménynek a bizonyítására, amely miatt a titkos adatszerzést a bíróság engedélyezte, a titkos adatszerzés eredménye minden elkövetővel szemben felhasználható.

A 206/A. § szabályozza a titkos információgyűjtés eredményének felhasználását a büntetőeljárásban. Az (1) bekezdés szerint a *bűnüldözési célból* folytatott bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban akkor használható fel, ha

57 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás in: Dialóg Campus, Bp-Pécs 2004.p. 281.

58 Finszter Géza: A nemzetbiztonság alkotmányos védelme, in: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet 2005.p. 260-262.

- a titkos adatszerzés engedélyezésének e törvényben meghatározott feltételei (201.§) a bizonyítani kívánt bűncselekmény tekintetében fennállnak,
- a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzését követően a titkos információgyűjtést végző szerv a feljelentési kötelezettségének haladéktalanul eleget tett.

Akivel szemben a bíróság bűnüldözési célból titkos információgyűjtést engedélyezett, az (1) bekezdésben meghatározott feltételek fennállása esetén a titkos információgyűjtés eredménye olyan bűncselekmény bizonyítására is felhasználható, amelyet az engedélyben nem jelöltek meg, feltéve, hogy a titkos adatszerzés e törvényben meghatározott feltételei ez utóbbi bűncselekmény tekintetében is fennállnak. Annak a bűncselekménynek a bizonyítására, amely miatt a bíróság a titkos információgyűjtést engedélyezte, az (1) bekezdésben meghatározott feltételek fennállása esetén a titkos információgyűjtés eredménye minden elkövetővel szemben felhasználható.

A (4) bekezdés szerint *a nem bűnüldözési célból* folytatott bírói, illetőleg igazságügyminiszteri engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban akkor használható fel, ha

- a titkos adatszerzés engedélyezésének e törvényben meghatározott feltételei (201. §) a bizonyítani kívánt bűncselekmény tekintetében fennállnak,
- a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzését követően a titkos információgyűjtést végző szerv a feljelentési kötelezettségének haladéktalanul eleget tett.

Ebben az esetben azonban korlátozás érvényesül az alanyi oldal tekintetében, ugyanis a nem bűnüldözési célból folytatott titkos információgyűjtés eredménye kizárólag az engedélyben megjelölt személy bűncselekményének bizonyítására használható fel.

A bírói, illetőleg igazságügyminiszteri engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredményének a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként történő felhasználását a nyomozás elrendelését követően az ügyész indítványozhatja. Az indítványról a nyomozási bíró határoz. A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés tényét a megyei (fővárosi) bíróság elnöke igazolja. Az igazolás tartalmazza a bíróság megjelölését, az engedéllyel érintett ügy számát és tárgyát, az érintett személy nevét, a titkos információgyűjtés engedélyezésére irányuló előterjesztést, illetőleg az engedély kereteit.

Ezen igazolás kiállításával kapcsolatban azonban a hatályos szabályozás ellentmondásos. A Be. 205. § (4) bekezdése szerint a külön törvény alapján a nyomozást megelőzően végzett titkos információgyűjtés eredményét – annak a büntetőeljárásban történő felhasználásáig – a külön törvényben meghatározottak ismerhetik meg. Az Rtv. 63. § (5) bekezdése szerint a rendőrség erre felhatalmazott szerve, valamint a beszerzett adat

és az információgyűjtés ténye tekintetében az ügyész és a bíró a titkos információgyűjtés során engedély nélkül megismerheti a minősített adat tartalmát. A 74. § úgy rendelkezik, hogy a külön engedélyhez kötött titkos információgyűjtés során szerzett és rögzített adatokat az engedélyező bíró bármikor megismerheti. A rendőrségi törvény tehát nem tesz említést arról, hogy az engedélyező bírón kívül más bíró is megismerheti az említett adatokat, vagyis a megyei (fővárosi) bíróság elnökének úgy kell igazolnia a titkos információgyűjtés tényét, hogy arról nincs (az Rtv. szerint nem is lehet) tudomása. Ezen szabályozás mindenképp korrigálásra szorul.

A célhoz kötöttséghez hozzá tartozik, hogy a titkos adatszerzés, a titkos információgyűjtés eredménye csak akkor törvényes, csak akkor használható fel bizonyítékként, ha az a bírói engedélyben leírt bűncselekmény tárgyában, az ott említett személy ellen és az engedélyezett módszerrel, eszközzel keletkezett. Ellenkező esetben az így feltárt tény, adat nem értékelhető bizonyítékként, mert azt az eljárásban részt vevők eljárási jogainak (emberi jogainak) lényeges korlátozásával szerezte meg a hatóság.⁶⁰

A büntetőeljárás egyik legnagyobb erkölcsi, szakmai és alkotmányos dilemmája: a jogellenesen megszerzett bizonyítási eszközök és bizonyítékok felhasználhatóságának megítélése.

Az Egyesült Államok 1960-as évekbeli „büntetőeljárás forradalma” alapvetően a Legfelsőbb Bíróság által konstruált kizáró szabályokban öltött testet. A kizáró szabály lényege, hogy a bíróság nem veszi figyelembe a törvényellenesen beszerzett bizonyítékokat. A kizáró szabályok nem csupán Amerikában szolgálják a rendőrségi túlkapások visszaszorítását és az eljárás tisztaságát. A bizonyítékok megszerzését és felhasználását szélesebb körben, tételesebben szabályozó kontinentális jogrendszerek is alkalmazzák azt.

A magyar büntetőeljárás törvény 1989 óta tartalmazza, hogy a rendelkezéseivel ellentétesen lefolytatott bizonyítás eredménye bizonyítékként nem vehető figyelembe. Ugyanaz a módosítás iktatta be jogunkba a „Miranda” szabályt, ami lényegében a fenti rendelkezés konkretizálása a terhelt kihallgatására.

Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával, jogszabályt sértve szerzett meg. (Be. 78. § (4) bek.) A „más tiltott módon” való bizonyítékszerzés elutasítása tágítja a kört, mégis valószínűsíthető, hogy a bírói gyakorlat az ügyek eredményes befejezése érdekében szűk körben fogja alkalmazni a törvényellenesen megszerzett bizonyítási eszközből származó tények figyelmen kívül hagyásának lehetőségét.⁶¹

Széles körben él az a nézet, amely az alapjogok túlhangsúlyozásában látja a bűnözés növekedésének egyik okát. Sokan jutottak erre a következtetésre az Egyesült Államokban, ahol a hatvanas években valóságos „büntetőeljárás forradalom” játszódott le. A Legfelsőbb Bíróság számos döntésében juttatta kifejezésre, hogy az alkotmányban biztosított jogok realitásához szükség van a közhatalom – különösen a rendőrség – maga-

tartásának megváltoztatására és az egyén kiszolgáltatottságának csökkentésére. A végrehajtó hatalom természetesen ellenérzéssel fogadta a bűnüldözés lehetőségeinek szigorú keretek közé szorítását. Ezzel szemben megbízható kutatások szerint az emberi jogok tiszteletben tartása az eljárás során nem akadályozza a felderítést. Az igazán professzionális rendőrségek alkalmazkodni tudnak a jogi környezethez, eredményességük általában nem romlik új követelmények állítása esetén. A közhiedelemmel ellentétben, önmagában sem a terhelt jogainak növelése, sem azok visszaszorítása nem hat érzékelhető módon a közbiztonság alakulására. A bűnüldözést az emberi jogok visszaszorítása árán javítani kívánó megoldásokról számos vizsgálat bebizonyította, hogy azok nem pusztán eredménytelenek, hanem valójában éppen az eredetileg szándékolttal ellenkező hatást érik el.⁶² Minél drasztikusabbak – és ezen keresztül esetleg hatékonyabbak – a büntetőeljárás jogintézmények, annál nagyobb a veszélye annak, hogy a jogállami értékrendet maga az állam, bármilyen racionális okra hivatkozva is, áthágja, megsérti.⁶³

A Be. rendelkezései szerint nem lehet felhasználni bizonyítékként a titkos adatszerzés eredményét, ha

1. a titkos adatszerzést a következők alapján szüntették meg:
 - halaszthatatlan elrendelés estén a bíróság az indítványt elutasította
 - nyilvánvaló, hogy a további alkalmazástól sem várható eredmény
 - a bíró megállapítja, hogy az engedély kereteit túllépték vagy más törvénysértést követtek el, illetve
2. a titkos adatszerzés érintettje – anélkül, hogy azt a bíróság engedélyezte volna – az ügyben eljáró védő, illetőleg olyan személy, aki tanúként nem hallgatható ki, vagy a vallomástételt megtagadhatja.

4.3.8 A körözött személy felkutatása

A körözött személy felkutatása érdekében is végezhető titkos információgyűjtés. Hazánkban valakit körözni, valaki ellen elfogatóparancsot kibocsátani nemcsak bűncselekmény gyanúja alapján lehet, hanem például azért is, mert nem kezdte meg jogerős szabadságvesztés-büntetésének letöltését. A jelenleg hatályos szabályozás értelmében, mivel az ilyen személy bűncselekményt, sőt még szabálysértést sem valósít meg, ezért vele szemben tartózkodási helyének megállapítása érdekében, felkutatása és elfogása érdekében a jogerős bírósági ítéletnek érvényt szerezni nincs lehetőség. Pedig a társadalom számára semmivel sem jelent nagyobb veszélyt egy bűncselekmény gyanúja miatt körözött személy, mint egy olyan, akit a bíróság jogerősen letöltendő szabadságvesztésre ítél, és nem kezdte meg büntetése végrehajtását. Fekecs Gyula véleménye,

60 Dr. Szikinger István: A büntetőhatalom és az egyéni jogok, in: Fundamentum 1997/2, p.104.

hogy az Rtv. rendelkezéseit kellene úgy módosítani, hogy az ilyen személyek felkutatására és elfogására is alkalmazható legyen a titkos információgyűjtés, vagy olyan újabb törvényi tényállást kellene alkotni az ilyen személyek cselekményére, amelynek alapján a jelenlegi szabályozás mellett lehetővé válna a titkos információgyűjtés alkalmazása.⁶⁴

Véleményem szerint azonban lehet titkos információgyűjtést alkalmazni a jogerősen letöltendő szabadságvesztésre ítélt olyan személlyel szemben, aki nem kezdte meg büntetése letöltését. Az Rtv. ugyanis úgy fogalmaz, hogy az elkövető elfogása érdekében helye van titkos információgyűjtésnek. A kérdés az, ki minősül elkövetőnek? Állásponantom szerint az elkövető fogalmába beletartozik az is, akit jogerősen elítéltek, ezért elfogása érdekében alkalmazható titkos információgyűjtés. Tehát, ha annak a bűncselekménynek a vonatkozásában válik szükségessé a terhelt elfogása, amelynek elkövetését jogerősen az elkövető terhére írták, titkosszolgálati eszközök alkalmazásának nem látom akadályát. Hiszen, ha az egyszerű gyanú elegendő a nyomozás elrendelése előtt, akkor miért ne lenne elég a bizonyosság, amelyen a bűnösséget megállapító ítélet alapul? Az elítélt személy elfogása érdekében azonban csak bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtésnek lehet helye a hatályos szabályozás szerint, mivel a Be. szerinti titkos adatszerzés csak az iratismertetésig tarthat, illetve az Rtv. szerinti bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtésnek csak bűnüldözési célból van helye a nyomozás elrendeléséig. Indokoltnak tartom magam is az Rtv. módosítását oly módon, hogy lehetővé tegye a bíró engedélyhez kötött titkos információgyűjtést a fent említett esetben is, mivel a mobiltelefonok elterjedése következtében egyik legbiztosabb módja annak, hogy valakit megtaláljon a rendőrség az, ha lehallgatja a telefonját. Ehhez azonban bírói engedély kell.

Ellentétesek egymással a Be. és az Rtv. vonatkozó rendelkezései is. A Be. 200. § (1) bekezdése az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása érdekében lehetővé teszi a titkos adatszerzést. Az Rtv. szerint pedig titkos információgyűjtés végezhető a bűncselekmény gyanúja miatt körözött személy felkutatására. Ha valakit bűncselekmény gyanúja miatt köröznek, ekkor ez feltételez egy büntetőeljárást. Ha büntetőeljárás van folyamatban, akkor a Be. 200. § (1), valamint (2) bekezdése alapján a nyomozás elrendelésétől a nyomozás iratainak ismertetéséig titkos adatszerzést kell végezni, azaz titkos adatszerzés keretében kell a bűncselekmény gyanúja miatt körözött személyt felkutatni, elfogni. Ezt az ellentmondást is meg kellene szüntetni.

61 Dr. Szikinger István: A büntetőhatalom és az egyéni jogok, in: Fundamentum 1997/2.p. 101.

62 Farkas Ákos: Ki ellenőrzi az ellenőrt? in: Belügyi Szemle 2000/2.p. 63..

4.3.9 A beszerzett adatok sorsa, adatkezelés

A célhoz kötöttség elvéhez hozzá tartozik az adatkezelés célhoz kötöttsége is. 2006. július 1-jével módosult a Be. 204. § (4) bekezdése, amely a titkos adatszerzés eredményeként keletkezett egyes adatok megsemmisítési kötelezettségéről rendelkezik. Ezen módosítás szükségszerű velejárója annak, hogy a 2006-os Be. novella az eddigtől eltérően értelmezi a célhoz kötöttség elvét, illetőleg annak, hogy külön szabályozza a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés eredményének bizonyítékként való felhasználhatóságának lehetőségét. Kikerült a megsemmisítendő adatok köréből azon adat, amely a 206. § (4) (5) bekezdése szerint bizonyítékként felhasználható lehet.

A Be. 204. § (4) bekezdése szerint a titkos adatszerzés befejezését követő 8 napon belül a titkos adatszerzést folytatott ügyész, illetve nyomozó hatóság megsemmisíti a titkos adatszerzés célja szempontjából érdektelen, rögzített adatot és az ügyben nem érintett személy rögzített adatait, kivéve azokat az adatokat, amelyek felhasználását a 206. § (4)-(5) bekezdése lehetővé teszi. Azonban, ha halaszthatatlan elrendelés esetén a bíróság az indítványt elutasította, a fenti szerveknek haladéktalanul intézkedniük kell a megsemmisítés iránt. A megsemmisítés tényéről, módjáról és időpontjáról jegyzőkönyvet kell készíteni. (17/2003. PM-IM rendelet 137.§ (7) bek.) Ezek alapján a nyomozás elrendelését követően bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés (vagy korábban elrendelt bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, amely később a nyomozás elrendelése okán titkos adatszerzéssé alakult át) esetén a törvény eddig szigorúbb szabályokat állapított meg az adatmegsemmisítés vonatkozásában, ami a védelem fő hivatkozási alapja volt.

A Be. koherenciájának megteremtéséhez arra van szükség, hogy a büntetőeljárásban történő valamennyi adatkezelést összhangba kell hozni a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvénynek az adatkezelés célhoz kötöttségéről rendelkező 5. § – ával, amely szerint személyes adatot kezelni csak meghatározott célból, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében lehet. Az adatkezelésnek minden szakaszában meg kell felelnie e célnak. Csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas, csak a cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig.

Az alapjogokat korlátozó titkos információgyűjtésnek ki kell állnia a szükségességi és arányossági követelményeket.⁶³

A Rendőrség a törvényben meghatározott bűnüldözési feladatainak ellátása érdekében kezelheti, illetve az adatkezelésre feljogosított más szervek nyilvántartásából átveheti a titkos információgyűjtés alkalmazásával – kivéve a különleges eszközzel végzett

63 Fekecs Gyula: Titkos információgyűjtés vagy titkos adatszerzés?in: Belügyi szemle 2005/6.p, 53.

64 Finszter Géza: A nemzetbiztonság alkotmányos védelme,in: Wiener A. Imre Ünnepi Kötet 2005.p. 260-262.

megfigyelés esetén a megfigyelés célja szempontjából érdektelen rögzített információ vagy az ügyben nem érintett személy adatai – érintett személyek adatait – beleértve a Rendőrséggel együttműködőket és a fedett nyomozókat is – és az alkalmazás eredményét. Ha nem indul büntetőeljárás a titkos információgyűjtés lezárását követő legfeljebb két évig, büntetőeljárás lefolytatása esetén a büntethetőség elévüléséig, elítélés esetén a büntetett előlethez fűződő hátrányok alóli mentesítésig, illetőleg legfeljebb húsz évig. Együttműködők, illetőleg fedett nyomozók esetén az együttműködés, illetőleg a fedett nyomozói tevékenység megszűnésétől számított húsz évig végezhető az adatkezelés. A bűnüldözési célból kezelt személyes adatok kijavítását, illetve törlését – ha törvény eltérően nem rendelkezik – úgy kell elvégezni, hogy az eredeti adatok felismerhetőek maradjanak. (Rtv. 84.-85.§)

Az Rtv. VIII. fejezete rendelkezik a rendőrségi adatkezelés szabályairól. A fejezet három részre tagolódik, az első az általános szabályokat, a második a bűnüldözési adatkezelés, a harmadik pedig az államigazgatási adatkezelés szabályait tartalmazza. Dolgozatomban azokra a szakaszokra térek ki, amelyek alkotmányossági szempontból problémásak voltak. Az Alkotmánybíróság több határozatában foglalkozott az Rtv. ezen szabályainak alkotmányosságával. A megsemmisített rendelkezések az adatkezelés célhoz kötöttsége követelményének nem feleltek meg, így a jogbiztonságot, illetve a személyes adatok védelméhez való jogot sértették.

A 44/2004. (XI. 23.) AB határozat által módosított 77. § (1) bekezdése szerint a Rendőrség által bűnüldözési célból gyűjtött és tárolt személyes adatokat – ha törvény eltérően nem rendelkezik – csak bűnüldözési célra lehet felhasználni. Az új szöveg 2005. március 31-től hatályos.

Két indítványozó kérte megsemmisíteni az Rtv. 77. § (1) bekezdésében a „rendőrségi, illetve” szövegrészt. Álláspontjuk szerint a rendőrség által bűnüldözési célból gyűjtött és tárolt személyes adatokat alkotmányosan csak bűnüldözési célra lehet felhasználni, mindenféle „rendőrségi célból” nem. Így a rendelkezés sérti az Alkotmány 59. § (1) bekezdésében meghatározott személyes adatok védelméhez való jogot. A támadott rendelkezés szerint a rendőrség a bűnüldözési célból gyűjtött és tárolt személyes adatokat – törvény eltérő rendelkezését kivéve – bűnüldözési cél mellett „rendőrségi” célra is felhasználhatja.

Az Alkotmánybíróság 44/2004. (XI. 23.) AB. határozatában kifejtette, hogy álláspontja szerint a bűnüldözési célból gyűjtött és tárolt személyes adatok „bűnüldözési” célra történő felhasználás egyértelmű, pontosan meghatározott, jól körülhatárolt olyan alkotmányos cél, amely az Alkotmány 40/A. § (2) bekezdésével összefüggésben korlátozhatja a személyes adatok védelméhez való jogot. A „rendőrségi” célra történő felhasználás ugyanakkor nem konkrétan meghatározott feladatra, hanem egy egész szervezetre vonatkozik minden tartalmi korlátozás nélkül. Ez a megfogalmazás túlzottan tág és önkényes értelmezést tesz lehetővé. A rendőrségi célok sokfélék lehetnek. Van-

nak közöttük olyanok, amelyek közérdekû feladat, illetõleg törvényi kötelezettség teljesítéséhez szorosan kötõdnek. Pontos meghatározottságuk esetén a szükséges és arányos alapjogkorlátozás alkotmányos lehet, de vannak olyan szervezeti és egyéb célok is, amelyek tekintetében az adatkezelés kényszerítõ volta, elkerülhetetlen szükségessége nem áll fenn. Mivel a „rendõrségi cél”, mint törvényi definíció nem egyértelmû, nem pontosan meghatározott, így a bûnüldözési célból gyûjtött különleges adatok további felhasználásának rendeltetése nem állapítható meg és nem ítéltethõ meg, hogy a korlátozás összhangban van-e az elérendõ céllal, indokolt és szükséges-e a személyes adatok védelméhez való jog korlátozása. Ennek hiányában pedig az adatfelhasználásra adott felhatalmazás alkotmányellenes alapjogi korlátozást valósít meg.

Korábban a törvény 80. § (1) bekezdése szerint a rendõrségi adatot kezelõ szerv különleges adatot kizárólag a 84. § i)-n) pontjában felsorolt bûncselekmények elkövetésével gyanúsított személy esetében kezelhetett. Ezen szakaszt azonban az Alkotmánybíróság 44/2004. (XI. 23.) AB. határozatával alkotmányellenesnek minõsítette és megsemmisítette.

Egy indítványozó szerint az Rtv. 80. § (1) bekezdése az Alkotmány 59. § (1) bekezdésébe ütközik, ezért kérte annak megsemmisítését. Az indítvány indokolása azonban valójában a normavilágosság hiányát veti fel, a rendelkezést – a szakasz megjelölése nélkül – az Alkotmány 2. § (1) bekezdésébe ütközteti. Álláspontja szerint a támadott rendelkezés nem egyértelmû, a hivatkozott pontok konkrét bûncselekményeket egyáltalán nem sorolnak fel. Meghatározott típusok szerepelnek ugyan, egyes pontoknál azonban még ilyenek sem fedezhetõk fel.

A támadott rendelkezés szerint a rendõrségi adatot kezelõ szerv a büntetett elõéletre vonatkozó, valamint a külön törvényben szabályozott államigazgatási feladatköréhez kapcsolódóan az ott meghatározott feladatok kivételével különleges adatot kizárólag az Rtv. 84. § i)-n) pontjában felsorolt bûncselekmények elkövetésével gyanúsított személy esetében kezelhet. Az Rtv. 84. § i)-n) pontjai nem konkrétan meghatározott bûncselekményeket sorolnak fel és nem csak konkrét bûncselekmény elkövetésével gyanúsított személy adatairól szólnak. Az i) pont – további utaló szabály kivételével – a titkos információgyûjtés alkalmazásával érintett személyek adatainak – beleértve a rendõrséggel együttmûködõket és a fedett nyomozókat is – és az alkalmazás eredményének kezelésére jogosítja a rendõrséget.

A j) pont szerint a súlyos bûncselekmény esetén, vagy ha a bûncselekmény a nemzetközi bûnözéssel kapcsolatba hozható, nemi erkölcs elleni erõszakkal valósul meg, gyermekkorú ellen irányul, sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg, kábítószerrel vagy kábítószernek minõsülõ anyaggal kapcsolatos, pénz- vagy értékpapír-ha-

misítással kapcsolatos, fegyveres elkövetéssel valósul meg, vagy a közbiztonságot súlyosan megzavarja, a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személyek és kapcsolataik adatai, kriminalisztikai szempontból fontos jellemzői kezelhetők.

Az AB egy korábbi indítvány alapján a bűnmegelőzési ellenőrzésre vonatkozó jogszabályok alkotmányossági vizsgálata során, a 47/2003. (X. 27.) AB határozatában az Rtv. 69. § (3) a)-h) pontjaihoz kapcsolódóan azt állapította meg, hogy „az Rtv. 69. § (3) bekezdésének a9-h) pontjaiban rögzített azon rendelkezések, amelyek a bűnmegelőzési ellenőrzés itt megállapított feltételeit hivatottak körülírni, a jogintézmény alkalmazhatósága szempontjából nem felelnek meg a normavilágosság követelményének, nem tükrözik egyértelműen és világosan a törvényhozói akaratot, nem küszöbölik ki az eltérő, vagy önkényes jogértelmezés lehetőségét.” Az Rtv. e rendelkezéseiben írt, a legkülönbözőbb jogfogalmakhoz és tág értelemben vett bűncselekmény típusokhoz illesztett: ’kapcsolatos’, ’kapcsolatba hozható’, ’jellegű’ kifejezések pedig eleve megengedhetetlenül tág határok közötti előre kiszámíthatatlan, egyes esetekben akár ötletszerű jogértelmezésre adnak lehetőséget.”

Az Rtv. 80. § (1) bekezdés a 84. § i)-n) pontok megfogalmazása miatt ugyancsak nehezen értelmezhető és nem egyértelmű rendelkezés. Ez az utaló rendelkezés az Rtv. 63. § (3) bekezdésének megfogalmazásával többségében azonosan, tág értelemben vett bűncselekmény típusokat sorol fel és szintén ugyanazokat a nehezen értelmezhető jogbizonytalanságot előidéző kifejezéseket használja, ennek következtében nem állapítható meg egyértelműen, hogy a rendőrség mely személyek különleges adatait kezelheti.

A 26/1992. (IV. 30.) AB határozatában az Alkotmánybíróság elvi élel mutatott rá arra, hogy „a világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom a normaszöveggel szemben alkotmányos követelmény. A jogbiztonság – amely az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében deklarált jogállamiság fontos eleme – megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon.” Ha egy jogszabály törvényi tényállása túl elvont, túl általános, akkor a jogszabály rendelkezése a jogalkalmazó belátása szerint kiterjeszhető, vagy leszűkíthető. Az ilyen szabály lehetőséget ad a szubjektív jogalkalmazói döntésre, a különböző jogalkalmazók eltérő gyakorlatára, a jogegység hiányár. Ez csorbítja a jogbiztonságot.”

A 47/1997. (VII. 1.) AB határozat szerint „alkotmányellenesség nyilvánítható az a szabály, amely értelmezhetetlen voltánál fogva teremt jogbizonytalanságot, mert hatását tekintve nem kiszámítható és címzettjei számára előre nem látható.”

Az Alkotmánybíróság – figyelemmel a 47/2003. (X. 27.) AB határozatában foglaltakra is – úgy ítélte meg, hogy a támadott rendelkezés tartalmának megállapítása a 84. § i)-n) pontokban szereplő kifejezések jelentős részének nehezen tisztázható, bizonytalan, nem pontosan meghatározott tartalma miatt olyan értelmezési nehézséget okoz, amely jogbizonytalanságot jelent, így beleütközik az Alkotmány 2. § (1) bekezdésébe. Az egyértelműség hiány nem biztosít garanciát a különleges adatok kezelésének alkot-

mányos alkalmazására, és ezzel az Alkotmány 59. § (1) bekezdésének sérelmét is kiváltja. A 80. § (1) bekezdésének a főszabály alóli kivételeket megállapító része nem alkotmányellenes, de a főszabály alkotmányellenességének megsemmisítése esetén önmagában nem állna meg. Ezért az AB a jogbiztonság követelményére tekintettel az Rtv. 80. § (1) bekezdése egészét megsemmisítette.

Az Rtv. 84. § – a rendelkezik arról, hogy a Rendőrség milyen esetekben és meddig kezelheti a személyes adatokat. A d) és az e) pontokat egy indítványozó alkotmányellenesnek tartotta és az Alkotmánybírósághoz fordult. A támadott rendelkezések szerint a rendőrség bűnüldözési feladatainak ellátása érdekében kezelheti, illetve más személy nyilvántartásából átveheti a szándékos bűncselekmény alapos gyanúja miatt kihallgatott, illetőleg elítélt személy cselekményének kriminalisztikai szempontból fontos jellemzőit a büntethetőség elévüléséig, vagy elítélés esetén a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítéséig, továbbá a rendőrségen fogva tartott, lakhelyelhagyási tilalom alá helyezett és azon személyek adatai, akiknek a biztosíték letétbe helyezését engedélyezték, szintén a büntethetőség elévüléséig, vagy elítélés esetén a büntetett előélethez fűződő hátrányok alóli mentesítéséig.

Álláspontja szerint aggályos a „büntethetőség elévüléséig” biztosítani az Rtv. 84. § d) és e) pontjában az adatkezelés jogát, hiszen konkrét büntetőeljárásról van szó, amely elítélés hiányban tipikusan úgy végződik, hogy a terheltre ismét az ártatlanság vélelme irányadó. Minden ilyen esetben sérül a jóhírnévhez és a személyes adatok védelméhez fűződő alapjog.

Az adatkezelés elrendelése célhoz kötött, nevezetesen a rendőrség bűnüldözési feladatainak ellátása érdekében tartalmaz egy szűk körű alapjogkorlátozást. A d) pont alapján lehetővé tett, kriminalisztikai szempontból fontos jellemzők kezelése, valamint az e) pont alapján az ott meghatározott személyek adatainak kezelése a rendőrség bűnüldözési feladatainak ellátását szolgálják, elengedhetetlenek az eredményes, gyors feladatellátáshoz.

Az AB megítélése szerint a jelzett adatkezelésre mindkét esetben a büntethetőség elévüléséig azért van szükség, mert az állami büntetőjogi igényérvényesítése ezen időpontig történhet. A büntethetőség elévüléséig bármikor felmerülhetnek újabb adatok, tények, amelyek a nyomozás folytatását igénylik vagy más bűncselekmény felderítését segíthetik elő és akkor ezekre az adatokra a büntetőjogi felelősségre vonás érdekében szükség lehet. A rendőrségen fogva tartott vagy lakhelyelhagyási tilalom alá helyezett, valamint a biztosítékot adott személyek esetén is szükséges az érintettek adatainak rendőrség általi kezelése a büntetőeljárás esetleges lefolytatása érdekében.

Mindezeket figyelembe véve az Alkotmánybíróság arra a következtetésre jutott, hogy a támadott rendelkezések alapján az érintettek információs önrendelkezési alapjogának korlátozása az elérni kívánt célhoz elkerülhetetlenül szükséges. A büntethetőség időpontjáig tartó adatkezelés nem jelent az érintettek számára aránytalan mértékű alap-

jogkorlátozást. Emiatt az AB az Rtv. 84. § d) és e) pontjának az Alkotmány 59. § (1) bekezdésébe ütközését nem állapította meg és ezért az indítványt elutasította. – 44/2004 (XI. 23.) AB határozat

A 85. § (1) bekezdését a 44/2004 (XI. 23.) AB határozat 2005. március 31-i hatállyal hatályon kívül helyezte. A bekezdés szerint a rendőrségi adatot kezelő szerv a 84. § i)-n) és r) pontjaiban meghatározott adatokról az érintett személyeknek nem adhatott felvilágosítást. Két indítványozó úgy vélte, hogy ezen rendelkezés alkotmányellenes, mert az Alkotmány 59. § (1) bekezdésébe, valamint a 61. § (1) bekezdésébe ütközik. Az egyik indítványozó szerint az Alkotmány 8. § (2) bekezdését, 57. § (5) bekezdését, valamint 70/K. § – át is sérti az Rtv. 85. § (1) bekezdése. Az indítványozók szerint nincs alkotmányos indoka annak, hogy az érintett személy nem kaphat felvilágosítást a rendőrségtől, hogy hol és milyen célokra használják fel személyes adatait.

Az Avtv. 16. § – a alapján az érintett személy jogait törvény az állam külső és belső biztonsága, így a honvédelem, a nemzetbiztonság, a bűnmegelőzés, valamint az érintett vagy mások jogainak védelme érdekében korlátozhatja. Ilyen korlátozást tartalmaz a sérelmezett rendelkezés a 84. § i)-n) és r) pontjaiban meghatározott adatok tekintetében.

Az Alkotmánybíróság több határozatában állapította meg, hogy a bűnüldözés, bűnmegelőzés és a nemzetbiztonság érdeke szükségessé teheti az Alkotmányban biztosított alapjogok korlátozását.

Az AB korábbi határozataiban a bűnmegelőzéshez fűződő érdeket a jogállamiságból következő olyan alkotmányos célként ismerte el, amelynek biztosítása érdekében még egyes alapjogok korlátozása sem zárható ki. Minden esetben hangsúlyozta ugyanakkor, hogy ezen alkotmányos cél megvalósítása érdekében sem adható fel a jogállamiság, a jogbiztonság követelményrendszere és az állam szervei nem kaphatnak túl széles, bizonytalan tartalmú felhatalmazásokat az általános, elvont értelemben vett bűnmegelőzés érdekében. (20/1997. (III. 19.) AB hat., 24/1998. (VI. 9.) AB hat., 13/2001. (V. 14.) AB hat., 47/2003. (X. 27.) AB hat.)

Az Alkotmánybíróság az alkotmányossági vizsgálat során úgy ítélte meg, hogy az Rtv. 84. § i)-n) pontokban felsorolt adatokról történő tájékoztatás tilalmát a nemzetbiztonság, a bűnmegelőzés, esetleg magánszemélyek jogainak védelme szükségessé teheti. A titkos információgyűjtés alkalmazásával érintett személyek, a rendőrséggel együttműködők, valamint a fedett nyomozók adatairól való tájékoztatás tilalmát a bűnmegelőzés érdeke, a bűnüldözés hatékonyságának biztosítása indokolhatja.

A törvényalkotó azonban az Rtv. 85. § (1) bekezdésének tartalmát jogtechnikailag ugyanúgy, mint az Rtv. 80. § (1) bekezdésénél szintén a 84. § i)-n) és r) pontjaira utalással határozta meg. Az AB azt állapította meg, hogy e rendelkezés alapján nem határozható be, nem állapítható meg egyértelműen és pontosan, hogy a rendőrség milyen esetekben nem adhat tájékoztatást az érintettnek, vagyis pontosan kiket érint e rendelkezés. Az alkotmányos alapjogok korlátozásánál nem engedhető meg ilyen jogbizony-

talanság. Az Alkotmánybíróság több határozatában megállapította, hogy a jogállam egyik központi és egyben nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. (9/1992. (I. 30.) AB hat., 11/1992. (III. 5.) AB hat.) Ebből következik az államnak – elsősorban a jogalkotónak – az a kötelessége, hogy a jogszabályok egyértelműek, kiszámíthatóak legyenek. A jogszabály egyértelműségének hiánya különösen sérti a jogbiztonságot akkor, amikor a rendelkezés alkotmányos alapjogok korlátozását teszi lehetővé. (13/2001. (V. 14.) AB hat.)

Mindezek következtében az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az Rtv. 85. § (1) bekezdése az Alkotmány 2. § (1) bekezdésébe ütközik és ezzel sérti az Alkotmány 59. § (1) bekezdését is. Ezért az AB a rendelkezést megsemmisítette.

A Belügyminiszter irányítása alatt álló titkos információgyűjtésre feljogosított egyes szervek adatkezelésének részletes szabályait a 21/1996. (VIII.31.) BM rendelet tartalmazza.

4.4 Arányosság elve

Az arányosság elvének része, hogy a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés csakis a törvényben meghatározott bűncselekmények elkövetésének gyanúja esetén, meghatározott célból, meghatározott időkeretben, az engedélyben meghatározott keretek között végezhető.

Az arányosság elve érvényesül az Rtv. azon rendelkezéseiben, amikor a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés alkalmazásához plusz feltételeket szab, valamint a Be. azon rendelkezéseiben, amelyek a titkos adatszerzés alkalmazását csak meghatározott, súlyos bűncselekmények esetén teszik lehetővé.

Az Rtv. 69.§ (1) bekezdése szerint a rendőrség bírói engedéllyel a 63.§ (1) bekezdésében meghatározott bűnüldözési célból a súlyos bűncselekmények esetében: 1. magánlakást titokban átkutathat (titkos kutatás), az észlelteket technikai eszközzel rögzítheti; 2. magánlakásban a történeteket technikai eszköz segítségével megfigyelheti és rögzítheti; 3. levelet, egyéb postai küldeményt, valamint a telefonvezetéken vagy azt helyettesítő távközlési rendszerek útján továbbított közlés tartalmát megismerheti, azt technikai eszközzel rögzítheti; 4. az Interneten v. más számítástechnikai úton történő levelezés (E-mail) során keletkezett adatokat és információkat megismerheti és felhasználhatja. A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés feltétele tehát, hogy a bűncselekmény súlyos legyen. Súlyos bűncselekmény az a bűntett, amelyet a törvény öt évi, vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyeget. Az Rtv. 69.§ (3) bekezdése azonban lehetővé teszi, hogy a rendőrség bírói engedélyhez kötött különleges eszközöket akkor is alkalmazhasson, ha a bűncselekmény nem minősül súlyosnak, feltéve, hogy a bűncselekmény a nemzetközi bűnözéssel kapcsolatba hozható, gyermekkorú ellen irá-

nyul, sorozatban vagy szervezett elkövetéssel valósul meg, kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos, pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos, fegyveres elkövetéssel valósul meg, terror vagy terror jellegű, a közbiztonságot súlyosan megzavarja.

A Be. 201. § (1) bekezdése szerint titkos adatszerzésnek akkor van helye, ha az eljárás öt évi vagy ennél súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő szándékos, továbbá országhatáron átnyúló bűnözéssel kapcsolatos, kiskorú ellen irányuló, sorozatban vagy szervezett elkövetéssel megvalósuló (ideértve az üzletszerűen, bűnszövetségben vagy bűnszervezetben történő elkövetést is), kábítószerrel vagy kábítószernek minősülő anyaggal kapcsolatos, pénz- vagy értékpapír-hamisítással kapcsolatos, fegyveresen elkövetett bűncselekmény vagy ilyen bűncselekmény kísérletének, illetőleg előkészületének gyanúja miatt folyik. 2006. július 1-jét megelőzően a fent nevesített eseteken kívül minden olyan esetben lehetőség volt titkos adatszerzés alkalmazására, amikor a nyomozást az ügyész végezte. Ez a szabályozás indokolatlanul kiterjesztette a titkos-szolgálati eszközök alkalmazásának lehetőségét, hiszen az ügyész bármely bűncselekmény esetén nyomozhat, akár ún. nem súlyos bűncselekmények esetén is, amely esetekben a titkos adatszerzés alkalmazása aránytalan jogkorlátozást eredményezhetett. A 201. § (2) bekezdése akként módosult, hogy titkos adatszerzésnek az (1) bekezdésben felsorolt bűncselekményeken kívül akkor is helye lehet, ha a nyomozást az ügyész végzi a közjogi tisztség betöltésén alapuló mentességet élvező személy, a nemzetközi jogon alapuló mentességet élvező személy sérelmére elkövetett hivatalos személy elleni erőszak, továbbá a nemzetközileg védett személy elleni erőszak előkészülete; a bíró, az ügyész, a bírósági és ügyészségi titkár, fogalmazó és ügyintéző, az ügyészségi nyomozó, az önálló és a megyei bírósági végrehajtó és végrehajtó-helyettes, a közjegyző és a közjegyző-helyettes, a rendőrség hivatásos állományú tagja sérelmére elkövetett hivatalos személy elleni erőszak, valamint a felsoroltak vonatkozásában elkövetett vesztegetés, a vesztegetésnek a Btk. 255. §-a szerinti alakzata, a vesztegetés feljelentésének elmulasztása és a befolyással üzérkedés; egyes igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények (kivéve a hatóság félrevezetése); a külföldi hivatalos személy ellen elkövetett bűncselekmények, valamint a nemzetközi közélet tisztasága ellen elkövetett bűncselekmények; a katonai büntetőeljárásra tartozó fent említett bűncselekmények miatt. Az ügyész kizárólagos hatáskörébe azok a bűncselekmények tartoznak, amelyeket „különleges személyek” sérelmére követnek el, illetve amelyeket ilyen „különleges személyek” követnek el (Be. 29. §). A fenti felsorolás nagy részben megegyezik azokkal a bűncselekményekkel, amelyek vonatkozásában a nyomozás az ügyész kizárólagos hatáskörébe tartozik (Be. 29. §), azonban ebből a felsorolásból kimaradtak a „különleges személyek” által elkövetett bűncselekmények. Az eddigi szabályozás különbséget tett a titkos adatszerzés alkalmazásának lehetősége tekintetében aszerint, hogy ki az elkövető. Ha azt egy „átlagos személy” követte el, akkor a bírói engedélyhez kötött tit-

kos adatszerzésnek feltétele volt, hogy a bűncselekmény az (1) bekezdésben taxatív felsorolt bűncselekmények közé tartozzon, míg ha ugyanazt a bűncselekményt „különleges személy” követte el, vele szemben feltétel nélkül alkalmazható volt a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés, pusztán azért mert esetében a nyomozást az ügyész folytatta. Ez egyrészt indokolatlan megkülönböztetésnek minősült, másrészt aránytalan és szükségtelen jogkorlátozásra adott lehetőséget. A novella ezen módosítása tehát álláspontom szerint mindenképp üdvözlendő.

A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés kizárólag a törvényben meghatározott ideig folytatható. Titkos adatszerzés csak a nyomozás ideje alatt történhet. A nyomozás elrendelése az alsó, a nyomozás iratainak megismerése a felső határa. A halaszthatatlan (*periculum in mora*) esetet kivéve szükség van a nyomozást elrendelő feljegyzésre, e nélkül nem is lehet az elrendelésére irányuló indítvány formailag megfelelő. Az iratmegismerésnél pedig az első gyanúsított (ha több van) iratmegismerését kell alapul venni, ez az a pont, ameddig tarthat a titkos adatszerzés. Amennyiben a nyomozás elrendelése előtt volt titkos eszköz alkalmazás, az csak titkos információgyűjtés keretében folyhatott jogszerűen. Ha időközben elrendelik a nyomozást, akkor a titkos információgyűjtés mintegy átalakul, s csak a Be. szerinti titkos adatszerzés folytatható.⁶⁶ A különleges eszköz alkalmazása legfeljebb 90 napra engedélyezhető, amely ismételt indítványra egy alkalommal legfeljebb 90 nappal meghosszabbítható. Ha a bíróság az indítványnak helyt ad, és az engedélyezés idején a titkos adatszerzés indítvány szerinti kezdő időpontja már elmúlt, az alkalmazás kezdő időpontja az engedélyezés napja. (203.§ (5) bek., Rtv.71. § (3) bek.) Kérdéses azonban, hogy hogyan kell a határidőket számítani, ha a titkos információgyűjtés titkos adatszerzéssé alakul át. Konkrétan, ha a nyomozás elrendelése előtt egyszer már meghosszabbították a titkos információgyűjtés alkalmazásának határidejét, akkor a nyomozás elrendelése után lehetőség van-e a titkos adatszerzés ismételt meghosszabbítására? Vagyis összesen 180 napig vagy 270 napig folytatható-e a bírói engedélyhez kötött titkos adatgyűjtés? Amennyiben a titkos információgyűjtés nem automatikusan alakul át titkos adatszerzéssé, hanem a nyomozás elrendelésével a titkos információgyűjtést meg kell szüntetni és titkos adatszerzés engedélyezése iránti indítványt kell előterjeszteni a bírósághoz, akkor összesen akár 360 napig, vagyis csaknem egy évig folytatható engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, illetve adatszerzés egy adott ügyben. Véleményem szerint nem derül ki világosan a törvény szövegéből, hogy összesen mennyi ideig folytatható egy ügyben engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, illetve adatszerzés. Mindez ellentmond a jogbiztonság követelményének.

A törvény nem rendelkezik a külső engedélyhez nem kötött titkos eszközök és módszerek alkalmazásának maximális időtartamáról, ami azért problémás, mivel ezen eszközök alkalmazása is súlyos jogkorlátozást jelent, ezért korlátlan ideig történő alkalmazásuk indokolatlan, aránytalan jogsérelemmel járhat.

Ami a titkos információgyűjtés rendőrségi és nemzetbiztonsági törvényekben megvalósuló szabályozási elveit illeti, a jogalkotó abból a felfogásból indul ki, hogy a felderítés engedélyhez nem kötött eszközei nem jelentik az alapjogoknak olyan mértékű korlátozását, hogy a szükségességnek és az arányosságnak alaposabb vizsgálata indokolt lenne. Ezért megengedhető bűnmegelőzési és védelmi célból is a felderítő szolgálat adatgyűjtő tevékenysége. Ebben a tekintetben nincs szükség igazságszolgáltatási szerv engedélyére, és arra sem, hogy a felderítést az igazságszolgáltatás kontroll alatt tartsa. Más felfogás szerint azonban minden titokban végzett hatósági felderítés korlátozza a valamennyi alapjog anyajogának tekintett emberi méltósághoz való jogot, különös tekintettel az informátorok és a fedett nyomozók alkalmazására. Nem kétséges a felderítés minden formája érinti az önrendelkezési jogot, az általános cselekvési szabadságot és a magánszférához való jogot. Minthogy tehát a felderítés ténye önmagában is korlátozza az emberi méltósághoz való, mindenkit megillető jogot, a szükségesség és az arányosság vizsgálata a külön engedélyhez nem kötött titkosszolgálati eszközök alkalmazásánál is kötelező. Kérdéses, hogy ebből a szempontból kiállná-e az alkotmányosság próbáját az Rtv. 63. §-a.⁶⁷

Az arányosság elvének érvényesülését szolgálják az érintett törvények azon rendelkezései is, amelyek a titkos információgyűjtés, illetve adatszerzés megszüntetésének eseteit határozzák meg. Az Rtv. 73. §-a szerint a nyomozó hatóság vezetőjének haladéktalanul el kell rendelnie a különleges eszköz alkalmazásának megszüntetését, ha az engedélyben meghatározott célját elérte, az engedélyben megállapított határidő lejárt, nyilvánvaló, hogy további alkalmazásától nem várható eredmény, a sürgősséggel elrendelt alkalmazást a bíró nem engedélyezte.

Az Nbtv. hasonló módon az Rtv.-hez a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés megszüntetésének okaira és szabályaira vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket. A megszüntetés alapjául szolgáló okok a nemzetbiztonsági szolgálatok esetében is hasonlóak az Rtv.-ben felsorolt okokhoz, csak annyi az eltérés, hogy a határidő lejárt tekintetében tartalmazza a „meghosszabbítás nélkül” kitélt, illetve az Rtv.-ben megjelölt okokon túl megnevez még egy megszüntetési okot, nevezetesen, ha a titkos információgyűjtés bármely okból törvénysértő.

A titkos adatszerzést az ügyész, illetve a nyomozóhatóság vezetője haladéktalanul megszünteti, ha halaszthatatlan elrendelés esetén a bíróság az indítványt elutasította, az engedélyben meghatározott célját elérte, az engedélyben megállapított időtartam eltelt, a nyomozást megszüntették, nyilvánvaló, hogy a további alkalmazástól sem várható eredmény. (204.§ (3) bek.) Ha az engedélyező bíró megállapítja, hogy az engedély kerekeit túllépték, a titkos adatszerzést megszünteti, más törvénysértés esetén a titkos adatszerzést megszüntetheti. (205.§ (3) bek.) A titkos adatszerzés haladéktalan megszüntetéséről egyidejűleg tájékoztatni kell az ügyészt. (17/2003. PM-IM rendelet 137.§ (6) bek.)

4.5 Szubszidiaritás elve

Az új Be. a szükségesség és a végső eszközként való alkalmazás követelményét kifejezetten deklarálja. A Be. 202. § (6) bekezdése szerint titkos adatszerzésnek csak akkor van helye, ha megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan, vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna, és a titkos adatszerzéssel a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető.

A nemzetbiztonsági törvény is, hasonlóan a Be.-hez kifejezetten tartalmazza a szubszidiaritás követelményét. Az Nbtv. 53. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok a törvényben foglalt feladataik teljesítése érdekében folytathatnak titkos információgyűjtést, de kizárólag csak akkor alkalmazhatnak titkos információgyűjtő eszközöket és módszereket, ha az adatok más módon nem szerezhethők be.

A rendőrségi törvény szemben a fent említett két jogszabállyal, nem deklarálta a szubszidiaritás elvét, véleményem szerint ezt a hiányosságot pótolni kellene.

5. Összegzés

A bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szabályozása területén az új büntetőeljárás törvény nem jelent cezúrát. Mindez köszönhető annak, hogy a korábbi jogi szabályozás az Emberi Jogok Európai Egyezményében meghatározott követelményeknek főbb vonalakban megfelelt. Az Egyezmény 8. cikkében foglalt jogokba való beavatkozás törvényi szinten volt szabályozva. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény a beavatkozás alkalmazását bírói engedélyhez kötötte, és tartalmazta a beavatkozással összefüggő lényegesebb eljárás szabályokat.

Az új büntetőeljárás törvény megalkotása a legjelentősebb változást azzal hozta, hogy a bírói engedélyhez kötött adatszerzésre vonatkozó jogi szabályok a jogrendszeren belül új helyre kerültek. Tekintettel arra, hogy a büntetőeljárás törvény az a jogszabály, amely az Alkotmány után legmagasabb szinten tartalmazza a büntetőeljárásba bevont személyek számára a büntetőeljárás során, a közhatalom önkényével szemben nyújtott biztosítékok rendszerét, ezért logikailag, tartalmilag indokolt volt az új törvény keretei közé illeszteni a nyomozás során a nyomozóhatóság által végzett, és az egyének alapjogait korlátozó szabályokat. Az új büntetőeljárás törvény átvette a korábbi szabályozás főbb elemeit, azonban a részletszabályok területén sok esetben módosított az új

66 Finszter Géza: A titkos felderítés szabályozása a rendőrségi törvényben és a büntetőeljárás kódexben, Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Szerk.: Korinek László, Köhalmi László, Herke Csongor, Pécs, 2004.p. 77.

67 Siegler Eszter: A bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szabályozása az új büntetőeljárás törvényben, in: Magyar .p.36-37.

törvény, illetőleg tartalmaz teljesen új elemeket is. A változások irányáról összességében azt lehet mondani, hogy az új törvény a korábinál részletesebben szabályozza a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés eljárását, és ez által tovább erősíti a beavatkozás által érintettek jogainak védelmét.⁶⁸

Az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen emberi jogait hazánk tiszteletben tartja, s azok védelmét az állam elsődrendű kötelezettségének tekinti. Az alapvető jogok védelme azt is jelenti, hogy megszegőivel szemben a törvény szankciót helyez kilátásba. A személyiségi jogok részletei és szankcionálási lehetőségei a Polgári Törvénykönyvben kerültek szabályozásra. Az állampolgári jogok tiszteletben tartásának követelményét a büntetőeljárás alapelveként kezeli.⁶⁹ A Büntető Törvénykönyv bűncselekménynek minősíti a magántitok jogosulatlan megismerését és a jogosulatlan titkos információgyűjtést.

Elmondható, hogy hazánkban a titkos információgyűjtés jogállami követelményeknek megfelelő szabályozása részben megvalósult. A szabályozás csúcspontját jelentheti az új Be. hatálybalépése, azonban még mindig vannak ellentmondások, hiányosságok a szabályozásban. Dolgozatomat Finszter Géza azon iránymutatásával zárom, amely a demokratikus jogállamban elfogadható, a következőkben érvényesítendő követelményeket határozza meg. Eszerint az alapjogokat korlátozó titkos felderítésnek csak bűncselekmény gyanúja esetén, nyomozás elrendelését követően, szoros ügyészi felügyelet mellett, a nyomozási bíró engedélyével lehet helye; másodsor a rendőrségi törvénynek a titkos információgyűjtésre vonatkozó rendelkezését összhangba kell hozni az új Be. szabályaival, mert azok jelenlegi állapotukban alkotmányosan is aggályosak; harmadszor pedig bűncselekmény gyanúja esetén csak nyomozóhatósági jogkörrel rendelkező bűnüldöző szervek jogosultak titkos felderítés folytatására, ami a nemzetbiztonsági törvény alapos felülvizsgálatát követeli.⁷⁰

Ezen követelmények teljesítése esetén beszélhetünk majd jogállami követelményeknek maradéktalanul megfelelő szabályozásról Magyarországon.

68 Szalainé dr. Joánovits Krisztina: A titkosszolgálati eszközök és módszerek a büntetőeljárásban avagy a titkos információgyűjtés törvényessége, in: MTA VEAB Büntetőjogi Tanulmányok, szerk.: Kahler Frigyes, p.204-205. o.

69 Finszter Géza: A titkos felderítés szabályozása a rendőrségi törvényben és a büntetőeljárás kódexben, in: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Szerk.: Korinek László, Köhalmi László, Herke Csongor, Pécs, 2004.p. 83

70 Finszter Géza: A titkos felderítés szabályozása a rendőrségi törvényben és a büntetőeljárás kódexben, in: Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára, Szerk.: Korinek László, Köhalmi László, Herke Csongor, Pécs, 2004. p. 83.

Tartalomjegyzék

Kahler Frigyes: Előszó	5
-------------------------------------	----------

I. Fejezet**Jogtörténeti tanulmányok**

Kahler Frigyes: A megtorlás fő iránya Veszprém megyében	7
Molnár András: Deák Ferenc és a magyar büntetőjog reformja 1832-1848.....	43
Molnár András: Deák és Európa.	49

II. Fejezet**A hatályos joganyaghoz fűződő tanulmányok**

Csák Csilla: A próbára bocsátás időszerű kérdései	61
Rábel Noémi: A tisztességes eljárás érvényesülése a büntető ügyekben, különös tekintettel az eljárás ésszerű időtartamára.	69
Gergő Brigitta: A büntető eljárásjog régi-új jogintézménye: a pótmagánvád	83
Horváth Szabina: A dopping tényállások	105
Rózsa Mária: Az ügyvédi felelősség a polgári jog tükrében (előttemiség vagy egyidejűség).....	123
Bejczy Alexa: Titkos információgyűjtés kontra emberi jogok	173

